

YIL: 2020 SAYI: 40

KOSBED

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Kocaeli University Journal of Social Sciences

Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University Journal of Social Sciences
Sosyal Bilimler Dergisi

40
2020

HAKEMLİ DERGİ

SOBIAD

asos
sosyal bilimler online

te
Türk Eğitim Akademisi

Akademik Dizin
Akademik Türk Dergiler İndeksi

arastirmax
Bilimsel Yayın İndeksi

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Kocaeli University Journal of Social Sciences

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
sahibi / owner Prof. Dr. Recep TARI
rtari@kocaeli.edu.tr

EDİTÖR EDITOR	Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU fpehlivanoglu@kocaeli.edu.tr
EDİTÖR YARDIMCILARI EDITOR	Arş. Gör. Ali Rıza SOLMAZ aliriza.solmaz@kocaeli.edu.tr Arş. Gör. Muhammet Rıdvan İNCE muhammet.ince@kocaeli.edu.tr Arş. Gör. Sedanur DEMİR sedanur.demir@kocaeli.edu.tr
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ	Doç. Dr. İhsan KARLI ikarlı@kocaeli.edu.tr
YAYIN KURULU EDITORIAL BOARD	Prof. Dr. Recep TARI (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Adnan Rüştü KARABEYOĞLU (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE (Kocaeli Üniversitesi) Prof. Dr. Aziz KUTLAR (Sakarya Üniversitesi) Prof. Dr. Işık AKGÜL (Marmara Üniversitesi) Prof. Dr. Mustafa Kemal BEŞER (Eskişehir Osmangazi Üniv.)
Kapak / Sayfa Tasarımı/Mizanpaj	Dr. Öğr. Üyesi Hakan KÜÇÜKSARAÇ
YÖNETİM YERİ	Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 41380 Umuttepe / Kocaeli Telefon: 0 262 303 17 52 - Fax: 0 262 303 17 53

ISSN 1302 - 6658

KOÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Altı ayda bir yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanına (SBVT) kayıtlıdır. ASOSIndex, Türk Eğitim İndeksi, Akademik Dizin ve Arastirmax tarafından taranmaktadır. Dergide yayınlanan yazı ve makaleler, kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir. Yazı ve makalelerin tüm sorumluluğu, yazarına / yazarlarına aittir. Derginin elektronik versiyonu, tam metin olarak <http://kosbed.kocaeli.edu.tr> ve <https://dergipark.org.tr/kosbed> internet adresleri üzerinden erişime açıktır.

Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University Journal of Social Sciences
Sosyal Bilimler Dergisi

40
2020

DANIŞMA/HAKEM KURULU
Advisory/Referees Board

Prof. Dr. Adem ÇAYLAK- Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Ayhan ORHAN- Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Aytaç YILDIZ – Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Gülden ÜLGEN – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris SARISOY – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. İshak TORUN – Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut AKBOLAT - Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TOPRAK - Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Kemal BEŞER – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk KOÇ - Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN - Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Suphi ASLANOĞLU - Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Şevket Alper KOÇ- Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf BAYRAKTUTAN – Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Barış METE - Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan YÜKSEL – Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ednan AYVAZ - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Elvettin AKMAN - Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal AYDIN - Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Nevran KARACA - Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sezen ARSLAN – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Editörden...

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED) 1997 yılından itibaren haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır. KOSBED; iktisat, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, maliye, çalışma ekonomisi, ekonometri, tarih, felsefe, güzel sanatlar, Türk Dili, İngiliz Dili gibi sosyal bilim dallarında özgün akademik makaleleri yayımlamaktadır. Sosyal ve beşeri bilimlerde bilimsel bilgi paylaştıkça ve tartışıldıkça olgunlaşmaktadır. Bu kapsamda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de gündün güne süreli bilimsel yayıncılık yapan kurum ve dergi sayısı artmaktadır. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED) 1997 yılından itibaren haziran ve aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanmaktadır. KOSBED; teorik veya uygulamalı alanında özgün makaleleri yayınlayan hakemli bilimsel bir dergidir.

Dergimiz; üniversitelere, kütüphanelere, enstitülere ve tüm akademik çevrelere hem internet ortamında hem de basılı olmak üzere iki şekilde erişim sağlamaktadır. Dergimizde Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılar yayınlanmaktadır. Açık erişim politikasını benimsemiş olan Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi bilginin küresel dağıtımına aracılık etmekte olup, ASOS, TİE, Akademik Dizin ve Arastirmax indekslerinde dizinlenmektedir. Ayrıca her geçen gün yayın standartlarını geliştiren dergimiz SCOPUS, SSCI gibi platformlar tarafından indekslenmeyi de hedeflemekte olup, alanında saygın birçok indeks ile gerekli yazışmaları yürütmektedir. Dergimize gönderilecek yazılar sosyal bilimler alanında makale, kişi ve kitap tanıtımı ya da eleştiri alanlarında olmalıdır. Dergimize gönderilen yazılar öncelikle dergi editörleri tarafından dergimiz yazım kuralları, dil ve bilimsel uygunluğu açısından değerlendirilmekte uygun görülen yazılar ilgili iki hakeme gönderilmektedir.

Dergimizde kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır. Hem yazarların hem de hakemlerin karşılıklı olarak isimleri gizli tutulmaktadır. Hakem raporlarından herhangi birinin sonucu red şeklinde geldiğinde ve diğer hakemden de önemli değişiklik isteği geldiğinde dergi editöryel kurulu makale için red hakkını kullanabilmektedir. Eşitlik halinde ise makale değerlendirilmesi için üçüncü bir hakem belirlenerek nihai karar verilmektedir. Hakem önermeleri ilgili yazar ya da yazarlara gönderilir, istenilen düzeltmeler 1 ay içinde yapılmadığı takdirde editöryel kurul uygun gördüğü takdirde makalenin yayın sürecinden düşürülmesi kararını verebilir. Hakem değerlendirme süreci 1 ay olup, makalenin nihai değerlendirme süreci 4 aydır. Hakem sürecinden olumlu şekilde geçmiş yazılar **editöryel kurulun uygun gördüğü herhangi bir sayıda** yayınlanabilir.

Ayrıca dergimize gönderilen çalışmalar yayınlanmadan önce iThenticate programı kullanılarak intihal raporu alınmaktadır. Makalelerin yayınlanması için intihal oranının kaynakça hariç en fazla % 10 olması gerekmektedir. Tarama sonucu % 10'un üzerinde olan makaleler **RED** edilmektedir. Dergimizde yayınlanmış / yayınlanacak **makalelerin her türlü sorumluluğu yazar veya yazarlara aittir. Makalelerin telif hakkı ise Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne aittir.** Dergimizde makale yayınlayan yazarlar yukarıda bahsedilen ilkeleri kabul etmiş sayılır.

Dergimizin 40. Sayısında hakemlik sürecine dahil olarak katkı sağlayan kıymetli akademisyenlere, bilimsel yazılarını bizimle paylaşan bize destek veren değerli yazarlara ve makale değerlendirme sürecinde katkı sağlayan danışma kurulu üyelerine ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak bundan sonraki sayılar içinde sosyal bilimler alanındaki yeni yazarların web sayfasındaki yazım kurallarına ve dergi formatına uygun çalışmalarını bekliyorum, 40. sayının tüm ilgili kişi ve kurumlara faydalı olmasını diliyorum.

Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU

Kocaeli Üniversitesi
Kocaeli University Journal of Social Sciences
Sosyal Bilimler Dergisi

40

2020

ISSN 1302 - 6658

Araştırma Makaleleri

Emre ÇAKAR	Geçmiş ve Şimdi, Sürgün ve Ütopya: Oscar Wilde'in Şiirlerinde Nostalji Teması / <i>Past and Present, Exile and Utopia: The Theme of Nostalgia in Oscar Wilde's Poems</i>	1-16
Abdulahap AKINCI Oğuzcan ACAR	Modern Türkiye'de İslami Cemaatlerin Kimlik Bunalımı / <i>Identity Crisis of Islamic Communities in Modern Turkey</i>	17-34
Mücahit PEKDAŞ Figen BÜYÜKAKIN	Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Uygulamalarına İlişkin Bir Değerlendirme: Sultanbeyli Belediyesi / <i>An Evaluation on Social Municipalism Practices in Poverty Fighting: Sultanbeyli Municipality</i>	35-63
Gülten DURSUN	Yaşam Beklentisinde Afetlerin Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Üzerine Etkisi: Doğrusal Olmayan ARDL Modeli / <i>The Impact of Disasters on the Gender Gap in Life Expectancy: Nonlinear ARDL Model</i>	65-87
Gürbüz ÖZDEMİR	Asef Bayat Bağlamında Türkiye'de Madunlar ve Madun Siyaseti / <i>Subalterns and Subaltern Politics in Turkey in The Context of Asef Bayat's Thought</i>	89-108
Mehmet ALTAY	The Implications of EMI Education for Graduates' Employment Conditions / <i>Öğretim Dilinin İngilizce Olmasının Mezunların İstihdam Durumları Üzerine Yansımaları</i>	109-120
Onur GÖZÜBÜYÜK Alparslan KUŞ Nuh Zafer CANTÜRK Yunus TAŞ Önder TOPBAŞ	Ameliyathanelerde Süreç Yönetimi: RFID Destekli Hasta Takip Sisteminin Uygulanması / <i>Process Management in the Operating Rooms: Application Of RFID Supported Patient Tracking System</i>	121-128
Sami KARACAN Bülent GAYRETLİ	Artakalan Nakit Marjı / <i>Excess Cash Margin</i>	129-149
Selçuk KOÇ Gamze GÜNER	İşsizlik Histeri Etkisinin Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sınanması / <i>Testing the Unemployment Hysteresis Effect in Selected Emerging Economies</i>	151-164

Yayın Geliş Tarihi: 06.05.2020

Yayın Onay Tarihi: 25.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.748283

Emre ÇAKAR •

Geçmiş ve Şimdi, Sürgün ve Ütopya: Oscar Wilde'ın Şiirlerinde Nostalji

Teması

*Past and Present, Exile and Utopia: The Theme of
Nostalgia in Oscar Wilde's Poems*

Özet

Kelime anlamı "eve dönüş acısı" olarak açıklanan nostalji, daha geniş bir çerçevede geçmişe duyulan özlem anlamıyla da kullanılır. Asla geri getirilemeyecek olan geçmiş yaşantı beraberinde keder duygusunu getirir. Geçmiş yaşantıya sapan kişiler şimdiki zamanda mutlu olamazlar, dolayısıyla yaşantıları sürgüne dönüşür, geçmiş ise ütopyaya. Geçmiş ve şimdiki zaman arasında sıkışıp kalan kişiler kimlik bunalımı ve varoluş sancısı gibi sorunlarla baş etmek zorunda kalırlar. Benzer izlekleri, Fransa'da üç yılını sürgünde geçiren Oscar Wilde (1854-1900)'ın şiirlerinde görmek mümkündür. Viktorya döneminin ekonomik ve sosyal sıkıntılarla karşılaştığı bir dönemde Wilde toplumsal ve kültürel yapıyı eleştirmiş, antik Yunan ve Roma uygarlıklarını ise yüceltmiş ve Modernist edebiyata zemin hazırlamıştır. Şairin işaret ettiği ideal dünya aynı zamanda sürgün temasının altını çizer. Bu çalışmada "Verona'da," "Yeni Bir Helen," "Panthea," ve "Eros'un Bahçesi" şiirlerindeki nostalji izleğinin, sürgün ve ütopya temalarıyla nasıl bağlantılı olduğu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Oscar Wilde, nostalji, sürgün, ütopya.

Jel Kodları: B14, Y30, B3, B31

Abstract

Nostalgia, which means "the pain of return to home", is also used in the sense of longing for the past. Past life, which can never be brought back, brings a sense of grief. People who are stuck in a past life cannot be happy in the present, therefore their lives turn into exile, and the past turns into utopia. People trapped between past and present have to deal with problems such as identity crisis and existential crisis. It is possible to see the traces of similar themes in the poems of Oscar Wilde who lived as an exile in France for three years (1854-1900). When the Victorians faced some economic and social difficulties, Wilde criticized the social and cultural structure and glorified the ancient Greek and Roman civilizations and paved the way for Modernist literature. Wilde's idealised world also underlines the theme of exile. This study will examine how the theme of nostalgia is linked to the themes of exile and utopia in the poems of "In Verona," "A New Helen," "Panthea," and "Garden of Eros."

Keywords: Oscar Wilde, nostalgia, exile, utopia.

Jel Codes: B14, Y30, B3, B31

*Oysa bu sürgün yeri, bu pıtraklı diyar
ne kadar korkulu yankı bulagelmiş gizlerimizde ...*

İ. Özel

Giriş

İngiliz edebiyatının en önemli isimlerinden biri olan Oscar Wilde (1854-1900) oyun yazarlığı ile öne çıkmış olsa da aslında önceliği şiire vermiştir. Edebiyatın pek çok alanında başarılı eserler yazmasına rağmen Wilde kendisini her zaman şair olarak kabul etmiştir. Hatta yayıncısı John Lane'e yazdığı bir mektupta, "The Sphinx" (1894) şiirinin kontratını, "yazar" olarak değil "şair" olarak imzaladığını yazar (1962: 318). *The Sphinx* yayınlandığı sırada aslında Wilde, yaratıcılığı ve kıvrak zekasıyla edebiyat dünyasında kabul görmüştür; bu sırada tek romanı *The Picture of Dorian Gray* (Dorian Gray'ın Portresi) yayımlanmış, *Lady Windermere's Fan* (Lady Windermere'in Yelpazesi) ve *A Woman of No Importance* (Önemsiz Bir Kadın) oyunları sahnelenmiş ve *Salomé*'yi yazmıştır. Tüm bunlar yaşanırken, Wilde kendisini "şair" olarak tanımlamıştır.

Özellikle yazdığı tiyatro oyunlarıyla Wilde Viktorya dönemi edebiyatında önemli bir yere sahip olmuş ve Halbhook Jackson'ın deyiimiyle, "hayatının son on yılında hak ettiği yere gelmiştir¹" (1922: 75). Bunda kuşkusuz yazmış olduğu oyunlar büyük pay sahibidir, ancak kariyerine şiirle başlamış olan Wilde şiirden hiç vazgeçmemiştir. Ama her şeyden önemlisi, 1880 yıllarına gelindiğinde, Viktorya şiir geleneğini eleştirerek Modernist şiir için gereken ortamın oluşmasına katkıda bulunmuştur. İyi bir gözlemci olan Wilde öncelikle içine doğmuş olduğu şiir geleneğinin iyi biliyordu. Ifor Evans, *English Poetry in the Later Nineteenth Century* (On dokuzuncu Yüzyılın Sonlarında İngiliz Şiiri) adlı kitabında 1830 yılının İngiliz edebiyatında önemli bir tarih olduğunu ifade eder, çünkü Romantizmin ilk dönem şairleri - William Wordsworth ve Samuel Taylor Coleridge - artık eser vermemekteydiler, aynı zamanda Lord Byron, Percy Bysshe Shelley ve John Keats gibi ikinci dönem şairler de ölmüşlerdi (1966: 4). Dolayısıyla Viktorya şiirinin Romantik şiir geleneği içinde gelişmesi kadar doğal bir durum olamazdı çünkü iki dönem arasındaki zaman çok kısaydı. Viktorya şiiri Alfred Lord Tennyson'ın 1832'de basılan *Poems* (Şiirler) ve Robert Browning'in gene aynı yıl yayınlanan *Pauline* ile başlamıştır. Tennyson 1842 yılında yayınlanan *Poems* (Şiirler) ve *In Memoriam* (Anusına) (1850) ile, Browning ise *Men and Women* (1855) kitapları ile geniş kitlelerce tanınmış ve edebi yetenekleri eleştirmenler tarafından kabul görmüştür. Böylelikle Viktorya şiiri Tennyson ve Browning öncülüğünde gelişmiştir.

Warwick Slinn'e göre Viktorya dönemi şairlerinin devraldığı en önemli miras lirizmdir, ancak bu lirik gelenek "zamandı" olarak tanımlanacaktır (2014: 335). Bu zamandı olma durumu kurulan şiir evreni ile doğrudan ilgilidir, örneğin Tennyson şiirine ait olduğu dönemi kullanmak yerine Orta Çağ dekor olarak kullanmıştır. Bu bağlamda Tennyson'ın balad formunda yazdığı "The Lady of Shallot" şiiri, Kral Arthur efsanesinden bir karakter olan Elaine of Astolat'ın Camelot yakınlarında bir kulede esir

¹ Aksi belirtilmedikçe, metindeki çeviriler yazara aittir

edilmesini anlatır. Meşhur şiir, kurtarılmayı bekleyen Lady of Shallot'ın kapalı tutulduğu kule ve etrafındaki pastoral dünyanın betimlenişiyle başlar, “Uzanır nehrin her iki yanında / Geniş arpa ve çavdar tarlaları / Örtür bozkırın üstünü ve buluşur gökyüzüyle” (Tennyson, 1985: 21). Böylelikle Tennyson, Lady of Shallot'un dünyasını kurarken Orta Çağın pastoral şiir geleneğinden yararlanır. Benzer motif hem Tennyson'da hem de Viktorya dönemi şiirinde tekrar edecektir. Bu motif görüldüğü gibi hem ulaşılmaz bir zamana karşılık gelir, hem de gündelik hayattan uzak bir dünyaya işaret eder. Viktorya döneminin sonuna doğru şiir evreninde hem konu bakımından hem de mekân bakımından ciddi bir değişim görülecektir.

Gündelik hayatın mekân ve karakterleriyle şiirlerde kullanılmasındaki önemli mimarlarından biridir Oscar Wilde. Böylelikle Viktoryen şiiri, artık gündelik hayat imgelerinin yer aldığı farklı bir şiir evrenine evrilir. Özellikle Fransız İzlenimcilik akımı etkisi altında yazdığı “Impression du Matin” (Sabah İzlenimi), “In the Goldroom: A Harmony” (Yaldızlı Odada: Bir Ahenk), “Le Jardin des Tuileries” (Tuileries Bahçesi) gibi şiirleri artık her sınıftan insanlarıyla, canlı sokaklarıyla, park ve bahçeleriyle şehrin adeta bir karakter gibi şiirde yer almaya başladığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak tasvir edilen şehir hayatı, kasvetli bir atmosfer içinde temsil edilmiştir. Öte yandan Wilde'ı ilginç kılan bir diğer nokta ise şiirlerinde sadece şehir hayatına değil aynı zamanda antik Yunan ve Roma uygarlıklarına da yer vermesidir. Özellikle antik Yunan dönemini vurguladığı şiirlerine bakıldığında, antik Yunan kültürünün idealize edilmiş olduğu ve söz konusu dönemin ütopyik referanslarla tasvir edildiği görülmüştür. Wilde'ı evrensel kılan ise şehir hayatı içine sıkışmış ve yaşadıkları hayata yabancılaşmış bireylerin geçmişe duymuş olduğu nostalji duygusunu şiirlerinde işlemiş olmasıdır. Wilde şehirlidir ve şehir hayatının zorluklarını aynı zamanda güzelliklerini yakından tanır. Onun şiiri şimdiki zaman ağırlığı ile geçmişin ütopyasının yarattığı gerilimden beslenir, ancak içine doğduğu Viktorya dönemi şiirinin yaptığı Orta Çağ vurgusunu asla tekrarlamaz. Aksine, tarihsel olarak daha da geriye giderek antik Yunan ve Roma medeniyetlerini yüceltir, huzuru antik dünyanın kültüründe arar.

Şimdiki zamanda mutlu olamama ve mutluluğu geçmiş zamanda arama teması, yüzyıl başları ve sonları gibi geçiş dönemlerinde kendini gösterir çünkü geçiş dönemlerinde yaşanan kaos insanları idealize edilmiş dönemlere özlem duymaya iter. Toplumsal yapıyı derinden sarsan kaotik durum insanları negatif yönde etkileyeceği için, bir grup insan geçmiş, ideal mutluluğu konumlandığı dönemi öne çıkararak yaşadıkları dönemi reddederler. Kendi dönemini reddetme temasının en önemli örneklerini Modernist edebiyatta görmek mümkündür; Stephen Spender nostalji temasını *The Struggle of the Modern* (1963) adlı kitabında Yeats, Eliot, Wyndham Lewis, Pound gibi Modernist edebiyatın kilit isimleri üzerinden açıklar. Spender'a (1963) göre yirminci yüzyılın başında yazarlar arasında “modern hayata karşı aşırı derecede nefret ve aşağılama” hakimdi, çünkü o dönemi “kaotik, çürümüş, çökme noktasında, anarşi yüklü, absürt, değersizliğin çölü” olarak nitelendirmişlerdi (s. 208). Sanayi devriminin getirdiklerine ek olarak İngiltere'nin içine girdiği politik ve ekonomik duraklama, tüm Avrupa'da ektili olan ekonomik buhran ve Birinci Dünya Savaşı gibi kitleleri derinden sarsan etmenler bir araya geldiğinde şimdiki zamanla ciddi bir kopuş yaşanması olağan hale geldi. Dolayısıyla içinde buldukları dönem, özellikle yazarlar için katlanılmaz bir

hal aldı. Bu durumun edebiyattaki yansımaları Spender “nostalji ve nefret [temalarının] modern edebi akımının özellikleri” (s. 210) olarak kabul eder. Modernist edebiyatın nostaljik tavrı, postmodern edebiyatta farklılaşacak, modernizmin başarısız olduğu noktada, yani Modernist biçimin “elitist eğilimlerini” terk edecektir (Clewel, 2013, s. 8).

Viktorya dönemi dikkatle incelendiğinde özellikle sanayi devriminin İngiltere’de yarattığı toplumsal ve kültürel değişimin ne kadar devasa boyutta olduğu anlaşılabilir. Pek çok teknolojik ve bilimsel buluşu tetiklemiş olsa da sanayi devrimi aynı zamanda gündelik yaşam pratiklerini değiştiren olumsuz sonuçlar doğurdu. Örneğin çocuk işçi çalıştırma yaygınlaştı, çalışma saatleri uzadı, alt sınıf ciddi şekilde yoksullaştı ve hayat kadınları sayısı hiç olmadığı kadar arttı. Bu durum edebiyata da yansdı; Spender’a göre Viktorya döneminde görülen nostalji kavramının, “reformist ihtiras” ve “sosyal iyimserlik” ile harmanlanmıştı ancak yirminci yüzyılda görülen “şimdiki zamana duyulan mutlak nefret”e Viktorya döneminde rastlanmaz (s. 211). Belki de modern dönemdeki nostalji kavramının en farklı özelliği, Viktorya dönemi sanatçılarınun bakış açısında saklıydı. Viktorya döneminde nostalji kavramı sanatçılarda “geçmişin güzelliğini şimdiki zamanın gelişimiyle uzlaştırma arzusuna yol açtı” (s. 211). Viktorya dönemi sanatçıları şimdiki zamanın yarattığı düzensizliği, sanayi devriminin olumsuz getirilerini eleştirmekten geri durmadılar ancak onlara göre şimdiki zamanın hala ilerlemeci bir yanı vardı, dolayısıyla şimdiki zaman için asla mutlak bir nefret duygusu oluşmadı. Bu sanatçılar “duygusal ve estetik açıdan, kendi yöntemlerince, çoğu zaman Orta çağcı” olarak hareket ettiler, yani keşif gibi bir yaşantı özentisi ve Gotik mimarinin hâkim olduğu şatolar ve iç mekanlar sanat ve edebiyatın ayrılmaz konuları haline geldi (Spender, s. 211).

Genel olarak bakıldığında, Wilde da bir Viktorya dönemi şairi olarak, tanıklık ettiği kültürel yozlaşmayı eleştirmek ve hatta reddetmek için şiirlerinde kurgusal bir geçmiş yarattı, fakat onu diğer şairlerden ayıran temel bir fark vardı. Wilde şiirlerinde Orta çağ eğiliminde bulunmadı, Wilde’ın tasavvur ettiği ideal yaşam Orta çağdan da geride, antik Yunan uygarlığında saklıydı. Kendi dönemini de tüm kaotik yanıyla olduğu gibi anlatan Wilde, bu açıdan bakıldığında Viktorya döneminden çok modern döneme daha yakın durmaktadır ve kendisinin Modernist edebiyata geçişte yeni bir yol açtığı söylenebilir. Bu bağlamda “At Verona” (Verona’da), “The New Helen” (Yeni Bir Helen), “Panthea,” “The Garden of Eros” (Eros’un Bahçesi) gibi şiirleri öne çıkar. Bu makalenin amacı, Wilde’ın bahsedilen şiirlerindeki nostalji izleğinin, sürgün ve ütopya temalarını beraberinde getirdiğini ortaya çıkarmak ve Wilde’ın şiir evrenindeki işlevlerinin altını çizmektir.

Sürgün: Asla Elde Edilemeyecek Olanın Kıskacında

Yunan yönetmen Theodoros Angelopoulos’un (1935-2012) yönettiği 1995 yapımı *To vlemma tou Odyssea* (Ulis’in Bakışı) adlı filminde yıllardır Amerika’da sürgünde olan Yunan yönetmen A’nın ülkesine geri dönüş hikayesini anlatır. Filmde, yönetmen A (Harvey Keitel), son filminin ilk gösterimi için yıllar sonra ülkesine dönecektir. Yönetmen A, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlar’ı ilk kez filme alan Manakis kardeşlerin kayıp üç bobinini bulmak ister. Tıpkı Odysseus’un İthaka’ya yıllar sonra dönüşü gibi, yönetmenin onca yıl sonra anavatanına dönüşü, belleğindeki geçmiş hatıraların su yüzüne çıkmasını tetikler. Manakis kardeşlerin bobinlerinin peşinde aldığı

yol, yönetmeni savaştan yeni çıkmış Saray Bosna'ya kadar götürecektir. Film, bu süreci, hem yönetmenin kendi iç yolculuğu ile hem de Avrupa'nın içinde bulunduğu siyasi ortamıyla harmanlayarak izleyiciye aktarır. Yıllar sonra bulunduğu arkadaşı Nikos (Giorgos Mihalakopoulos) yönetmene, "Tanrının yarattığı ilk şey yolculuktur, bunu şüphe takip eder ve nostalji" der. Cümlelerin ardından iki eski arkadaş hasretle birbirine sarılır ve kısa süre sonra sahne biter.

Angelopoulos'un, yönetmen A'nın içsel yolculuğu üzerinden anlattığı yurda dönüş hikayesinin bir ayağını nostalji duygusu oluşturur. Yurttan ayrılmak zorunda kalmak, diğer bir deyişle sürgünde olmak sıla hasretini beraberinde getirir. Aslında nostalji kelimesi tam da bunu karşılar; ilk bakışta Türkçede geçmişe duyulan hasret gibi dursa da kelimenin kökeni başka bir anlam taşır. Yunanca gibi görünen, ancak orijinali İsviçre Almancasından gelen nostalji sözcüğü, "nostos" (dönüş) ve "algos" (acı, eziyet) kelimelerinin birleşmesiyle meydana gelir, nostalji "'geri dönüş acısıdır'; hem insanın uzakta olduğunda çektiği eziyet hem de geri dönmek için katlanılan sıkıntılardır" (Cassin, 2018: 16). İlk olarak 1688 yılında İsviçreli tıp öğrencisi Johannes Hofer tarafından türetilen nostalji kelimesi, savaşmak için İsviçre Alplerinden Avrupa'nın düzlüklerine giden İsviçreli askerlerin içinde bulunduğu hastalığı tanımlamak için kullanılmıştır. Hofer'in çalışmasında hastalığın semptomları şöyle tanımlanmıştır; "sürekli anavatanını düşünme, melankoli, uykusuzluk, iştahsızlık, su içememe, zayıflık, endişe, kalp çarpıntıları, boğuluyormuş hissi, uyuşukluk ve ateş" (McCann, 1941: 165). Yirminci yüzyılın başında nostalji bilimsel bir konu olarak ele alındı; özellikle psikologlar için önemli bir çalışma alanı yarattı.

Yirminci yüzyıla gelindiğinde nostalji ile ilgili çalışmalar farklılaşmıştı. Clay Routledge'a göre psikologlar nostalji kavramını farklı açılardan ele aldı ve farklı sonuçlara vardılar; kimine göre nostalji çocukluktan kopuş, ödipal dönem öncesi anneye tekrar bir araya gelme isteği, sonsuza kadar kaybedilmiş bir geçmişe duyulan özlem, kimine göre bireyselleşme ya da ayrışma duygularının zorlukları ile ilişkili olan rahatsız edici durum ya da kimine göre kişinin kendi fetal dönemine duyduğu bilinçaltındaki arzu olarak irdelendi (2016: 5). McCann, anavatana duyulan hasretin yanı sıra başka bir kişiye de benzer şekilde de hasret duyulabileceğini ortaya koydu (1941: 179). McCann'a göre başka çalışmalarda evde ya da anavatanda yalnız kalan kişilerin de nostalji duygusunu yaşayan kişilerdekine benzer semptomların yaşandığını belirtmiştir. Hatta anne-babaları seyahatte oldukları için evde yalnız kalan çocukların, baş dönmesi ve anoraksa gibi rahatsızlık yaşadıklarını ifade etmiştir (179).

Hissedilen hasret duygusu sadece kişiler ya da anavatan ile sınırlandırılmaz, nostalji nesnelere özellikle de huzurlu geçmiş anılarını hatırlatacak nesne ve eşyaları da kapsar. Roderick Peters ise özlem duygusunun hüznün ile iç içe olduğunu ifade eder, ona göre nostalji "uzak geçmiş ve yitirmiş olma hali" ile doğrudan bağlantılıdır (1985: 136). Bu uzak geçmiş fikri ise kişiden kişiye farklılık gösterebileceği gibi kültürel bir durumu da yansıtabilir. Yitirilmiş olanın asla tekrar geri gelmeyeceği ve tekrardan yaşanmayacağı gerçeği kişiyi kederli bir ruh hali içine sokacaktır. Yitik olma kavramı pek çok farklılığı içinde barındırır; Peters için "eski bir aşk ilişkisi, köpek, çocukluktaki yılbaşı günleri" gibi farklı imgeler, geçmişe duyulan özlemi yansıtır (136). Buradaki temel nokta ise kişinin eskiden yaşadıklarını tekrar yaşayamayacağını bilmenin vermiş olduğu hüznün ve hatta

karamsarlıktır çünkü geçmişteki eski günler mevcut duruma göre mutluluk ve huzur doludur. Peters da aynı noktaya dikkat çeker, “huzur, güzellik, uyum ve içtenliğe” yönelik özlem duyulabilir (136). Özellikle huzur, idealize olmuş geçmiş yaşantı ile doğrudan bağlantılı olmalıdır, böylelikle şimdiki zamanda yaşanan gerginlik ile arasındaki çatışma daha fazla görünür olur. Dolayısıyla nostalji, sıkıntılı şimdinin huzurlu geçmişle olan çelişkisinden doğar diyebiliriz.

1800’lerin sonlarına yaklaşıldığında hem İngiltere’nin hem de pek çok Avrupa ülkesinin ekonomik ve sosyokültürel olarak ciddi bir değişimden geçtikleri görülecektir. Özellikle, üzerinde güneş batmayan imparatorluk olarak anılan Britanya krallığı vatandaşları ekonomik koşulların altında eziliyordu. Aslında Viktorya dönemi İngiltere’sinin hem ekonomik hem de kültürel olarak zirvede olduğu ifade edilse de dikkatlice incelendiğinde İngiltere’nin eskisi kadar güçlü olmadığı ve sanayileşmesini tamamlamalarının ardından hızlı bir ekonomik büyümeye sahip olan Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi iki ülkenin hızına yetişemediği görülür. Stephen Arata ise “İngiliz denizaşırı pazarlarının kaybedilmesi, İngiliz sömürgelerindeki huzursuzluk ve emperyalist ahlaka karşı yükselen tedirginlik” ile birlikte Viktoryen özgüvenin bozulduğunu belirtir (1990: 622).

Wilde için açlık ve yoksulluğun ciddi anlamda hissedildiği Viktorya İngiltere’si iyi bir gelecek temin etmekten uzaktır, dolayısıyla Wilde yüzünü uzak geçmişe, antik Yunan ve Roma medeniyetlerine çevirir. Aslında şairin gösterdiği reaksiyon son derece doğaldır; temel mesele artık Viktorya döneminin son yılları olmasıdır. 1890’a gelindiğinde Kraliçe Viktorya’nın tahtta son on bir yılı kalacak ve İngiliz tarihinde bir dönem sona erecektir. Öte yandan aynı yıllar, yeni bir milenyumun başlangıcı olması sebebiyle insanlar arasında heyecan ve gerginliği aynı anda yaratmıştır. Fransa’da ortaya çıkan bir ifade hızla tüm Avrupa’ya yayılır, “fin de siecle” (yüzyılın sonu). İnsanlar yüzyılın sonunda kötü bir şeyler olacağı endişesi ile kaygılıdırlar. Jonathan Steinwand ulusların kendi ulusal kimliklerinin inşasında nostaljiden yararlandığını ifade etmiştir (1997: 10). Örneğin bir millete ait mit, ulusal nostaljiyi cezbeder ve ülkenin “kurucu babaları” ya da “altın yılları” ile özdeşleşme imkânı tanır (10). Steinwand okuyucunun dikkatini nostalji ve geçiş dönemi arasındaki ilişkiye çeker; ona göre nostalji geçiş dönemlerinde, kriz ve umutsuzluk zamanlarında çok kullanışlı bir araç haline gelir (10). Tüm bu kaygıların içinde 1890’lar, geçiş dönemi kimliğine bürünmüştür. Bu durum fin de siecle için geçerlidir; tüm bu kaygılar içinde, geçiş dönemi kimliğine bürünen 1890’larda nostalji teması rahatlıkla görülebilir.

Elbette her geçen gün daha da kötüye giden bu durum, yazarlar tarafından kıyasıya eleştirilmiştir, ancak bunu kendine has tekniklerle ve üslupla yapabilen çok az kişi vardır. Wilde bir taraftan alaycı ve romantik olarak bilirse de diğer taraftan eleştirel ve hicivci yönüyle okuyucunun karşısına çıkar. Wilde sosyalizme ve sosyal eşitliğe duyduğu yakınlığı hiçbir zaman saklamamıştır, bunun bir örneği “Sosyalizm ve İnsan Ruhunu” (The Soul of Man Under Socialism) adlı makalesidir. Wilde’a göre sosyalizmin amacı, insanların asla yoksul olmayacakları bir şekilde toplumu yeniden inşa etmektir (1915: 4). Wilde’ın sosyalizme ilgi duyması şaşırtıcı değildir, bu hareketi yaşadığı dönem hakkında duyduğu hoşnutsuzluk ve onun eleştirisi olarak değerlendirebiliriz. “Sosyalizm ve İnsan Ruhunu”nun başında Darwin, Keats, M. Renan, Flaubert gibi kendi alanlarında çok başarılı

olmuş kişileri sıralar ama ardından bu saydığı isimlerin birer istisna olduğunu ifade eder (3). Saydığı isimler azınlıktadır çünkü toplumun büyük kesimi açlık ve sefalet ile yaşamaya çalışmaktadır ve insanlar “korkunç bir fakirlikle, korkunç bir çirkinlik, korkunç açlıkla sarılmış” haldeler (4).

Wilde, geçmiş zaman ile şimdinin çelişkisine “Verona’da” (At Verona) adlı sone biçiminde yazılmış şiirinde yer verir. Şiirde *persona* yani anlatıcı, yaşadığı ortamdaki ve şimdiki zamandan memnun değildir, dolayısıyla okur, bulunduğu ortama yabancılaşmış bir anlatıcı ile karşılaşır. Şiirde Verona’nın güzellikleri, pastoral manzaraları ya da geçmiş günleri anlatılmaz, aksine anlatıcının içinde bulunduğu karamsar ruh halini göstermek amacıyla şehrin kasvetli bir görüntüsü verilir. Bu çerçeveden bakıldığında şiirin giriş satırları, kendi dünyası ile barışık olmayan bir bireyin durumunu anlatır; “Nasıl diktir Kralların evlerinin merdivenleri / Sürgün yorgunu ayaklarımın arşınlaması için” (Wilde, 2009: 30). Görüldüğü üzere “Verona’da” şiirinde Wilde, anlatıcısını sürgünde yorgun düşmüş ve tükenmiş bir karakter olarak çizmiştir.

Daha dikkatli bakıldığında, sürgünde olma ve sürgün olarak yaşama temalarının doğrudan nostalji konusu ile bağlantılı olduğu görülecektir. Kendi zamanına yabancılaşmış bir kişi yaşadığı hayatı sürgün olarak niteleyecektir. Ancak burada Wilde, sürgün konusunu sadece anlatıcı üzerinden değil, *İlahi Komedya*’nın yazarı Dante Alighieri üzerinden anlatır. Floransa doğumlu Dante, yaşadığı yıllardaki siyasi iç çalkantıları sebebiyle sürgüne mahkûm edilir ve bir süre Verona’da yaşar. Bu anlamda şiirin başlığı ve içeriği farklı bir boyut kazanır. Verona’da olan aslında sürgünde olan Dante’dir. Wilde açıkça Dante ile kendi anlatıcısı arasında kurduğu ilişki ile sürgün temasını işler “Verona’da” şiirinde. Sürgün teması elbette sadece mekânsal olarak bir başka ülkeye göç etmeye zorlama olarak açıklanamaz, sürgün kavramı topluma yabancılaşmış birey olarak da okunabilir. Sürgündeki birey, toplumda kabul görmemiş birey anlamına gelir ve bu resim bireyin içinde bulunduğu topluma yabancılaşması ile tamamlanır.

Yaşadığı dönemden duyduğu rahatsızlık, Wilde’ın şiirlerinde tekrar eden bir temadır. Bir diğer şiiri, “Yeni Helen” (The New Helen)’de odak nokta Helen’dir. Antik Yunan mitolojisinde Zeus ve Leda’nın kızı olan Helen, antik Yunan dünyasının en güzel kadınıdır. Sparta kralı Menelaus ile evli olmasına rağmen Truva kralının oğlu Paris tarafından Truva’ya kaçırılır ve ardından Spartalılar ile Truvalılar arasında ünlü Truva savaşı başlar. On yıllık savaşın ardından Melenaus Helen’i alarak Sparta’ya geri döner. Uğruna savaş çıkan kadın olarak tarihe geçen Helen dönemin ünlü aktrislerinden Lillie Langtry sebebiyle Wilde’ın şiirine konu olur. Wilde Langtry için “kendi jenerasyonunun en güzel kadını” sözlerini kullanır (1962: 65).

On satırlık on kıtadan oluşan “Yeni Helen,” “Truva duvarlarından bugüne kadar sen nerelerdedin” dizesi ile başlar (Wilde, 2009: 89). Anlatıcı hemen ardından da Langtry’ye hitaben, “Neden şu sıradan yeryüzünde dolaşırsın” diye sorar ve ekler,

Kesinlikle o sendin, sen ki, bir yıldız gibi,
Gecenin gümüşi sessizliğinde havada asılıydın,
Kadim dünyanın cesareti ve kuvveti mi seni
Yaygaracı kırmızı savaş dalgalarının tuzağına düşürdü! (Wilde, 2009: 89).

Yukarıda alıntılanan satırlarda Wilde, aktris Langtry'e ithafen Helen'in yitik geçmişten şimdiki zamana gelişini sorgular çünkü asıl değerli olan kahramanlık hikayelerini barındıran dönem, Helen'in ait olduğu antik Yunan dönemidir. Wilde, Helen'in döneminden övgüyle bahsederken, aslında içinde bulunduğu zamanı dolaylı olarak yermektedir. Şiirin altıncı kıtasında anlatıcı şunu söyler, "Yazık, sen burada baki kalmayacaksın" (Wilde, 2009: 91). Anlatıcıya göre Helen bu dünyada kalmayacaktır çünkü bu dünya Helen'in kalamayacağı kadar çok kötülükle doludur; anlatıcı Helen'e tekrar seslenir, "Bu yüzden bizim kötü ve kederli topraklarımızdan uçup gideceksin / Senin eski keyif dolu kulene" (91). Güzel Helen'in ülkesi mutluluk veren keyifli bir yer olarak tasvir edilmiştir, bunun karşısında Wilde'ın yaşadığı dünya olumsuz bir resim içinde çizilmiştir, "Fakat bu zehirli bahçede kalmalıyım ben / Kaşlarını acının dikenli taçları ile süslüyorum / Tüm sevgisiz hayatım geçip gidene kadar" (91). Yaşadığı coğrafyayı "zehirli bir bahçe" olarak tanımlarken kendi hayatının da "sevgisiz" olduğunu ekler. Bu satırlar, hayatından ve etrafında olanlardan memnun olmayan anlatıcının itirafları niteliğindedir. Şairin betimlediği bireysel düzeyde sevgisiz bir hayata, toplumsal düzeyde zehirli, diğer bir deyişle zehirlenmiş kötücül bir coğrafya eşlik eder.

Bu noktada nostalji bir savunma mekanizması olarak işlev görecektir; şaire göre şimdiki zamanın gölgesinde üzüntüyle hasret duyulan yer Helen'in Yunanistan'ıdır. Şiirin son bölümünde Wilde doğrudan Helen'e seslenir, "Aşkın zambağı, saf ve kutsal! / Fildişi kulesi! Ateşin kırmızı gülü! / Sen bizim karanlığımızı aydınlatmak için geldin" (Wilde, 2009: 92). Helen saflıkla ve kutsallıkla yüceltilmiş ve adeta bir peygamber gibi betimlenmiştir. Ardından anlatıcı toplumun içinde bulunduğu durumu tarif eder;

Çünkü biz, kaderin geniş ağlarına yakalanmışken
Dünya'nın Arzusunu beklemekten tükenmişken
Amaçsızca kasvet evinde dolaştık,
Amaçsızca etkili bir yatıştırıcı aradık
Boşa harcanmış hayatlar için, kalıcı sefillik için,
Ta ki yeniden yükselen mabedinizi
Ve güzelliğinzin akça ihtişamını görene kadar (Wilde, 2009: 92)

Yukarıdaki alıntılanan satırlarda da görüleceği gibi Wilde "Yeni Helen" şiirinde, yaşadığı dünyayı hiçbir şekilde iyi göstermemiştir. Dünyayı "kasvet evi" olarak betimlemiş ve yaşadıklarından dolayı acı çektiğini açıkça belirtmese de "yatıştırıcı" ya da diğer deyişle ağrı kesici aradığını söyleyerek bu durumda nasıl acı içinde olduğunu da ima etmiştir. Ancak şiirin sonu Helen'in güzelliğini överek olumlu bir fotoğrafa evrilir. Wilde, on dokuzuncu yüzyılın sonunda yaşanan tüm olumsuzlukların karşısına Helen'in güzelliğini ve ihtişamını koyarak sorunlara çözüm üretir: sürgündeki kederli bireyler mutluluğu antik Yunan'da bulabilirler.

Ütopya: İdeal Geçmiş ve Belirsiz Şimdi Arasında

Nostalji duygusuna eşlik eden önemli bir tema da idealize edilmiş geçmiştir. Geçmiş zamanda yaşanan önemli bir an, o dönem hakkındaki iyi şeyleri öne çıkararak kişinin

yaşadıklarını idealize etme imkânı sunar. Kötü anılar silinir geriye güzellikler kalır. Şimdiki zamanın zorluklarıyla baş etme yöntemi olarak geçmişin güzellikleri karşımıza çıkar. Ancak bu idealize etme davranışı bir süre sonra geçmişte yaşananları ütöpik bir seviyeye çıkarabilir. Nandor Fodor'a göre nostaljik dürtü "hatırlaması zor ütöpik fantezilerin büyüünde" bulunur (1950: 25). Dolayısıyla geçmiş yaşantı idealize edilmiştir ve artık ulaşılmaz uzaklıktadır; geçmiş ütopya haline gelmiştir.

Bas Verplanken'a göre bireylerin geçmiş yaşantılarına yaptıkları zihinsel gezintiler, nostaljik duyguları ortaya çıkarır, ancak "mutlu geçmiş"i unutamamak bireylerde bir süre sonra "şimdiki zaman kaygısı"na dönüşebilir (2012: 285-286). Nostaljik hatıralara yapılan zihinsel yolculuklar her seferinde olumsuz sonuçlar doğurmaz, normal seviyelerde yaşandığında bireyler için sağlıklı bir davranışa dönüşür. Sedikides ve diğerleri ise "nostaljinin bir diğer temel işlevini geçmiş ve şimdiki benlikler arasındaki devamlılığı sağlaması" olarak belirlemişlerdir (2008: 306). Clay Routledge ve diğerleri, kişinin hayatını anlamlı olarak algılamasının sağlıklı bir psikolojik işleve işaret ettiğini savunurlar (2011: 638). Bu noktada zaman kavramı hakkında düşünebilme ve geçmiş yaşantıya dair nostaljik hatıralarla meşgul olabilme kapasitesi hayatın anlamlı kılınmasında önemli bir kaynağa dönüşür (638). Belli bir seviye korunduğunda, birey geçmiş ile bağlarını koparmak bir yana daha da güçlendirecek ve hayatına anlam katacağı çünkü geçmişin mutlu anıları kişiyi travmadan uzak tutarak hayatına anlam katmasına yardımcı olacaktır. Zaten Routledge ve diğerleri de makalenin sonunda, "geçmişte yaşama"nın Batı kültüründe akıllıca karşılanmadığını, ancak doğru seviyelerde nostalji duygusu uyarıldığında hayata anlam kattığını savunmuşlardır (650).

"Magdalen Yürüyüşleri" (Magdalen Walks) şiirinde Wilde geçmişte yaşadığı güzel günleri anlatır. Şair 1874 ve 1878 yılları arasında Magdalen Kolejinde öğrenim görmüş ve Yunanca eğitimi almıştır. Hatta okula girmeye hak kazandığında kendisini "dünyadaki en mutlu insan" olarak tanımlamıştır (Harris, 1938: 32). Şiire baktığımızda huzurlu bir Magdalen tasviri ile mutluluk daha ilk satırlarda kendini gösterir, "Gökyüzünde yarışıyor küçük beyaz bulutlar / Ve Mart'ın altın çiçeği ile kaplı tarlalar" (Wilde, 2009: 40). Wilde, daha şiirin ilk iki satırında sükûnet ve huzur resmi çizer, böylece okur Magdalen hakkında pozitif bir bakış edinir. Mavi gökyüzündeki küçük beyaz bulutlar huzurlu bir resmin arka planını oluşturur. Mart ayının sarı çiçeği üçüncü satırda açıklanır, söz konusu "nergis" çiçeğidir, "Ayaklar altında ezilir nergisler" diye seslenir anlatıcı (40). Aslında Wilde, Romantik akım şairi William Wordsworth'ün (1770-1850) "Bir Bulut gibi Yapayalnız Dolaştım" (I Wandered Lonely as a Cloud) adlı şiirine göndermede bulunur. Wordsworth benzer bir giriş yapar şiirine,

Vadilerin ve tepelerin üzerinde süzülen
 Bir bulut gibi yalnız dolaştım
 Bir kalabalık görünce aniden
 Bir güruh, altın Nergislerden
 Gölün kenarında, ağaçların altında
 Esintide çırpınan ve dans eden" (1858: 144)

Yukarıdaki dizelerde görüldüğü gibi Wordsworth şiirini birinci tekil şahıs ile anlatmış ve yalnızlık temasını odak noktasına almıştır. Wordsworth, insanoğlunun yalnızlığını temel alırken aynı zamanda doğanın kişiye verdiği yaşam enerjisinin ve canlılığının altını çizer. Şiirin ilerleyen mısralarında, nergisleri gören şairin nasıl da mutlu olduğundan bahsederek doğa ve sanat arasındaki karşılıklı ilişkiyi vurgular. Magdalen Koleji özetinde doğa, insanlara tüm unsurlarıyla huzur ve mutluluk verir. Örneğin üçüncü dördlükte şair, “Ve tüm orman baharın sesi ve uğultusu ile yaşam hayat dolu” (Wilde, 2009: 40) diyerek doğa ve insan arasındaki bağın ne kadar da kuvvetli olduğunu göstermiştir.

“Magdalen Yürüyüşleri” şiirinde Wilde doğanın güzelliğini ve insanlar üzerinde yarattığı mutluluk hissini vurgular, ancak Wordsworth gibi bireyin toplumdaki yalnızlığını öne çıkarmaz. Wilde, tıpkı Wordsworth gibi şairlik durumu üzerine söz alır. Şiirin sonunda şöyle der, “Bak! Tarlakuşu çayırdaki yuvasından fırlar / örümcek ağlarını ve çiy tanelerini parçalayarak” (Wilde, 2009: 41). Wilde’ın şiirinde tarlakuşu imgesini kullanması tesadüf değildir. James Baker, İngiliz edebiyatında tarlakuşunun temsillerini inceledikten sonra şunu söyler, romantik akıma kadar tarlakuşunun “özel bir anlamı yoktur” ancak Romantizm ile birlikte “şairin kendisi için bir sembol” haline gelmiştir (1950: 71). Ayrıca Baker şunu belirtir, şairin kendini özdeşleştirdiği “tarlakuşunun yaban hayattaki vahşiliği”dir (71). Bu açıdan bakıldığında “Magdalen Yürüyüşleri” şiirindeki tarlakuşu, özgürlüğünü kısıtlayan ağları yok ederek kendini özgür kılan şairi sembolize eder. Dolayısıyla Wilde, Magdalen’deki yuvasından uçarak kendi sanatını icra ederek özgürlüğüne kavuşan tarlakuşu ile özdeşleşir. Ancak burada tekrar altı çizilmesi gereken nokta Wilde’ın Magdalen Koleji’nde öğrenim görmüş olmasıdır. Şiirde verilen mutluluk, aynı zamanda şairin geçmiş yaşantısı ile koşutluk gösterir, diğer bir deyişle, “Magdalen Yürüyüşleri,” Wilde’ın kolejde geçirdiği günleri idealize ederek mutlu bir çerçeve içinde vermesi olarak da okunabilir.

Ütopya teması “Eros’un Bahçesi” (The Garden of Eros) şiirinde takip edilebilir. “Eros’un Bahçesi” şiirinde Wilde, geçmişi idealize eder, ancak bu sefer kendi yaşadığı mekânı kullanmaz, daha eskiye referans verir ve antik Yunan uygarlığını konu edinir. Hayli uzun bir şiir olan “Eros’un Bahçesi” kırk altı bölümden oluşur ve uyak düzeni ABABCC şeklindedir. Şiirin başlangıcında Wilde, Eros’un bahçesinin barındırdığı doğal güzellikleri, çiçekleri, hayvanları ve zamanı betimler. Şair, bahçeyle ilgili detay verdikçe burasının nasıl da cennet gibi bir yer olduğunu söyler ve ekler,

... Bence öyle bir yerdir ki burası

Persephone tarafından gezilmelidir,

Dis’in çiçeksiz tarlalarından sıkıldığında!

Ya da Arkadyalı delikanlılar dans etmelidir! (Wilde, 2009: 109)

Yunan mitolojisinde Zeus ve Demeter’in kızı olan Persephone, yer altı tanrısı Hades tarafından yer altına kaçırılmış ve oranın kraliçesi olmuştur. Yukarıdaki satırlarda da görüleceği gibi Dis, yani Hades’in Roma mitolojisindeki karşılığı, yerin altındaki ölümler diyarına hükmeder, ancak Persephone için iç açıcı bir yer değildir. Dolayısıyla anlatıcı Eros’un bahçesinin, tam da Persephone’nin gelip gezebileceği bir yer olduğunu ifade eder, çünkü o bahçede çok değişik türde çiçekler ve hayvanlar vardır.

Wilde sadece antik dönemin parlak şehirlerini ve onların kültürlerini idealize etmekle kalmaz, Keats ve Shelley gibi içine doğduğu yüzyılın simge isimlerine de yer verir şiirinde ve onları idealleştirir. "Garden of Eros"ta, bahçedeki çiçeklerin yanı sıra mevsimlerin değişimine de tanıklık eden anlatıcı, yaşadığı dönemdeki acı kayıpları hatırlar. "Fakat kal burada! seni en çok seven delikanlı için, / Ki ismi artık sadece bir hatıra / Oyalanman için" (Wilde, 2009: 112). Anlatıcının bahsettiği kişi erken yaşta hayatını kaybeden John Keats'tir. Romantik dönemin önemli bir temsilcisi sayılan Keats yirmi altı yaşında hayatını kaybetmesine rağmen önemli eserler vermiştir. Hemen ardından gelen yirmi ikinci kıtada bir başka Romantik şair olan Percy Bysshe Shelley konu edilir. "Hayır, Keats öldüğünde, Müzler / Ağıtını söylemek için gümüşü bir ses bıraktılar" (112). Shelley buradaki gümüşü sesin sahibidir, ancak o da otuz yaşında, Keats'ten sadece bir yıl sonra hayatını kaybeder. Shelley, teknesiyle denize açılmışken denize düşer ve boğulur.

Bu noktada Keats hakkında bir parantez açmak iyi olacaktır. Wilde için Keats özel bir yere sahiptir; *Şiirler* kitabında "Keats'in Mezarı" (The Grave of Keats) adlı bir şiiri vardır. Şiir, sone formunda yazılmış olup, Keats'in ölümünden duyduğu üzüntüyü anlatır. Şiirin ilk satırında şöyle der, Keats mezarında "Üzüntülerinden ve dünyanın adaletsizliğinden azade / Tanrı'nın mavi gök kubbesi altında yatıyor" (Wilde, 2009: 23). İlerleyen satırlarda Wilde, Keats'i bir şehit olarak tanımlar, "Hayatın ve aşkın tadına varamadan / Şehitlerin en küçüğü burada yatıyor" der (23). Keats'in genç yaşta ölümünden dolayı Wilde onu şehit olarak tanımlar. Bu edebiyat şehidinin "gururlu kalbi" ve en güzel şiirleri okuyan "tatlı dudakları" vardır ve Keats İngiltere'nin "şair-ressamı"dır (23). Bu açıdan bakıldığında, Wilde'a göre Keats İngiliz şiirinin önemli bir figürüdür; Keats için ayrı bir şiir yazmasının yanı sıra, "Eros'un Bahçesi" adlı şiirde Keats'ten bir kez daha bahsederek ona olan saygısını derinleştirmiştir.

Wilde yaşadığı dönemde dikkat çeken yazarları anmaya devam eder "Eros Bahçesi"nde, Algernon Charles Swinburne (1837-1909) bunlardan biridir. Wilde'a göre Keats ve Shelley'nin ölümünden sonra İngiliz şiirindeki en önemli isim Swinburne'dür. Şiirde Swinburne, "sabah yıldızı" olarak geçer (Wilde, 2009: 113). Yirmi altıncı bölümde Wilde Venüs'e seslenir, "Güzellik Ruhu! Hadi biraz daha kal bizimle / Şiirin meşalesi henüz sönmeyi" (113). Şiirin meşalesi hala yanmaktadır, çünkü Swinburne gibi şairler hala eserler vermektedir. Bir diğer önemli isim, Chaucer'ın çocuğu ve Spenser'ın mirasçısı olarak tanımlanmış olan William Morris (1834-1896)'tir. Morris hem şair ve roman yazarı hem de tekstil tasarımcısı ve çevirmendir. Buradaki dikkat çekici nokta ise Morris'in devraldığı gelenek sahibi büyük yazarlardır. Birincisi, "İngiliz şiirinin babası" olarak tanımlanan Chaucer ve ikincisi ise İngilizce'nin gelişmesine çok büyük katkısı olan Edmund Spenser'dır. Wilde İngiliz şiirinin önemli iki ismini anarak haklarını teslim etmiş ve ikisini de onurlandırmıştır.

"Eros'un Bahçesi" aldı şiirinde Wilde, Swinburne gibi kendi dönemine yakın zamanda eserler veren şairlerin yanı sıra Chaucer ve Spenser gibi daha önceki yüzyıllarda yaşamış şairlerin isimlerini anarak tarihsellik çerçevesini genişletmiştir. Saydığı isimleri yücelttikten sonra şiirin otuz ikinci bölümünde tekrar Arkadya (Arcady) bölgesine referans vererek tarihsel çerçevesini antik Yunan kültürüne kadar genişletir. Arkadya sıradan bir yer adı değildir; mükemmel olduğu düşünülen bir bölgenin

sembolüdür. Gilbert Highet'e göre Arkadya öylesine "uzak, bilinmeyen ve bozulmamış" bir yerdi ki zamanla "hayali bir kaçış diyarı"na dönüştü (1949: 163). Highet'in cümlesindeki hayali ve kaçış diyarı ifadeleri Arkadya'nın iki temel özelliğini belirtir, birincisi Arkadya kurgusal bir gerçeklik barındırır. İkincisi ise kaçış diyarı olmasıdır, diğer bir deyişle, şairlerin mükemmel olan ile ilgili yaptıkları göndermelerin odak noktasında yer alır. Kendi gerçekliğinden rahatsız olduğu için mükemmel olanın peşinde olan yazarlar için Arkadya'nın temsil ettiği gerçeklik ütopya ile ilişkilendirilebilir. Arkadya'nın ütopyik özelliğini sanat tarihçisi Erwin Panofski de öne çıkarır; ona göre Arkadya "gerçek dışı ve uzak atmosferi" ile "Roma günlük hayatından fazlasıyla uzak" ütopyik bir yer haline gelmiştir (1955: 299-300).

Viktorya döneminin resmî ideolojisini reddeden Wilde, "Eros'un Bahçesi" şiirinde tıpkı antik Yunan şairleri gibi kaçış alanı olarak Arkadya'yı işaret ederek kendi ütopyasının çatısını kurar. Anlatıcı, "Yaşlı / Yarı solmuş sazlar sallanıyor Arkadya'da / Dudakları dokunmuş sazlar daha körpe bir uyum için tekrar kırılır" (Wilde, 2009: 114). Wilde burada Arkadya'da yetişen sazların daha körpe şekilde çıkmaları için kırılması imgesi, sanatsal bir duruma işaret eder. Yaşlı bitkilerin budanması, bitkinin daha körpe olarak yeniden büyümesine olanak verir; benzer şekilde, Arkadya'nın sunduğu kültürel zenginlik, Wilde'nin elinde yeniden hayat bulacaktır. Wilde'nin temsil ettiği İngiliz şairler de aynı şekilde geçmişin birikimini değerlendirerek Chaucer ve Spenser'in yolunda İngiliz şiirini zenginleştirebilirler.

Sanat temasını Wilde bir sonraki bölümde tekrar eder ve bu sefer estetizm üzerine söz alır. İtalyan ressam Sandro Botticelli'nin deniz kabuğundan doğuşunu resmettiği Venüs'e anlatıcı "Güzelliğin ruhu" diye seslenir. Anlatıcının Venüs'ten yardım istemesi rastlantı değildir çünkü artık dünya Arkadya'daki ütopyik günlerinden çok uzaktadır. Pazarlardaki "uçkağıtçı tüccarlar" ve "demir yolları" sevgi dolu adayı kirletmektedir (Wilde, 2009: 114). Üstelik anlatıcı, "Ah! kalabalık fabrikalar sebep oluyor / ruhu katleden kör yılan cehaletine, ey sen, kal bizimle" sözleriyle sanayileşmenin getirdiği olumsuzluğa dikkat çeker (114). Bu noktadaki anlatıcının altını çizdiği manevi ve maddi karşıtlık dikkat çekicidir; bir yanda sanayileşmenin getirdiği olumsuzluklar, diğer yanda insanların üzerinde yarattığı ruhsal bunalım ile karşılaştırılır. Viktorya döneminde yaşanan olumsuzlukları eleştiren Wilde, soruna çözüm olarak "güzelliğin ruhu" diye seslendiği Venüs'ü sunar. Wilde'nin, "Ey sen [Venüs] kal bizimle" ifadesi, şimdiki zamanın yarattığı depresif atmosferden kaçışa karşılık gelir, bu şekilde Venüs'ün varlığı üzerinden antik Yunan kültürü idealize edilmiştir.

Wilde, belirsiz şimdiki zamanın içinde yaşanan olumsuz gelişmelerin karşısına gördüğü az sayıda güzellikleri yerleştirerek dönemin panoramasını çıkarır. Şiirin otuz dördüncü bölümünde yazar ve ressam Dante Gabriel Rossetti'den (1828 - 1882) övgüyle bahseder. Anlatıcı, Rossetti'nin ilk adını İtalyan şair Dante Alighieri'den aldığını, Gabriel adını ise melek Cebrail'den aldığını söyler (Wilde, 2009: 114). Ama asıl önemlisi bu iki ismin "ölümsüz ateşi" Venüs'ün sunağını aydınlatmaktadır (114). Wilde böylelikle Rossetti'nin yapıtlarıyla Dante'nin geleneğini devam ettirdiğini işaret eder. Argümanını bir sonraki bölümde devam ettiren Wilde, Rossetti'nin Venüs'ü çok sevdiğini ifade eder (115). Otuz altıncı bölümde Rossetti'nin farklılığının ve öneminin altını çizen anlatıcı şunu söyler,

... işte böyle bir miras /

Bu kibar ve muhteşem ruhun sahip olduğu,

Kendi döneminin adeta aynası,

Hissederek içinde şefkat, sevgi ve yorgunluğu,

Sadece alelade şeyleri apanarlardan değil,

Ve ruhu büyük sorularla renksiz bırakanlardan değil. (Wilde, 2009: 115)

Yukarıda alıntılanan mısralarda görüldüğü gibi, Wilde Rossetti'den övgüyle bahseder. Wilde'a göre Rossetti kendi dönemini adeta "ayna gibi" başarıyla yansıtarak diğer sıradan yazarlardan ayrılır, çünkü diğerleri basit şeyleri dahi birebir kopyalayan ve insanın temel sorunlarını konu etmeyen sıradan yazarlardır. Oysa bir sonraki bölümde Rossetti gibi yazarların sayısının oldukça az olduğu ifade edilir (115). Rossetti gibi iyi yazarların sayısı çok azdır, üstüne üstlük "tüm romantizm uçup gitmiş"tir (115). Bu satırdaki romantizm sözcüğü ile yapılan işlerdeki ruhun kaybolduğu ifade edilir, çünkü insanlar artık "güneş hakkında kehanette" bulunmaktadır ve "ruhsuz atomların" hareketlerini incelemektedir (115). Dolayısıyla artık çok az kişi insanların temel sorunlarını konu edinen gerçek sanat eseri üretmektedir.

Modern dünyanın, insanın duygusal ihtiyaçlarına yanıt veremediği teması sonraki bölümde tekrar görülebilir. Otuz dokuzuncu bölümde, Wilde "bilimsel çağda" tüm "modern mucizeler" in kapılarını delip geçtiğini, ancak hiçbirinin bir aşkın kırık kalbini onaramadığını söyler (Wilde, 2009: 115). Hatta anlatıcı, modern mucizelerin insanın hayatını daha güzel yapamayacağını ifade eder. Kırkıncı bölümde anlatıcı "... Kil çağı // Korkunç döngüsünde" diyerek yaşadıklarımızın aslında bir geri dönüş olduğunu ve bu bağlamda insanın da yaratılıştaki "kil" yani çamur dönemine geri döndüğünü belirtir (115-6). Dünya "Cahil Titanlar" tarafından kuşatılmıştır, ancak anlatıcı, kırık ikinci bölümde ifade ettiği gibi, ruhunu "yüce bir hedefe" hizmet etmek için beslemiştir (116). Buradaki "yüce bir hedef" göndermesi, genel olarak sanat, özelden ise edebiyat olarak okunabilir çünkü Wilde özellikle romantik ideallerden uzaklaşmış insanların koymak istediği yasalardan ve kurallardan uzak durmak istemektedir. Onun istediği ise insanı anlamak ve varoluş yükünü hafifletmektir.

"Eros'un Bahçesi" şiirinin son iki bölümünde Wilde daha önce "Magdalen Yürüyüşleri" şiirinde kullandığı bir sembolü, tarlakuşunu kullanır. Anlatıcı kırık dördüncü bölümde dinleyiciye "hadi gidelim soluk kalkanına karşı / solgun gökyüzünün" diye seslenerek artık bahçeyi terk edeceklerini haber verir (Wilde, 2009: 116). Anlatıcı bahçede tarlakuşunun yuvasında olduğunu belirtir, ancak son bölümde "Tiz sesli tarlakuşu şimdiden gözden kaybolmuş ... Ah o kuşun uçuşunda bir şey daha var" diyerek aslında tarlakuşunun çoktan bahçeyi terk ettiğini söyler (116). Yukarıdaki satırlarda "Magdalen Yürüyüşleri" şiirini açıklarken de tarlakuşunun şairi temsil ettiğinden bahsetmişti; aynı çerçeveden bakıldığında, Wilde Eros'un bahçesinde şair kalmadığını söylemektedir. O yüzden artık gitme vakti gelmiştir, çünkü çok yakında "korucular" yani bahçenin görevlileri geleceklerdir. Sonuç olarak "görevliler" yani işi sebebiyle orada olması gerekenler geleceklerdir ve diğer idealist şairler gibi Wilde da Eros'un bahçesinden ayrılmak zorundadır.

Sonuç

Nostalji sözcüğü geri dönüş acısı anlamına gelse de aynı zamanda yitik olana duyulan özlem olarak da kullanılır. Geçmiş yaşantının ve yitirilmiş olanın asla geri gelmeyeceği fikrinin yarattığı duygu kişiyi kederli bir hale sokar. Yaşarken hissedilen huzursuzluk, elde edilemeyecek olana duyulan hasret ile geçmiş zamanı ütopyaya, şimdiki zamanı ise sürgün haline dönüştürür. İç içe geçmiş iki ruhsal durumu Wilde'ın şiirinde görmek mümkündür. Bu çalışmada yapılan incelemeler sonucu, Wilde'ın analiz edilen şiirlerine nostalji duygusunun hâkim olduğu rahatlıkla söylenebilir. On dokuzuncu yüzyılın sonunda İngiltere ciddi bir ekonomik zorlukla karşılaşır. Tanık olduğu adaletsizlik, fakirlik, toplumsal baskı, sanatçı ve edebiyatçıların sıradanlaşması gibi sebeplerle Wilde kurumları kıyasıya eleştirmiştir. Wilde dönemin ciddi bir incelemesini "Sosyalizm ve İnsan Ruhu" adlı makalesinde yapar ve yoksulluğa çare olarak sosyalizmi önerir ve aynı makalesinde sosyalizmin olurluğunu tartışır. İncelenen şiirlerinde ise kendisinden yüzyıllarca ötedeki antik Yunan uygarlığının kültürünü idealize etmiş ve çıkış yolu olarak önermiştir.

Wilde'ın şiirinde görülen nostalji teması iki farklı özelliğe sahiptir. Birincisi, şimdiki zamanın getirmiş olduğu olumsuz şartlardan mutsuz olan bireyin, kendini sürgünde hissetmesidir. Dolayısıyla altın çağa ulaşamayan bir sürgündür birey. Wilde "Verona'da" şiirinde sürgün temasını işler. Şair, sürgün yorgunu ayakları ile merdiven çıkacaktır Dante'nin sürgün edildiği Verona'da. Tıpkı Dante gibi Wilde da sürgünde hisseder kendini, ancak Dante gibi siyasi sebeplerle değil, yaşadığı topluma yabancılaştığı için içsel bir sürgündedir ve Wilde sürgün temasını edebi bir motife dönüştürür. Yaşadığı dünyayı "kasvet evi"ne benzettiği "Yeni Helen" şiirinde ise Wilde mutluluğu Helen'in yaşadığı dönemde arar. Kullandığı imgelerle Viktorya dönemi İngiltere'sini eleştiren Wilde huzursuzluğunun sebebini açıklamaz, ancak çözüm olarak antik Yunan uygarlığını ve Helen'i işaret eder. Bireysel olarak sevgisiz bir karakterden, toplumsal olarak zehirlenmiş bir coğrafyadan söz ederken kurtarıcı olarak Helen'i işaret eder. Helen'in varlığında antik Yunan dünyası asla elde edilemeyecek bir mekâna evrilir.

Bu noktada karşımıza ikinci izlek çıkar, bu ise ideal geçmişe ulaşamayan bireyin belirsiz şimdiki zaman ile uyumsuzluğudur. Temel sebebi geçmişin idealize edilmesi sonucu ütopyaya dönüşmesi ve buna ulaşamayan bireyin şimdiki zamanda huzursuz kalmasıdır. "Magdalen Yürüyüşleri" şiirinde Wilde öğrenim gördüğü Magdalen'deki günlerinin hayat dolu olduğunu belirterek geçmiş günlerinin mükemmelliğini vurgular. Kendini ise bir tarlakuşuna benzetir; tıpkı yuvadan uçan bir kuş gibi Wilde Magdalen'den şair olarak mezun olmuştur. "Eros'un Bahçesinde" ise doğal güzellikleriyle antik Yunan tanrılarına layık olan bahçe imgesini kullanır. Ancak adı geçenler sadece tanrı ve tanrıçalarla sınırlı değildir, pek çok yazar ve şair adı anılır şiir boyunca. Wilde Spenser'dan Chaucer'a, Keats'ten Rossetti'ye kadar önemli isimlere değinir ve şiirin sonunda tarlakuşunun uçtuğunu söyler. Diğer bir deyişle, bahçede artık şair kalmamıştır ve Wilde da o mükemmel bahçede barınamaz.

Oscar Wilde ömrünün son üç yılını Fransa'da zorunlu sürgünde geçirdi. Devlet mekanizmasının baskısı ona kendi ülkesinde yaşama hakkı tanımamıştı ve o da son günlerini başka bir ülkede geçirdi. Oysa İngiltere'de yaşadığı yıllarda da antik Yunan

kültürünü idealize ettiği için, şiirlerinde sürgün ve ütopya temaları nostalji çatısı altında bir araya geldi.

Wilde kendi dönemini eleştirirken ideal geçmişi yakalama çabasına girişmiş ve bunu şiirinde anlatmış, böylelikle hem kendi çağını yakalamış hem de ele aldığı konularla evrenselliğe ulaşmıştır. Nostalji kavramı özelinde bakıldığında Wilde'ın Modernist edebiyat ile kan bağının olduğu söylenebilir çünkü Orta çağı öne çıkaran uzlaşmacı tavrındaki Viktorya şairlerinden çok şimdiki zamanı reddeden T.S. Eliot gibi şairlere daha yakındır. İdeal geçmişle şimdiki zamanın kıskacında kalmış gibi gözüke de Wilde tüm zamanları içine alan bir geniş zamanda geçerli olan temaları anlatmıştır. Literatüre girişi on yedinci yüzyıla tarihlenen nostalji teriminin anlattığı duygular aslında insanlık kadar eskidir, tıpkı Odysseus'un geri dönüş miti gibi. Önceleri sadece eve dönüş acısı olarak değerlendirilen nostalji duygusu sadece eve dönüşü değil dönülemeyecek olanı kapsamıyla anlam evrenini genişletmiştir. Böyle bakıldığında Wilde'ın şairlik serüvenine seçmiş olduğu temalar onu evrensel bir seviyeye taşımış ve tüm zamanları içine alan bir poetik dinamik meydana getirmiştir.

Kaynakça

- Arata, S. (1990). "The Occidental Tourist: "Dracula" and the Anxiety of Reverse Colonization." *Victorian Studies*, 33(4): 621-645.
- Baker, J.V. (1950). "The Lark in English Poetry." *Prairie Schooner*. 24(1): 70-79.
- Cassin, B. (2018). *Nostalji: İnsan Ne Zaman Evindedir? Odysseus, Aeneas, Arendt*. (Çev. Seçil Kıvrak). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Clewell, T. (2013). "Introduction." *Modernism and Nostalgia: Bodies, Locations Aesthetics*. (Tammy Clewell, Ed.). London: Palgrave Macmillan. 1-21.
- Evans, I. (1966). *English Poetry in the Later Nineteenth Century*. London: Methuen.
- Fodor, N. (1950). "Varieties of Nostalgia." *Psychoanalytic Review*, 37: 25-38.
- Harris, F. (1938). *Oscar Wilde*. London: Constable & Co.
- Highet, G. (1949) *The Classical Tradition: Greek and Roman Influences on Western Literature*. Oxford: Clarendon Press.
- Jackson, H. (1922). *The Eighteen Nineties: A Review of Art and Ideas at the Close of the Nineteenth Century*. London: Grant Richards.
- McCann, W. (1941). "Nostalgia: A Review of the Literature." *Psychological Bulletin*, 38: 165-182.
- Panofsky, E. (1955). *Meaning in the Visual Arts: Papers in and on Art History*. Garden City: Doubleday.

- Peters, R. (1985). "Reflections on the Origin and Aim of Nostalgia." *Journal of Analytical Psychology*, 30: 135-148.
- Routledge, C. (2016). *Nostalgia: A Psychological Resource*. New York: Routledge.
- Routledge, C., Arndt, J., Wildschut, T., Sedikides, C., Hart, C. M., Juhl, J., . . . Schlotz, W. (2011). "The Past Makes the Present Meaningful: Nostalgia as Existential Resource." *Journal of Personality and Social Psychology*, 101: 638 – 652.
- Sedikides, C., Wildschut, T., Arndt, J., & Routledge, C. (2008). *Current Directions in Psychological Science*, 17: 304 – 307.
- Slinn, E. W. (2014). "Poetry." *A New Companion to Victorian Literature and Culture*. (Herbert F. Tucker, Ed.). West Sussex: Wiley Blackwell, 333-348.
- Spender, S. (1963). *The Struggle of the Modern*. London: Hamilton.
- Steinwand, J. (1997). "The Future of Nostalgia in Friedrich Schlegel's Gender Theory: Casting German Aesthetics beyond Ancient Greece and Modern Europe." *Narratives of Nostalgia, Gender and Nationalism*, (Jean Pickering and Suzanne Kehde, Ed.) London: Macmillan Press.
- Tennyson, A. L. (1985). *Tennyson: Selected Poetry*. (Jenni Calder, Ed.). London: Penguin Books.
- Verplanken, B. (2012). "When Bittersweet Turns Sour: Adverse Effects of Nostalgia on Habitual Worriers." *European Journal of Social Psychology*. 42: 285 – 289
- Wilde, O. (1915). *The Soul of Man under Socialism*. New York: Max N. Maisel.
- Wilde, O. (1962). *The Letters of Oscar Wilde*. (Rupert Hart-Davis, Ed.). New York: Harcourt, Brace & World.
- Wilde, O. (2009). *Complete Poetry*. (Isobel Murray, Ed.). New York: Oxford UP.
- Wordsworth, W. (1858). *The Poems of William Wordsworth: A New Edition*. London: Edward Moxon.

Yayın Geliş Tarihi: 25.08.2020

Yayın Onay Tarihi: 25.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.785551

Abdulahap AKINCI •

Oğuzcan ACAR **

Modern Türkiye’de İslami Cemaatlerin Kimlik Bunalımı

*Identity Crisis of Islamic Communities in Modern
Turkey*

Özet

Toplumlar incelenirken, üzerinde durulması gereken konulardan birisi ve belki de en önemlisi, din ve dinin toplumsal hayattaki yansımalarıdır. Gerek Batı dünyasında gerekse İslam dünyasında geleneksel yapı ile modern dönemde ortaya çıkan durum, ciddi bir kopuş ve değişimi barındırmaktadır. Söz konusu durum, din açısından da geçerlidir. Geleneksel olarak kendini dini kimliği ile tanımlayan bireyler, modern dönemle birlikte farklı kimliklerle ve aidiyet duygusuyla ortaya çıkmaktadır. Modernleşmenin söz konusu etkisi, dinin görünürlüğünü ve yansımalarını da ciddi ölçüde etkilemiştir. Türklerin gerek Müslüman oluşlarında gerekse sonraki dönemlerde çok büyük bir yere sahip olan tarikat ve cemaatler, Osmanlı Devleti’nin sonlarından başlayarak ciddi bir krizin içerisine girdi. Cumhuriyet Türkiye’si, tarikat ve cemaatleri yasaklayarak, laik bir toplumsal yapı inşa etmeye çalıştı. Bu süreçte gizli olarak faaliyetini sürdürmek zorunda kalan tarikatlar, kontrolsüz bir şekilde toplumsal hayatta etkilerini sürdürmeye devam ettiler. Özellikle 28 Şubat süreci ve 15 Temmuz darbe kalkışması sonrasında, tarikat ve cemaatler ciddi bir şekilde eleştirilerin ve sorgulamanın odağında yer aldılar. Uzun yıllar boyu hem toplumsal hem siyasi olarak etkinliği değişmekte olan dini gruplar, modern Türkiye’de nihai hali neredeyse eskisine zıt olan bir kimlik değişimi yaşamıştır. Eskinin içe dönük ve mistik yapıları, yeni dönemde dışa açık ve aleni bir yapı halini almıştır.

Anahtar Kelimeler: Cemaat, Cemiyet, Kimlik, Modern Türkiye, Tarikat

Jel Kodları: L82, D72

Abstract

While examining societies, one of the issues that should be emphasized, and perhaps the most important, is religion and the reflections of religion in social life. The situation that emerged in the modern period with the traditional structure both in the Western world and in the Islamic world contains a serious break and change. This situation is also valid in terms of religion. Individuals who traditionally define themselves with their religious identity, emerge with different identities and a sense of belonging with the modern era. This effect of modernization has also seriously affected the visibility and reflections of religion. The sects and religious communities, which had a great place both in the Turks' being Muslims and in the following periods, entered into a serious crisis starting from the end of the Ottoman State. Republic of Turkey, by forbidding sects and

• Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID: 0000-0001-9973-1118, mail: abdulvahap.akinci@kocaeli.edu.tr

** Kocaeli Üniversitesi İİBF, Siyaset ve Sosyal Bilimler yüksek Lisans Programı

religious communities, tried to build a secular social structure. The sects, who had to continue their activities secretly in this process, continued their influence in social life uncontrollably. Especially after the February 28 process and the July 15 coup attempt, sects and religious communities were seriously at the center of criticism and questioning. For many years, both as a social and political activities of religious groups that are changing, modern Turkey has almost finalized experienced a change of identity which is opposite to the former. The introverted and mystical structures of the old became an open and open structure in the new period.

Keywords: Community, identity, modern Turkey, sect, society

Jel Kodları: L82, D72

Giriş

Cemaat nedir? Kavramsal olarak cemaat ve cemiyet arasında ne gibi benzerlikler veya farklılıklar bulunmaktadır? Bu olgular zaman içerisinde ne gibi değişiklikler göstermiştir? Yaşanan değişimlerde etkili olan faktörler nelerdir? Cemaatler toplumsal hayatta hangi işlevleri görmektedirler? Bu sorular daha da arttırılabilir. Bu gibi sorulara verilecek cevaplar, sosyal bilimlere temelden ilgilendiren, içinde bulunulan durumların daha iyi analiz edilmesine yardımcı olacaktır.

Cemaat olgusu irdelenirken, tarihsel arka planını iyi bilmek gerekir. Sadece günümüzdeki bazı yansımaları ve görünürlüğü üzerinden anlaşmaya ve analiz edilmeye çalışılırsa, doğru sonuçlara ulaşılması mümkün olmayacaktır. Cemaat ne demektir? Cemiyet ve cemaat kavramları aynı mıdır? Cemaatleşmeye sebebiyet veren bireysel yahut toplumsal sebepler nelerdir? Bu sebepler geçmişte ve günümüzde aynı temellere mi dayanır? Tarikat - cemaat ilişkisi nasıldır? gibi sorulara cevap aranması ve bu bağlamda cemaat olgusunun gerek kavramsal gerekse kuramsal kökenlerine inilmesi gerekir.

Cemaat kavramı özellikle Alman sosyolog Tönnies'in cemaat ve cemiyet kavramları üzerine yaptığı çalışmalarla şekillenmiştir. Tönnies'in kaleme aldığı (1920) "Gemeinschaft und Gesellschaft : Grundbegriffe der reinen Soziologie" isimli kitapta Modern dönemde cemaat kavramı daha ziyade sosyoloji bilimi bağlamında irdelenmiştir. Tönnies'in 1887'de Leipzig'de kaleme aldığı "Gemeinschaft und Gesellschaft: Abhandlung des Communismus und des Socialismus als Empirischer Culturformen" isimli çalışmasında da aynı şekilde toplumsal hayattaki hızlı dönüşüm, cemaatten cemiyete dönüşüm süreci irdelenmiştir.

Cemaat ve tarikat olgusunun ortaya çıkışı ve İslam dinindeki konumları ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmada tarikat ve cemaatler teolojik boyutlarıyla irdelenmeyecektir. Böyle bir yaklaşım, çalışmayı çok farklı bir noktaya götürmenin ötesinde, ilahiyatçılar tarafından irdelenmeye daha müsaittir. Bu çalışmada cemaat, cemiyet ve tarikat kavramları ve bu kavramların yansımaları siyaset biliminin ilgi alanına giren yönleri ile ele alınmaktadır.

Cemaat, cemiyet ve tarikat gibi kavramların tanımları üzerinde durulduktan sonra dini gruplar olarak cemaatlerin kısaca tarihçesi incelenecektir.

Cemaatlerin çokluğu ve yaygınlığı dolayısıyla İslam dünyasındaki cemaat olgusunu tek bir makalede ele almak hem çok zor hem de yüzeysel olacaktır. Bundan dolayı bu çalışmada sadece Türkiye’deki cemaatler dikkate alınarak analizler yapılacaktır.

Türkiye’de ki cemaatler uzun bir geçmişe sahiptir. Türklerin, Müslümanlaşmasında tarikat ve cemaatlerin çok ciddi etkileri olmuştur. Tarikatlar, Türklerin göçmen kültürlerine İslam’ı benimsetmek için çabalamışlardır. Anadolu’nun ve Balkanların İslamlaşmasında da gezgin dervişlerin büyük rol oynadıkları söylenebilir. Tarikatlar, bir taraftan fetih hareketlerinde en ön safta yer almış, diğer taraftan da fethedilen bölgelerin İslamlaşması için mücadele etmişlerdir. İslam diyarlarına dönük yapılan saldırılara karşı her daim mücadele etmişlerdir (Tatlıoğlu, 2008: 98). Bu rolleri zamanla artan bir şekilde ilerlemiştir.

Cemaatleri, artan toplumsal etkileri dolayısıyla sınırlamaya ve düzenlemeye dönük bazı adımlar farklı dönemlerde atılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra dini cemaatlere yaklaşımlarda kökten bir değişim yaşanmıştır. Laik bir politika belirleyen rejimin cemaatlerin alanını daraltması olağan bir durumdur. Bu bağlamda tekke ve zaviyelerin kapatılması ise ciddi bir dönüm noktası olmuştur. Bunun yanı sıra sosyal hayatın düzenlenmesi açısından da önemli reformlar yapılmıştır. Yapılan reformlara zaman zaman toplumsal tepki ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet Türkiye’si, modern Türkiye’nin şeyhler, dervişler memleketi olmadığını ilan etmiş ve buna yönelik politikalar izlemiştir. Laiklik temel alınarak yapılan bu reformlar ve dini cemaatlerin ortadan kaldırılması girişimi her ne kadar cemaat ve tarikatların kamusal alanda görünürlüğünü ortadan kaldırmış olsa da, bunların ortadan kaldırılmasını sağlayamamıştır. Tarikat ve cemaatler gizli bir şekilde varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Çok partili hayata geçilmesi ve özellikle de 1950’li yıllarda Demokrat Parti (DP) iktidarı döneminde, demokrasinin ve insan haklarının alanının genişletilmiş olması ve dini özgürlüklere daha liberal bir bakış açısıyla yaklaşılması dolayısıyla cemaat ve tarikatlar daha görünür olmaya başlamışlardır. Çok partili hayata geçilmesi ile birlikte Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) de dine karşı daha olumlu tutum sergilemiş ve daha özgürlükçü söylem ve eylemler ortaya koymaya başlamıştır. Fakat tek parti dönemi din politikasına karşı olan tepki dolayısıyla, atılan bu adımlar samimi bulunmamış ve karşılık alamamıştır. Buna karşı DP’ye karşı oldukça olumlu bir yaklaşım gösterilmiş ve hatta DP dinin kurtarıcısı olarak görülmüştür. Siyaset üzerinden dini cemaat ve tarikatlar kendi alanlarını genişletmek istemişlerdir.

1980 sonrası dönemin liberal politikaları ve siyasilerin dine bakışındaki değişim, tarikat ve cemaatlere daha fazla alan açılmasına ve kamusal alanda daha görünür olmalarına neden olmuştur. Toplumsal hayatın hemen her alanında görünürlükleri artmıştır, ekonomik olarak da holdingleşme sürecine girilmiştir.

Modern dünyanın gereklerine, geleneksel yapılarını dönüştürerek uyum sağlayan cemaatler, her dönemde farklı kimliklerle var olmuşlardır. Sürekli bir arayış içerisinde

kimlik bunalımı yaşamışlardır. Din-devlet ilişkileri bağlamında dini gruplar üzerinden yürütülen tartışmalar, 28 Şubat sürecinde en üst noktaya çıkmıştır. Bu dönemde halk iki kutba ayrılmış, laik ve anti-laik gruplar arasında gerginliğin hat safhada olduğu bir süreç yaşanmıştır. 28 Şubat döneminde yaşanan olaylar farklı kesimler tarafından farklı biçimlerde yorumlanmış, bu çatışmacı siyasal ortam içinde, taraflardan ziyade mağduriyet yaşayan halk olmuştur. Sonuç olarak dini gruplar bir kez daha büyük bir değişim yaşamış ve Türkiye'deki konumları çok başka boyutlara ulaşmıştır.

Farklı gerekçelerle her geçen gün etkinliği artan bazı cemaatlerin devlet kurumlarında yapılanması ve bir süre sonra devleti ele geçirmek için darbe girişiminde bulunması (15 Temmuz), devlet-cemaat/tarikat ilişkisinin çerçevesinin bir daha gözden geçirilmesinin zorunluluğunu ortaya koymuştur.

Bazı cemaatlerin devleti kontrol etmek istedikleri yönündeki iddialar, bir taraftan bireylerin cemaatlere yaklaşımında etkili olurken, diğer taraftan da, cemaatlerin faaliyet alanları üzerinde tartışmalar artmıştır. Bütün bu gelişmeler tarikat ve cemaatlerde kimlik krizinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada cemaat ve tarikatların ortaya çıkışı ve gelişim süreci irdelenerek, Cumhuriyet dönemindeki gelişim süreçleri ele alınmıştır. Din-devlet ilişkisi ile ilintili olarak demokrasilerde dini yapıların kamusal alandaki yeri de ele alınmıştır. Dini yapıların meşruiyet kaynağı ile bu varlığın sınırları üzerinde durularak, sağlıklı bir toplumsal yapıya hizmet sunulması amaçlanmıştır.

1. Kavramsal Çerçeve: Cemaat-Cemiyet-Tarikat

Etimolojik olarak incelendiğinde, cemaat, Arapça kökenli bir kavramdır. Toplanmak, bir araya gelmek anlamına gelen cem kökünden gelmektedir. TDK sözlüğü tanımlamaları, cemaat sözcüğü için, "Bir imama uyup namaz kılan kişiler", "İnsan kalabalığı, topluluk" ve "Bir dinden veya bir soydan olanların topluluğu" şeklinde yapıyor. Cemiyet sözcüğü içinse, "Dernek", "Düğün", "Bir olayı veya kişiyi kutlamak amacıyla bir araya gelen topluluk", "Yüksek sosyete", "Birbirine uygun veya zıt anlamlı kelimeleri tenasüp, tezat sanatları yoluyla bir araya getirme" ve "Toplum" karşılıkları verilmiştir (sozluk.gov.tr, erişim tarihi: 06.12.2019). Dilde sadeleştirme çalışmalarının yapıldığı dönemlerde cemaat sözcüğünün karşılığı, topluluk; cemiyet sözcüğünün karşılığı ise, toplum olarak türetilmiştir. Halk tarafından; toplum sözcüğünün kabulü daha kolay olurken, topluluk sözcüğü ise dayanışma ve aitlik duygusunu tam veremediği gerekçesi ile kabulünde zorluk yaşamıştır (Bozkurt, 2018: 438).

Modern döneme gelindiğinde, kavramlar üzerinde en büyük etkiyi Alman sosyolog Tönnies, Gemeinschaft ve Gesellschaft çalışmasıyla yapmış ve yeni bir bakış açısı getirmiştir. Ona göre, modern toplumların ortaya çıkıp gelişmesine paralel bir şekilde mevcut topluluk (Gemeinschaft) ilişkilerinin yerini aşamalı olarak toplum (Gesellschaft) alacaktır (Akıncı, 2012: 62; Bozkurt, 2009: 159). Kavramların İngilizce karşılıklarında alternatif olarak, Gemeinschaft için "community" ve Gesellschaft için "society" kelimelerinin kullanımı (dictionary.cambridge.org, erişim tarihi: 06.12.2019), aynı zamanda alternatif olarak Gesellschaft için "market society" kullanımı (Waters, 2014: 1) daha anlaşılır birer ifade yaratırken, Türkçe de kelimeler arasındaki yazımda ve

söylemde olan benzerlikten dolayı bir anlam karmaşası yaşanmaktadır. Orijinalleri Almanca olan kavramların hem İngilizceye hem de Türkçeye çevirileri problemlili olmuş, ilgili yazarlar ve çevirmenler tarafından farklı öneriler öne sürülmüştür. (Günerigök, 2019: 290)

Gemeinschaft kavramına karşılık cemaat gelirken, Gesellschaft kavramı cemiyettir. Cemaatlerde insanların güçlü bağları vardır. Bu bağlar aile, akrabalık, komşuluk gibi içten ve sürekli duygularla ilişkili doğal irade ile ilgilidir. Geleneksel bir yapı hâkimdir. Fakat endüstri toplumlarında bu değişmeye başlar. Zamanla cemaat yerini cemiyete bırakır. İnsanlar arasında daha sıcak ve samimi bir ilişki olarak görülen yapı, yerini daha suni ve geçici ilişkilere bırakır (Kaya, 2012: 126). Cemaat yapısı insanın doğasında bulunan birlik duygusuna hitap eder; çünkü yalnızlık, istisnalar haricinde tercih edilmeyen bir olgudur. Topluluk halinde olmak insanda bir güven duygusu yaratır; fakat bunun bedeli olarak da birey olmanın haklarından vazgeçip topluluğun genel iradesinin altına girmek gerekir.

Tönnies’e benzer şekilde Durkheim, toplumsal ilişkiyi mekanik ve organik dayanışma olarak sınıflandırır. Toplumsal işbölümünün nasıl oluştuğunu bu kavramlar üzerinden açıklar (Ergun, 1984: 56-57). Mekanik dayanışma aynı değerleri taşıma ve aynı duyguları hissetme temeliyle cemaat kavramıyla ilişkilendirilebilecekken, organik dayanışma kavramı ise bireysel ve toplumsal farklılaşma ekseninde cemiyet kavramı ile ilişkilendirilebilir. Aralarındaki farklılık ise Durheim’ın, Tönnies’in aksine dayanışma kavramının endüstri toplumlarında da olabileceği savunmasından kaynaklanır (Bozkurt, 2018: 439).

Dini grupları ifade edecek anlamda kullanılan cemaat kavramı aynı zamanda Weber’ın karizmatik otorite tanımı ile de yakından ilgilidir. Tarikatlar genellikle karizmatik kişilerce kurulur (Efe, 2017: 292). Cemaat önderleri her zaman karizmatik otorite sahibi kişiler olmuştur. Bu grupların önderleri; takipçileri, topluluk üyeleri tarafından her zaman olağanüstü kişiler olarak görülmüştür (Bozkurt, 2018: 442).

Cemaat ve tarikat kavramlarının ilişkisine değinilecek olursa Adem Efe’nin aktarımına göre (2017: 292), “Wach, tarikati, daha kapalı bir cemaat içerisinde ortak bir takva hayatı yaşamaya karar vermiş bulunanlar tarafından kurulmuş ve teşkilatlanmış bir cemaat olarak tanımlamaktadır.” Bu tanımlamadan yola çıkarak cemaatin bireysel üyelik ve sadakat gibi kavramlarla ilgili olduğu; tarikatların ise daha çok kolektif hareket etme, belirli bir kişiye tabi olma, belirli mekânlarda belirli usullerle toplanma ve belirli ibadetleri gerçekleştirme anlamlarını taşıdığı söylenilebilir.

2. Cemaat ve Tarikatların Kısa Tarihçesi

Cemaatlerin kökenine derin bir bakış çok uzun süreceğinden ve çalışmanın odağından uzaklaşmasını sağlayacağından, kısa bir değinme yeterli olacaktır. Arap coğrafyasında çöl iklimi, zorlu coğrafi koşullar ve kıtlık, kuraklık gibi etmenlerin olması ve sürekli olarak savaşların, yağmaların yaşanması buradaki insanların kabile yaşantısına yol açmıştır. İslamiyet kabilecilik olgusunu her ne kadar bastırmışsa da İslam Peygamberinin ölümünden sonra tekrar eskiye dönüş yaşanmıştır (Güler, 2016: erişim tarihi: 06.12.2019). Öyle ki bu süreç Hz. Ali ile Muaviye arasında yaşanan halifelik iç

savaşına kadar uzanmıştır. İslam'ın durgun ve içe kapanık bir yapıya bürünmesine yol açan savaşlar ve kargaşa dönemi başlamıştır. İslam'ın erken dönemlerinde din ve devlet ayrımı yoktur. İslam'ın devlet için şart koştuğu ahlaki değerler üzerinden hareket edilmiştir. Bu durum sonraları -Emevi ve Abbasi döneminde- değişmiştir. İslam toplumlarında mezheplerin kurumsallaşmasıyla din ve devlet ilişkisi belli mezheplerin üzerinden hareket etmiş ve kurumsallaşmıştır (Ayık, 2016: 65).

İslam dünyasında tarikatların ortaya çıkışı ile ilgili farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu yaklaşımlardan yaygın olan, bu süreci kısaca Hz. Peygamber sonrasında ortaya çıkan hızlı toplumsal, ekonomik ve siyasi dönüşüme bağlamaktadır. Bu süreçte İslam'ın asli yapısının bozulduğunu düşünen bazı isimler, kendilerini uzlete çekerler ve böylece zühd hareketi olarak adlandırılan dönem başlamış olur. Bu süreçte Müslümanların yaşamlarında ortaya çıkan bazı bozulmaların yanında, İslam toplumunun yöneticilerinin zulme varan uygulamaları, bu kişilerde, kıyametin yaklaştığı düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sonraki dönemlerde, zahitler olarak isimlendirilmiş olan bu kişiler, ilerleyen süreçlerde kurumsallaşmasını tamamlayan tarikatların öncüleri olarak görülmüşlerdir. İlk başlarda kişisel tutum şeklinde ortaya çıkan durum, zamanla harici faktörlerin de etkisi ile hızla gelişmiş ve birçok kişi için güvenli sığınaklar olarak görülmelerine neden olmuştur. Haçlı Seferleri ve Moğol İstilasası dönemlerinde yaşanan yoğun travmalar, tarikatların yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Sancar, 2016: 1918).

Işık'a göre (2015: 5), tasavvuf, gerek Sünni gerekse Şii çevreler tarafından olumlu karşılanmamıştır. Fakat Abbasiler döneminde (656-1258) gelişim göstermiştir. Tasavvufi düşüncenin kurumsallaşması olan tarikatlar hicri VI. miladi XIII. yüzyıldan itibaren gerçekleşmiştir. Bu dönemden sonra tarikatlar hızla etki alanlarını arttırmışlardır. Abbasilerin son döneminde ve daha sonrasında Selçuklu ve Osmanlı Devleti dönemlerinde tarikatlar İslam âleminde yaygınlaşmışlardır. Türkler arasında yaygınlık gösteren tarikatlar özellikle peygamber ve Ehl-i Beyt sevgisini coşkun bir şekilde telkin etmektedir (Çankal, 2016: 48).

Anadolu'da cemaat yapısı eskilere dayanmaktadır. Özellikle Yunus Emre, Sarı Saltuk, Hacı Bektaş-ı Veli gibi isimler, Anadolu'nun İslamlaşmasında ve insanların cemaat halinde toplanmasına öncülük etmişlerdir. Aynı zamanda Türklerin Müslümanlaşmasında en büyük katkının Hoca Ahmet Yesevi tarafından yapıldığını söylemek yanlış olmaz. Öyle ki Yesevilik en köklü oluşum olma özelliğini taşıırken Alevilik, Bektaşilik, Nakşibendilik gibi çeşitli grupları da etkilemiştir (Kılıç, 2018: erişim tarihi: 06.12.2019). Yesevilik, Türkler arasında ahlak merkezli bir dindarlık gelişimini ve Türklerin İslam'a samimi ve kuvvetli bir şekilde bağlanmasını sağlamıştır (Kutlu, 2017: 20)

Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması üzerinde tarikat, tekke ve zaviyeler önemli ölçülerde etkili olmuştur. Selçuklu dönemlerinden başlayan bu süreç epeyce yaygınlaşmış, Anadolu coğrafyasında adeta dini gruplaşma yarışı başlamıştır. Osmanlı Devleti bu yapılardan eğitim, dini, hukuki, idari, askeri, mali, sosyal alanlarda oldukça yararlanmış (Özdemir, 1994: 305). İmparatorluk yönetim biçimini taşıyan Osmanlı zamanında, başkent ve önemli şehirleri dışında devlet otoritesinin ulaşmadığı üçra bölgelerde cemaatlerin güçlenmesine doğru yol almıştır. Bunun sebebi ise devlet

kanalıyla alamadıkları hizmetleri ve ihtiyaçlarını gidermek için imece usulü ile çalışmaya başlamalarıdır. Zamanla bunların içine eğitim sağlama gibi faktörler dâhil olduğunda, insanlar arasında gruplaşma ve topluluk halinde hareket etme eğilimi artınca, tarikatvari örgütlenmeler yaygınlaşmıştır. Devletin nüfuz edemediği bölgelerde iyice yoğunlaşmış, ardından siyasete tesir etmişlerdir. Siyasi egemenle ilişkili olma durumu sadece Sünni gruplarda değil, Alevi-Bektaşî gruplarda da görülür (Onat, 2015: erişim tarihi: 06.12.2019). Bu Alevi-Bektaşî dini gruplarının siyasi örgütlenmesi geleneği günümüze kadar süregelmiştir, özellikle Türk siyasal hayatında sol eğilimli parti ve gruplarla yakın ilişki içerisindedirler.

I. Selim döneminde siyasi iradeye etki oranları yükselen dini gruplar, Osmanlı ve Safevi Devletlerinin temelinde mezhep çekişmelerini kullanarak yerlerini sağlamlaştırmıştır. Şah İsmail’in Şii politikalarına karşı, Ehl-i Sünnet’i anlatacak kişiler ihtiyacından devlet otoritesi dini cemaatlere yakınlaşmıştır. Sonraları ise cemaatlerin siyasi irade ile olan yakın ilişkilerinden rahatsız olan kesimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar iki grup altında toplanabilir. İlk grup siyasi iradenin herhangi bir dini grubun tesiri altında kalmasından rahatsız olanlar, ikinci grup ise siyasi irade ile olan ilişkinin kendi dini cemaatleri olmamasından rahatsız olanlar. Padişah III. Selim bu gibi durumların önüne geçmek için çalışmalar yapmıştır. 1812’de yayımladığı fermanla tekkeleri Evkaf-ı Hümayun Nezaretî’ne bağlamıştır. Bununla beraber eğer bir tekke için yeni bir şeyh tercihi yapılacaksa, bu Şeyhülislamlığa bildirilecekti. Ayrıca bu fermanla tekke ve zaviyeler idari yönden Şeyhülislamlığa, mali yönden Evkaf-Hümayun Nezaretî’ne bağlanmış oldu. Böylece tekke ve zaviyelerin özerk yapısı eskiye nazaran kaybolmuştu. Ayrıca 1826 yılında II. Mahmut, din görevlilerinin bağlı olacağı Meşihat ismi verilen bürokratik bir daire kurmuştur. Bu durum II. Mahmut’un tarikat ve cemaatlere güvenmediğini, onları denetim altında tutmak istediğini gösterir. Bu yenileşme hareketlerine dini gruplar karşı çıkmış, hatta padişahı gâvurlukla suçlamışlardır (Kirman, 2004: 63-64). Osmanlı Devleti tarikatları kontrol altında tutmak için ciddi çaba sarf etmiş olmakla beraber, tarikatları hukuki yapı içerisinde kabul etmişti (Aybudak, 2017: 215).

Tarihin farklı dönemlerinde siyasete müdahil olmaları, ülkede toplumsal olay ve kargaşalarda etki etmeleri, resmi ideoloji ile çatışmaya girmeleri gibi durumlarda şeyh ve dervişlerin sürgün edildikleri görülmektedir (Işık, 2015: 46).

Osmanlının son dönemlerine gelindiğinde, tarikat ve cemaatler çok fazla deformasyona uğramıştır. Faydalı olmak gayesiyle kurulmuş olmalarının rağmen, ciddi bir bölümü zarar veren bir hale bürünmüşlerdir. Buna karşın Kurtuluş Savaşı’na yardımcı olan dini gruplar da yok değildi. Erzurum ve Sivas kongrelerinde bu grupların önderleriyle görüşülmüştür. Senüsiyye ismi verilen, geniş bir coğrafyada karşılık bulmuş, dinsel ve siyasal hareket; Fransız işgaline karşı mücadele etmiştir. Liderleri Ahmed Şerif es-Senüsi, Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarıyla yakın ilişkiler kurmuş, bizatihi görüşmeler ve hediyeleşmeler yapılmıştır. Anadolu’daki Milli Mücadeleye ve Mustafa Kemal’e destek olmuştur (TDV, 2009: 527-529; Akyol, 2008: 191-194).

Kurtuluş Savaşı esnasında verilen mücadelenin Halife ve padişahı kurtarmak amacı güttüğü dillendirilmiş ve İslami söylemlerle hareket edilmiştir. Bu süreçte Anadolu’daki

camilerin tamamında hutbeler padişah adına irad edilmiştir. Bu durum İslam'ın ve padişahın etkisinin toplumda ne kadar büyük olduğunu göstermektedir (Jaeschke, 1936: 57-58; Jaeschke, 1979: 1339). Aydemir (2007: 321), 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Birinci Millet Meclisi'ndeki milletvekillerinden 61'inin hoca, 8'inin ise şeyh olduğunu, din adamlarının meclisin %18'ini oluşturduğunu belirtmiştir.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında Türkiye, Batı medeniyetinin bir parçası haline getirilmek istenmiştir. Fakat İslam ile Batı kültürünün uzlaşısının mümkün olmadığı düşünülmekteydi (Möckelmann, 1994: 120). Kapsamlı bir Batılılaşma ancak İslam'ın kamusal alandan çıkarılması ile mümkün olabilecekti (Steinbach, 1997: 53). İslam'ın etkisi ortadan kaldırılmadan modern bir devletin kurulması mümkün olamazdı (Binswanger, 1981: 25; Sonnenhol, 1990: 98-99; Steinbach, 1996: 1234).

Mustafa Kemal'in, "Var olan tarikatların amacı kendilerine bağlı olan kimseleri dünyada ve manevi olan hayatta mutluluk sahibi yapmaktan başka ne olabilir? Bugün ilmin, fennin, bütün kapsamı ile medeniyetin ışığı karşısında filan veya falan şeyhin uyarmasıyla maddî ve manevi mutluluğu arayacak kadar ilkel insanların Türkiye medeni toplumunda varlığını asla kabul etmiyorum. Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek yol, medeniyet yoludur. Medeniyetin gerektirdiğini yapmak insan olmak için yeterlidir. Tarikat reisleri bu dediğim gerçeği bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden hemen tekkelerini kapatacak, müritlerinin artık erginliğe ulaştıklarını elbette kabul edeceklerdir." (atam.gov.tr, erişim tarihi: 07.12.2019) sözleri dönemin tarikat ve cemaat yapılarına yaklaşımının somut bir örneğidir. Bu yaklaşımlar neticesinde kurulan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın dini korumak gayesi gütmekten ziyade dinin devlet tarafından denetimini ve din hizmeti veren grupların kontrolünü sağlamak amacı taşıdığı konu üzerine çalışanlar tarafından vurgulanmıştır (Kutlu, 2009: 108). Tekke ve zaviyelerin kapatılması olayıyla ilgili olarak Abdülhakim Arvasi'nin, "Hükümet tekkeleri kapatmadı; onlar zaten kendi kendilerini kapatmışlardı. Hükümet boş mekânları kapattı." (Kısakürek, 1978: 132) sözü o dönemki durumu özetler niteliktedir.

1925'de Tekke ve Zaviyeleri yasaklayan kanuni düzenleme ile birlikte, o zamana kadar Türk toplumsal hayatının önemli öğelerinden olan tarikatlar, bu düzenleme sonrasında hukuki olarak yasa dışı örgüt konumuna düşmüşlerdir. Toplumsal olarak önemli bir yere sahip olan tarikatların bir kanuni düzenleme ile ortadan kalkması mümkün değildi (Aybudak, 2017: 215). Tarikat ve zaviyeler kapatılırken, farkına varılmadan merdiven altı diye isimlendirilebilecek olan birçok tarikatın ve dini yapılanmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sert uygulamalar, söz konusu yapıların eleman devşirmesini de teşvik etmiştir. Sekülerleşmeye karşı bir tepki olarak dini yapılara yönelim artmıştır (Sancar, 2016: 1919). Tarikatlar, toplumsal gereksinimler dolayısıyla varlıklarını hala devam ettirmektedirler (Tatlıoğlu, 2008: 123).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Tanzimat ile başlayan modernleşme süreci hızla ivme kazanmıştır. Laik bir siyasi-sosyal yapının oluşması ve dinin siyasi irade ile fazlaca olan ilişkisinin kırılması için adımlar atılmıştır. Örneğin; fes, cübbe, sarık gibi geleneksel kıyafetler yerine, uygar ve batılı kıyafet giyilmesi üzerine reform yapılmış; efendi, hacı, hoca gibi unvan kullanımı yerine soyadı kanunu getirilmiştir. Özellikle Şeyh Sait

isyanından sonra, istismar yuvası olarak görülen tekke, zaviye, tarikatlar; milli iradeyi etki ve kontrol altına alma tehlikesi gerekçesi üzerine kapatılmaları karar kılınmıştır. Değişim ve dönüşüm için alınan bu kararlar, dini grupların fiili olarak faaliyetlerinin azaltılmasını sağlasa da; buralara yönelen ve kimliklerini buralarda bulan insanların manevi duygularını daha da yoğunlaşır, onları alternatifler bulmaya yöneltmiştir. (Kirman, 2004: 66).

Sonraları gelen İsmet İnönü döneminde, dini gruplara karşı baskı ve tehdit politikası izlenmiş, yapılan bazı uygulamalarda aşırıya kaçılmıştır. İnönü, kendisine karşı yükselen seslerden dolayı muhalefet partisinin kurulmasına müsaade etmiştir. Tek parti döneminde ötekileştirilen kişi ve gruplar çok partili hayata geçişle kendilerinin de vatandaş olma ihtimalinin doğduğuna inanmışlardır (Ünal, 2009: 46). Çok partili hayata geçilmesi ile birlikte CHP’nin din politikalarında da ciddi değişiklikler başlamıştır. 1947’de Okullarda din dersleri yeniden okutulmaya başlanmıştır. Bunun yanında ilk ilahiyat fakültesi Ankara’da açılmıştır (Erdoğan, 2003: 76-77; Akıncı, 2016: 285).

İnönü döneminin sonuçları, sonrasında gelecek olan Demokrat Parti döneminde doğmuştur. Kendilerini mağdur edilmiş olarak gören gruplar Demokrat Parti ile ilişkiler kurup haklarını siyasi yollarla almak istencine girmiştir. Böylece cemaatlerin siyasetle ilişkisi resmi olarak başlamış olmuştur. Demokrat Parti’nin izlediği politikalarla beraber cemaatler siyaseti kullanarak kendileri için imtiyazlar kazanabileceklerini fark etmiştir. İlerleyen süreçte Demokrat Parti’nin beklenilene karşılayamadığı, seçim öncesi ve seçim sonrası olarak ikiye ayrıldığı ortaya çıkmıştır. Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi’ne muhalefet ettiği anti-demokratik uygulamaları kendisi de yapmış, halk nezdinde bir hüsrana yol açmıştır. Tarikatlar, beklentilerine karşılık alamamışlardır. (Ünal, 2009: 47-48). Demokrat Parti döneminde Diyanet İşleri Başkanlığı’nın sahip olduğu bütçe artırılmış, bu durum diğer siyasi partilerce anti-demokrat bir hareket olarak nitelenmiştir. Cemaatler ise, “din hizmetlerinin devletten bağımsız cemaatler aracılığıyla yürütülmesi gerektiğini savunmuşlardır.” (Ateş, 2018: 186) Demokrat Parti döneminde gerek gevşetilmiş laik politikalar gerekse kırsaldan kente olan göçlerin etkisiyle, kentlerin günlük yaşamında İslam’ın etkisi belirginleşmiştir. Bu durum Türk aydınları tarafından İslam’ın dirilişi olarak algılanmıştır fakat işin aslı, halkın kendini ifade etme hakkını savunarak eski geleneklerini yaşamasıdır (Zürcher, 2000: 340).

3. Modern Türkiye’de Cemaat ve Kimlik Bunalımı

Cemaatler Türkiye’nin hiç yabancı olmadığı kurumlardır. Gerek tarihsel kökenleri gerek sosyolojik ve psikolojik yapısı itibari ile de aşına kalmaya devam etmektedir. Türkiye’nin sosyolojik yapısına dönük yapılacak çalışmaların, tarikat gerçeğini göz ardı etmemeleri gerekmektedir.

Cemaatler, duygu durumlarına hitap eden yapılar olmalarından ötürü karşılık bulmakta zorluk çekmemektedirler. Türkiye örneklerine bakıldığında sosyal hayatında cimri olarak nitelendirilen insanlar cemaatlerine düşünmeden para yardımı yapmakta veya kişisel hayatına hiç müdahale ettirmeyen biri cemaatinin taleplerine harfiyen uymaktadır. Bu yapılara tamamen zıt bir dünya görüşüne sahip insanlar içlerinde bulundukça bakış açılarını değiştirip ateşli taraftarlara dönüşebilmektedir. Örnekler çoğaltılabilir, önemli olan var olan durumun idrak edilmesidir. Kimi cemaatlerde,

mensuplar kendilerini ve sahip oldukları şeyleri tümüyle cemaatin emrine sunmakta, dolayısıyla mensupları üzerinden zenginleşen bir ticari cemaat yahut organizasyon oluşturmaktadır (Kutlu, 2006: 147). Türkiye’de cemaatler siyaset ile yakından ilişki içerisinde. Uzun zamandır süre gelen bu durum bir gelenek halini almış, her cemaat kendine siyasette bir karşılık bulmaya çalışmıştır. Özellikle Türk siyasal hayatının yakın dönemlerinde bu isteklerinin karşılık bulduğunu görmeleriyle beraber bürokrasi, emniyet, askeriye, bakanlıklar, milletvekilleri nezdinde iyiden iyiye etkilerini arttırmışlardır. Bu siyasette karşılık bulma yalnız sağ eğilimli partilerde olmamış, kendilerini sol eğilimli olarak tanımlayan partilerle de cemaat ilişkileri kurulmuştur.

Geçmişte olduğu gibi cemaatlerin genellikle yoksul ve dezavantajlı gruplar tarafından benimsenmesi hali aynen sürmektedir. Örneğin öğrencilere burs ve yurt imkânı sağlanması, köyden şehre göç eden ve şehirde yalnız kalanlara bir aile sunulması gibi faktörler cemaate üye olunmasında etkili olabilmektedir. Toplum tarafından öteki olarak görülmüş, sosyal statüleri toplumun kalan kesimlerine göre aşağıda bulunan insanlar kendilerine karşılık bulabilmek için cemaatlere yönelmiştir. Yalnızlık ve kimsesizlik duyguları içinde birey, yaşadığı güven sorununu çözebilmek için cemaatlere yönelmektedir (Doğan, 2016: 331).

Gerek Batı’da gerek İslam coğrafyasında dinin kurallarının tamamını bütün ayrıntılarıyla birlikte yerine getirmek isteyen kişiler hep var olmuştur. Bu kişilerin kısmen de olsa halkın çoğunluğuyla ve resmi dini organizasyonla ters düştükleri bir vakıadır. Bu kişilerin inzivaya çekildikleri ve tarikatlara yöneldikleri görülmektedir (Karataş, 2004: 9).

Cemaatler tarafından, bireylerin cemaat içerisinde bir kimlik edinmelerine dönük büyük bir çaba harcanır. Dini liderlere ve cemaate aidiyeti güçlendirmek ve koşulsuz teslimiyeti sağlamak maksadıyla referanslarının İslami olduğu yönünde söylemler kullanılır. Cemaat liderleri yaptıkları konuşmalar ve eylemlerle cemaat içerisinde bireylere bir kimlik kazandırmaya çalışırlar. Cemaat üyeleri arasında bir kardeşlik bağı oluşturmak gayesi güderler (Kaya, 2017: 350-351).

Cemaat liderine insanüstü özellikler yüklenmesi ve bu bağlamda kişi odaklı bir teslimiyet, Max Weber’in karizmatik otorite tipolojisi ile uyumludur. Weber, bu tür grupları “Karizmatik Gruplar” olarak adlandırmaktadır (Karataş, 2004: 8). Cemaat liderlerine olağanüstü anlamların yüklenmesi, bazı cemaatlerin toplumsal hayatı olumsuz etkileyen faaliyetlerine neden olabilmektedir. Cemaat liderlerine insanüstü özellikler yüklenerek, cemaat mensuplarının sorgusuz-sualsiz, tam biatları sağlanmaya çalışılmaktadır. Halkın Mabedi Tarikatı’nın (Peoples Temple) üyelerinin toplu bir şekilde intihar etmiş olmaları (Sarıkaya, 2017: 427) bu şekilde değerlendirilebilir. Dinler farklı olsa da uygulamalar benzer olabiliyor. Tıpkı Halkın Mabedi Tarikatı üyelerinin yaptığı gibi, FETÖ mensuplarının da aldıkları bir talimat sonrasında hiç sorgulamadan masum insanları katledebilmeleri ve böyle bir dava için ölümü göze almalarını aynı çerçevede değerlendirmek gerekir. Eğitim ile bu tür sorgusuz biatın önlenemesinin de sağlanamayabileceği söylenebilir. Nitekim FETÖ mensuplarının büyük bölümü iyi eğitim almış kişilerden oluşmaktaydı (Akıncı, 2018: 109-110).

Modern dönem cemaatleri, şehirleşmenin birey üzerinde olan psikolojik etkileri ve yalnızlaşma gibi duygu durumlarına hitap etmiştir. Kırsaldan kente göç eden insanın şehirde kendine kimlik bulma ihtiyacı oluşmuştur. Bunun içindir ki inşa ettikleri camilere İslam’ı şehre taşımak gibi bir anlam yüklemişlerdir (Kirman, 2004: 69-70). Nitekim Nakşiliğin önemli isimlerinden M. Zahid Kotku, Nurculuk içerisindeki Fettullahçı hareketin başı Fettullah Gülen, Süleymanlıların lideri Süleyman Hilmi Tunahan gibi isimler; hayatlarının belirli dönemlerinde vaizlik, imamlık yaptıkları ve talebe okuttukları bilinmektedir. (Kirman, 2004: 74). Köyden şehre göç eden insanlar bir taraftan yalnızlaştıkları kentlerde tarikat yoluyla bir kimlik ve güven duygusu edinmeyi, bitaraftan da huzuru aramaktadırlar (Karakaş, 2004: 12). Böylelikle cemaatler, bireyler için sığınılacak yerler haline gelmişlerdir.

Bahsedilen modern dönemdeki dini cemaatler eskisinden farklı olarak yeni bir yapı sahibi olmuştur. Bu yeni cemaat yapısında, yaşamın her alanında var olma ve görünür olma özelliği dikkat çekmektedir (Doğan, 2016: 327). Öyle ki yeni cemaat yapısı sivil toplum kuruluşları gibi faaliyet göstermektedir. Gençlik örgütleri oluşturmakta, seminerler vermekte, dini eğitim veren özel dersler hazırlamakta, halk nezdinde karşılığı olan isimlere organizasyonlar düzenlemekte, yarışmalar ve ödülleri teşviklerde bulunmakta, geziler düzenlemektedir. Böylesine yürütülen faaliyetler insanların takdirini toplamakta, yeni kişilerin desteğini alma konusunda yardımcı olmaktadır. Halkın geneli tarafından kabul görmüş, insanlara yardımcı olan ve hatta yurtdışında insanlara Türk kültürünü tanıtanlar olarak görülen dini cemaatler, Türkiye’nin eski merdiven altı ve ötekileştirilmiş cemaat algısına zıt olarak, modern dönemde genel bir kabul görmüş ve varlıkları onanmış yapılar olarak bulunmaktadır. Ayrıca modern Türkiye’nin gelişen teknolojik ve değişen sosyolojik olgulara uygun olarak ilerlemesi, iç dinamiklerini de etkilemiştir. Bu durumda cemaatler artık bu modern dünyanın gerisinde kalıp yok olmaktansa sunduğu imkânları değerlendirip güçlenmeyi tercih etmişlerdir. Bu durumun en güzel örneği cemaat ve tarikatların, neredeyse tüm ideolojik gruplar gibi, medya örgütlenmesine gitmesidir. Kendilerine en büyük kitleyi oluşturacak olan medya için gazete, televizyon, internet gibi kanallar kamusal alanda en etkili faktördü. Bunları kullanmak açısından kendi yayın organlarını, gazete aboneliklerini, kitap yazım ve dağıtımını, televizyon kanallarını kendi dünya görüşlerini geniş kitlelere ulaştırma fırsatına sahip oldular (Kirman, 2004: 71).

Eskiden beri siyasi iradenin içinde olan dini gruplar modern zamanlara gelindiğinde çağın gereksinimlerine ayak uydurmayı başarmışlardır. İlk başlarda siyasetin dışında kalarak siyasete hükmetme stratejileri zamanla değişime uğramıştır. Döneminin önemli isimlerinden olan Said Nursi’nin siyasete karşı görüşleri bu konuda örnektir. Cemaatin siyaset dışı bir kurum olarak kalması gerektiğini söylemiş, böylelikle bir siyasi gruba dâhil olmamıştır (Anık, 2014: erişim tarihi: 0.12.2019). Öyle ki siyasetin şerri ve şeytanın şerrini bir tutmuş, Allah’a sığınmıştır (Ayık, 2016: 73). Said Nursi kendi ifadeleriyle, “Hem iman ve hakikat noktasında, bu çeşit merakların büyük zararları var. Çünkü gaflet verecek ve dünyaya boğduracak ve hakikî vazife-i insaniyeti ve âhireti unutturacak olan en geniş daire ise siyaset dairesidir. Hususan böyle umumî ve mücadele suretindeki hâdiseler, kalbi de boğuyor.” demiştir (Nursi, 2014a: 52) Ayrıca, “Evet, bu zamanda siyaset, kalbleri ifsad eder ve asabî ruhları azap içinde bırakır. Selâmet-i kalb ve istirahat-i

ruh isteyen adam, siyaseti bırakmalı.” (Nursi, 2014b: 94) diyerek siyasetten uzak durma düşüncesini salık vermiştir. Tabi ki bu düşüncelerine karşı Said Nursi ve Nurculuk hareketinin siyasetten ne kadar uzak kaldığı ortadadır. Nitekim, özellikle 1950 ve 1960 yılları arasındaki siyaseten çalkantılı dönemde, dinî cemaatler içinde en önemli gelişmeyi Nur cemaati göstermiştir. (Ateş, 2018: 214)

Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında, yeni rejim kendini din temelli reaksiyoner bir tehdit altında hissetmiş (Çarkoğlu ve Toprak, 2006: 15) ve Cumhuriyeti korumak gerekçesi ile din hedef alınmaya başlanmıştır (Kaya ve Akıncı, 2018: 85).

Demokrat Parti döneminden başlayarak ötekileştirilenlerin, haklarını elde etmek için iktidara muhtaç olduklarını anlamaları ile iktidar içinde çoğunluk gibi hareket etmelerine olanak sağlayacak yeterli gücü sağlama üzerine bir politika geliştirmeye başlamışlardır (Ünal, 2009: 55). Demokrat Parti'nin dönemindeki tutumu devleti muhafazakâr Müslümanların gözünde saygın bir konuma getirmiş, önceki döneme kıyasla devleti meşrulaştırmıştır. Böylelikle İslam şeyhler tarafıyla değil, devlet imkânlarıyla öğrenime sunulmuştur (Ateş, 2018: 187). Cemaatlerin yeterli gücü sağlama politikası dini cemaatleri kitlesel olarak değil, azami sayılarla siyasete girmeye yönlendirmiştir. Yakın dönemlere gelindiğinde ise bu eski düşüncenin değişimine örnek olarak Özal dönemi gösterebilir. Türkiye’de o dönemin iktidarda yaşanan kargaşa ve istikrarsızlık sonucunda 12 Eylül Darbesi gerçekleşmiştir. Hükümet kurulabilmesi için bağımsız milletvekillerinden, pek çok kişi ve gruba tavizler verilmiştir (Ünal, 2009: 65-67). Turgut Özal döneminde, İran’a karşı yürütülen ılımlı İslam politikası ve cemaatlere hoşgörülü tutum sebebiyle cemaatler Anavatan Partisi’ne toplu bir şekilde yönelim yapmıştır. Batı radikal İslam tehlikesi görüşüyle, laikliğe zarar vermeyecek bir İslam anlayışı oluşturma yoluna gitmiştir (Ayık, 2016: 74). Özal hükümetinin yürüttüğü liberal politikalar cemaatlerin ekonomik olarak güçlenmesini ve akabinde siyasi kararların üzerinde doğrudan etkili olmasına yol açmıştır. 1980 sonrası dönemde modern şartlara uyum sağlayan dini alanın hareketliliğini gösteren örnekler İslami radyo ve televizyonlar, holdingler, tesettür defileleri, tatil merkezleri sayılabilir ve bu durum İslami kesimin artık kapitalizmin taleplerine uyum sağladığını, onun bir parçası olduğunu gösterir (Kirman, 2004: 70-71).

12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında, darbenin başında yer alan Kenan Evren, daha sonraki süreçte devlet başkanı olarak dini söylemleri ön plana çıkartmış ve bir dini otorite gibi fetvalar vermiştir. Yine bu süreçte hazırlanan 1982 Anayasası’na “Din Kültürü ve Ahlak Dersi” zorunlu ders olarak eklenmiştir. Halkın askere itaatini sağlamak için de dinden faydalanılmıştır (Kalaycıoğlu, 1994: 485). Yine aynı şekilde tehdit olarak görülen Marksizmin önünü kesmek için de dinin gücünden faydalanılmak istenilmiştir.

Dini grupların siyaset ile olan ilişkisi yakın dönemler için Milli Görüş hareketi üzerinden de örneklendirilebilir. Cemaatlerin devlette etkin olma arzuları bu dönemde ivme kazanmıştır. Kökü hem cemaat hem tarikat olan İskender Paşa cemaatine dayanan Necmettin Erbakan öncülüğündeki hareket, cemaatlerin ilişki kurmaya çalıştığı bir parti olmuştur (Ayık, 2016: 73). Milli Görüş laik cumhuriyetin halka yabancı ve köklerinden uzaklaştırıcı olduğunu savunmuştur. Necmettin Erbakan’ın öncülüğündeki Milli Görüş

hareketinin manevi babası olan M. Zahit Kotku bir Nakşi tarikatı şeyhi olduğu için, siyasi mekanizmaya olan entegrasyonları yükselmiştir (Güler, 2016: erişim tarihi: 06.12.2019).

Nakşi grupların öncelikli hedefleri, şeriatı ihya etmektir. Bunun bir gereği olarak da esnek bir yapıya sahiptirler. Böylelikle çağın gereksinimlerine uyum sağlayabilen, hedefleri için dönüşüm geçirebilen bir dini grup olmuşlardır (Kirman, 2004: 73). Bu dönemde Milli Görüş hareketi, İslami hassasiyete sahip kişi ve grupları simgeler hale gelirken; ordu, laik devleti ve yaptıklarını simgelemiştir. Bu süreçle beraber gelen seçimler neticesinde Refah-Yol hükümeti kurulmuştur. Ve ardından Türk Silahlı Kuvvetlerince potansiyel irtica suçu bulundurmamak iddiasıyla istifa ettirilmiştir. 28 Şubat süreci siyasi krizin çok yüksek olduğu bir dönemdir. Laik kesim irtica tehlikesi taşıdığını düşündüğü dini gruplara karşı darbe yanlısı olmuş, dini gruplar ise laik devletin anti-demokratik tutumlarına karşı mücadele içinde olmuştur. İslami kesimin 28 Şubat süreciyle beraber kamusal hayata dâhil olma politikası geniş tabana yayılmıştır (Ünal, 2009: 79-86).

2000 sonrası dönemde modern Türkiye incelendiği zaman çağın gereklerinin çok daha fazla değiştiği görülmektedir. Batı temelli başlayıp dünyaya yayılan küresel bir gelişim dalgası Türkiye'yi de sarmıştır. Bundan dolayı küreselleşen dünyada yalnız kalmamak ve uyum sağlamak adına Türkiye pek çok alanda yenilikler ve gelişmeler yapmıştır. Tabi ki yalnız kalmama ve uyum sağlama güdüsü özel anlamda da vuku bulmuş, bireylerin kendilerine statü yaratmak için cemaat arayışına girmesinde etkili olmuştur. Özellikle 28 Şubat sürecinin yarattığı gerginlik ve oluşturduğu laik/anti-laik gruplaşmalar, 2000 sonrası dönemde Erdoğan'ın siyasi hareketi ekseninde devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi de değişime uğramış, irticai faaliyetler olarak adlandırdığı tavırlara karşı tek yanlı politika üreten bir parti konumuna gelmiştir. Bu durum sosyal demokrat olması beklenen partinin statükocu pozisyonda olması ve milliyetçi söylemler geliştirmesine yol açmış ve parti bu tutumlarından dolayı eleştirilmiştir. 28 Şubat süreci ile keskinleşmeye başlayan bu kutuplaşma bir kimlik bunalımına yol açmış, kitleler açısından bir kimlik mücadelesi başlamış ve bu durum cemaatleşme monoloğuna dönüşmüştür (Ünal, 2009: 94-110).

2000 sonrası dönemde devlet içindeki cemaatlerin gerek siyasi irade olarak gerekse toplumsal karşılık olarak çok fazla güç kazandılar. Örneğin Gülen Cemaatinin, düzenlediği Türkçe Olimpiyatları gerek siyasi isimler nezdinde gerekse toplum nezdinde ilgi görmüş, saygı kazanmış ve hizmet olarak görülmüştür (Karlı, 2019: 1190). Bu durumun kaçınılmaz sonucu olarak ise siyaseten gayrimeşru ve fazla güç sahibi olmaları ve hükümetin meşru sahipleri ile ihtilafa düşmelerine yol açmıştır. Ardından Ak Parti yönetimi, cemaat yapısını tavsiye etmeye başlamıştır. Bu dönem nihayetine ise 15 Temmuz darbe girişimi ile ulaşmıştır. Özellikle bürokraside çok güçlü olan cemaat yapıları Ak Parti'nin bürokrasinin gücünü kırmak için hareket etmesine yol açmıştır. Bununla beraber başlayan süreç cemaatin siyasi irade üzerindeki etkisini bir nebze de olsa kırmış, işlerin daha kötü olmasının önüne geçmiştir.

FEFÖ uzun bir süreç içerisinde toplumsal alanın hemen her tarafında yapılanmış ve bir cemaati aşan boyutta güçlenmiştir. Bu devasa gücün en bariz göstergesi, darbe girişimi sonrasında KHK ile kapatılmış olan yapıların büyüklüğünde kendini

göstermektedir. Karacaoğlu ve Saydam'a göre (2016 614), bu süreçte KHK ile 104 vakıf, 15 üniversite, 1043 okul, 19 sendika ve 1125 dernek kapatılmıştır.

Yaşanan bu olaylar sonrasında bir taraftan cemaatlere ciddi eleştiriler yöneltilirken, diğer taraftan da kamuda yapılanmalarına kuşku ile bakılmaya başlanmıştır. Bu süreçte, devleti ele geçirmek gibi bir gayesi olmayan, sırf İslami hassasiyetle hareket eden cemaatler de zarar görmüştür. Vatandaşların önemli bir bölümü maalesef bu ayrımı yapabilecek durumda değildir.

Sonuç

Tarihin en eski sayfalarından beri görülen ve tüm topluluklarla ilişkili olan cemaat kavramı günümüze kadar varlığını korumuştur.

Anadolu coğrafyasındaki varlıkları uzun bir tarihsel süreçten gelen bu dini gruplar, modern Türkiye'nin de en önemli toplumsal yapılarından birisi olmuştur. Özellikle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması üzerinde büyük etkisi bulunan dini gruplar, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde siyasi irade ile olan ilişkilerini resmiyete dökmüştür. Ardından cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen reformist politikalarla beraber farklı bir yapıya bürünmüş, daha gizli ve merdiven altı bir kimliğe bürünmüşlerdir. DP iktidarı ve çok partili hayata geçişle beraber bu kimlikleri tekrar değişmiş yavaşça daha açık ve rahat bir hale bürünmüşlerdir. Siyasi iktidarlar üzerinde etkili olmaya başlamışlardır.

Kökenleri dışa kapalı, içe dönük, mistik ve tabularla dolu bir yapı olan cemaatler artık tam tersine bir kimliğe bürünmüştür. Günümüzde dışa dönük, davetkâr, yenilikçi yapılarıyla gelişen dünyaya ayak uyduran bir pozisyona gelmişlerdir. Artık günümüzde cemaat olgusu yeni dünya düzenine uyum sağlayacak bir konuma gelmiştir. Önceleri siyasi iradeye dışarıdan ve dolaylı yollarla ilişki içerisine giren gruplar, artık toplu ve aleni bir şekilde siyasete tesir etmeye başlamıştır. Başlarda bireysel veya küçük gruplar halinde "paralel bir yapılanma" ile girdikleri siyasal partilere artık kitlesel destek verir hale gelmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları gibi örgütlenen ve aktivitelerini gerçekleştiren yapılar meşruluklarını kazanmışlardır. Aynı zamanda günümüzün en tehlikeli silahlarından olan internet ve medyayı en etkili şekilde kullanmış, daha maddi yollarla da, yurtlar, okullar gibi, halk nezdinde kendilerine karşılık yaratmışlardır.

Türkiye'de FETÖ tecrübesi sonrasında, cemaatlere bakışta olumsuz bir yaklaşım kendini göstermeye başlamıştır. Bütün dini yapıları aynı çerçevede değerlendiren veya tamamına şüphe ile yaklaşanların sayısı artmıştır. Kişi odaklı cemaatler ile belli bir ideal doğrultusunda oluşturulmuş olan yapılar arasında da ciddi bir fark vardır. Kişi odaklı olmayan ve tam teslimiyetin beklenmediği, nispeten esnek yapıları cemaatler, günümüz dünyasında varlıklarını sürdürmekte daha başarılı olmaktadır.

Kaynakça

- Akıncı, A. (2012). “*Modern Ulus Devletlerin Doğuşu*”. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 34, 61-70.
- Akıncı, A. (2016). “*Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Faktörlerin Değerlendirilmesi*”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 16. Sayı 1, 275-288.
- Akıncı, A. (2018). “*Askeri Vesayetten FETÖ Vesayetine: 15 Temmuz Üzerine Genel Bir İnceleme*”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, s. 105-122.
- Akyol, T. (2008). Ama Hangi Atatürk, Doğan Kitap: İstanbul.
- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Kastamonu’da İkinci Konuşma, erişim tarihi: 07.12.2019, <https://www.atam.gov.tr/ataturkun-soylev-ve-demecleri/kastamonuda-ikinci-konusma>
- Ateş, S. (2018). Türkiye’de Din Politikaları Ve Din-Siyaset İlişkisi, Ötüken Neşriyat: İstanbul.
- Aybudak, U. (2017), “Halidiliğin Anadolu’da Yayılmasının Siyasal-Sosyal Arka Planı ve Türkiye İslamcılığına Etkileri”, Dini Gruplar, Siyaset ve Bürokrasi, Editör: Kemal Ataman, İsmail Güler ve Vejdi Bilgin, Emin Yayınları, Bursa, s.215-231.
- Aydemir, Ş. S. (2007). Tek Adam, Cilt: II, 24. Baskı, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Ayık, H . (2016). Din - Devlet İlişkileri Bağlamında İslâmî Cemaatlerin Devletle İlişkileri Üzerine. Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi , 2 (1) , 62-77 . Doi: 10.22466/Acusbd.263585
- Binswanger, K. (1981). “Islamischer Fundamentalismus und türkischer Nationalismus”, Die türkische Krise, Hrsg. Friedrich Ebert Stiftung Forschungsinstitut, Bonn, s.23-37.
- Bozkurt, V. (2009). Değişen Dünyada Sosyoloji, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa
- Bozkurt, V. (2018). Cemaatler: Kavramsal, Kuramsal Temeller Ve Türkiye, Use 2.Uluslararası Sosyoloji Ve Ekonomi Kongresi Tebliğler Kitabı, Edit: E. Yalçınkaya, Ss. 436-449, Isbn 978-605-7510-95-2.
- Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org>, community/society, erişim tarihi: 06.12.2019.
- Cemil Kılıç, (2018). Türkiye’de Cemaat – Tarikat - Devlet İlişkisi Üzerine, erişim tarihi: 06.12.2019, <http://www.cemilkilic.com/makale-63-1-turkiyede-cemaat-tarikat-devlet-iliskisi-uzerine.html>

- Cengiz Anık, (2014). İnternethaber, erişim tarihi: 10.12.2019, <https://www.internethaber.com/iste-turkiyenin-cemaat-tarihi-mutlaka-okuyun-641237h.htm>.
- Çankal, S. (2016). Türkiye’de Dini Gruplarda Toplumsal Değişme Söylemi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Çarkoğlu, A. & Toprak, B. (2006). “Değişen Türkiye’de Din, Toplum ve Siyaset”, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Doğan, A. (2016). Cemaat Ve Siyaset: Siyasal Davranışta Cemaat Üyelerinin Sosyal İlişkileri. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (38) , 325-351 . Doi: 10.21563/Sutad.187031
- Efe, A. (2017). “Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı”. İslami Araştırmalar, 28/1, 290-301.
- Erdoğan, M. (2003), Türkiye’de Anayasalar ve Siyaset, Liberte Yayınları, Ankara.
- Ergun, D. (1984). 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Günerigök, M. (2019). Cemaat Sosyolojisi: Bir Kavramın Tarihsel Serüveni. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 7 (5) , 287-297 . Doi: 10.18506/Anemon.533994
- Hasan Onat, (2015). Türkiye’de Cemaatler ve Kimlik, erişim tarihi: 06.12.2019, <http://www.hasanonat.net/index.php/88-tuerkiye-de-cemaatler-ve-kimlik>
- Işık, Z. (2015). Osmanlı Toplumunda Devlet Tarikat İlişkileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya.
- İlhami Güler, (2016). Örgütlü Dindarlığın (Tarikat ve Cemaat) Doğuş Tarihi ve Meşruiyeti Sorunu (Teolojik Bir Yaklaşım), erişim tarihi: 06.12.2019, <http://www.islamianaliz.com/m/3408/orgutlu-dindarligintarikat-ve-cemaat-dogus-tarihi-ve-mesruiyeti-sorunuteolojik-bir-yaklasim>
- Jaeschke, G. (1936). “Nationalismus und Religion im türkischen Befreiungskriege”, Die Welt des Islams, Band 18, s.54-69.
- Jaeschke, G. (1979). “Die Türkei als Nationalstaat seit der Revolution Mustafa Kemal (Atatürk)s 1920-1974” Handbuch der Europäischen Geschichte, Hrsg. Theoder Schieder, Band 7, Europa im Zeitalter der Weltmächte, 2. Teilband, Klett-Cotta: Stuttgart, s.1339-1351.
- Kalaycıoğlu, E. (1994). “1960 Sonrası Türk Siyasal Hayatına Bir Bakış: Demokrasi Neo-Partimonyalizm ve İstikrar”, Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay (der.), Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde, Der Yayınları, İstanbul, s.469-493.

- Karacaoğlu, K. ve Saydam, F. (2016). “Örgütsel Politika Düzleminde Bir Darbe Girişiminin Arka Planındaki Örgütlü Yapının Çözümlemesi”, Uluslararası Demokrasi Sempozyumu: Darbeler ve Tepkiler, Sempozyum Kitabı, s. 609-617, http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Demokrasi/Demokrasi4/Demokrasi5/kapak0901.pdf (E.T. 14.10.2017).
- Karataş, G. (2004). *Tarikatlara Yönelmenin Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Nedenleri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Karlı, N. (2019). FETÖ Darbe Girişiminin Gençlerin Din Ve Cemaat Algısı Üzerindeki Etkisi. *Bilimname* , 2019 (37) , 1187-1210 . Doi: 10.28949/Bilimname.534018
- Kaya, Cansu ve Akıncı, A. (2018). “Türkiye’de İslamofobinin Yansımaları”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 7, sayı: 13, s. 82-89.
- Kaya, E. (2017). “Dini grupların Dini Bilgi Kaynaklarını Kullanımı (Gülen Cemaati Örneği)”, *Turkish Studies*, Cilt: 12, sayı: 16, s.343-360
- Kaya, M. (2012). “Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:2, sayı:2.
- Kısakürek, N.F. (1978). *O Ve Ben*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kirman, M. A. (2004), “Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Yeni Dinî Cemaatler”, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 1, Sayı 2, s.61-78
- Kutlu, S. (2006). “Cemaatlerin ve Tebliğ Organizasyonlarının Değerlendirilmesi”, *Kutlu Doğum 2003: İslam’ın Güncel Sunumu*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 143-155.
- Kutlu, S. (2009). “Diyanet İşleri Başkanlığı ve İslamiçi Dini Gruplarla (Mezhep ve Tarikatlar) İlişkileri”, *Dinî Araştırmalar*, Cilt: 12, sayı: 33, 107-127.
- Kutlu, S. (2017). *Türk Müslümanlığı Üzerine Yazılar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Möckelmann, R. (1994). “Das Verhaeltnis zwischen Islam und Demokratie in der Türkei”, *Fundamentalismus der Moderne? Christen und Muslime im Dialog*, Hrsg. Sybille Fritsch-Oppermann; Dokumentation einer Tagung der Evangelischen Akademie Loccum vom 28. bis 30. Oktober, s. 113-126.
- Nursi, S. (2014a). *Emirdağ Lahikası*, İstanbul: Şahdamar Yayınları.
- Nursi, S. (2014b). *Kastamonu Lahikası*, İstanbul: Şahdamar Yayınları.
- Özdemir, R. (1994). “Osmanlı Devleti'nin Tarikat, Tekye Ve Zaviyelere Karşı Takip Ettiği Siyaset”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, cilt:5, sayı:5.

- Reyhan Ünal, Modern Cemaatleşmeler Ve Türkiye Örneği, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Sancar, F. (2016). "Dini Cemaatlerin Üye Kazanma Stratejileri Beyin Yıkama Olarak Değerlendirilebilir mi?: Kullandıkları Teolojik Argümanlar Üzerinden Eleştirel Bir Okuma", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 42, 1915-1927.
- Sarıkaya, M. E. (2017). "Dini Gruplarda Güç devşirme Yöntemleri: FETÖ Örneği", Turkish Studies, Cilt: 12, sayı: 16, s.423-438
- Sonnenhol, G. A. (1990). "Atatürks Reformen sind nicht mehr umkehrbar", Die Türkei: Land zwischen zwei Welten, Hrsg. Dietrich Schlegel, Schriftenreihe des Zentrum für Türkeistudien, Band 8, Leske+Budrich: Opladen, s.97-104.
- Steinbach, U. (1996). "Europas Brücke zur islamischen Welt; die Türkei auf Identitätsuche", Blaetter für deutsche und internationale Politik, 41. Jahrgang, Heft 10, Blaetter Verlagsgesellschaft: Bonn, s. 1232-1241.
- Steinbach, U. (1997). "Islamischer Staat Türkei? Folgerungen für die europäische Politik", Internationale Politik, 8, s.51-58.
- Tatlıhoğlu, D. (2008). "Dini Cemaatlerin ve Tarikatların Fonksiyonel Analizi", Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VIII, sayı: 3, 97-125.
- TDK, Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr>, cemaat/cemiyet, erişim tarihi: 06.12.2019.
- TDV, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, cilt:36, 2009.
- Tönnies, F. (1887). Gemeinschaft und Gesellschaft: Abhandlung des Communismus und des Socialismus als Empirischer Culturformen, Fues's Verlag (R. Reisland): Leipzig.
- Tönnies, F. (1920). Gemeinschaft und Gesellschaft : Grundbegriffe der reinen Soziologie, 3. Auflage, Verlag: Curtius: Berlin. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb11128648-3> (E.T. 10.04.2020).
- Waters, T. (2014). "Gemeinschaft and Gesellschaft Societies", 2014. (Prepared article for the Encyclopedia of Sociology, 2nd ed., 2015)
- Zürcher, E. J. (1995). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yayın Geliş Tarihi: 21.11.2020

Yayın Onay Tarihi: 26.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.844450

Mücahit PEKDAŞ •

Figen BÜYÜKAKIN ••

Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Uygulamalarına İlişkin Bir Değerlendirme: Sultanbeyli Belediyesi•••

*An Evaluation on Social Municipalism Practices in
Poverty Fighting: Sultanbeyli Municipality*

Özet

Bilindiği üzere, yoksulluk olgusu, iktisat biliminin ilgilendiği en önemli konulardan biridir. Ele alınan kriterlere göre yoksulluk kavramının çok farklı tanımlamaları yapılabilmektedir. Bu tanımlamalara göre, insanlığın ne tür bir sorunla karşı karşıya olduğu açıklanmaya çalışılmaktadır. Yoksulluğa hem ekonomik hem de beşerî sorunlar neden olabilmektedir. Sorunun kaynakları tespit edildiğinde çözüm üretmek yani mücadele yollarını belirlemek daha da kolaylaşmaktadır. Ele alınan bu çalışma, modern İstanbul'un ötekileşmiş ilçesi durumunda bulunan Sultanbeyli Belediyesi'nde yoksulluğun değerlendirilmesi ve yoksullukla mücadele etmek için Belediyenin yaptığı sosyal belediyecilik uygulamalarından halkın memnuniyet derecesini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda Sultanbeyli'de tesadüfi olarak seçilen örnek kütleye (535 kişi), yüz yüze görüşme yapmak suretiyle 53 soruluk bir anket uygulanmıştır. Anket sonuçları, SPSS 22.0 paket programı kullanılarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda, Sultanbeyli'de en önemli sorunun mülkiyet sorunu olduğu anlaşılmıştır. Yoksulluk ve ekonomik sorunlar bunu takip etmektedir. Bu sorunun aşılması halinde Sultanbeyli İstanbul'un en gözde yerlerinden biri olmaya adaydır. Ayrıca Sultanbeyli halkı, sosyal belediyecilik uygulamalarında bazı sorunlarla karşılaşmakta, belediyenin değişime ve gelişime ayak uyduramamasından dolayı genel olarak memnuniyetsiz olduklarını belirtmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sultanbeyli Belediyesi, Sosyal Belediyecilik.

Jel Kodları: I32, A13.

Abstract

As it is known, the phenomenon of poverty is one of the most important issues of economics. According to the criteria discussed, very different definitions of the concept of poverty can be made. According to these definitions, it is tried to explain what kind of problem humanity faces. Poverty can be caused by both economic and human problems. When the sources of the problem are identified, it becomes easier to find solutions, that is, to determine ways of struggle. This study aims to analyze the satisfaction level of the people from the social municipal practices carried out

• Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi ve Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Kocaeli, mucahitpkds@gmail.com.

•• Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisat Bölümü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kocaeli, bfigen@kocaeli.edu.tr.

••• Bu çalışma Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Teorisi ve Tarihi Anabilim Dalı kapsamında hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

by the Municipality in order to evaluate poverty and combat poverty in Sultanbeyli Municipality, which is the other district of modern Istanbul. For this purpose, a questionnaire with 53 questions was applied to the sample mass (535 people) randomly selected in Sultanbeyli by making face-to-face interviews. The survey results are evaluated by using SPSS 22.0 package program. As a result of the study, it was understood that the most important problem in Sultanbeyli was the property problem. Poverty and economic problems follow. If this problem is overcome, Sultanbeyli is a candidate to be one of the most favorite places in Istanbul. In addition, the people of Sultanbeyli encounter some problems in social municipality practices and state that the municipality is generally dissatisfied because it cannot keep up with change and development.

Keywords: Poverty, Sultanbeyli Municipality, Social Municipality.

Jel Codes: I32, A13.

Giriş

Yoksulluk, insan yaşamını her yönüyle etkileyen bir kavramdır. Fakirlik ile eş-anlamli olarak kullanılan yoksulluk kavramı en yalın haliyle “günlük ihtiyaçların tamamını veya büyük bir kısmını karşılamak için yeterli gelire sahip olmama durumu” şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak yoksulluğun pek çok farklı tanımlarının da olduğu bilinmektedir: Mutlak ve görel yoksulluk; objektif ve sübjektif yoksulluk, kırsal ve kentsel yoksulluk; kronik yoksulluk ve geçici yoksulluk, insani yoksulluk gibi. Tanımlamadaki bu çeşitlilik yoksulluk ölçüm yöntemlerinin de çeşitlenmesine yol açmıştır: Kafa Sayısı Yoksulluk Endeksi; Yoksulluk Açığı Endeksi, Amartya Sen Endeksi; Foster, Greer ve Thorbeche Yoksulluk Endeksi; İnsani Gelişme Endeksi ve Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi gibi yöntemler geliştirilmiştir.

Yoksulluk, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini de doğrudan etkileyen bir kavramdır. Hem ekonomik hem de beşerî sorunların yol açtığı yoksullukla mücadele etmeyi amaçlayan çok sayıda kurum, kuruluş ve sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Ele alınan çalışmada daha çok yerel yönetimlerin yani belediyelerin yoksullukla mücadele girişimleri irdelenmektedir. Bu bağlamda, İstanbul’un geri kalmış ilçelerinden biri olan Sultanbeyli Belediyesi’nin yoksulluk sorunu ile mücadele ederken yaptığı uygulamalardan halkın duyduğu memnuniyet düzeyi değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Diğer bir deyişle çalışmada, Sultanbeyli Belediyesi’nin sosyal belediyeçilik girişimlerindeki etkinliğinin ölçülmesi ve farklı otoritelerin standartlaşmış yoksulluk değerleri dikkate alınarak Sultanbeyli’deki yoksulluğun derinliğinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

1. Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyeçilik Modeli

Dünyada, küreselleşme ile birlikte yerel yönetimlerin “desantralizasyon ve yerindelik (subsidiarity) ilkelerine” uygun olarak değişim göstermesi, bu aktörlerin görev ve sorumluluklarının da çeşitlenmesine neden olmuştur. Çünkü küreselleşme, devletlerin yapısını değiştirip toplumların sosyal alanlarının daralmasına neden olurken aynı

zamanda sosyal alana olan ihtiyacı da artırmıştır (Kesgin, 2016: 85-86). Bu da devletlerin hizmet anlayışlarının değişmesine yol açmıştır.

Yerel yönetimler önceleri, sadece teknik anlamda yerelde temel sayılabilecek sınırlı düzeyde hizmetler sunarlar. Değişim sonrasında sosyal belediyeciliğin yanında refah belediyeciliği hizmetlerini de sunmaya başlamışlardır. Buradan sosyal belediyeciliğin, karmaşık, çok yönlü ve çok çeşitli hizmetler sunma girişiminde bulunan bir yerel yönetim modeli olma özelliği taşıdığı söylenebilir. Üstelik literatürde sosyal belediyecilik kavramı yaygın olarak kullanılsa da akademisyenler arasında bu kavram için henüz bir uzlaşmanın sağlandığını ifade etmek mümkün değildir (Mermer vd., 2016: 1302). Daha açık bir ifadeyle sosyal belediyecilik, mahalli idareye özellikle sosyal alanlarda düzenleme ve planlama işlevi yükleyerek kamu harcamalarının konut, eğitim, sağlık ve çevre ile ilgili amaçlara yönlendirilmesini sağlayan; işsiz ve kimsesizlere yardım elini uzatarak sosyal dayanışma ve entegrasyonun gerçekleştirilmesi için bilinçli politikalar üretebilen; bireyler arasında ve toplumda zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet kavramlarının kalıcılığının tesisi için çeşitli girişimlerde bulunan bir yerel yönetim modeli olarak tanımlanabilir (Akdoğan, 2002: 35 ve Mermer vd., 2016: 1303).

Sosyal belediyecilik uygulamaları, esas olarak şu dört temele dayanmaktadır (Pektaş, 2010: 15): Sosyalleştirme, yönlendirme, yardım etme ve gözetme ve yatırım yapma. Burada sosyalleştirmeden sosyal kontrol ve rehabilitasyon faaliyetleri; yönlendirmeden kılavuzluk ve rehberlik etme girişimleri; yardım etme ve gözetmeden sosyal yardımda bulunma etkinlikleri ve yatırımdan da yeni tesisler kurma girişimleri anlaşılmaktadır.

Bu temeller çerçevesinde yoksullukla mücadele sosyal belediyecilik anlayışının olmazsa olmazıdır. Devletlerin küreselleşmenin neden olduğu yıkımları sosyal belediyecilik uygulamaları ile gidermeye çalışmaları sırasında, hem yapısal hem de kurumsal bir takım engellerle karşılaşmaları söz konusudur. Sosyal hizmet ve sosyal yardım temelli politikaların uygulanması ile aşılmaya çalışılan bu engeller için pek çok ülkede kanun, tüzük, yönetmelik ve ilgili mevzuatlara ilişkin düzenlemelere gidilmiştir¹. Bu sayede devletlerin sosyal yaşama nasıl ve hangi kurumla müdahale edeceği, sunulan hizmetlerden kimlerin yararlanacağı, bireylerin sorumluluklarının sınırının ne olacağı gibi konulara ilişkin tespitlerin yapılması mümkün olmuştur (Kesgin, 2016: 86).

¹ Örneğin Türkiye’de sosyal belediyecilik uygulamaları ilk olarak 1970’li yıllarda başlamış, 1990’lı yıllarda ivme kazanmıştır. Son yıllarda artan yerelleşme girişimleri doğrultusunda da pek çok sayıda yasal düzenlemelere gidilmiştir. Bunlar, Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004), Belediye Kanunu (2005), İl Özel İdaresi Kanunu (2005), Mahalli İdare Birlikleri Kanunu (2005), İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun (2008) olarak sıralanabilirler. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi ve 5393 sayılı Belediye Kanunlarında da (özellikle de 5393 sayılı Belediyeler Kanunu’nun 14. ve 15. Maddelerinde belirtildiği üzere) belediyelerin görev ve sorumlulukları oldukça genişletilmiş ve çeşitlendirilmiştir (Pektaş, 2010:13 ve <http://www.mevzuat.gov.tr> Erişim Tarihi: 21.02.2018).

Bir toplumda sosyal huzurun ve esenliğin tesisinde sosyal belediyeçilik uygulamaları büyük rol oynamaktadır. Şöyle ki; sosyal adalet, sosyal iyileşme ve yoksulluğu önleyerek toplumun sosyal refaha ulaşmasını sağlamak amacıyla hem ekonomik hem de sosyolojik alanda etkin ve verimli bir yönetim anlayışı sosyal belediyeçilik faaliyetleri ile mümkündür (Koç, 2014: 34). Ancak bu uygulamaların sistematik olmaması, kurallarının açıkça belirlenememesi, yapılan denetimlerin yetersiz olması, yardım dağıtımlarında klientalist ilişkilerin dikkate alınması ve yardımların partiler aracılığı ile yapılmaya çalışılması, sosyal belediyeçiliğin etkinliğini ve verimliliğini engellemektedir (Pektaş, 2010: 20; Kesgin, 2016: 89 ve Yuvalı, 2018: 398-400). Uygulamaların amacına ulaşabilmesi için her şeyden önce iç ve dış denetimlerin eksiksiz yerine getirilmesi, görev ve yetki dağılımındaki kanuni boşlukların kapatılması, uygulamayı yürüten kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması, uygulanması planlanan program ve projelerin belirli standartlara uygun olması, yöneticilerin yapılacak olan hizmetlere ilgili ve duyarlı olması ve bürokratik işlemlerin azaltılması gerekmektedir (Pektaş, 2010: 20-21 ve Kesgin, 2016: 89). Bu sayede yoksullara kamu hizmetlerinin daha hızlı, daha kolay ve daha doğru olarak sunulması, merkezi yönetimin eksikliklerinin giderilmesi, yoksullara ve yoksunlara ilişkin bilgi envanterinin oluşturulması ile yeni hizmetlerin geliştirilmesi mümkün olabilmektedir (Önen, 2010: 68).

2. Literatür Taraması

Yoksullukla ilgili yapılan çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Özellikle akademik çalışmalar, azımsanmayacak düzeydedir. Örneğin, Gizir (2004), Çapık (2006), Güneş (2006), Kobak (2006), Kesgin (2008), Aksan (2009), Zülfiyar (2010), Şengür (2011), Arpacıoğlu (2012), Başaran (2012), Çetin (2012), Ergün (2012), Şeker (2012), Acar (2014), Kömürcü (2014), Koç (2014), Ceren (2015), Çınar (2015), Gedikoğlu (2015), Bahar (2015) ve Özsoy (2019) bunlardan birkaçıdır. Buna rağmen söz konusu sorunun kesin bir çözüme kavuşturulduğunu söylemek mümkün değildir. Yoksulluk araştırmaları, gözlemde bulunmak, vak'a analizi yapmak, anket uygulamak, istatistiksel ve matematiksel yöntemler kullanmak gibi farklı yollarla farklı bakış açıları geliştirilerek gerçekleştirilmişlerdir. Aşağıda yoksullukla ilgili çeşitli çalışmalara yer verilmektedir.

Ravallion ve Shaohua (1997), 1981-1994 dönemi için anket yöntemini kullanarak 67 ülkede büyüme ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi incelemeye tabi tutmuşlardır. Çalışma sonucunda ülke ekonomileri büyüdüğünde yoksulluğun azaldığı, büyüme olmadığında ise yoksulluğun arttığı gözlemlenmiştir.

Uzun (2003) çalışmasında, kalkınmanın temel kavramlarından biri olan yoksulluğu incelemiştir. Çalışmadan yoksullukla mücadele kapsamında; ekonomik büyümeye, beşeri sermayenin geliştirilmesine, katılım ve çevrenin önemine, ekonomilerin dengede olmasına, kurumsal kapasitelerin artırılmasına ve Dünya Bankası borçlarının yönetilmesine ilişkin politikaların kullanılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tokatlıoğlu ve Başaran (2003), Türkiye'de yoksullukla mücadele kapsamında uygulanan transfer politikalarının etkinliğini ve bu politikaların mevcut yoksulluğu derinleştirip derinleştirmedeğini analiz ettikleri çalışmalarında, kamu politikalarının oldukça yetersiz kaldığı bulgusuna ulaşmışlardır. Çalışmada ayrıca Türkiye için Kafa Sayısı, Yoksulluk Açığı ve Sen Endeksi kullanılarak yoksulluk endeksleri de

hesaplanmıştır. Buna göre, ülkede 1994-2001 yılları arasında yoksullukla ilgili oldukça çelişkili ve yanıltıcı sonuçlar elde edilmiştir.

Özcan (2003) çalışmasında, ankete dayalı bilgiler ışığında, göreceli yoksulluk ölçütü üzerinden Türkiye'nin yoksulluk ölçümünü yapmaya çalışmıştır. Analiz sonucunda, ülkede devletin dikkate aldığından çok yoksulun bulunduğu ancak, 1994'ten sonra yoksul grupların gelirlerinde bir iyileşmenin yaşandığı ve bunun da gelir dağılımı üzerinde olumlu yansımalarının olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Gürses (2007) çalışmasında, dünyada ve Türkiye'de (1980-2006 dönemi için) sürekli artış gösteren yoksulluk sorununun çözümü için geliştirilen politika ve uygulamaları değerlendirmiştir. Ülkede zaten var olan gelir dağılımı eşitsizliği ile son dönemde yaşanan ekonomik ve toplumsal değişimler, yoksulluğu bireyler için her an karşılaşılabilecek toplumsal bir risk haline dönüştürmüştür. Gürses'e (2007) göre, yoksulluk sorunu devletin çözmesi gereken birincil ve asli görevleri arasında yer almalıdır. Ancak uygulamalarda bu sorun sivil toplum kuruluşları, geleneksel yardımlaşma ve dayanışma girişimleri ve yerel yönetimlerin gayretleri ile giderilmeye çalışılmaktadır.

Gündoğan (2008), insanlık tarihinin yoksullukla mücadele tarihi olarak anılabileceğini ifade ederek, yoksulluğun tüm ülkelerin ortak sorunu olduğunu ileri sürmektedir. Ancak ülkelerin bu ortak sorunla mücadele politikalarının çok boyutlu olması, zamana ve ülkelerin sosyo-ekonomik koşullarına göre değişkenlik göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında ise doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki farklı yaklaşıma ilişkin uygulamalara dikkat çekilmektedir.

Öztürk ve Işıl'a (2009) göre; işsizlik, yoksulluk, ayrımcılık ve sosyal dışlanma gibi olgularla iç içe ve etkileşim halinde bulunan yoksulluktan en çok kadın ve çocuklar etkilenmektedirler. Bunun en aza indirgenmesi için ise, kadınlar ve çocuklara yönelik politikaların hem ulusal hem de uluslararası düzeyde en kısa sürede üretilmesi ve hayata geçirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Kabaş (2010) ise çalışmasında, Türkiye'de en yoksul % 20'lik kesim için, yoksulluk profili, gelir dağılımı ve tüketim harcaması arasındaki ilişkiyi, adalet kavramı çerçevesinde irdelemiştir. Bu bağlamda Kabaş (2010), ülkeyi 12 bölgeye ayırmış ve bu bölgeleri en yoksul % 20'nin hane geliri ve yoksulluk açıkları açısından bir değerlendirmeye tabi tutmuştur. Buna göre, Türkiye'nin kırsal bölgelerinin kentsel bölgelere kıyasla daha yoksul olduğu gerçeği ortaya çıkmıştır. 12 bölge içinden de en yoksul bölgeler, Güney Doğu Anadolu, Batı Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Akdeniz ve Orta Anadolu bölgeleri olarak sıralanmaktadır.

Durgun'da (2011) çalışmasında, ülke farkı gözetmeksizin yoksulluktan, en fazla çocukların etkilendiğini ifade etmektedir. Ayrıca çalışmada, çocukluk çağında yoksullukla yüzleşenlerin ilerleyen zaman içerisinde yoksullukla karşı karşıya kalma olasılıklarının yüksek olacağı vurgulanmaktadır. Yoksul aileler, çocuklarını bir gelir kaynağı ve sigorta olarak görmekte ve onları küçük yaşlarda çalışmaya yönlendirmekte, dolayısıyla da eğitimlerini önemsemektedirler.

Aksan (2012) çalışmasında, yoksulluk olgusunun toplum üzerindeki yansımalarını dikkate alarak sosyolojik açıdan yoksulluğun bir yaşam tarzı haline dönüştüğünü ifade etmektedir. Buradan hareketle “yoksulluk kültürü” kuramını irdelemiştir. Ayrıca çalışmada, yoksulluğun sosyal dışlanma ile olan ilişkisine değinilerek, Türkiye'nin toplumsal yardımlaşmada en güçlü sivil oluşumlarına sahip olan Konya'daki yoksulluk sorunsalının analiz edilmesi için bir saha araştırması yapılmış ve yoksulluk bir yaşam tarzı olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler istatistiki olarak analiz edilmiş ve ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre, ailelerin büyük çoğunluğu ekonomik yoksulluk çekmekte, aile fertlerinin eğitim düzeyleri oldukça düşük olmasına karşın çocuklarının okullaşma oranı yüksek düzeylerde bulunmakta, hane reisleri genellikle iş bulduğunda çalışmakta ve çoğunluğu yeşil karta sahip ancak, sosyal güvenceye sahip bulunmamaktadırlar. Öte yandan ele alınan ailelerin ek gelire ihtiyacı olduğunu ve çeşitli yardım kuruluşlarından yardım almalarına karşın bunu gizledikleri gözlemlenmiştir.

Karadağ ve Saraçoğlu (2015), Türkiye'deki 2006-2012 dönemine ilişkin harcamaya dayalı resmi yoksulluk sonuçlarını dikkate alarak yaptıkları çalışmalarında, Alkire, Apablaza ve Jung (2014) yöntemini kullanmış ve bu dönem için iki farklı çok boyutlu yoksulluk ölçütü hesaplamışlardır. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, ülkede düşüş eğilimi gösteren yoksulluk oranlarının Avrupa Birliği ortalamasının oldukça üzerinde kaldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Yarar (2015) çalışmasında, hem dünyada hem de Türkiye'de yaygınlaşan ve küreselleşen yoksulluk sorununun ve özellikle de kadın yoksulluğu sorununun çözümü için geliştirilen politikaları değerlendirmiştir. Buna göre, uluslararası düzeyde yoksullukla mücadele ederken mikro ölçekte Sivil Toplum Kuruluşlarının etkili olduğu gözlemlenmiştir. Ancak sorunun genel anlamda çözüme kavuşturulabilmesi Sivil Toplum Kuruluşları yerine yerel toplulukların ve yerel yönetimlerin görevi devralması ve uygulamaların yardımlaşma girişimlerinden çok demokratik vatandaşlık ilişkileri ile demokrasi ve hak talepleri temeline dayandırılması gerektiği vurgulanmaktadır.

Yavuz vd. (2016) çalışmalarında, kırsal kesimdeki yoksulluk algısıyla buralarda yaşayanların yoksulluğa bakış açılarını Yozgat ili Aydıncık ilçesi örneğinde ele alıp değerlendirmişlerdir. Çalışmada öncelikle bireylerin sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri belirlenmiş, daha sonra da araştırma sonuçları irdelenmiştir. Buna göre ilçedeki bireylerin %51'i kendini yoksul hissederken sadece %5'lik bir kesim kendini zengin sınıfında görmektedir. Ayrıca bu araştırmadan kırsal kesimde yaşayanların yoksulluk algılarının, yaşanan çevre, gelenekler ve kültürel özelliklere göre değişkenlik gösterdiği anlaşılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Seti

Ele alınan bu çalışma, Sultanbeyli halkının Sultanbeyli Belediyesi'nin sosyal belediyecilik uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri üzerine odaklanmaktadır. Sultanbeyli, İstanbul'un 39 ilçesi içerisinde alan olarak en küçük (25. Sırada) olan ve aşırı göç alan ilçelerinden biridir. Kuzeyinde ve batısında Sancaktepe ilçesi yer alırken doğu ve güneyinde Pendik ilçesi ve kuzeybatısında da Kartal ilçesi bulunmaktadır. İlçenin hiç köyü yoktur, sadece 15 mahalleden oluşmaktadır. Sultanbeyli'nin tarihi Bizans'a kadar

uzanmaktadır. Osmanlı döneminde Sultanbeyli Çiftliği olarak bilinen Sultanbeyli, 1957 yılında köy, 1987 yılında belde, 1992 yılında da ilçe statüsünü kazanmıştır (Engin vd. 2013:11).

Sultanbeyli, İstanbul'un en genç nüfusuna sahip ilçesidir. Ancak nüfusun yaklaşık %4,9'u okuma-yazma bilmemekte ve bu oranla ilçe, İstanbul'un 39 ilçesi arasında birinci sırada yer almaktadır (Engin vd. 2013:169-170). Sultanbeyli nüfusunun %97'si göç yoluyla ilçeye gelip yerleşmiştir. Diğer bir deyişle nüfusun sadece %3'ü İstanbul kütüğüne kayıtlıdır. Nüfusun bu kadar hızlı artmasının en önemli sebepleri, ilçede kaçak yapılaşmaya izin verilmesi ve ilçenin İstanbul'a olan yakınlığıdır (Engin vd. 2013: 155). İlçedeki konutların çoğunun tapusu yoktur ya da sorunludur. Bu da mülkiyet sorununu içinden çıkılmaz bir hale sürüklemektedir. Sultanbeyli'de önceleri en önemli geçim kaynağı tarım ve hayvancılık iken son zamanlarda hizmet alanında bir yoğunlaşma yaşanmaya başlamıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018: 209-210).

Sultanbeyli halkının yaşam standardı çok düşüktür. Dört mahalle dışında diğer mahallelerde içme suyu bulmak bile büyük bir sorundur. İlçede büyük bir altyapı eksikliği bulunmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018:211). Ayrıca nüfus, mahallelere orantılı bir şekilde dağılmamaktadır. Üstelik bazı mahalleler (özellikle de ilçede en büyük sorun olan tapu sorunu bulunmayan mahalleler) hem nüfus hem de gelişmişlik düzeyi açısından diğer mahallelere göre daha iyi durumdadırlar.

Aşağıdaki tabloya (Tablo 1) bakıldığında ise, Sultanbeyli Belediyesi'nin sosyal belediyecilik hizmetleri açısından evde sağlık hizmetlerinde zayıf olmasına rağmen yetim ve öksüz ailelere yapılacak olan nakdi yardım ve yakacak yardımında orta düzeyde, bunların dışındaki diğer hizmetlerde oldukça iyi durumda olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuç göstermektedir ki, Sultanbeyli halkı Sultanbeyli Belediyesine güven duymakta, bu da belediyenin projelerinin daha etkin bir şekilde uygulanmasına imkan tanımaktadır.

Tablo 1: Sultanbeyli Belediyesi 2017 Yılı Performans Sonuçları

Gösterge Adı	Durum	Değerlendirme
Nakdi yardım sağlanacak aile sayısı	İyi	Hedefe ulaşılmıştır
İhtiyaç sahibi yetim/öksüz öğrencilerin ailelerine yapılan nakdi yardım sayısı	Orta	Çalışmalar devam etmektedir
Yakacak yardımı yapılan aile sayısı	Orta	Çalışmalar devam etmektedir
Engelli araç gereç, protez ve cihaz desteği sağlanan ve bakımı için ilgili kurumlara yönlendirme oranı	İyi	Hedefe ulaşılmıştır
Okul kıyafeti yardımı yapılan ihtiyaç sahibi öğrenci sayısı	İyi	Hedefe ulaşılmıştır
Eğitim seti yardımı yapılan ihtiyaç sahibi öğrenci sayısı	İyi	Hedefe ulaşılmıştır
Erzak yardım sağlanacak aile sayısı	İyi	Hedefe ulaşılmıştır
Talep karşılanma oranı (Evde Sağlık Hizmeti)	Zayıf	Başka birime devir
Talep karşılanma oranı (Engelli-Engelli aracı ile)	İyi	Hedefe ulaşılmıştır

Kaynak: Sultanbeyli Belediyesi 2017 Faaliyet Raporu, 2018: 191-198.

Ele alınan bu çalışmada, Sultanbeyli halkı ile birebir görüşme yapılarak bir anket gerçekleştirilmiştir. Toplam 53 sorudan oluşan anket, Sultanbeyli halkının görüşlerine

dayandırılarak oluşturulmuştur. Anketlerden toplanan bilgiler, SPSS 22 programı kullanılmak suretiyle derlenmiş ve yorumlanmaya hazır hale getirilmiştir. Anketin uygulandığı örneklem büyüklüğü, aşağıdaki formül yardımıyla tespit edilmiştir:

$$\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2}$$

$$1 + \left(\frac{z^2 \times p(1-p)}{e^2 N} \right)$$

N: Kitle Boyutu; e: Hata Payı (ondalık olarak); z: Güven Seviyesi; p:Yüzde Değeri (ondalık olarak)

330.000 nüfusa sahip olan Sultanbeyli için, %95 güven oranı ve %5 hata payı dikkate alınarak yapılan hesaplama sonucunda örnek kütle 384 olarak belirlenmiştir. Ancak yapılan analizlerin güvenilirlik seviyesinin artırılması amacıyla 384 yerine 535 anket görüşmesi yapılmış ve bunların 520'sinin geçerliliği tespit edilmiştir. Bu nedenle değerlendirmeler, 520 katılımcının yanıtları üzerinden gerçekleştirilmiştir.

4. Araştırmanın Bulguları

Bu çalışma kapsamında İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinde ikamet eden 520 kişiyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. 520 kişiden oluşan örnek kütlelerin %70,2'si erkek, %29,8'i ise kadın katılımcıdan oluşmaktadır. Erkeklerin kadınlara göre daha fazla olması, Sultanbeyli'de erkek nüfusun daha baskın olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Anket görüşmelerine daha çok genç nüfus katılım sağlamıştır. Orta yaş grubundaki nüfus iş yoğunluğu nedeniyle, yaşlı nüfus ise ilgisiz yaklaşarak katılımcı olmak istememiştir. Bu nedenle yaşa göre nüfus dağılımı %61 oranında gençlerden, %39 oranında da orta ve yaşlı nüfustan oluşmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu lise mezunudur (%42.5). Bunu ortaöğretim (%15.3), lisans (%14.4), yüksekokul (%11.3) ve ilköğretim (%7.3) mezunları takip etmektedir. Sultanbeyli halkının %4'ü okuma yazma bilmemesine rağmen %4.4'ü yüksek lisans, %0.8'ise doktora eğitimi görmüşlerdir. Sultanbeyli'de hala okuma yazma bilmeyen bir kesimin var olması, ilçede eğitime ilişkin ciddi sorunların varlığına işaret etmektedir.

Sultanbeyli halkının meslek dağılımına bakıldığında, büyük çoğunluğunun (%40,2) işçi pozisyonunda çalıştığı anlaşılmaktadır. Her sabah erkenden yola çıkarak İstanbul'un diğer ilçelerine giden işçiler, genellikle ikinci sınıf işlerde çalışmaktadırlar. Bu durumun iki önemli sebebi bulunmaktadır: Birincisi, Sultanbeyli halkının eğitim düzeyinin oldukça düşük olması, ikincisi de Sultanbeyli de iş imkanlarının çok kısıtlı olmasıdır. İlçede %12,9 oranında memur bulunurken %11,7 oranında da işsiz yer almaktadır. Bu oran daha çok iş arayıp da bulamayan ve dolayısıyla herhangi bir işte çalışmayanların oranıdır. Türkiye İstatistik Kurumu kadar detaylı bir ölçüm içermeyen Sultanbeyli'deki bu oran, ülkenin gerçek işsizlik profiline oldukça yakındır. Henüz öğrenci olanların, diğer kesim içinde yer aldığı dikkate alınırca bu değer Türkiye gerçeğinin bir yansıması olduğu ifade edilebilir. Öte yandan iş aramamalarına rağmen gelire herhangi bir katkıları bulunmayan ev hanımlarının da işsizlere eklenmesi halinde Sultanbeyli'de işsizlik oranı %20'lere ulaşmaktadır. İlçede diğer işlerde çalışanların oranı ise %10,8'dir. Bu oranı %9,2 ile esnaf

sınıfı, %8,1 ile ev hanımları, %4,4'lük oranla emekliler, %2,1 ile tüccarlar ve %0,6'lık oranla da çiftçiler takip etmektedir.

Sultanbeyli'de aileler oldukça kalabalıktır. Ailelerin %42,5'i, 5 kişiden fazla aile birey sayısına sahiptir. 4 kişilik ailelerin oranı %32,7 iken, 3 kişilik ailelerin oranı %18,7'dir. 2 ve daha az aile birey sayısına sahip olanların oranı ise %6,1'dir. İlçede daha çok kalabalık ailelerin bulunmasının nedeni ise Sultanbeyli halkının ailevi değerlere büyük önem vermesidir. Şöyle ki; kalabalık ailelerde, çocuk sayısının fazla olmasından çok bireylerin yaşlı anne ve babalarının kendileriyle birlikte yaşamalarına izin verdikleri dikkat çekmiştir.

Sultanbeyli halkının yaşadıkları konutlara ilişkin bir değerlendirme yapıldığında, ilçede kaçak yapılaşmanın yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Konutların daha çok 20-25 yıl önce ilçeye ilk gelenler tarafından ilçede henüz bir yapılaşma bulunmazken toprağı sahiplenerek sadece malzeme maliyetine katlanıp inşa edildiği söylenebilir. Üstelik imece usulü yapılan konutlarda, işçilik maliyeti de olmadığından Sultanbeyli halkı yoksul olsa bile ev sahibi olmaları oldukça kolay olmuştur. Bu sayede katılımcıların %62,1'i kendi evinde oturmakta, %37,9'u ise kiracı konumunda bulunmaktadırlar.

Öte yandan inşa edilen evlerin %70,6'sının henüz tapusu bulunmamaktadır. Bu durum Sultanbeyli'nin en büyük ve en önemli sorunlarından biridir. Tarihi bir geçmişi de olan ve zamanla kronik hale dönüşen tapu sorunun çözülmemesi halinde Sultanbeyli halkının gelişim göstermesi ve kalkınması oldukça zor görünmektedir.

Doğal olarak kaçak yapılan binaların yapı izin belgesi de yoktur. İlçede ruhsatsız olarak yapılan konutların oranı %69,2 düzeyindedir. Ancak devletin başlattığı "imar barışı sistemi" ile son dönemde bireylerin tapuları bulunmamasına rağmen yapı kayıt belgesi alabilmeleri mümkün olmuştur. Kuşkusuz Sultanbeyli halkının büyük çoğunluğu da bu imkandan yararlanmıştı.

Sultanbeyli anlaşıldığı üzere, çarpık kentleşmenin olduğu bir gecekondu ilçesidir. İlçedeki evlerin %63,1'i seçim dönemlerinde 3, 4 ve 5 katlı olarak kaçak yapılmış apartman dairelerinden oluşmaktadır. Evlerinin müstakil olduğunu ifade eden %18,5 oranındaki katılımcının gerçekte evlerinin bir gecekondu olduğu gözlemlenmiştir. Açıkça evlerinin gecekondu olduğunu belirten katılımcılar ise %13,7 oranındadır. Geriye kalan %4,8'lik kesim de bodrum katlarda ikamet etmektedirler. Bu evlerin büyük çoğunluğu (%45,6 oranı) 3 odalıdır. Bunu (%29,2 ile) 4 odalı, (%11,7 ile) 2 odalı, (%9,6 ile) 5 odalı, (%3,5 ile) 6 ve üzeri odalı evler takip etmektedir. Tek odalı evlerse (%0,4 oranı ile) çok fazla değildir. Tek odalı evlere kıyasla 6 odadan fazla odaya sahip olan evlerin 9 kat daha fazla olması Sultanbeyli halkının kalabalık bir aile yapısına sahip olduğunun da bir göstergesi sayılabilir.

İlçede ikamet edilen evlerin çoğu gecekondu olmasına rağmen katılımcıların %52,5'i bundan şikayet etmemekte, evlerinin herhangi bir probleminin bulunmadığını belirtmektedirler. Sadece %14,1'i evlerindeki rutubet sorununu problem olarak beyan etmektedir. Çatı, duvar ve pencere sorunları ile karşı karşıya olanların oranı %13,1 iken, elektrik ve su tesisatı sorunu yaşayanların oranı %8,4 düzeyindedir. Doğalgaz sorununa sahip olanlar %7,7 oranında, tuvalet probleminde sahip olanlar ise %2,9 oranındadır. Evlerinin güneş görmemesini, mantolama ve otopark eksikliğini ve internet altyapısını

sorun olarak beyan edenlerin oranı da %1,3 düzeyindedir. Ayrıca katılımcıların %35'i evlerinde herhangi bir eşya eksikliğinin olmadığını belirtmektedir. Bununla birlikte %32,5 oranındaki katılımcı, ulaşım aracı eksikliğini ifade ederken, %20,2 katılımcı ise evinde kişisel bilgisayarının olmadığını vurgulamaktadır. Bu da Sultanbeyli halkının teknolojiden uzak yaşadığının bir göstergesi sayılabilir. Evlerinde telefon, bulaşık ve çamaşır makinesi, buzdolabı, televizyon, elektrikli küçük ev aletleri gibi eşyaların eksik olduğunu ifade edenlerin oranı ise toplamda %12,6 düzeyindedir.

4.1 Sultanbeyli Halkının Ekonomik Performansı

Ele alınan bu çalışmaya göre, Sultanbeyli'de ailelerin kalabalık olmasına rağmen ailelerde genellikle sadece bir kişinin çalıştığı gözlemlenmiştir. Bu oran %46,3'tür. Kadınların çalışmasına izin verilmemesi ve işsizlik düzeyinin yüksek olması bu sonucu doğrulamaktadır. Ailelerin %36,7'sinde yalnızca iki kişi çalışırken, %12,5'inde üç, %1,3'ünde de dört kişi çalışmaktadır. Katılımcılar içinde hiç çalışana olmayan ailelerin oranı ise %3,1'dir. Bu oran dört çalışana olan ailelerin oranından daha fazladır.

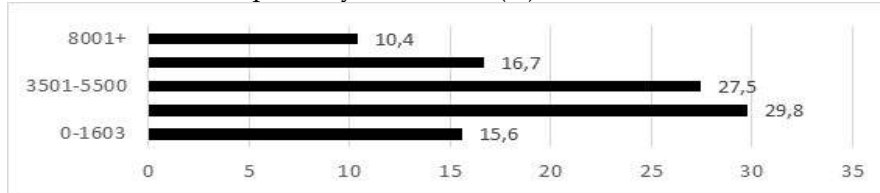
Tablo 2: Bireylerin Aylık Gelir Durumu (%)

Tablo 2'den de anlaşıldığı üzere, ilçede yaşayanlar genellikle ikinci sınıf işlerde, düşük ücretlerle işçi olarak çalışmaktadırlar. Çalışanların %34,6'sının geliri, asgari ücretle üç bin lira aralığındadır. %30,4'ü ise asgari ücretin de altında bir gelire sahiptir. 6000'nin üzerinde gelir elde edenlerin oranı da yaklaşık olarak %18,8 oranında (3001-4500) aralığında gelir elde edenlerin yarısı kadardır.

Sultanbeyli'deki ailelerin toplam aylık gelirlerine ilişkin değerler ise Tablo 3'te yer almaktadır. Buna göre yine büyük çoğunluğun (%29,8) geliri asgari ücretle 3500 aralığındadır. Ancak bunun ardından %27,5 oranında (3501-5500)'lük gelir dilimi gelmektedir. Bu da ailelerde diğer çalışanların da katkılarının bulunduğunu göstermektedir. (5501-8000) aralığındaki gelir dilimine sahip olan ailelerin oranı %16,7'dir. Asgari ücret ve altında gelire sahip aileler ise %15,6 oranında iken 8000 ve üzerinde gelir elde edenler de %10,4 ile azımsanmayacak bir oranda bulunmaktadırlar.

Tablo 3: Ailelerin Toplam Aylık Gelirleri (%)

Tablo 3'den de anlaşıldığı üzere, ailelerde hem çalışan sayısının artması hem de düzenli iş dışında inşaat sektöründe günü-birlik çalışma veya boş zamanlarda taksi şoförlüğü yapma gibi ek işlerde çalışılması sonucu elde edilen gelirler fazlalaşmaktadır. Bunların dışında ailelere yapılan yardımlar, gayrimenkullerden elde edilen kira gelirleri de ailelerin aylık toplam gelirlerinin artmasına neden olmaktadır.

Tablo 2 ve Tablo 3'e 520 kişilik örnek kütleinin verdiği yanıtlar birlikte değerlendirildiğinde, Tablo 4 elde edilmektedir. Tablo 4'de bakıldığında ağırlıklı olarak gelir yığılmasının asgari ücretle 3500 TL arasında kalan gelir diliminde olduğu gözlemlenmektedir. Bunu asgari ücrete kadar olan ve 3501-5500 aralığındaki gelir dilimleri takip etmektedir. Tablo 4'den ayrıca aylık bireysel geliri yüksek olanların aylık toplam aile gelirlerinin de yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Aylık Bireysel Gelir ile Ailelerin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

		Ailenizin toplam aylık geliri ne kadar? (TL)					Toplam
		0-1603	1604-3500	3501-5500	5501-8000	8001+	
Aylık geliriniz ne kadar? (TL)	0-1603	81	41	24	12	0	158
	1604-3000	0	112	44	18	6	180
	3001-4500	0	2	68	27	1	98
	4501-6000	0	0	7	18	8	33
	6001+	0	0	0	12	39	51
Toplam		81	155	143	87	54	520

Tablo 5: Aile Birey Sayısı ile Ailenin Aylık Toplam Geliri Arasındaki İlişki

		Ailenizin toplam aylık geliri ne kadar? (TL)					Toplam
		0-1603	1604-3500	3501-5500	5501-8000	8001+	
Aile Birey Sayısı	1	1	2	5	1	1	10
	2	4	4	6	4	4	22
	3	20	27	30	15	5	97
	4	33	42	45	30	20	170
	5	11	53	34	24	10	132
	6	7	13	13	8	5	46
	7	0	6	5	2	3	16
	8	2	4	2	1	1	10
	9 ve üzeri	3	4	3	2	5	17
Toplam		81	155	143	87	54	520

Tablo 5 ise çeşitli kurumlar tarafından kabul gören yoksulluk sınırı hesaplamalarına göre Sultanbeyli'de yoksulluk sınırının tespit edilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Çalışmada, tüm dünyada geçerliliği olan Birleşmiş Milletler (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) yoksulluk ölçütleri dikkate alınmaktadır. Mutlak yoksulluk sınırı, Birleşmiş Milletler tarafından günlük kişi başı 1,90\$ olarak belirlenmiştir.

Sultanbeyli’de mutlak yoksulluk sınırının ölçümü, bireysel gelire göre değil de ailenin toplam gelirine göre hesaplanmıştır. Çünkü ilçede aile fertlerinden herhangi biri aktif olarak bir işte çalışmasa bile onun için aile gelirinden bir harcama yapılması gerekebilmektedir. Buna göre günlük dolar kurundan hareketle hesaplamalar yapıldığında elde edilen değer², bir kişiye düşen aylık mutlak yoksulluk sınırı değeri olmaktadır. Yapılan hesaplama göre elde edilen değer (305,5257 TL), altında kalanlar “mutlak yoksul” olarak adlandırılmaktadırlar. Tablo 5’e bakıldığında, aile geliri (0-1603) aralığında bulunan 4 kişilik ailelerin sayısında bir yığılma dikkati çekmektedir. 33 anket katılımcısının olduğu bu grupta toplam birey sayısı (33x4=132) olarak hesaplanmaktadır. Bu hesaplardan, asgari ücret ve altında kalan gelir grubuna sahip olan toplam 81 değil 341 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun da 332 kişisi mutlak yoksulluk sınırının altında yer almaktadır.

Aynı değerlendirme diğer gelir dilimleri için de yapıldığında, ailelerdeki birey sayısının fazlalığından dolayı mutlak yoksulluk sınırının altında kalanların sayısı artış göstermektedir. Bunun için öncelikle ailelerin aylık geliri olarak kabul edilebilecek gelir dilimlerinin orta değerinin hesaplanması gerekmektedir. Örneğin (1604-3500) gelir diliminin orta değeri 2554 TL olarak bulunmaktadır. Bu hesaplardan sonra (1604-3500) arasında gelire sahip ailelerin fert sayısı 9 ve üzerinde olanlar yoksulluk sınırının altında kalmaktadırlar. 4 ailenin 9 ve üzeri nüfusa sahip olduğu dikkate alındığında 36 kişinin mutlak yoksulluk sınırının altında bulunduğu anlaşılmaktadır. Sultanbeyli’de aylık geliri 3500 TL’nin üzerinde olanlar için ise böyle bir durum söz konusu değildir.

Öte yandan ilçedeki mutlak yoksulluk oranının genel bir değerlendirmesinin yapılabilmesi için anketin kaç kişiye hitap ettiğini bilmek önemlidir. Buna göre bu çalışma kapsamında yapılan anket, toplam 2306 kişiye yönelik bir değerlendirmeyi içermektedir. Ankete katılanlarla aile bireylerinin sayısını çarparak elde ettiğimiz 2306 kişilik örneklemin 368 kişisi ise mutlak yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. Bu sonuç bize Sultanbeyli nüfusunun yaklaşık %16’sının “mutlak yoksulluk sınırının” altında yaşamak zorunda kaldığını göstermektedir.

Yapılan bu analiz, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileriyle kıyaslandığında ise karşımıza şu sonuçlar çıkmaktadır: TÜİK yoksulluk hesaplamalarını 1\$, 2,15\$ ve 4,3\$’a göre yapmaktadır (tuik.gov.tr Erişim Tarihi: 25.10.2017). Mutlak yoksulluk sınırı olarak da 1\$ kabul edilmektedir. 1\$ 5,3601 TL’si olduğuna göre, ayda 5,3601x30=160,83 TL olarak hesaplanmaktadır. Aylık geliri asgari ücretin altında bulunanların günlük gelirleri 1\$’in altında kaldığından doğrudan 341 kişi bu düzeyde yer almaktadır. Diğer gelir dilimlerinde ise aylık geliri 1\$’in altında kalan yoktur. Buna göre, toplam 2306 kişiden oluşan örnek kütlemin 341’i mutlak yoksulluk sınırının altındadır ve bu sonuç Sultanbeyli’nin %14,8’ine denk düşmektedir.

² Merkez Bankası’nın resmi kuruna göre; 1\$=5,3601 Türk Lirası’dır (https://www.tcmb.gov.tr Erişim Tarihi: 11/12/2018). 1\$ = 5,3601 Türk Lirası olduğuna göre, 1,90\$=10,18419 Türk Lirası (TL) olarak hesaplanmaktadır. 1,90\$ olan günlük sınır, aylık olarak hesaplanmak istendiğinde yani 30 gün ile çarpıldığında 10,18419x30=305,5257 TL’na ulaşılmaktadır. İşte bu değer (305,5257 TL), bir kişiye düşen aylık mutlak yoksulluk sınırı değeridir.

Öte yandan TÜRK-İŞ ise 4 kişilik bir aile için açlık sınırını 1942,71TL ve yoksulluk sınırını da 6328,05 olarak tespit etmiştir (www.turkis.org.tr Erişim Tarihi: 30.01.2018 ve 09.12.2018). Tablo 5'te yer alan değerlere göre, (0-1603) gelir diliminde yer alan 4 kişiden oluşan 33 aile, doğrudan açlık sınırının altında kalmaktadır. (1604-3500) gelir diliminde bulunan 4 kişilik ailelerin yarısının da sıkıntıda olduğu varsayıldığında, 42 ailenin 21'i de açlık sınırının altına düşmektedir. Yapılan ankete destek veren katılımcılardan 4 kişilik 170 ailenin 54'ü açlık sınırının altında yaşamaya çalışmaktadırlar. Ancak toplamda bu rakam daha yüksektir. Şöyle ki, (1604-3500) gelir diliminde yer alan ailelerin yarısının 1942,71 TL'nin altında gelir elde ettikleri varsayıldığında 4 kişilik olup da açlık sınırının altında kalanların sayısı 54 iken bu rakam daha yüksek çıkmaktadır. Buna göre bu gelirin altında kalan bireylerin sayısı 695 olarak hesaplanmaktadır³. Yapılan analiz sonucunda bu değer, yani 2306 kişiden 695'inin toplam Sultanbeyli nüfusunun %30,1'ine denk geldiği anlaşılmaktadır.

Bu bağlamda benzer durum 6328, 05 TL olarak belirlenen yoksulluk sınırı için ele alındığında, karşımıza daha kötü bir tablo çıkmaktadır. Bu değer Sultanbeyli halkına uyarlandığında, (0-1603), (1604-3500) ve (3501-5500) gelir grubunda yer alan ailelerin tümünün yoksulluk sınırının altında kaldığı, (5501-8000) gelir grubunda yer alanlarının ise en az yarısının sıkıntıda olduğu kabul edilirse, Sultanbeyli halkının büyük çoğunluğunun yoksul olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce yapılan hesaplamalardan (0-1603) gelir grubunda yer alan aile birey sayısının 341; (1604-3500) gelir grubunun ise 354 olduğu tespit edilmiştir. Aynı hesaplamalar (3501-5500) ve (5501-8000) gelir grupları için yapıldığında ise (3501-5500) gelir grubunun aile birey sayısı 613; (5501-8000) gelir grubunun aile birey sayısı da 185 olarak bulunmuştur. Bütün bunların sonucunda, Sultanbeyli'de yoksulluk sınırının altında yaşayan toplam birey sayısı (341+354+613+185=1493) 1493'e ulaşmıştır. Bu değer, Sultanbeyli nüfusunun % 64.7'sine yani yaklaşık %65'ine denk düşmektedir. Yapılan analizden elde edilen sonuçlara göre hesaplanan değerler Tablo 6'da açıkça gösterilmektedir.

Tablo 6: Sultanbeyli'nin (Farklı Kurumların Hesaplamalarına Göre) Yoksulluk Oranları (%)

	Yoksulluk Yöntemi	Yoksulluk Yöntemi	Yoksulluk Yöntemi	
	Günlük 1,90\$	Günlük 1\$	Açlık Sınırı: 1.942,71 (TL) (Aylık) Yoksulluk Sınırı: 6.328,05 (TL) (Aylık)	
	Yoksulluk Oranı	Yoksulluk Oranı	Açlık Sınırı	Yoksulluk Sınırı
Birleşmiş Milletler(UNDP)	%16 (Mutlak Yoksulluk)			
TÜİK		%14,8 (Mutlak Yoksulluk)		
TÜRK-İŞ			%30,13	%64,7

³ Bu hesaplamada hem 0-1603 gelir grubunda yer alan ailelerin birey sayısı (toplam birey sayısı 341 olarak hesaplanmıştır) hem de 1604-3500 gelir gurubundaki ailelerin yarısının 1 942.71 TL'nin altında kazandıkları varsayılarak (toplam birey sayısı 354 olarak hesaplanmıştır) elde edilen değerler dikkate alınmıştır.

Sultanbeyli’de eğitimden kültüre, çalışma hayatından tüketim hayatına, yönetimden denetime kadar her alanda karşılaşılan yetersizlikler, ilçenin ötekileştirildiğini ortaya koymaktadır. Tablo 6’da bunun bir göstergesidir. Tablodan da anlaşılmaktadır ki, hangi yöntemle hesaplanırsa hesaplanırsa Sultanbeyli’nin yoksulluk oranı her şekilde çok yüksek düzeylerde dir.

Anket sonuçlarına göre, Sultanbeyli nüfusunun %87,5’i tek bir işte, %12,5’i ise var olan işine ek olarak ikinci bir işte çalışmaktadır. Buradaki amaç, yoksulluğun yükünü biraz olsun hafifletmektir. Tek bir işte çalıştığını beyan eden katılımcıların büyük çoğunluğu da daha fazla gelir elde edebilmek için fazla mesai yapmakta ve çalışma saatini 12 saatin üzerine çıkarmaktadırlar.

Sultanbeyli nüfusunun çoğu uzak mesafelerde çalışmakta ve bu nedenle günün yaklaşık 2 saatini yolda geçirmektedirler. Ortalama çalışma süresinin 9 saat olduğu kabul edildiğinde, Sultanbeyli halkının yaklaşık %40’ının ikinci bir işte çalıştıkları sonucu elde edilmektedir. İkinci bir işin veya fazla mesainin tercih edilmesindeki en önemli neden, halkın (%56’sının) gelirlerinin yetersiz olduğunu düşünmesidir. Karasızların da yetersiz geldiğini ifade edenlere eklenmesi (%56+%11,5=%67,5) halinde halkın kıt kanaat geçinmeye çalıştığı ve yoksulluk mücadelesi içinde olduğu söylenebilir. Buna göre Sultanbeyli’de kazandıkları gelirlerini yeterli bulanlar (%32,5) azınlıkta kalmaktadır.

Elde edilen bulgulardan Sultanbeyli halkının ağırlıklı olarak (%28,9) elektrik, su ve telefon gibi giderlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu gider kalemini gıda harcamaları (%27,5) ve kişisel giderler (%12,3) takip etmekte en az harcama ise ev eşyaları (%1,7) için yapılmaktadır. Buradan dar gelirli Sultanbeyli halkının daha çok temel ihtiyaçlarını karşılamak için harcama yapma eğiliminde olduğu söylenebilir. Kira (%9,4), yakacak (%6,6), giyecek (%6,5), vergi (%3,4) ve sosyal güvenlik kurumu ödemeleri (%2,4) ile diğer giderler (%1,4) ise temel harcamaların gerisinden gelmektedir. Bu dağılıma göre Sultanbeyli’de yaşayanların gelirleri, hem fiziksel hem de sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını giderebilmek için yeterli düzeyde bulunmamaktadır.

Sultanbeyli’de yoksulluğun daha ağır hissedilmesi halinde, sosyal yardım için başvurulması düşünülen kurumların hangileri olduğuna ilişkin ise şu bulgular elde edilmiştir. Kaymakamlığa başvurmayı düşünenlerin oranı %41,3, belediyeye başvurma oranı %40,8, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvuru %12,7 oranında ve diğer kurumlara ise %5,2 oranında başvurmayı düşünen bulunmaktadır. Kaymakamlık ve belediyeye başvurular, gözleendiği üzere birbirine yakın değerlerdir. Bu da halkın devletine güvendiğini ve ondan medet beklediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Ancak ilçede, (söz konusu çalışma yapılanı kadar) sosyal yardım başvurusunda bulunanların oranı sadece %25,6 düzeyindedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun gençlerden oluştuğu dikkate alındığında, bu oranın gerçek değer olduğunda altında kaldığı söylenebilir. (Üstelik İstanbul’daki Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak Sultanbeyli’de ikamet ettikleri ve hemen hemen tümünün yardım başvurusunda buldukları da ifade edilmektedir.)

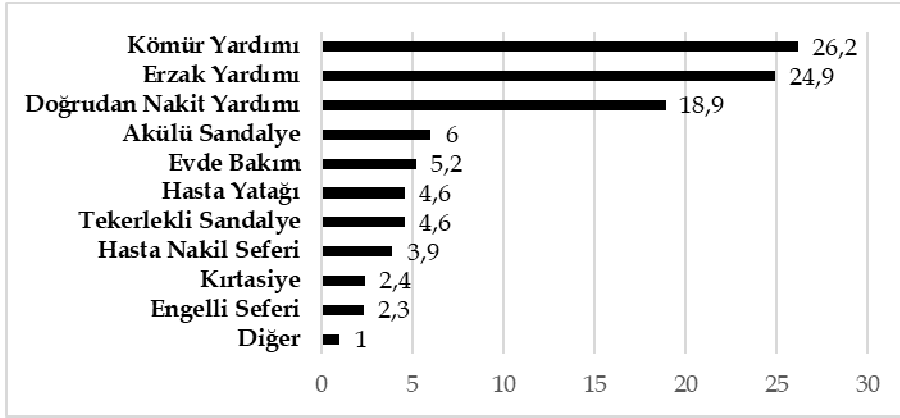
Anket verilerinden elde edilen sonuçlara göre, %25,6 oranındaki yardım talebinin %20,2’ine olumlu yanıt verildiği, böylece yardım başvurusunda bulunanların %79’unun

yardımlardan yararlandırıldığı anlaşılmaktadır. Yaklaşık %26 oranındaki yardım başvurusundan %79'unun yardım aldığı gerçeği, Sultanbeyli halkının ne denli yardıma muhtaç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan ilçe nüfusuna kayıtlı halkın %12,7'si çeşitli kurum veya kuruluşlardan sürekli yardım alırken geriye kalan %87,3'ü ise herhangi bir yardım talebinde bulunmamıştır. Sürekli yardım alanların %6,9'u bir yıllık, %4,8'i 1-3 yıl arasında söz konusu yardımlardan yararlanmışlardır. Üç yılı aşan yardımlardan yararlananların oranı ise %1'lik bir paya sahiptir ve bunlar gerçekten çok yoksul durumdadırlar. Sürekli yardım alanların yapılan hizmetten memnun olup olmadıkları sorgulandığında, %12,7'lik kesimin kararsızları da (%1,2) memnun kabul ettiğimizde %10'unun memnun kaldığı anlaşılmaktadır.

4.2. Sultanbeyli Belediyesi ve Sosyal Belediyecilik Uygulamaları

Sultanbeyli Belediyesi yardıma muhtaç ailelere çeşitli kalemler altında yardım elini uzatmakta ve bu aileleri verilen yardımlarla ilgili bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmaktadır. Yapılan analize göre, halkın %26,2'si kömür yardımından, %24,9'u erzak yardımından %18,9'u da doğrudan nakit yardımından haberdar olduklarını beyan etmiştir. Bu yardım türleri, halk tarafından en bilinenleridir. Bunların dışında belediyenin farklı yardım uygulamaları da vardır. Söz konusu yardım seçeneklerinden halkın haberdar olma düzeyleri Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Halkın Belediyenin Yardım Hizmetlerinden Haberdar Olma Düzeyi (%)

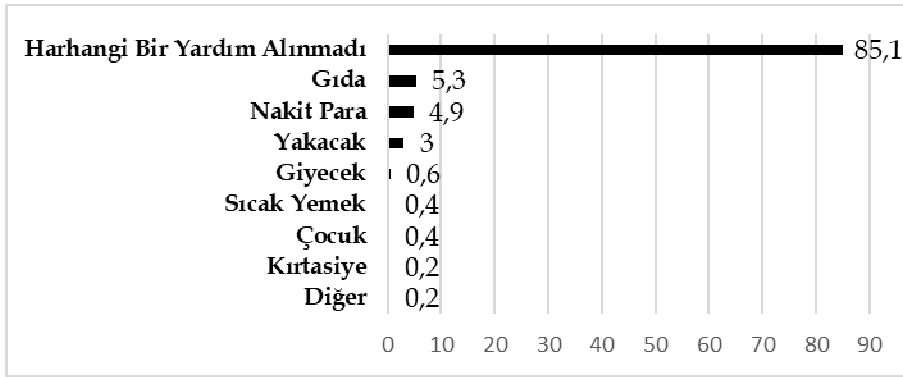
Daha önce de ifade edildiği gibi, halkın herhangi bir yardım ihtiyacının doğması halinde ilk olarak Kaymakamlığa ve belediyeye başvuru yapmayı düşündükleri ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle, anket verilerinden Sultanbeyli Belediyesi'nin yardımlarından yararlanabilmek için katılımcıların %22,5'inin sosyal yardım başvurusunda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu oran, bölge halkı için oldukça yüksektir. Söz konusu başvuruların %12,9'una belediye tarafından olumlu dönüş yapılmıştır. Buna göre başvuruda bulunanların yarısından fazlası Sultanbeyli Belediyesi'nden sosyal yardım alabilmiştir. Şöyle ki, yardım başvurusunda bulunan 117 katılımcının 67'sine belediye tarafından olumlu yanıt verilmiştir. Bu da toplam içinde %57'lik bir payı ifade etmektedir. Belediyenin bütçesi içinde bu oranın makul bir düzey olduğu dikkate alındığında, asıl önemli olan konunun yardımların gerçek ihtiyaç

sahiplerine yönelik olup olmadığının tespit edilmesidir. Belediye raporlarında yardımların hakkaniyetli bir şekilde yapıldığının belirtilmesine rağmen halkın ise bu konuda bazı endişelerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 8, Sultanbeyli Belediyesinden yapılan yardımların ağırlıklı olarak gıda (%5,3), nakit para (%4,9) ve yakacak yardımı (%3) şeklinde gerçekleştiğini göstermektedir. Bunun yanında giyecek (%0,6), sıcak yemek (%0,4), çocuk yardımı (%0,4), kırtasiye (%0,2) ve diğer yardımlarda da (%0,2) bulunmaktadır. Ancak katılımcıların %85,1'i herhangi bir yardım almadıklarını beyan etmişlerdir.

Sultanbeyli Belediyesinin yaptığı, sosyal belediyecilik uygulamalarından halkın memnun olup olmadığına ilişkin değerlendirme sonuçlarına göre, %12,7 oranındaki yardım alanların %9,7'si verilen hizmetten memnun olduklarını bildirmişlerdir. Bu orana kararsızların (%1,3) da eklenmesi halinde memnun olanların oranı %11'e yükselmektedir. Bu oran toplamda %86,6 denk gelmekte ve halkın belediyenin sosyal yardımlarından büyük ölçüde memnun olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 8: Sultanbeyli Belediyesinden Alınan Sosyal Yardımın Türü (%)

Kuşkusuz bir belediye, sadece yardıma muhtaç olanlara değil hizmetlerini her alanda, her kesime yönelik olarak planlamalı ve tüm halkın memnuniyetini kazanmaya çalışmalıdır. Sosyal yardım uygulamalarında anketten alınan sonuçlara göre, Sultanbeyli Belediyesi'nin önemli bir başarı elde ettiği anlaşılmaktadır.

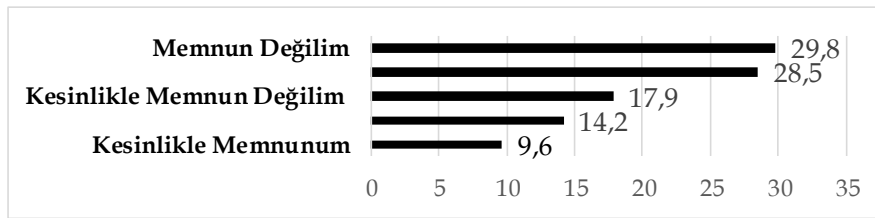
Sultanbeyli, İstanbul'un diğer ilçelerine kıyasla oldukça yeni bir ilçesidir. İkamet eden halkın çoğunluğu buraya göç yoluyla intikal etmiştir. Göç ederken de geldikleri yörenin tüm özelliklerini taşımışlardır. Burada yaşayanların yeni göç edenlerden tek farkları buraya onlardan daha önce gelmiş olmalarıdır. İlçede yerleşik halkın %43,5'inin ilçedeki geçmişi 10-20 yıl arasında iken, %38,5'i ise 21 yıldan fazla bir süredir burada yaşamaktadır. Katılımcıların %10'u 5-9 yıldır burada yaşarken %8,1'i de 5 yıldan daha az bir süredir burada ikamet etmektedir. Ancak son 5-10 yılda göç edenlerin sayısında bir azalma söz konusudur.

Sultanbeyli'ye göçün en önemli nedeni, %37,9'luk bir oranla iş içindir. Bu nedeni %36,2 ile ailesi ve akrabası olduğu için Sultanbeyli'ye geldiğini beyan edenler takip etmektedir. Katılımcıların %16,7'si Sultanbeyli'nin yerlisi olduklarını ifade etmektedirler.

%5 oranındaki katılımcı ise herhangi bir özel neden ileri sürmemekte ve %4,2'lik katılımcı da eğitim nedeniyle Sultanbeyli'ye göç ettiklerini vurgulamaktadırlar. Buradan da anlaşılmaktadır ki eğitim, göç için en az akla gelen sebeptir. Eğitim, Sultanbeyli'de pek önemsenmemekte, geri planda kalmaktadır.

Sultanbeyli'ye gelenler, burada geniş iş imkanlarının bulunmasından dolayı değil daha çok İstanbul'daki iş imkanlarından yararlanabilmek umudu ile gelmekte ve sonradan buraya yerleşmeye karar vermektedirler. Sultanbeyli'de bir işte çalışmak için gelenlerin sayısı oldukça düşük düzeydedirler. Bunlar da ya zorunlu ya da gönüllü olarak gelen doktor, hemşire, öğretmen, belediye memuru, devlet memuru ya da özel şirketlerin mağaza ve şube yöneticilerinden oluşmaktadır. Buna göre, ilçeye yönelik göçün yaklaşık %60'ının asıl sebebinin aile ve akrabalarının Sultanbeyli'de ikamet etmesidir.

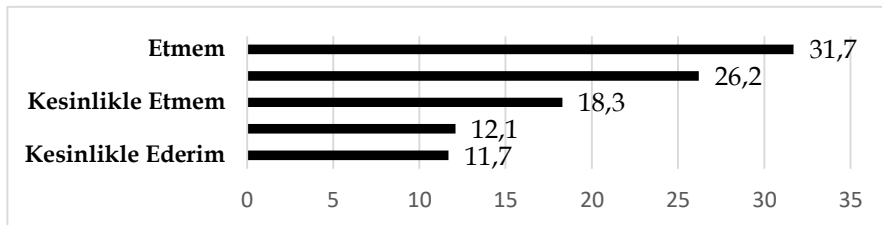
Tablo 9: Sultanbeyli'de Yaşamın Memnuniyet Düzeyi (%)

Tablo 9 Sultanbeyli'de yaşamaktan duyulan memnuniyeti ortaya koymaktadır. Söz konusu tabloya göre, katılımcıların %47,7'si Sultanbeyli'de yaşamaktan memnun olmadığını ifade etmektedir. İlçe için bu oran oldukça yüksek bir düzeydir ve burada yaşayanların kendilerini mekana ait hissetmediklerini ortaya koymaktadır. Eğer karasızların da bu orana eklendiği düşünülürse halkın yaklaşık %62'sinin Sultanbeyli'de yaşamaktan memnun olmadığı söylenebilir. Sultanbeyli'de yaşamaktan memnun olanlar ise, burada 10-20 yıl ve daha fazla süredir yaşayanlardır.

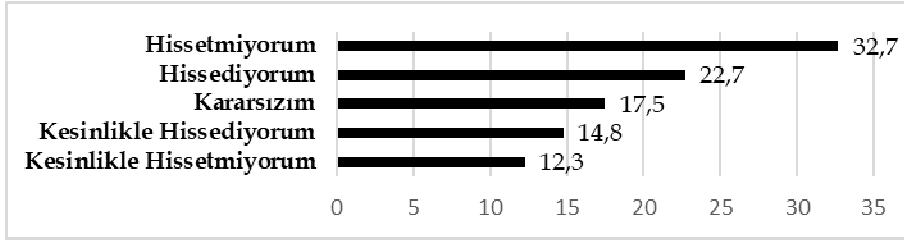
Tablo 10 ise gelir düzeyindeki iyileşmenin Sultanbeyli'de yaşamının devamlılığı üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Söz konusu tabloya göre, ilçede yaşayanların yarısı burada yaşamaya devam etmeyeceğini bildirmişlerdir. Bu sonuç, halkın maddi olanakların iyileşmesi halinde ilçede yaşamaya niyetlerinin olmadığını göstermektedir. Çünkü yerleşik halkın Sultanbeyli'ye karşı kalıcı bir aidiyet duygusu bulunmamaktadır. Bu da ilçenin gelişimini olumsuz yönde etkileyen bir faktördür.

Tablo 10: Gelir Düzeyinde İyileşme Olması Halinde Sultanbeyli'de Yaşamaya Devam Edip Etmeme Düzeyi (%)

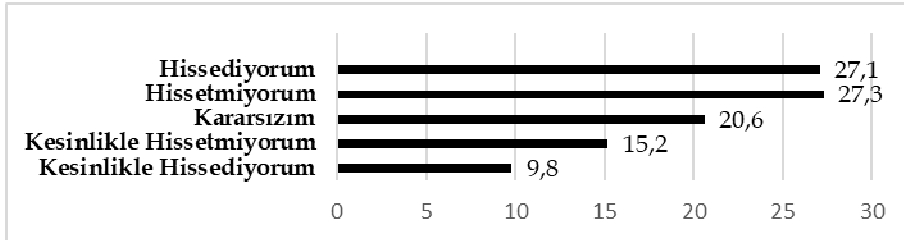
Sultanbeyli’de yaşamaya devam edeceğini beyan edenlerin oranı toplamda %37,9’dur. Ancak %12,1 oranında da kararsızlar vardır. Eğer belediye tarafından ilçenin ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlarının çözümü için ivedilikle plan ve programlar hazırlanmazsa bu düşünceye sahip olanların düşüncesi de değişime uğrama ihtimali taşımaktadır. Sultanbeyli’de ikametinin sürekli olduğunu vurgulayanlar, buraya kök salmış ve kendisini yerlisi olarak gören kesimden ibarettir.

Tablo 11: İstanbul’un Geneline Göre Sultanbeyli Halkının Kendilerini Yoksul Hissetmesi (%)

Sultanbeyli’de yaşayanların %45’i kendilerini İstanbul’un geneline göre yoksul hissetmezken, %37,5’i kendilerini yoksul ve zayıf hissetmektedir. Tablo 11’den de anlaşıldığı üzere, bu konuda kararsız olduklarını belirten kesim de oldukça yüksek bir orana (%17,5) sahiptir. Öte yandan Sultanbeyli koşullarına göre halkın kendisini yoksul hissedip hissetmemesi sorgulandığında (Tablo 12) halkın %36,9’u kendisini yoksul hissederken, %42,5’i ise yoksul hissetmediğini beyan etmiştir. Ancak burada da kararsızların oranı (%20,6) oldukça yüksektir. Bu da her iki oranın artabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Tablo 12: Sultanbeyli Halkının Kendilerini Sultanbeyli Geneline Göre Yoksul Hissetmesi (%)

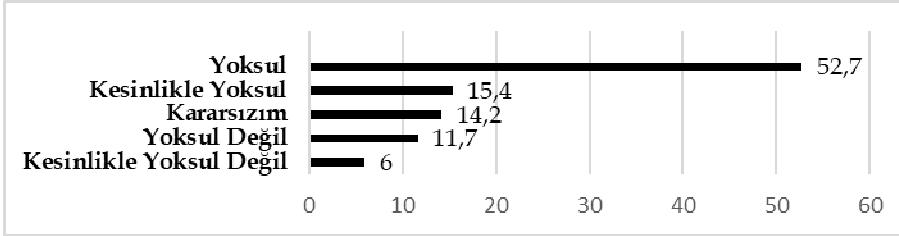

Hatırlanacağı üzere TÜİK verilerine göre, Sultanbeyli’de yoksulluk oranı %14,8 düzeyinde çıkmıştır. Ancak Tablo 12’de bu oranın %36,9 olduğu gözlemlenmektedir. Bu farkın nedeni ise TÜİK tarafından yapılan değerlendirmede mutlak yoksulluk düzeyi tespit edilirken Tablo 12’deki verilerden bireylerin kendilerini yoksul hissedip hissetmemesi anlamına gelen subjektif yoksulluk sonucunun elde edilmesidir.

Diğer taraftan Tablo 13’de yoksulluğu başka bir açıdan değerlendirmektedir. Anket katılımcılarının Sultanbeyli halkının yoksulluğu hakkındaki düşüncelerini yansıtan söz konusu tabloya göre büyük çoğunluk (%52,7+%15,9=%68,1) kendi durumunu dikkate almadığında Sultanbeyli halkının yoksul olduğunu düşünmektedir. Katılımcılar, bireysel

olarak ne kadar zorluk çekseler de bunu görmezden gelmekte ve bir sorun olarak algılamamakta ama toplum olarak yoksulluk çekmeleri halinde daha derin sorunların ortaya çıkma ihtimalinin bulunduğunu vurgulamaktadırlar.

Tablo 13: Katılımcıların Sultanbeyli'nin Yoksulluğu Hakkındaki Düşünceleri (%)

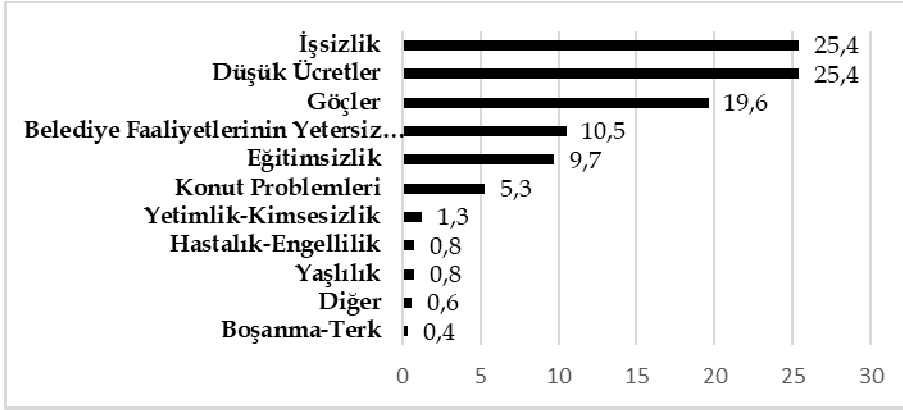

Çeşitli kurum ve kuruluşların farklı yöntemler kullanarak Sultanbeyli için hesapladıkları yoksulluk oranları bir bütün olarak Tablo 14'de gösterilmektedir. Tabloda yer alan görel yoksulluk oranı, bireyin elde ettiği geliri toplumun ortalama gelirinin altında kalması halinde tespit edilebilmektedir. Bunun hesaplanabilmesi için öncelikle Sultanbeyli'nin ortalama gelirinin bulunması gerekmektedir. Yapılan değerlendirme sonucunda, Sultanbeyli halkının ortalama gelirinin 1604-3000 TL'na denk geldiği anlaşılmıştır. Diğer bir deyişle, geliri 1604-3000 TL'nin altında kalanlar görel yoksul sayılmaktadırlar. Tablo 2' de yer alan gelir düzeyleri dikkate alındığında, Sultanbeyli halkının %30,4'ü görel olarak yoksuldur denilebilir.

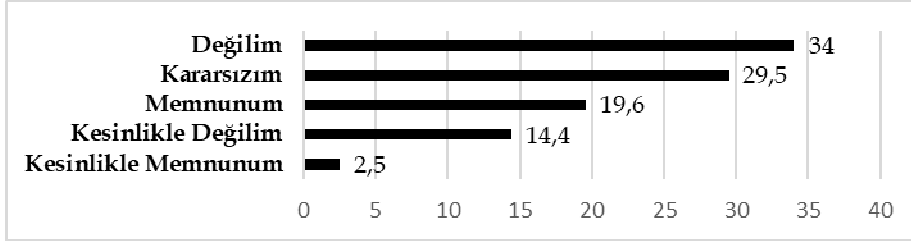
Tablo 14: Sultanbeyli'nin Çeşitli Yöntem ve Kurumlara Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranları (%)

Yoksulluk Türü	Hesaplama Yöntemi	Yoksulluk Oranı
Mutlak Yoksulluk		
Birleşmiş Milletlere Göre	1,90 \$ günlük	%16
TÜİK'e Göre	1 \$ günlük	%14,8
TÜRK-İŞ'e Göre	Açlık Sınırı: 1.942,71 TL/aylık Yoksulluk Sınırı: 6.328,05 TL/aylık	Açlık Sınırı: 30,13 Yoksulluk Sınırı: 64,7
Görel Yoksulluk	Toplumun gelir ortalamasının altında kalanlar	30,4 (Tablo 2)
Sübjektif Yoksulluk	Bireyin kendini yoksul hissetmesi	36,9 (Tablo 12)

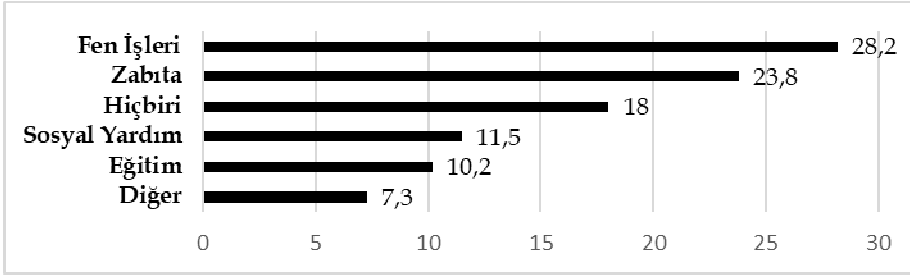
Sultanbeyli halkı, içine düştükleri yoksulluktan ağırlıklı olarak (%35,4) yerel yöneticileri sorumlu tutmaktadır. Daha sonra ise (%28,3 ile) yerel yöneticilerin yakın takipçisi olan devleti, sonrasında da (%22,1) kendilerinin sorumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca sorumluluğun kötü yönetimden kaynaklandığını düşünenler de (%11,9) bulunmaktadır. Bunların dışında az da (%2,3) olsa başka nedenler de ileri sürülmektedir.

Tablo 15: Sultanbeyli’de Yoksulluğun Nedenleri (%)

Tablo 15, Sultanbeyli’de yaşanan yoksulluğun temel nedenlerini yansıtmaktadır. Söz konusu tabloda görülen ilk beş sebep aslında Sultanbeyli’nin kronikleşmiş sorunlarıdır. Bunların içinde yer alan “belediye faaliyetlerinin yetersizliği” halk tarafından bir yoksulluk nedeni olarak belirtilmektedir. Bu sonuç, çalışmanın amacını oluşturduğundan, belediyenin bu konuda halktan geçer not alamadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca sebepler arasında bulunan ve toplamda yaklaşık %10’luk bir paya sahip olan eğitimsizlik de hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması gereken bir sorundur. Eğitimsizliğin pek çok problemin kaynağı olduğu düşünüldüğünde, Sultanbeyli Belediyesi’nin sosyal belediyecilik alanında da etkili olması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

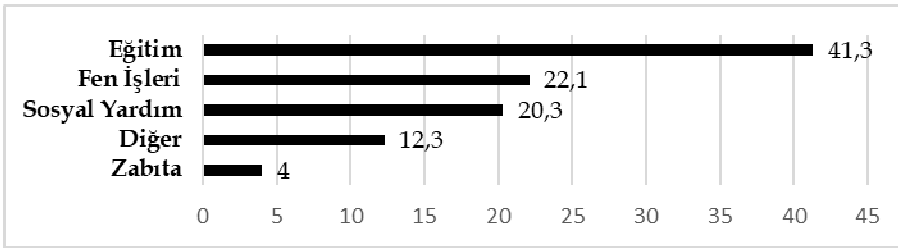
Tablo 16: Sultanbeyli Belediyesi'nin Hizmetlerinden Halkın Memnuniyet Düzeyi(%)

Tablo 16 ise Sultanbeyli halkının Sultanbeyli Belediyesi’nin hizmetlerinden duydukları memnuniyet düzeyini göstermektedir. Buna göre halkın %48,4’ü belediye hizmetlerinden memnun değilken %22,1’i memnun olduğunu ifade etmektedir. Ancak yaklaşık %30 oranındaki kararsızların tutumunun değişip değişmeyeceği büyük önem taşımaktadır. Bu tablo da Sultanbeyli Belediyesi’nin sosyal belediyecilik alanında bir kez daha yetersiz kaldığını yansıtmaktadır.

Tablo 17: Sultanbeyli Belediyesi'nin Halkını En Çok Memnun Ettiği Hizmet Alanı (%)

Aslında Sultanbeyli halkı, Sultanbeyli Belediyesi'nin fen işleri ile zabıta hizmetlerinden oldukça (% 52) memnundurlar (Tablo 17). Buna karşın belediyenin hiçbir hizmetinden memnun olamayanların oranı ise (%18) azımsanmayacak düzeydedir. Ayrıca belediyenin sosyal yardım (%11,5) ve eğitim (%10,2) hizmetlerinden memnun olanların payının düşüklüğü de dikkate alındığında Sultanbeyli Belediyesi'nin sosyal belediyecilik alanında başarısız olduğu söylenebilir.

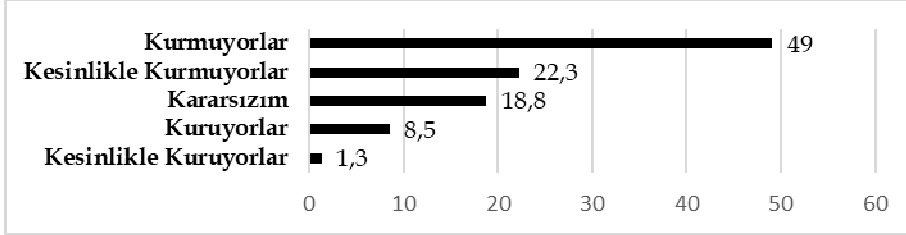
Tablo 18 ise analize farklı bir boyut kazandırmaktadır. Şöyle ki, anket katılımcılarının kendilerini belediye yöneticisi konumunda olduklarını düşünmeleri halinde ağırlıklı, olarak düzenlemeye ihtiyaç hissettikleri alan sorulmuş ve %41,3 oranında katılımcı bu soruya "eğitim" yanıtını vermiştir. Oysa daha öncesinde Sultanbeyli halkı, ankete verdiği yanıtlarda eğitimi, yoksulluğun ve belediyenin büyük problemleri arasında görmediğini belirtmiştir (Bkz. Tablo 15). Ancak burada eğitimin ifade edilmesinin en önemli nedeni, halkın yoksulluk, işsizlik ve tapu sorunu gibi problemlerin eğitim yoluyla çözülebileceğine inanmasıdır. Sultanbeyli halkının %20,3'ü ise yönetici konumunda bulunması halinde sosyal yardım alanında düzenleme yapmayı düşünmektedir. Bunun nedeni de var olan belediyenin bu alanda hizmet üretmede zayıf kaldığının kabul edilmesidir. Fen işleri alanında düzenleme yapmayı hedefleyenlerin oranı ise Tablo 18'de de görüldüğü üzere %22,1'dir.

Tablo 18: Halkın Belediyeden En Çok Hizmet ve Düzenleme Beklediği Alan (%)

Tablo 19'a bakıldığında, Sultanbeyli Belediyesi yöneticilerinin ilçe halkı ile iletişiminin olmadığı halktan kopuk bir hizmet anlayışının hüküm sürdüğü gözlemlenmektedir. Çünkü anket sonuçlarına göre halkın %71,3'ü bu şekilde düşünmektedir. Halkın sadece %9,8'i yani yaklaşık %10'u yöneticilerin halk ile iletişim içinde olduğunu beyan etmektedir. Kararsızların oranının %18,8 yani yaklaşık %20 olduğu dikkate alındığında ve bunların yarısının olumlu yarısının olumsuz tavır gösterdiği varsayıldığında belediye yetkilileri ile halk arasında iletişim kopukluğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere,

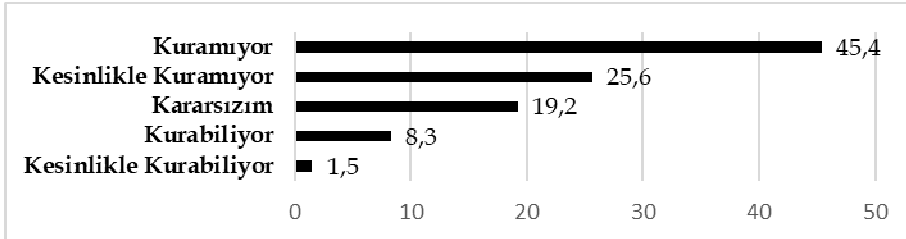
sosyal belediyecilikte ana unsur olan iletişim, halk ile belediyenin bütünleşmesine yardımcı olmaktadır. Sultanbeyli’de halkın %80’inin iletişim kurulmadığını ifade etmesi, belediyenin sosyal belediyecilik anlayışından çok uzak olduğunun en önemli göstergesidir. Bu durumun tam tersi ise Tablo 20’ de ele alınmaktadır.

Tablo 19: Sultanbeyli Belediyesi Yöneticileri İle Sultanbeyli Halkının İletişim Düzeyleri (%)

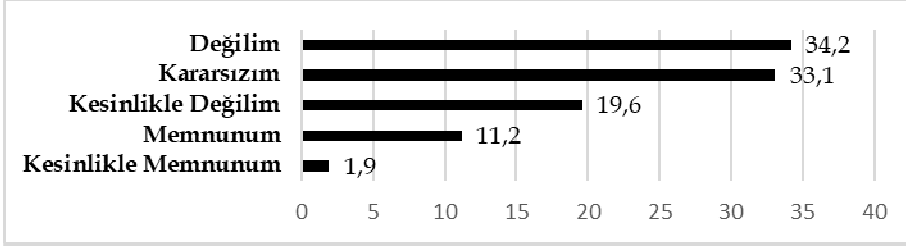

Tablo 20’ye göre halkın büyük çoğunluğu %71’i, belediye yöneticileri ile iletişim kuramadıklarını beyan etmişlerdir. Elde edilen sonuçlar, Tablo 19 ile büyük oranda örtüşmektedir. Buradan hem belediye yöneticilerinin hem de halkın karşılıklı bir iletişim içinde olmadıkları, yetkililerin halktan kopuk bir hizmet anlayışı ile çalıştıkları söylenebilir.

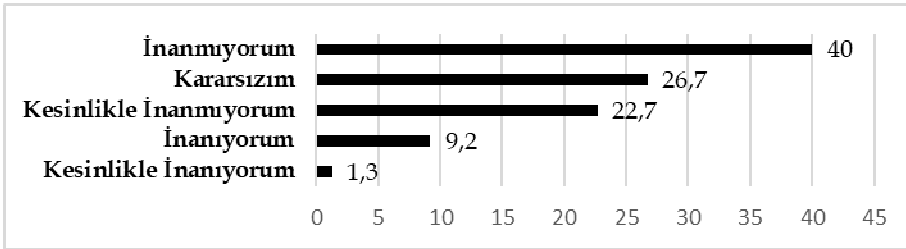
Tablo 20: Sultanbeyli Halkının Sultanbeyli Belediyesi Yöneticileri İle İletişim Kurma Düzeyleri (%)

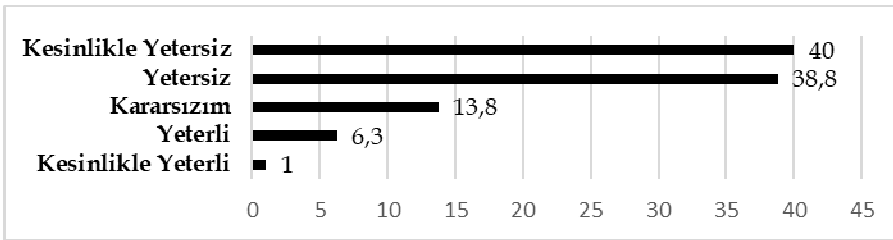
Öte yandan belediyelerin yoksullukla mücadelede elde ettikleri başarıların, sadece faaliyet raporlarına göre ölçülmesi hatalı sonuçlar vermektedir. Bu nedenle, halkın özellikle de sosyal yardımlardan yararlananların veya konu hakkında bilgisi olanların görüşlerinin başarıdaki önemi büyüktür. Anket sonuçlarına göre, Sultanbeyli halkının yarısı (%53,8), Sultanbeyli Belediyesi’nin yoksullukla mücadele girişimlerinden memnun olmadığını ifade etmektedir (Tablo 21). Bilindiği üzere, yoksullukla mücadele sosyal belediyecilik anlayışının önemli bir aracıdır. Eğer bir belediye yoksullukla mücadelede beklenileni halkına verememişse o belediyenin sosyal belediyecilik anlayışına sahip olduğu söylenemez. Tablo 21’de kararsızların oranı ise (%33,1) oldukça dikkat çekicidir. Memnun olduklarını beyan edenlerin oranı ise %13,1’dir.

Tablo 21: Halkın Sultanbeyli Belediyesi'nin Yoksullukla Mücadele Yöntemlerinden Memnuniyeti (%)

Tablo 22 ise halkın Sultanbeyli Belediyesi'nin yoksullukla mücadele kapsamındaki uygulamalarını samimi bulup bulmadığını değerlendirebilmek için hazırlanmıştır. Buna göre halkın %62,7'si belediyenin yoksullukla mücadele girişimlerini samimi bulmamaktadır. %22,7 oranındaki kararsızlar göz ardı edildiğinde samimi bulanların oranı %10 gibi oldukça düşük bir değerdedir. Sultanbeyli Belediyesi'nin halk tarafından büyük ölçüde samimi bulunmaması, söz konusu belediyenin sosyal belediyecilik anlayışından da uzak olduğunun bir göstergesi sayılabilir.

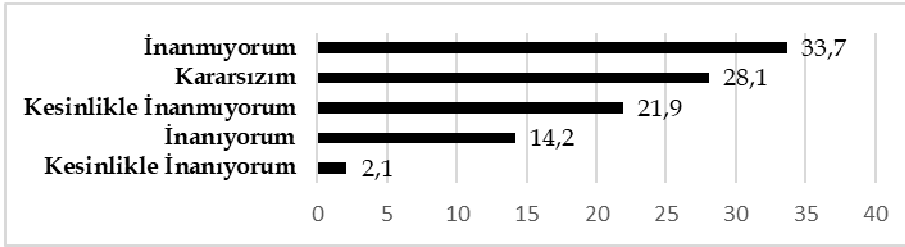
Tablo 22: Sultanbeyli Belediyesi'nin Yoksullukla Mücadelede Samimiyet Düzeyi (%)

Tablo 23'de farklı bir açıdan ama aynı sonucu veren göstergelere sahiptir. Halkın büyük çoğunluğu %78,8'i yani yaklaşık %80'i yoksullukla mücadelede belediyeyi yetersiz bulmaktadır. Yeterli olduğunu düşünenler ise %7,3 oranındadır. Kararsızlar bile bu orandan yaklaşık iki katı daha fazla bir seviyededirler. Ayrıca katılımcılar, belediyenin bütçesinin yeterli olmadığı ve devletle ortaklaşa projeler üreterek yoksulluğun giderilmesi gerektiği şeklinde de düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Tablo 23: Belediye Hizmetlerinin Yoksullukla Mücadeledeki Yeterlilik Düzeyi (%)

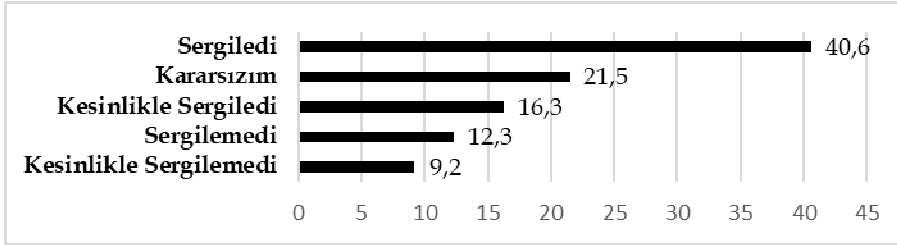
Tablo 24'e göre ise ilçe halkının %55,6'ı herhangi bir nedenden dolayı sosyal yardıma ihtiyaç duyulması halinde Sultanbeyli Belediyesi'nin kendisine destek olmayacağına inanmaktadır. Destek olacağına inananların oranı %16,3 düzeyinde kalmaktadır. Kararsızların oranı ise (%21,9) oldukça yüksektir. Bu da halk ile belediye arasında bir güven probleminin varlığına işaret etmektedir. Eğer zaman içinde güven sorunu çözüme kavuşturulamazsa ne belediye ne ilçe halkı kendini geliştiremez ve sosyal belediyeçilik girişimleri de önemli ölçüde zarara uğrar.

Tablo 24: Sosyal Yardıma İhtiyaç Duyulması Halinde Sultanbeyli Belediyesi'nin Bu İhtiyacı Karşılmasına Yönelik Halkın Duyduğu İnanç Düzeyi (%)

Son olarak Tablo 25 bir geçmiş dönem değerlendirmesini içermektedir. Katılımcıların %56,9'u yoksullukla mücadelede geçmişe göre bir gelişme kaydedildiğini beyan etmektedirler. 30 yıl öncesine göre kuşkusuz halkın hayat standardında bir gelişme olmuştur. Ancak, İstanbul'un diğer ilçeleri ile kıyaslandığında bunun yeterli olmadığı açıktır.

Tablo 25: Sultanbeyli Belediyesi'nin ve Halkının 1990'lı ve 2000'li Yıllara Kıyasla Günümüzde Yoksulluk Açısından Değişim Gösterip Göstermemesi (%)

SONUÇ

Küreselleşme ile birlikte yoksulluk, dünyanın hemen hemen her ülkesinde daha fazla hissedilmeye başlanan ve mücadele için farklı kurum ve kuruluşların politikalarında yer alması gereken bir olgu haline gelmiştir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve UNICEF bu kurumların önde gelenleridir. Yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar, bu tür kurumların standart olarak kabul ettikleri yoksulluk değerleri dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Ele alınan çalışma, Sultanbeyli halkı ile birebir olarak yapılan görüşmelerden elde edilen 53 sorudan oluşan anket verilerine dayanmaktadır. Elde edilen bulgulardan

ilçedeki yoksulluğun temelinde, işsizliğin, düşük ücretlerin ve göçlerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Ancak yoksullukla birlikte ilçede çözüme kavuşturulması gereken başka sorunlar da bulunmaktadır. Bunların başında tapu sorunu ve ilçede yeterli iş olanağının olmaması gelmektedir. Halkın geneline göre, ilçede bir iyileşmenin ve gelişmenin yaşanabilmesi öncelikle tapu sorunun çözümüne bağlanmaktadır.

Anket bulgularına göre, Sultanbeyli Belediyesi sosyal belediyecilik hizmetlerinin gereklerini yerine getirmekten uzak kalmıştır. İstanbul'daki değişime ve gelişime ayak uydurmada zorlanan Sultanbeyli Belediyesi ile halk arasında ciddi bir iletişim problemi bulunmaktadır. Belediye yetkilileri, halka güven aşılayamamış, samimiyetini ispat edememiş ve halkı ile bütünleşememiştir. Belediye, halktan kopuk bir hizmet anlayışı ile çalışmaya çabalamaktadır. Öte yandan Sultanbeyli halkında da bir aidiyet duygusu gelişmemiştir. İlk fırsatta ilçeden ayrılma düşüncesinin yaygın olduğu elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır.

Sultanbeyli, konumu itibarıyla (havaalanına, ormanlara, içme suyuna yakınlığı gibi) pek çok avantaja sahip olan bir ilçedir. Bu ilçenin gelişimi, İstanbul'un dolayısıyla da Türkiye'nin gelişmesine büyük katkılar sağlayacaktır. Üstelik Sultanbeyli gelişmeye son derece açık bir ilçedir. Büyük bir metropolün sınırları içinde yer alan Sultanbeyli'de yaşayan halk, Türkiye için geçerli olan %12 oranındaki kırsal kesim yoksulluğunu tümüyle yansıtmaktadır. Çünkü Sultanbeyli halkı, bir İstanbul'lu gibi değil İstanbul'un en gözde yerinde kırsal kesim hayatı sürdürmeye çalışmaktadır.

Sultanbeyli'de yaşanan sorunların tek bir kurum tarafından giderilmesi oldukça zor bir durumdur. Bu nedenle işsizlik, yoksulluk, göç, ücret düşüklüğü, tapu sorunu gibi kronikleşmiş problemler ancak devlet, belediye ve halk birlikte hareket ederek yani ortaklaşa çalışarak giderilebilir. Söz konusu sorunların çözümü için her şeyden önce finansal yetersizliklerin aşılması, farklı kaynaklardan gelirlerin üretilmesi gerekmektedir.

Sultanbeyli Belediyesi, halk nazarında sosyal belediyecilik alanında başarısız olarak nitelendirilen bir belediyedir. Eğer yöneticileri etkin ve yetkin olursa, işin ehline verilmesi ilkesi benimsenerek her konuda olabildiğince hakkaniyetli bir tutum sergilenirse, savurganlık ve israfın önüne geçilebilirse söz konusu belediyenin başarılı olmaması için önünde bir engel kalmayacak demektir. Bu sayılanların gerçekleştirilememesi halinde ise asgari ücretin yetmediği, kurların sürekli değişime uğrayıp yerli paranın değer kaybettiği ve satın alma gücünün eridiği bir ülkede Sultanbeyli'deki yoksulluğun daha da derinleşme göstereceği apaçık ortadadır.

Kaynakça

- Acar, A. (2014). "Yoksulluk Dinamikleri Üzerine Üç Makale." Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Akdoğan, Y. (2002), "Ulusal Soruna Yerel Çözüm: Sosyal Belediyecilik", Eminönü Bülteni, Şubat Sayısı.

- Aksan, G. (2009). "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri." Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Aksan, G. (2012). "Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri (The Social Aspects of Poverty and Culture of Poverty)." Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27, 9-19.
- Arpacıoğlu, Ö. (2012). "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Bahar, H. S. (2015). "Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Uygulamaları (Konya İli Örneği)." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı.
- Başaran, K. (2012). "Yoksulluk Suç İlişkisi." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Ceren, F.(2015). "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Algıları ve Yoksulluğa Yönelik Tutumları." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı.
- Çapık, C. (2006). "Yoksul ve Yoksul Olmayan Kadınlarda Sağlık Algısını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi." Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği Ana Bilim Dalı.
- Çetin, Z. Ö.(2012). "Yerel yoksullukla Mücadele Politikalarının Kritik Bir Değerlemesi: Türkiye'de Üç İl Alan Örneği." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı.
- Çınar, H. (2015). "2000-2012 Döneminde Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik Sorunsalı." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Çınar, H. (2015). "2000-2012 Döneminde Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik Sorunsalı." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Durgun, Ö. (2011). "Türkiye'de Yoksulluk Ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme." Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, VI (I), 143-154.
- Engin, V., Afyoncu, E., Şahin, C. ve Mazak, M. (2013). "Sultanbeyli Tarihi." İstanbul: Sultanbeyli Kültür Yayınları.
- Ergün, B. (2012). "2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye'de Yoksullukla Başa Çıkma Yollarının Değerlendirmesi: Türkiye Refah İzleme Anketi Üzerine Bir Çalışma."

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.

Gedikoğlu, G. (2015). "Türkiye' de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele: Biga Örneği." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.

Gizir, C. A. (2004). "Akademik Sağlık: Yoksulluk İçinde Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Katkıda Bulunan Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Gündoğan, N. (2008). "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele." ASOMEDYA (Ankara Sanayi Odası Dergisi), 42-56.

Güneş, F. (2006). "Kadın Emeği ve Yoksulluk: Türkiye'de Eskişehir İli Örneği." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sosyoloji Ana Bilim Dalı.

Gürses, D. (2007). "Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele Politikaları (Poverty in Turkey and the Social Policies to Combat Poverty)." Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 59-74.

Işık, O. ve Pınarcıoğlu M. M. (2018). "Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği." 11. Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Kabaş, T. (2010). "Türkiye'de En Yoksul % 20'nin Yoksulluk Profili, Gelir Dağılımı Ve Tüketim Harcaması", Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (2), 192-218.

Karadağ, M. A., & Saraçoğlu, B. (2015). "Çok Boyutlu Yoksulluk Analizi: Türkiye-AB Karşılaştırması". Amme İdaresi Dergisi, 48(4), 129-159.

Kesgin, B. (2008)., "Yoksulluğa Yerel Müdahale "Sosyal Belediyecilik" Karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş Belediyeleri Örnekleri." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Kesgin, B. (2016). "Sosyal Belediyecilik Uygulamalarında Sivil Toplum Ortaklığı." Strategic Public Management Journal, 2(4), 82-94.

Kobak, K. (2006)., "Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelede Uyguladığı Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Programları.", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı.

Koç, N. (2014). "Sosyal Belediyecilik Hizmetleri Ve Finansmanı: Ege Belediyeler Birliği Örneği." Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

- Kömürcü, M. (2014). "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu, Yoksullukla Mücadele Politikaları ve Gelir Dağılımı." Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Kuş, A.Ş. (2019). "Dünya Bankası'nın Yoksulluk Ve Açlıkla Mücadeledeki Rolü, Etkisi Ve Türkiye Örneği." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı.
- Özcan, K, M. (2003), "Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi:2001", Ekonomik Yaklaşım, 14(49), 84-98.
- Özsoy, D. (2019). "Türkiye'de Yoksullukla İlgili Sosyal Politikalar: Bir Değerlendirme Çalışması." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı.
- Öztürk, M., Çetin, B. I. (2009). "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar." Journal of Yasar University, 3(11), 2661-2698.
- Pektaş, E. K. (2010). "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar." Akademik İncelemeler Dergisi, 5(1), 6-22.
- Ravallion, M., Shaohua C. (1997). "What Can New Survey Data Tell Us about Recent Changes in Distribution and Poverty?" Dünya Bankası Ekonomik İnceleme, 11(2), 357-382.
- Şeker, S. D. (2012). "Türkiye'nin Yoksulluk Dinamikleri." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Şengür, M. (2011). "Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikası Aracı Olarak Mikro Kredi (Eskişehir Grameen Bank Analizi)." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.
- Tarozzi A., Angus D. (2009). "Using Census and Survey Data to Estimate Poverty and Inequality for Small Areas." The Review of Economics and Statistics, 91(4), 773-792.
- Tokatlıoğlu, İ., Başaran, A. (2003). "Türkiye'de Yoksulluğun Dağılımı, Yapışkanlığı ve Transfer Politikaları", Ekonomik Yaklaşım, 14(49), 111-129.
- Uzun, A., M. (2003). "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası." Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(2), 155-173.
- Yarar, B. (2015). "Küresel Yoksulluk İçinde Kadın Yoksulluğu, Küresel Kadın Hareketi İçinde Yoksulluk Odaklı STK'lar." Fe Dergi, 7(1), 31-49.
- Yavuz, H., Erdal, H., Erdal, G., Çallı, A., & Açıkgöz, E. (2016). "Kırsal Kesimde Yoksulluk Algısı: Yozgat İli Aydıncık İlçesi Örneği." 7. Uluslararası Ekonomi Tarım Kongresi.

Yuvalı E. (2018). "Hak Temelli Sosyal Yardım Ve Klientalizm Rıght (Based Social Relief And Clientelism)." Türkiye Bankalar Birliği Dergisi, (135), 383-404.

Z¼lfikar, B. Ő. (2010). "Yoksulluk ve Yoksullukla M¼cadele Y¼ntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşım ile Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin Başarı Değerlendirmesi-Ankara İli Örneği." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı.

<https://tr.surveymonkey.com/mp/sample-size-calculator/>

Yayın Geliş Tarihi: 03.11.2020
 Yayın Onay Tarihi: 25.12.2020
 DOI No: 10.35343/kosbed.820335
 Gülten DURSUN •

Yaşam Beklentisinde Afetlerin Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Üzerine Etkisi: Doğrusal Olmayan ARDL Modeli •

*The Impact of Disasters on the Gender Gap in Life
 Expectancy: Nonlinear ARDL Model*

Özet

Toplumsal araştırmalarda cinsiyet boyutları yaygın olarak tartışılrsa da, birçok afet ve kurtarma programı cinsiyet gereksinimlerini görmezden gelmektedir. Afetlerin erkekler ve kadınlar üzerinde ortaya çıkardığı farklı etkiler, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı kadınların afetlerden kaynaklanan ölümler ve sonrasında maruz kaldıkları risk faktörlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz etmektir. Bu amaçla afetlerin sıklıkla yaşandığı ülkeler dikkate alınarak, doğumda beklenen ortalama yaşam süresi uçurumu üzerine afetlerdeki ölümler, kişi başına gelir ve insan hakları gibi değişkenlerin etkisi doğrusal olmayan ARDL (NARDL) yaklaşımı ile araştırılmaktadır. Çalışmanın temel bulgularına göre, afetlerin kadınların doğumda yaşam beklentisini azaltacağı hipotezi, dikkate alınan ülkeler arasında sadece Hindistan, Pakistan, Nepal, Filipinler ve ABD için kanıtlanmıştır. Bu çalışmanın temel önerisi erken uyarı sistemleri ve afet yönetimi hakkında cinsiyete duyarlı toplumsal eğitimidir. Yanı sıra (genelde göz ardı edilen) afet riskinin azaltılmasında kadınların fiili ve potansiyel rollerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afetler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, yaşam beklentisi, NARDL

JEL Kodları: Q54, J16, J17, C22

Abstract

Although gender dimensions are widely discussed in social research, many disaster and rescue programs ignore gender requirements. The different impacts of disasters on men and women mainly occur because of gender inequality. The aim of this study is to analyze the deaths and risk factors that women exposed to and become vulnerable by due to the effects of disasters through a gender perspective. For this purpose, variables of the effects such as deaths in disasters, per capita income and human rights on the average life expectancy gap at birth are investigated with nonlinear ARDL (NARDL) approach, taking the countries into account in which disasters occur frequently. According to the main findings of the study, the hypothesis that indicated disasters would reduce the life expectancy of women at birth was only proven for India, Pakistan, Nepal, Philippines and USA among all the countries being analyzed through this hypothesis. The main

* Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0003-2430-3412, mail: dgulten@kocaeli.edu.tr

** Bu çalışma 25-27 Eylül 2019 tarihlerinde Kocaeli’nde düzenlenen 6. Uluslararası Deprem Sempozyumu’nda sunulan “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Doğal Afetlerin Kadınlar Üzerindeki Eşitsiz Etkileri” başlıklı bildirinin öneriler doğrultusunda genişletilmiş versiyonudur.

recommendation of this study is gender-sensitive community education on early warning systems and disaster managements should be adopted in anywhere in the world. In addition, the actual and potential role of women in disaster risk reduction (often overlooked) must not be ignored.

Keywords: Disasters, gender inequality, life expectancy, NARDL

JEL Codes: Q54, J16, J17, C22

Giriş

Son yarım yüzyılda, deprem, kuraklık, sel ve fırtına gibi doğal afetler¹, insan yaşamını ve geçim kaynaklarını, çevre, ekonomik ve sosyal altyapıyı tahrip ederek önemli kayıplara neden olmuştur (Şekil 1 ve Şekil 2). Diğer yandan afetlerin 'doğal' olmadığı, aksine çevresel tehlikelere karşı kırılabilirliğin, ekonomik, politik ve sosyal, yapısal faktörler ve süreçlerden kaynaklandığı yaygın olarak kabul edilmektedir (Fiddian-Qasmiyeh, 2019). Nitekim felaketlerin az gelişmiş bölgelerde özellikle insan yaşamının kaybı anlamında yıkıcı ve orantısız olduğu konusunda geniş bir literatür mevcuttur (Kahn, 2005; Tierney, 2007, 2012; Raschky, 2008). Örneğin Hindistan'da 1980-2002 yılları arasında toplam 32.117 kişinin ölümüne neden olan 14 büyük deprem yaşanırken, Amerika Birleşik Devletleri'nde sadece 143 kişinin ölümü ile sonuçlanan 18 büyük deprem meydana gelmiştir (Kahn, 2005). Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli Raporu (Intergovernmental Panel on Climate Change, 2001: 440), 1985-1999 yılları arasında 'doğal' afetlerden kaynaklanan ölümlerinin %65'inin kişi başına geliri 760 doların altında olan ülkelerde gerçekleştiğini bildirmiştir. IFRC-RCS, EM-DAT verilerini dikkate alarak hazırladığı 2018 yılı Dünya Afet Raporu'nda son on yılda 3.751 afetin %40.6'sının dünyanın en yoğun nüfusuna sahip olan ve son on yılın depremlerinin %69.5'ini, toprak kaymalarının %69'unu, fırtınaların %43.7'sini ve su taşkınlarının %41.1'ini yaşamış olan Asya'da gerçekleştiğini belirtmektedir (IFRC-RCS, 2018: 177). Ayrıca Asya afetten etkilenen insanların toplamının %79.8'ine ve tahmini zararların %45.4 gibi en büyük paya sahip bölgesidir.

Gelişmemişlik, altyapının yetersizliği ve bir ülkenin siyasal-yasal rejimi gibi etkenler az gelişmiş ülkelerin afetler karşısında yüksek kırılabilirliklerinin belirleyicisidir. Ülkelerin demokratik ya da otoriter rejimler olarak adlandırılmasında sahip oldukları demokrasi düzeyleri sivil özgürlükler, siyasi haklar ve yürütme üzerindeki kısıtlamalar gibi köklü

¹ Afet bir toplumun fonksiyonlarının önemli ölçüde bozulması olarak tanımlanmakta olup, afetten etkilenen toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma yeteneğini aşan insani, maddi veya çevresel kayıplara neden olan bir olgudur (de Silva ve Jayathilaka, 2014). 'Doğal' afetler içerisinde yer alan sismik hareketlerden kaynaklanan depremler, son birkaç on yıldır yılda 20.000'den fazla insanın doğrudan ölümünden ve bir ülkenin servetinin kayda değer bir kısmına ulaşabilecek ekonomik kayıplardan sorumlu olmuştur. Ortalama olarak, depremler, afetlerden kaynaklanan yıllık ekonomik kayıpların % 20'sini oluşturmaktadır, ancak bazı yıllarda bu oran % 60'a kadar çıkabilmektedir. Örneğin Orta Amerika ve Karayipler'de etkili olan Guatemala (1976), Nikaragua (1972), El Salvador (1986) ve Haiti (2010) depremlerinde her bir ülkenin nominal GSYH'sinin sırasıyla %98, %82, %40 ve %120'sine karşılık gelen doğrudan ekonomik kayıplar söz konusudur (Silva vd., 2019).

demokrasi ölçütleri dikkate alınmaktadır (Sjöstedt ve Povitkino, 2017). Bu ayrım aynı zamanda ulusal hükümetlerin, ülke çapında insanları etkileyen ve savunmasızlık düzeylerini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen politikaları da tanımlamaktadır. Benzer şekilde çevresel faktörler ve ormansızlaşma gibi ekosistemin değişimine neden olan faktörler, afet etkilerine karşı doğal engelleri ortadan kaldırarak etkilerin daha da artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan felaketlerin erkekler ve kadınlar üzerinde ortaya çıkardığı farklı etkiler, 1970’li yıllardan bu yana akademik ilginin de konusu olmuştur.

Toplumsal cinsiyet ilişkileri, kırılğanlıklarla ilgili olarak ekonomik, sosyal, fiziksel ve çevresel olmak üzere dört önemli faktörü içermektedir. Kadınlar, tüm bu koşullar altında kırılğanlıklarının artmasından dolayı afetlere karşı daha savunmasızdırlar. Bu faktörlerin ekonomik, ırksal ve diğer eşitsizliklerle kesişmesi, farklı kadın gruplarını farklı afetler ortaya çıktığında farklı risk altında bırakan tehlikeli sosyal koşulları yaratmaktadır (Enarson, 1998). Bu koşullar altında kadınlar farklı afet türlerinde daha yüksek yoksulluk ve ölüm oranlarına sahiptir (Phillips, 1993; Wisner vd., 1994; Fatemi vd., 2017). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaklaşımı, özellikle az gelişmiş ülkelerdeki kadınların, sosyo-ekonomik yoksunlukları ve geleneksel ev işleri ile ilgili olarak doğal çevreye olan bağımlılıkları nedeniyle afetlerden daha fazla etkilenebileceğini ileri sürmektedir (Dhungel ve Ojha, 2012). Eko-feminist yaklaşım ise kadınların güçlendirilmesi durumunda çevre yönetimini destekleme eğiliminde olduklarını belirtmektedir (Norgaard ve York, 2005). Bu açıdan cinsiyetçi kırılğanlık² ve insanların afet ve iklimsel stres kaynaklarıyla başa çıkma yeteneklerinin incelenmesi, toplumsal cinsiyet dönüştürücü değişimin sağlanması açısından önemlidir.

Dünyanın belirli bölgeleri mevsimsel ani sellerden, nehir kıyılarındaki erozyon ve kimi zaman yıl boyunca süren kuraklıktan güçlü bir şekilde etkilenmektedir³. Sosyoekonomik stres etkenleri, bu tür iklim stresleriyle birleştiğinde yüksek düzeyde toplumsal cinsiyet kırılğanlığına neden olabilmektedir. Asimetrik toplumsal cinsiyet bölünmeleri, kadınları orantısız bir biçimde savunmasız bırakarak, değişen durumlar içerisinde stres kaynaklarıyla baş etme ve adaptif kapasitelerini düşürmektedir (Ferdous

² Afet literatüründe kırılğanlık ya da zarar görülebilirlik (vulnerability) kavramı 1970’lerde özellikle sosyal ve doğal sistemler arasındaki etkileşimi anlamak üzere afet literatüründe kullanılmaya başlamış, 1980’lerde yaygın hale gelerek kırılğanlığın çevresel, ekonomik, sosyal ve politik nedenlerle ilgili olarak temel özelliklerinin önemini giderek artırmıştır. Kırılğanlık genel olarak tehlike (hazard), afet ve küresel değişim literatüründe çevresel korkuların insanlar üzerinde ve yaşadıkları ya da çalıştıkları yerlerdeki farklı etkilerini tanımlamak için kullanılmıştır (Emrich ve Cutter, 2011). Nüfus yoğunluğu, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, sosyo ekonomik koşullar ve halk sağlığı gibi konuların afetlere ve acil durumlara maruz kalan insanların kırılğanlığının en önemli nedeni olduğu kabul edilmiştir (Fatemi vd., 2017). Burada kırılğanlık kavramının çok boyutlu tanımı dikkat çekmektedir. Buna göre fiziksel ve ekolojik özelliklerin, doğal ve insan kaynaklarının ve afet şoklarından korunma sağlayan sosyal, ekonomik, politik ve teknolojik kapasitelerin yokluğu olarak tanımlanmaktadır (Comfort vd., 1999; Cutter ve Finch, 2008).

³ Genel olarak 1970’li yıllarda, büyük ölçekli afetlerin gelişmekte olan ve yoksul ülkelerde meydana geldiği ve zengin “gelişmiş” ya da sanayileşmiş toplumların daha iyi korunduğu varsayılmıştır. Ancak bu varsayım, 1986’da Ukrayna’daki Çernobil nükleer kazası, 1995 ve 2011 yılında Japonya’daki sırasıyla Kobe ve Sendai’deki kentlerinde meydana gelen yıkıcı depremler, 2004 yılındaki Güney Asya tsunamisi, 2005’de ABD’deki Katrina Kasırgasını, 2011’de Tayland’daki sel felaketi ve 2017’de ABD’deki Harvey kasırgasını da içeren bir dizi felaketle paramparça olmuştur (Davis, 2019).

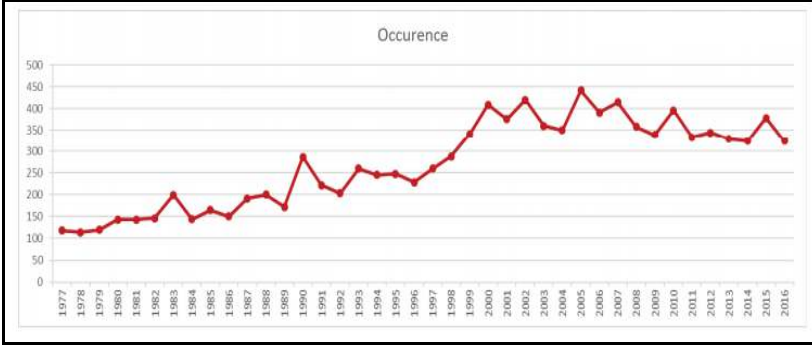
ve Mallick, 2019). Ekonomik ve sosyal hakların daha eşit dağıldığı ülkelerde bile doğal afetlerden kaynaklanan kadın ve erkek ölüm oranlarındaki farkların azalmasına rağmen, kadınların afet sonrası daha fazla cinsiyete dayalı şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Örneğin Mississippi’de yerinden edilmiş kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet oranı Katrina Kasırgası’ndan bir yıl sonra üç kattan daha fazla artmıştır (Howe, 2019). Bu durum “toplumsal cinsiyet eşitliği paradoksu”na işaret etmektedir. Ek olarak daha eşitsiz ülkelerde ölüm oranlarındaki farklar oldukça yüksek olup, afet sonrası kadınlar hayatta kalsalar bile şiddet ve istismar açısından erkeklere oranlara çok daha fazla risk altındadırlar.

Dünya nüfusu 1977-2017 arasında neredeyse iki katına çıkmasına rağmen, afetlerin neden olduğu ölümlerin sayısı son yedi yıldır düşme eğilimindedir (Şekil 2). Bu eğilimin nedenleri arasında kuraklıktan müzdarip olan Afrika ülkelerinde gıda güvenliğinin gelişmesi, Çin gibi afet eğilimli ülkelerdeki ekonomik gelişme, yanı sıra erken uyarı sistemleri, kuraklık koşulları, su taşkınları, şiddetli rüzgarlar ve volkanik püskürmelerle ilgili olarak tahliye planlamalarının yapılması yer almaktadır (Davis, 2019). Bununla birlikte ölüm sayısındaki düşüş eğilimine rağmen, kadınlar erkeklere oranla farklı afet türlerinde dezavantajlı pozisyonları nedeniyle daha yüksek ölüm ve yoksulluk oranlarına sahiptir (Phillips, 1993; Wisner vd., 1994; Fatemi vd., 2017). Yapılan çalışmalar, kadın nüfusunun afetler sırasında ve sonrasında fiziksel ve zihinsel sağlıklarını tedavi etmede etkili olabilecek kaynaklara ve bilgilere daha az erişimi olduğunu göstermektedir (Sohrabizadeh vd., 2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaklaşımı, az gelişmiş ülkelerdeki kadınların, sosyo-ekonomik yoksunlukları ve geleneksel ev işleri ile ilgili olarak doğal çevreye olan bağımlılıkları nedeniyle, özellikle felaketlerden daha fazla etkilenebileceğini göstermektedir (Dhungel ve Ojha, 2012).

Hint Okyanusunda 2004 yılında oluşan tsunamiden sonra Endonezya Aceh Besar’da Oxfam tarafından yapılan hane halkı araştırmasında kadınların orantısız bir şekilde öldüğü ve bu bulgunun toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir göstergesi olduğu kanıtlanmıştır (Oxfam, 2005)⁴. Oxfam raporu Hint Okyanusu tsunamisinin vurduğu bazı bölgelerde dört kat daha fazla kadının öldüğünü (bazı bölgelerde ölenlerin %80’i kadındır) ve harap olmuş toplumlar açısından bu durumun uzun vadede sosyal sorunlar yaratabileceğini vurgulamıştır. Rapora göre Sri Lanka’daki kamplarda yapılan araştırmalarda hayatta kalan kadın ve erkek sayısı arasında önemli bir uçurum olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca Sri Lanka Ulusal Çocuk Koruma Otoritesi, felaketten etkilenenlerin üçte birinden fazlasının çocuk olduğunu tespit etmiştir. Hindistan’daki Cuddalore’da, 146 erkeğe karşı 391 kadın ölümü gerçekleşmiştir. Pachaankuppam köyünde ise ölenler sadece kadındır.

⁴ Kızıl Haç’a göre Güney-Doğu Asya, Güney Asya ve Doğu Afrika’yı etkisi altına alan tsunami 220.000 den fazla insanın ölümüne, 1.6 milyon insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Ölenlerin kaçının kadın olduğu veya kaç kadının hala kayıp ya da yerinden edildiğine ilişkin verilerin çok net olmadığı da tespitler arasındadır (Oxfam, 2005: 1-2).

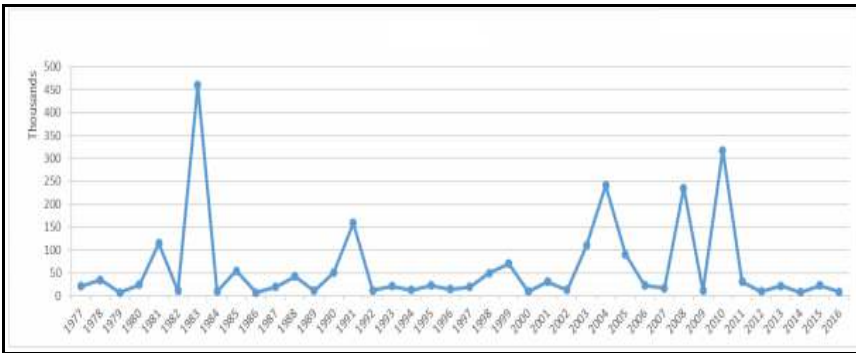
Şekil 1: Afet Sayısı, 1977-2017

Kaynak: Davis, 2019.

Oxfam Raporu'na göre (2005) tsunami felaketi sırasında birçok kadın çocuklarını ve diğer akrabalarını aramak için geride kaldıkları için ölmüş; bir kısmı yüzmeye ve ağaca tırmanmayı bilmediği, öğretilmediği ve çoğu kadının kıyı şeridinde çocuklarına bakım yaparken öldüğü belirlenmiştir. Aceh'teki kadınlarda durum biraz daha farklıdır. Aceh'te kadınların işgücüne katılım oranı yüksektir, ancak tsunami kadınlar evdeyken ve erkeklerin deniz kenarından uzakta olduğu bir Pazar sabahı gelmiştir. Sri Lanka'nın doğu kıyısındaki Batticaloa Bölgesi'nde meydana gelen tsunami sırasında kadınlar denizde banyo yapmaktaydılar. Felaket sonrasında kurtulan kadın ve çocuklar aynı zamanda güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Yanı sıra kadınların karşılaştığı kısa vadeli sorunların başında olan güvenlik sorununda yerlerinden edilmiş kişilerin kamplarında ve geçici barınma alanlarında cinsel saldırı olaylarının kötü aydınlatılmış tuvaletlerde gerçekleştiği belirlenmiştir. Cinsiyete dayalı şiddet riskinin artması, yerinden edilme, stres, travmalar ve aile içi istismar vakaları böylece önceden var olan risk faktörlerini daha da artırmıştır (Oxfam, 2005).

Şekil 2: Afetten Kaynaklanan Ölümler

Kaynak: Davis, 2019.

Felaketlerin erkekler ve kadınlar üzerinde ortaya çıkardığı farklı etkiler, öncelikle toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Felaketlerin son yarım yüzyıldır artması ve erkekler ve kadınlar üzerinde ortaya çıkardığı farklı etkiler bu çalışmanın

temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı kadınların doğal felaketlerden kaynaklanan ölümler ve sonrasında maruz kaldıkları risk faktörlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz etmektir. Bu amaçla doğumda beklenen ortalama yaşam süresi uçurumu üzerine doğal felaketlerdeki ölüm, sosyo-politik haklar ve kişi başına gelir gibi değişkenlerin etkisi NARDL yaklaşımı ile araştırılmaktadır. Çalışma toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görece düşük ve yüksek olduğu ülkeler dikkate alınarak yapılmıştır.

Çalışmanın organizasyonu şöyledir: Girişten sonraki bölümde doğal afetler ve toplumsal cinsiyet kırılğanlığının doğası tartışılmaktadır. İkinci bölümde ekonometrik yöntem ve veri tanıtılarak, üçüncü bölümde analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Son bölüm ise sonuçla tamamlanmıştır.

1. Afetler ve Toplumsal Cinsiyet Kırılğanlığının Doğası

Toplumsal cinsiyet kırılğanlığı fiziksel, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir kavramdır (Enarson, 2012). Araştırmalar, afetlerle ilişkili olarak toplumsal cinsiyet kırılğanlığının gündelik yaşamdaki mevcut kırılğanlık ile bağlantılı olduğunu ve bunun toplumda yerleşik yapısal eşitsizlikler nedeniyle kaynaklara eşitsiz erişimin en açık şekilde gerçekleştiği sonucuna varmıştır (Yumarni vd., 2014). Bu yapısal eşitsizlikler arasında kadınların iktidar, sosyal yapılar ve kaynaklar yanı sıra politik ve ekonomik sistemde yaratılan erkek egemen paternalistik ideolojilere erişimin ve kontrolün olmaması yer almaktadır (Moser ve Moser, 2005). Toplumsal cinsiyet konusuna olan akademik ilgi, afetlerin kadınları orantısız etkilediği, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi diğer marjinalleşmiş gruplarla birlikte ortaya çıkması nedeniyle savunmasızlık ya da kırılğanlık paradigmasından kaynaklanmıştır. Feminist hareketlerin farklı yaklaşımlarına rağmen, toplumsal cinsiyet kavramı bir toplumda kadın ve erkek rollerini şekillendiren kültürel ve politik güçlerle etkileşim içinde olan cinsiyet (sexual) farklarına dayanan “erkek ve kadın arasındaki kategorik bir ayrım” la uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır (Gaillard vd., 2017).

Cinsiyet farklılıklarına bağlı kırılğanlıklar genellikle kadınların üstlendikleri rol ve sorumlulukları tanımlayan normların bir sonucu olup, kaynaklara erişim, karar alma, mobilite ve kamusal forumlara katılım gibi alanlarda kendini göstermektedir. Kadınlar yoksul olduklarında hakları korunmamakta ve birçok sosyo-kültürel ve ekonomik engelle karşı karşıya kalmaktadırlar (Kabeer, 1994). Örneğin Bangladeş iklim değişikliklerine karşı en kırılğan ülkelerden biridir⁵. Ferdous ve Mallick (2019) cinsiyet normlarının ve değerlerinin kırılğanlığın en önemli belirleyicileri olduğu bir bölge olan Bangladeş'in kuzeybatısındaki Teesta havzasındaki dört köyde bir araştırma yapmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular kadınların sadece cinsiyet rolleri ve sorumluluklarının bir sonucu olarak değil, aynı zamanda mülk sahibi olmama, eğitim eksikliği, erken evlenme gibi ayrımcı sosyal norm ve uygulamalar sonucu savunmasız gruplar arasında en savunmasız olduklarını göstermiştir. Çeyiz sistemi ve kadına yönelik aile içi şiddetin

⁵ Puerto Rico, Sri Lanka ve Dominica 2017 yılında Nepal, Peru ve Vietnam'ın ardından iklim değişikliklerinden en çok etkilenen ülkelerden olup, 170 ülke içerisinde Bangladeş Küresel İklim Risk sıralamasında 9. sıradadır (Eckstein vd., 2018: 6).

kabul görmesi gibi sosyal normlar, kadınların hareketliliği ve ekonomik güçlenmesinde engeller yaratmaktadır. Yoksul gruplardaki çok sayıda kadın tarımsal alanda gelir getirici faaliyette bulunmasına rağmen ve para biriktirebilirken bu durum hala özel alan sınırları içerisinde kalmaktadır. Orta gelirli ve varlıklı ailelerden gelen kadınlar ise sosyal prestij meselesi olarak görüldüğü için çalışmaya teşvik edilmemektedir. Diğer yandan kadının karar alması ve seçimleri, ataerkil toplumsal normlarla sınırlıdır. Çalışan kadınlar dahi serbestçe yaptıkları işi seçemezler; balıkçılık, terziilik, çekçek çekme ve ticaret gibi çoğu sektör erkek egemenliğindedir. Erkekler piyasaya dayalı alım satım işlerini yaptıklarından nakit paraya da el koymaktadır, böylece daha fazla varlığa sahip olmaktadır.

Afetlerin kadınlar üzerinde orantısız bir etkisi söz konusudur (Morrow ve Enarson, 1996: 18). Afrika üzerine çalışma yapan Oglethorpe ve Gelman'a göre (2008) kadınlar çoğu ailenin bel kemiğidir, çünkü ailesinin bakımından, yiyecek ve su sağlamaktan sorumludur. Genellikle aileye maddi katkıda da bulunmaktadır. Afet sonrası ise kadınlar çok daha fazla çalışmaktadır. Afet sonrası ortaya çıkan değişiklikler kadının ev sorumluluklarını yerine getirmelerini zorlaştırmakta, bu durum kadın sağlığını orantısız bir şekilde etkilemektedir. Dolayısıyla kadınlara yönelik geleneksel beklentiler kadın sağlığını olumsuz etkilerken, felaketlerden kaynaklanan çevresel değişikliklerin kadın sağlığı açısından daha büyük sonuçları olabilmektedir (Berndt, 2018). Diğer yandan yoksul kadınların krize yönelik danışmanlık hizmetlerine ve şiddetten korunmalarına daha fazla ihtiyacı vardır. Toplu taşıma ve sağlık hizmetleri gibi hizmetlere bağımlı olma olasılıkları diğer kadınlardan daha fazladır. Bütün bu hizmetler afet nedeniyle tahrip edildiğinde ya da zarar gördüğünde yoksul kadınların hem sağlığı hem de güvenlikle ilgili temel hakları ihlal edilmektedir (Enarson ve Fordham, 2001). Düşük gelirli yoksul kadınların düşük gelirli erkeklere göre daha bakımsız kamu konutlarında yaşamaları hem sağlık hem de güvenlik açısından bir başka sorundur. Florida'nın güney bölümünde 1992 yılında meydana gelen Andrew Kasırgası'ndan birkaç yıl sonra en fazla konut ihtiyacı içinde olanların yoksul siyahi kadınlar olduğu gözlenmiştir (Morrow ve Enarson, 1996). Bu durum toplumsal cinsiyet sorunu yanı sıra afetlerin etnisite yanını da açığa çıkarmaktadır. Fothergill vd.'ne göre (1999) sosyo-ekonomik faktörler, iyileşme aşamasında bazı renkli toplulukların marjinalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Azınlık gruplar genellikle daha düşük gelir, daha az tasarruf, daha fazla işsizlik, daha az sigorta ve iletişim kanallarına ve bilgiye daha az erişim nedeniyle iyileşmekte daha büyük zorluklar içindedir.

Ayrımcılığa maruz kalanlar sadece kadınlar, çocuklar, yaşlı ve engelliler değildir. LGBTI (lesbian, gay, bisexual, transgender/transsexual and intersex) topluluklarının afetler sırasında kurtarma çalışmalarında düşük öncelikli olarak algılanması, yiyecek ve yardım malzemelerinin dağıtımının dışında tutulması ve ölen sevdiklerinin cesetlerini talep etmelerinde güçlük çekmeleri kırılganlığın toplumsal cinsiyet kimliklerinin tümünde var olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin 2008'de Güney Nepal'de Sunsari ve Saptari semtlerindeki sel felaketi yaklaşık 70.000 kişiyi etkilemiş, 7.000 aileyi yerinden etmiştir. *Natuwas* (dansçı) olarak bilinen erkek gövdeli kadınsı kadınlarla (*metis*) ilgili olarak yapılan bir araştırma çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur. Nepal'deki taşkınların ardından LGBTI topluluklarının ihtiyaçları gözardı edilmiş, birçok *Natu* sınırdan uzak

bölgelere doğru yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Knight ve Welton-Mitchell, 2013). Bir diğer örnek 2005 yılında New Orleans'ı etkileyen Katrina kasırgasında ortaya çıkmıştır. New Orleans'taki hükümet ve hükümet dışı örgütler (Non Governmental Organization-NGO) tarafından "aileler" karşı cinsten bir çift ve onların biyolojik çocuklarını içerecek şekilde tanımlandığından, aynı cinsiyetten olan ilişkiler bir "aile" ya da "çift" olarak kabul edilmemiştir. Böylece heteroseksüel sakinlere sağlanan destekten LGBTI toplulukları dışlanmıştır. Bu dışlanma nedeniyle aynı cinsten çiftler farklı şehirlere yerleştirilmiştir (Dominey-Howes vd., 2014).

2. Veri ve Metodoloji

2.1. Veri

Bu çalışmada afetlerin sıklıkla yaşandığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin görece yüksek ve düşük olduğu 11 ülke dikkate alınmıştır. Bu ülkeler sırasıyla Bangladeş, Haiti, Nepal, Pakistan, Filipinler, Çin, Hindistan, Endonezya, Türkiye, Japonya ve ABD'dir. Veri seti genel olarak bazı ülkeler için farklı tarihten başlasa da 1960-2014 dönemini kapsamaktadır. Afet verisi kuraklıklar, depremler, salgınlar, aşırı sıcaklıklar, açlıklar, yangınlar, taşkınlar, böcek istilası, toprak kaymaları, volkan püskürmeleri, dalgalar/dalgalanmalar ve rüzgar fırtınalarını içermektedir (Neumayer ve Plümper, 2007). Çalışma afetlerin (afet ölümleri) doğumda yaşam beklentisi uçurumu üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Pek çok nedenle afetlere karşı ölüm hassasiyeti kadınların taşıdığı yük nedeniyle toplumsal cinsiyete özgüdür (Neumayer ve Plümper, 2007). Çoğu ülkede kadınların doğumda yaşam beklentisi erkeklerinkinden daha fazladır. Dolayısıyla aradaki farkın afetler nedeniyle azalması bu çalışmanın beklenen sonucudur. Bu temel hipotezin araştırılmasında insani gelişmenin en yüksek (Japonya ve ABD), yüksek (Çin ve Türkiye), orta düzey (Bangladeş, Nepal, Pakistan, Filipinler, Hindistan ve Endonezya) ve en düşük (Haiti) insani gelişme skoruna sahip ve aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri dikkate alınmıştır. Çalışmada dikkate alınan ülkeler içerisinde 2018 yılı itibarıyla 189 ülke içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en yüksek olduğu ilk üç sırayı Haiti (150), Bangladeş (129) ve Hindistan (122) alırken, en düşük olan ülkeler Japonya (23), Çin (39) ve ABD (42)'dir. Türkiye toplumsal cinsiyet eşitsizliği sıralamasında 0.305 değer ile 66'ncı sırada yer alırken çalışmada dikkate alınan ülkeler içerisinde dördüncü sıradadır (UNDP, 2019).

NARDL modeline geçmeden önce değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı (1) numaralı eşitlikle gösterildiği gibi tasarlanmıştır. Modele ayrıca kişi başına reel GSYH (GDP), insan hakları skoru (HUM) gibi doğumda yaşam beklentisini etkileyebilecek kontrol değişkenleri ilave edilmiştir.

$$GAP_t = \gamma_0 + \gamma_1 DIS_t + \gamma_2 GDP_t + \gamma_3 HUM_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

Burada ε_t modelin hata terimini, GAP_t doğumda yaşam beklentisini, DIS_t afetlerdeki ölümleri, GDP_t kişi başına GSYH'yı, HUM_t ise insan hakları koruma skorunu ifade etmektedir. Bağımlı değişken olan doğumda yaşam beklentisi uçurumu (GAP) ve bağımsız değişkenlerden kişi başına reel GSYH (2010 yılı sabit fiyatlarla) değişkeni Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Afet ölümleri Humanitarian Data Exchange

(HDE)'den ve insan hakları koruma skoru "Our in World Data" (<https://ourworldindata.org/human-rights>) veri tabanından elde edilmiştir. Bu skor hükümetlerin insan haklarını koruma ve saygı gösterme derecesini göstermektedir ve -3.8 ile 5.4 puan arasında değişmektedir. Bu skorun zamanla yükselmesi insan haklarında iyileşme anlamına gelmektedir.

Bu çalışmada afetlerin yaşam beklentisinde cinsiyet uçurumu üzerindeki etkisine ilişkin geliştirilen başlıca hipotez:

Hipotez 1: Afetler, kadınların yaşam beklentilerini erkeklerden daha fazla azaltır.

Erkekler ve kadınlar arasındaki biyolojik ve fizyolojik farklılıklar, erkeklerin ve kadınların davranışlarını farklı şekilde kısıtlayan sosyal normlar ve roller, ortaya çıkan kaynak kıtlığı ve sosyal düzenin geçici olarak parçalanması, erkeklerden daha fazla kadının afet sırasında ve sonrasında öldüğünü göstermektedir (Neumayer ve Plümper, 2007).

Kadınların yaşam beklentisine etki edebilecek diğer kontrol değişkenlerle ilgili iki hipotez daha geliştirilmiştir:

Hipotez 2: Düşük refah düzeyi ve kadınların düşük sosyo-ekonomik statüleri yaşam beklentilerini erkeklere göre daha fazla düşürmektedir.

Daha yüksek kişi başına gelir kadınların doğumda yaşam beklentisini artırabilir. Kişi başına düşen GSYH, kadınların ekonomik statüsünü ve sağlık kaynakları gibi birçok temel değişkeni etkilemektedir. Kadınların ekonomik statüsünün iyileşmesi, doğrudan zararı azaltan ve afetlerden ölümü önleyen sağlık kaynaklarını geliştirerek dolaylı yoldan felaketi azaltmaktadır (Austin ve McKinney, 2016).

Hipotez 3: Daha fazla insan hakları ihlalleri kadınların yaşam beklentisi üzerinde olumsuz etkiye sahiptir.

İnsan haklarındaki gelişmeler ayrımcı uygulamaları engelleyerek, felaketlerden kaynaklanan zararı azaltarak kadınların ekonomik statüsünü iyileştirebilir.

2.2. Metodoloji: Doğrusal Olmayan ARDL Modeli

Doğrusal olmayan ARDL Modeli (Nonlinear Autoregressive Distributed Lag Model) Pesaran vd. (2001) tarafından ileri sürülen doğrusal ARDL modelinin bir uzantısıdır. Bu model zaman serisi değişkenleri arasındaki eşbütünleşme ilişkisini test etmektedir. ARDL modelinin Johansen (Johansen, 1991) ve Engle-Granger (Engle-Granger, 1987) tekniği gibi standart eşbütünleşme yaklaşımlarına tercih edilmesinin önemli bir avantajı söz konusudur. Örneğin standart tekniklere benzemeyen ARDL yaklaşımının en önemli özelliği değişkenlerin bütünleşme derecelerinin dikkate alınmadan eşbütünleşme ilişkisinin varlığının araştırılmasına olanak tanınmasıdır. ARDL yaklaşımı modelde yer alan serilerin I(2) olması dışında, I(0) ya da I(1) olması durumunda uyum sağlayabilmektedir. ARDL tekniği, uzun dönem (eşbütünleşme) ilişkisi ile kısa dönem ayarlama süreci arasında ayırım yapan bir hata düzeltme yaklaşımı kullanmaktadır. Değişkenlerin birinci farkları kısa dönem dinamikleri açıklarken I(1) değişkenleri uzun dönem denkleminde yer almaktadır. Ayrıca ARDL yöntemindeki açıklayıcı değişkenler

farklı bir optimal gecikme süresi alabilir. Liew (2004) bilgi kriteri olarak Akaike (1979) tarafından önerilen Akaike (AIC) bilgi kriterinin tahmin sürecinde en düşük olasılık değerini ürettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada Liew (2004) takip edilerek gecikme uzunluğunun belirlenmesinde AIC kullanılmıştır.

ARDL yaklaşımında eşbütünleşmenin varlığının desteklenmesinde üst sınır ve alt sınır değer olmak üzere iki set asimptotik kritik değer kullanılmaktadır. Tahmin edilen F-istatistik değerinin üst sınırı geçmesi halinde bu durum değişkenler arasında uzun dönem eşbütünleşme ilişkisini desteklemektedir. F-istatistik değeri düşük değer altında kalırsa uzun dönem eşbütünleşmeye karşı bir kanıt sağlamaktadır. Şayet F-istatistik değeri üst ve alt kritik değer arasında kalırsa kesin bir sonuç çıkarılamamakta, böylece değişkenler arasında uzun dönem ilişkinin varlığı F-istatistik değerinin üst sınırı aşması durumunda kanıtlanmış olmaktadır (Jung vd., 2019).

Buna göre doğrusal ARDL modeli (2) numaralı eşitlikteki gibi tanımlanabilir:

$$\Delta Y_t = \gamma_0 + \gamma_1 Y_{t-1} + \gamma_2 X_{t-1} + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{j=0}^l \pi_j \Delta X_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Burada X_t bağımsız değişken ve Y_t bağımlı değişkendir. γ_1 ve γ_2 uzun dönem katsayıları, β_i ve π_j kısa dönem katsayıları ifade etmektedir. k ve l , AIC (Akaike bilgi kriteri)'ne göre seçilen birinci farka dayanan optimal gecikmedir. Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki "eşbütünleşme yoktur" boş hipotezinin test edilmesi ile tespit edilmektedir ($\gamma_1 = \gamma_2 = 0$).

NARDL modeli ile pozitif ve negatif kısmi toplam ayrıştırılmaları kullanarak kısa ve uzun dönemde asimetric etkiler belirlenmektedir. Doğrusal olmayan eşbütünleşme regresyonu (Shin vd., 2014) (3) numaralı eşitlikte olduğu gibi yazılabilir:

$$Y_t = \delta^+ X_t^+ + \delta^- X_t^- + \vartheta_t \quad (3)$$

Burada, δ^+ ve δ^- terimleri ile uzun dönem parametreler birleştirilmektedir. X_t bağımsız değişkenlerin $k \times 1$ vektörüdür. (3) numaralı denklem yeniden düzenlendiğinde:

$$X_t = X_0 + X_t^+ + X_t^- \quad (4)$$

Burada X_t^+ ve X_t^- terimleri X_t 'deki pozitif ve negatif değişikliklerin kısmi toplamıdır:

$$X_t^+ = \sum_{i=1}^t \Delta x_i^+ = \sum_{i=1}^t \max(\Delta X_i, 0) \quad (5)$$

$$X_t^- = \sum_{i=1}^t \Delta x_i^- = \sum_{i=1}^t \min(\Delta X_i, 0) \quad (6)$$

(4)-(6) numaralı eşitlikler Shin vd. (2014) tarafından önerilen (2) numaralı doğrusal ARDL modelinin takip eden (7) numaralı eşitlikte olduğu gibi doğrusal olmayan (asimetric hata düzeltme) ARDL modelini üretmek için asimetriclerin dikkate alınarak modifiye edilmiş olan modeldir.

$$\Delta Y_t = \gamma_0 + \gamma_1 Y_{t-1} + \gamma_2^+ X_{t-1}^+ + \gamma_2^- X_{t-1}^- + \sum_{i=1}^k \beta_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{j=0}^l \pi_j^+ \Delta X_{t-j}^+ + \pi_j^- \Delta X_{t-j}^- +$$

ε_t

(7)

Burada, Δ terimi birinci fark operatörüdür; ε_t beyaz gürültülü hata terimidir. $\pi_j^+ = -\omega\theta_j^+$ ve $\pi_j^- = -\omega\theta_j^-$.

ARDL yaklaşımında değişkenler arasındaki uzun dönem ilişki “eşbütünleşme yoktur” boş hipotezi ile test edilmektedir. NARDL yaklaşımında uzun dönem ($\gamma_1 = \gamma_2^+ = \gamma_2^-$) ve kısa dönem ($\pi_j^+ = \pi_j^-$) asimetrisi standart Wald testi ile sınanmaktadır. Daha sonra Y_t üzerine X_t^+ ve X_t^- deki birim değişikliklerin asimetrik kümülatif dinamik çarpan etkisi araştırılmaktadır:

$$\mu_\tau^+ = \sum_{i=0}^{\tau-1} \frac{\varphi Y_{t+i}}{\varphi X_t^+}, \mu_\tau^- = \sum_{i=0}^{\tau-1} \frac{\varphi Y_{t+i}}{\varphi X_t^-}, h = 0,1,2, \quad (8)$$

Burada, $\tau \rightarrow \infty$, $\mu_\tau^+ = \delta^+$ ve $\mu_\tau^- = \delta^-$. δ^+ ve δ^- birleştirilen uzun dönem parametrelerin asimetrisidir ve $\delta^+ = \frac{\gamma_2^+}{\gamma_1}$, ve $\delta^- = \frac{\gamma_2^-}{\gamma_1}$.

3. Ampirik Sonuçlar

3.1. Birim Kök Test Sonuçları

NARDL modelinin uygulanma koşulu öncelikle serilerin I(2) olmaması gerekliliğidir. Dolayısıyla öncelikle serilerin hangi dereceden bütünleşik olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Tablo 1 tek yapısal kırılmanın içsel olarak belirlendiği ADF test istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 1: Yapısal Kırılmalı ADF Birim Kök Test Sonuçları (Sabitli Model)

	GAP		GDP		DIS		HUM	
	Düzye	Fark	Düzye	Fark	Düzye	Fark	Düzye	Fark
Bangladeş	-4.66** (1995)	-5.50*** (2003)	-2.09 (2004)	-6.00*** (2004)	-27.35*** (1991)	-12.29*** (1993)	-3.29 (1985)	-5.99*** (1993)
Haiti	-1.69 (1983)	-14.14*** (1988)	-2.78 (1991)	-6.16*** (1980)	-182.13*** (2010)	-43.77*** (2009)	-3.69 (1994)	-11.71*** (1995)
Nepal	-2.52 (1984)	-5.64*** (1985)	-1.62 (2007)	-9.59*** (1983)	-146.61*** (2009)	31.01*** (2009)	-4.07 (1994)	-7.34*** (2007)
Pakistan	-3.86 (2010)	-7.11*** (1985)	-1.70 (2003)	-5.69*** (2005)	-30.96*** (2004)	-51.68*** (2005)	-1.84 (1977)	-4.63** (1985)
Filipinler	-4.84** (2000)	-4.31* (2002)	-1.33 (2003)	-4.78** (1984)	-8.56*** (1991)	-12.06*** (1978)	-3.07 (1984)	-4.42** (1974)
Çin	-4.83** (1983)	-4.32* (1994)	-1.19 (2008)	-8.42*** (2007) I(2)	-7.25*** (1978)	-14.26*** (1978)	-4.33* (1977)	-4.58** (1989)
Hindistan	-4.616** (2000)	-14.37*** (1983)	-3.64 1999	-5.98*** (1998)	-7.77*** 1973	-8.41*** (1977)	-4.33* (1977)	-4.58** 1989
Endonezya	-3.82 (1998)	-9.77*** (1979)	-1.77 (1999)	-6.46*** (1998)	-70.32*** (2004)	-156*** (2004)	-4.99*** (2005)	-6.18*** (2006)
Türkiye	-4.46** (1984)	-6.34*** (1994)	-0.84 (2002)	-7.91*** (2009)	-23.83*** (1999)	-12.60*** (2001)	-2.68 (1999)	-4.52** (1980)

	GAP		GDP		DIS		HUM	
	Düzye	Fark	Düzye	Fark	Düzye	Fark	Düzye	Fark
Japonya	-4.10 (1986)	-4.45** (1974)	-2.968 (1983)	-7.27*** (2009)	-22.93*** (2011)	-31.95*** (2011)	-2.56 (2002)	-8.51*** (2007) I(2)
ABD	-2.98 (1994)	-8.75*** (1975)	-2.15 1982	-6.29*** (2009)	-9.80*** (2005)	-9.73*** (1980)	-0.25 (1977)	-4.25** (1984)

Not: ** ve *** sırasıyla %5 ve %1 düzeyde istatistiksel anlamlılığı gösterir. Parantez içindeki değerler yapısal kırılma tarihidir. Yapısal kırılma Dickey-Fuller t-istatistiğini minimize eden kırılmadır. Gecikme uzunluğu için Schwartz bilgi kriteri tercih edilmiştir.

Tablo 1 ADF test sonuçları Çin ve Japonya dışında tüm ülkeler için dikkate alınan tüm değişkenlerin bazılarının düzeyde bazılarının birinci farkta durağan oldukları anlaşılmaktadır. Çin için GDP serisi ve Japonya için HUM serisinin I(2) olduğu görülmektedir. NARDL modelinin uygulanmasında bu iki ülke için ilgili seriler çıkartılarak modele diğer değişkenlerle devam edilmiştir.

Yapısal kırılmalı ADF test istatistikleri sonuçlarına göre afet ölümlerine ilişkin seride yapısal kırılma tarihleri dikkat çekmektedir. Buna göre Bangladeş için düzey değerleri ile yapısal kırılma tarihi olan 1991 yılındaki hortumdan etkilenen toplam insan sayısı 20 milyondan fazladır. Haiti'de 2010 yılında merkez üssü Port-Au-Prince'ye 25 km uzaklıkta meydana gelen deprem 7.0 şiddetindedir ve 220 binin üzerinde insan hayatını kaybetmiş ve insanlık tarihinin bu en büyük felaketinden toplam 4 milyonun üzerinde insan etkilenmiştir. Nepal'de 2009 yılında gerçekleşen sel felaketinden 619.660 kişi, Pakistan'da 8 Ekim 2005 yılında Islamabad'ın 95 km kuzeydoğusunda gerçekleşen 7.6 büyüklüğündeki depremde 73 binin üzerinde insan hayatını kaybetmiş, 12 milyondan fazla kişi doğrudan etkilenmiştir. Çin'de 1978 yılında 6 milyon kişi, Hindistan'da 1977 yılında 15 milyonun üzerinde kişi, Endonezya'da 796.698 kişi, Türkiye için 1999 yılı depreminde 17.982 insan hayatını kaybetmiş, toplam 1.584.792 kişi etkilenmiştir. Çin'de 1978 yılında şiddetli bir afet yaşanmamasına rağmen, 1976-1978 dönemi siyasi bir karmaşa dönemidir. 1978 yılında Deng Xiaoping dönemi başlamış, 1979 yılında planlı ekonomiden piyasa reformlarının başladığı yeni bir döneme geçmiştir. Ancak reformların uygulanmasına kadar olan sürede ülkenin en önemli problemi açlıktır. Ayrıca 1976'da Mao'nun ölümüyle sertlik politikaları izlenmiştir. Benzer şekilde Japonya'da 2011 yılında gerçekleşen deprem ve tsunamiden etkilenen toplam insan sayısı 392.615 iken ABD için 2005 yılında Katrina kasırgası nedeniyle 850.004 kişidir.

3.2. NARDL Modeli için Sınır Testi Sonuçları

Eşbütünlüşme yaklaşımı ilgili değişkenlerin katsayılarının sıfıra eşit olduğu ortak hipotezi üzerine F-testi ile kısıtlı olmayan modele uygulanmaktadır. NARDL modelinde dışsal değişken olan afet ölümlerinin (DIS) pozitif ve negatif kısmi toplamları artışlar ve azalışlar olarak ayrıştırılmaktadır. Tablo 2 doğrusal olmayan sınır testi yaklaşımına göre tahmin edilen sonuçları göstermektedir. Buna göre Pesaran vd.'de (2001) verilen kritik alt ve üst sınır değerleri dikkate alındığında doğumda yaşam beklentisi, kişi başına GSYH,

afet ölümleri ve insan hakları arasında eşbütünleşme olmadığı sıfır hipotezi tüm ülkeler için reddedilmektedir.

Tablo 2. Doğrusal Olmayan ARDL Modeli Eşbütünleşme Testi Sonuçları (H0: Uzun dönem ilişki yoktur)

Ülkeler	F-İstatistiği	k	Kritik Değerler						Karar
			Yüksek Değer I(1)			Düşük Değer I(0)			
			%1	%5	%10	%1	%5	%10	
Bangladeş	9.465***	4	5.72	4.57	4.06	4.4	3.47	3.03	Eşbütünleşme var
Haiti	7.715***	4	5.72	4.57	4.06	4.4	3.47	3.03	Eşbütünleşme var
Nepal	11.743***	4	5.72	4.57	4.06	4.4	3.47	3.03	Eşbütünleşme var
Pakistan	5.144**	4	5.72	4.57	4.06	4.4	3.47	3.03	Eşbütünleşme var
Filipinler	6.026***	4	5.06	4.01	3.52	3.74	2.86	2.45	Eşbütünleşme var
Çin	4.457*	3	6.36	5.07	4.45	5.17	4.01	3.47	Eşbütünleşme var
Hindistan	7.336***	5	5.23	4.25	3.79	3.93	3.12	2.75	Eşbütünleşme var
Endonezya	10.440***	4	5.72	4.57	4.06	4.4	3.47	3.03	Eşbütünleşme var
Türkiye	8.119***	5	4.68	3.79	3.35	3.41	2.62	2.26	Eşbütünleşme var
Japonya	6.200**	3	5.61	4.35	3.77	4.29	3.23	2.72	Eşbütünleşme var
ABD	7.735***	5	5.23	4.25	3.79	3.93	3.12	2.75	Eşbütünleşme var

Kısıtlanmamış NARDL modeli (Denklem 7) tahmin sonuçları Tablo 3A ve Tablo 3B’de gösterilmektedir. En uygun ARDL modelini seçmek için maksimum gecikme düzeyi $p=q=6$ alınarak başlanmış ve istatistiksel olarak anlamlı olmayan değişkenler modelden çıkartılarak NARDL modeli elde edilmiştir. Tablo 3A’da NARDL modelinde uzun dönem tahmin edilen dinamik etkilere göre afet ölümlerinin pozitif ve negatif uzun dönem katsayısının Bangladeş ve Çin için anlamsız olduğu görülmektedir.

Tablo 3A. Kısa ve Uzun Dönem Asimetrik NARDL Sonuçları

Değişkenler	Bangladeş 1971-2014 ARDL (5, 2, 1, 0, 0)	Haiti (1962-2014) ARDL (6, 6, 3, 4, 0)	Nepal (1963-2013) ARDL (6, 1, 4, 3, 0)	Pakistan (1964-2013) ARDL (6, 0, 0, 6, 2)	Filipinler (1960-2014) ARDL (4, 1, 4, 2, 2)	Çin (1964-2014) ARDL (6, 0, 1, 1)
D(GAP)t-1	1.962102***	1.367917***	0.937939***	1.330200***	1.256991***	2.173235***
D(GAP)t-2	-0.835723*	-	0.352705*	-	-	-1.840166***
D(GAP)t-3	-	-	-0.438955**	-0.614525**	-0.356276**	0.985534**
D(GAP)t-4	0.592843***	-	-	-	-	-0.674535*

D(GAP)t-5	-	0.543087**	0.319467**	0.491308***	-	0.321392**
D(DIS)+	-	-0.000000***	-0.000000**	-0.000000***	-	0.000000***
D(DIS)+t-1	-0.000003**	-	-	-	-	0.000001*
D(DIS)+t-2	-	-0.000090***	-	-	-	-
D(DIS)+t-3	-	-0.000083***	-	-	-	-
D(DIS)+t-4	-	-0.000004***	-	-	-	-
D(DIS)+t-5	-	-0.000006**	-	-	-	-
D(DIS)-	-	0.000044**	-0.000026*	-	-	-
D(DIS)-t-1	-	-0.000090***	-0.000000***	-	-	-
D(DIS)-t-2	-	-0.000083***	-	-	-	-
D(DIS)-t-3	-	-	-0.000002***	-	-	-
D(GDP)t	0.000187***	-	0.000079*	0.000064***	-	-
D(GDP)t-1	-	-	-0.000132***	-	0.000016**	-
D(GDP)t-2	-	-	-0.000236***	-	-	-
D(GDP)t-3	-	0.000029**	-	-	-	-
D(HUM)t	-0.010494*	-	-	-	-	-
D(HUM)t-1	-	-	-	-0.011561**	-	-
TREND	-	0.001162***	0.002869***	-	-	-0.000300**
CointEq(-1)	-0.043296***	-0.073827***	-0.108259***	-0.065588***	-0.016888***	-0.010943**
Uzun Dönem Asimetrik NARDL Model						
DIS+	0.000072	0.003167***	-0.000244*	-0.000002***	0.000071*	0.000002
DIS-	0.000072	0.003044***	-0.000230*	0.000001	-0.000050	-0.000003
GDP	0.004311***	-0.000728***	0.005468***	0.002501**	-0.000787***	-
HUM	-0.242376*	-0.024622	-0.018769	0.078784	-0.523460***	-0.334544
C	-1.515024***	2.587375***	-2.559934***	-0.653517	3.843082***	1.882207
@TREND	-0.009014	0.015741***	0.026501***	0.009861	-	-0.027447
Tanımlayıcı İstatistikler						
B-G	0.437 (0.650)	2.271 (0.112)	0.023(0.976)	1.125(0.342)	2.001(0.153)	0.458(0.638)
ARCH	0.102 (0.750)	0.552 (0.855)	0.112(0.738)	1.906(0.131)	1.318(0.256)	0.150(0.700)
Wsr	13.207(0.000)	4.379 (0.006)	9.159(0.000)	9.535(0.000)	3.792(0.009)	6.777 (0.001)
Wlr	136.23(0.000)	8.258 (0.008)	6.249(0.019)	26.428(0.000)	636.43(0.000)	21.772(0.000)

Not: Üst simge "+" ve "-" pozitif ve negatif kısmı toplamı tanımlar. *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini gösterir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini gösterir. Wsr kısa vadeli asimetri testi, Wlr uzun vadeli asimetri testini göstermektedir. Wald test istatistiğinin anlamlı olması, değişkenler arasında simetri olduğu sıfır hipotezinin reddedildiği anlamına gelmektedir.

Haiti için DIS serisinin hem pozitif hem de negatif katsayısı pozitif ve %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu durum afet ölümlerinin Haiti'de kadınların doğumda yaşam beklentileri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmadığı anlamına gelmektedir. Nepal için sonuçlar Haiti'nin tam tersine pozitif ve negatif katsayıların negatif ve istatistiki olarak %1 düzeyde anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Nepal'de doğumda yaşam beklentisi açığı hem pozitif hem de negatif şoklarla birlikte azalmaktadır. Pakistan'da ise Nepal'e benzer

şekilde ancak yalnızca afetlerdeki ölümlerindeki pozitif değişimlere (artışlara) doğumdaki yaşam beklentisi azalarak tepki vermektedir. Filipinler’de afet ölümlerindeki sadece pozitif değişime yaşam beklentisi açığı azalarak tepki vermektedir. Katsayıların sayısal değerleri dikkate alındığında bu etkilerin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 3A’nın devamı olan Tablo 3B Hindistan, Endonezya, Türkiye, Japonya ve ABD için NARDL modeli tahmin sonuçlarını göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre, DIS serisinde Türkiye için hem pozitif hem de negatif değişimlerin, Hindistan için negatif değişimlerin istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir. Endonezya ve Japonya’da doğal afet ölümlerindeki pozitif ve negatif değişimlere doğumda yaşam beklentisi açığı pozitif bir tepki vermektedir. Bu durum her iki ülkede kadınların doğumda yaşam beklentisinin afetlerle birlikte arttığını kanıtlamaktadır. ABD’de ise elde edilen kanıtlar pozitif ve negatif şokların doğumda yaşam beklentisi açığı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu yönündedir. ABD’de afetler karşısında kadınların doğumda yaşam beklentisi azalmaktadır.

Kontrol değişkenlerine ilişkin uzun dönem NARDL modeli farklı sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Çin için elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak anlamsızdır. Bangladeş, Nepal, Pakistan, Türkiye, Japonya ve ABD’de kişi başına gelirdeki artışlar (GDP) kadınların doğumda yaşam beklentisi beklentisindeki cinsiyet açığı üzerindeki olumsuz etkinin kişi başına gelire bağlı olduğunu göstermektedir. Ancak Haiti, Filipinler, Hindistan ve Endonezya’daki bulgular kişi başına gelirdeki artışların doğumda yaşam beklentisi açığını azalttığını göstermektedir. Örneğin Haiti 2010 yılında insanlık tarihinin en büyük depremi olarak tanımlanan deprem öncesi dahi Batı yarıküredeki en yoksul ülkelerinden biridir. 1960 yılında 1060 ABD doları olan kişi başına geliri yıllar içerisinde giderek azalmış, en yüksek değer olan 1255 dolar kişi başı gelire 1980 yılında ulaşılmıştır. Sonrasında azalma devam etmiş ve 2014 yılında 730 dolara kadar düşmüş ve 2018 yılı itibarıyla 730 dolar kişi başına gelir ile refah düzeyinde bir gelişme sağlanamamıştır. Dolayısıyla Haiti’de yoksulluk yaygındır ve bu durum sağlıksızlığa ve düşük eğitim seviyesine yansımaktadır. Nüfusun yarısı yetersiz beslenmeden muzdariptir. Haiti’de ilerleme hızındaki yavaşlama Latin Amerika ve Karaipler’deki en yüksek HIV oranına sahip olması itibarıyla HIV ile yaşayan insanlar arasında tedavi hizmetlerine erişim yetersizdir. HIV ve bunun sonucunda gelen damgalanma ve ayrımcılık hakkındaki yanlış algıların giderilmesinde çok az ilerleme kaydedilmiştir (UNAIDS, 2019: 265).

Tablo 3B. Kısa ve Uzun Dönem Asimetrik NARDL Sonuçları

Değişkenler	Hindistan (1964-2014) ARDL (3, 4, 4, 1, 3, 4)	Endonezya (1964-2014) ARDL (4, 4, 3, 2, 1)	Türkiye (1962-2013) ARDL (5, 5, 4, 5, 5, 5)	Japonya (1960-2014) ARDL (5, 5, 5, 1)	ABD (1960-2014) ARDL (7, 6, 4, 4, 5, 6)
D(GAP)t-1	1.202974***	1.499265***	1.527443***	0.524908***	-2.917731***
D(GAP)t-2	-	-0.469893*		0.555015***	-2.945583***
D(GAP)t-3	-	-0.271272*		-0.263476*	-3.118659***
D(GAP)t-4	-	-	0.366466**	-0.251739**	-3.057022***
D(GAP)t-5					-2.230633***
D(GAP)t-6					-1.129478***

Değişkenler	Hindistan (1964-2014) ARDL (3, 4, 4, 1, 3, 4)	Endonezya (1964-2014) ARDL (4, 4, 3, 2, 1)	Türkiye (1962-2013) ARDL (5, 5, 4, 5, 5, 5)	Japonya (1960-2014) ARDL (5, 5, 5, 1)	ABD (1960-2014) ARDL (7, 6, 4, 4, 5, 6)
D(DIS)+	0.000000*	-	-0.000000*	-0.000020***	-0.000894***
D(DIS)+t-1	-	-0.000005***	-	-0.000509*	-
D(DIS)+t-2					-0.001464***
D(DIS)+t-3	0.000000**	-0.000003**	-	-	-
D(DIS)+t-4	-	-	-	-0.000520**	-
D(DIS)+t-5					-0.000434***
D(DIS)-	-	-	-	0.000667**	0.001400**
D(DIS)-t-1					-0.001579***
D(DIS)-t-2	0.000000**	-0.000003**	-	-	-
D(DIS)-t-3	0.000000*	-	-	-	-
D(DIS)-t-4			-	-0.000104**	-
D(DIS)-t-5					-
D(GDP)t-1	-	0.000016**	-	-	-
D(GDP)t-2					-0.000175*
D(GDP)t-3					0.000149*
D(HUM)t	0.012367**	-	-	-	-
D(HUM)t-1					1.672901*
D(HUM)t-2	0.007455**	-	-	-	-
D(HUM)t-4	-	-	0.013201*	-	-1.285627**
D(DUM)t	-	-	0.008228**	-	-
D(DUM)t-1	-0.009339***	-	-	-	-1.362058***
D(DUM)t-2	-	-	-0.007919**	-	-
D(DUM)t-3	-0.006360**	-	0.015279***	-	-
D(DUM)t-4	0.005822*	-	0.015968**	-	-2.179549***
TREND	0.008362***	0.002191***	-	-	0.225237**
CointEq(-1)	-0.088001***	-0.013949***	-0.016032***	-0.143741***	1.943752**
Uzun Dönem Asimetrik NARDL Model					
DIS+	-0.000009*	0.000919**	0.000277	0.014507***	-0.000871*
DIS-	-0.000007	0.000927***	0.000256	0.014695***	-0.001225***
GDP	-0.000644***	-0.001349***	0.000192**	0.000197***	0.000089**
HUM	-0.004396	0.560122***	-1.059594***	-	0.294522***
DUM	0.296906***	-	-1.830991***	-	-1.963646***
C	1.634176	4.374572***	4.800372***	1.756365**	5.344318***
@TREND	0.095024***	0.157097***	-	-	-0.115877**
Tanımlayıcı İstatistikler					
B-G	1.351(0.279)	1.143(0.334)	2.749(0.117)	1.859(0.1752)	1.908(0.218)
ARCH	1.669(0.2026)	0.083(0.774)	0.447(0.510)	0.002(0.9585)	0.575(0.566)
Wsr	8.883(0.000)***	3.024(0.027)**	4.456(0.004)***	6.718(0.000)***	3.721(0.013)**
Wlr	9.815(0.007)***	5.695(0.024)**	3.374(0.079)*	3.166(0.0856)*	6.469(0.018)**

Not: Üst simge “+” ve “-” pozitif ve negatif kısmi toplamı tanımlar. *,** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini gösterir. Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini gösterir. Wsr kısa vadeli asimetri testi, Wlr uzun vadeli asimetri testini göstermektedir. Wald test istatistiğinin anlamlı olması, değişkenler arasında simetri olduğu sıfır hipotezinin reddedildiği anlamına gelmektedir.

İnsan hakları koruma skorundaki iyileşmelerin (HUM) kadınların doğumda yaşam beklentisi üzerindeki etkisi Haiti, Hindistan, Nepal ve Pakistan için anlamsızdır. Sadece ABD ve Endonezya için istatistiksel olarak anlamlı ve pozitiftir. Böylece insan haklarındaki gelişmeler sadece iki ülke için beklenen pozitif sonuçlar vermiştir. Kadınlar konusunda daha iyi haklara sahip ülkelerde, afetlerin kadınların yaşam beklentisi üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırması açısından önemlidir. Diğer ülkeler için (Bangladeş, Filipinler, Türkiye) elde edilen bulgular insan haklarında iyileşmelerle birlikte doğumda yaşam beklentisi açığını azalttığını ortaya çıkarmıştır. Örneğin Bangladeş’te kadınlar ve kızların karşı karşıya kaldıkları çeşitli ayrımcılık ve şiddet biçimleri mevcuttur. Cinsel şiddet, tecavüz, çeyizle ilgili şiddet, asit saldırıları ve aile içi şiddet gibi önemli sorunlar söz konusudur. Bangladeş dünyadaki en yüksek çocuk evlilik oranlarından birine sahiptir. Hükümetin 2041 yılına kadar uygulamayı sona erdirmeye taahhüdüne rağmen bir ilerleme sağlanamamıştır (Human Rights Watch, 2019: 76). Yasalardaki zayıf uygulamalar cezasızlık kültürüne ve yüksek oranda şiddet ve ayrımcılığa yol açmaktadır. Elde edilen bulguların da gösterdiği gibi Bangladeş’te devlet kadınları koruma konusunda başarısızdır. Bu durum kadınların yaşam beklentisini olumsuz etkilemektedir.

Filipinlerde Queensland yönetimi ancak 2018 yılı Ekim ayında kürtajı yasak olmaktan çıkarmış, New South Wales (Yeni Güney Galler) yönetimi ise kürtajı sağlayan kliniklerin çevresinde güvenli erişim bölgelerinin temin edilmesi konusunda yasalar çıkarmıştır (Human Rights Watch, 2019: 51). Türkiye’de hükümetlerin, kurumların ve en önemlisi kadın hareketinin gösterdiği büyük çabalara rağmen, kadınlar ve kız çocukları hala şiddete maruz kalmakta, istismar edilmekte, insan ticareti ile tehdit edilmekte, eğitime ve siyasi katılımlara erişimi kısıtlanmakta ve birçok insan hakları ihlali ile karşı karşıya kalmaktadır.

Tablo 3A ve 3B’deki kısıtlanmamış NARDL modelinde hem kısa dönem hem de uzun dönem simetriye ilişkin Wald test sonuçları tüm ülkeler için istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgularla uzun dönemde afet ölümlerindeki pozitif ve negatif değişmelerin doğumda yaşam beklentisi açığı ile simetrik ilişki içinde olduğu sıfır hipotezi reddedilmektedir. Böylece uzun dönemde afet ölümlerinin doğumda yaşam beklentisi açığı ile asimetric ilişkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Kısa dönem afet ölümleri simetrisine ilişkin Wald testi sonuçları tüm ülkeler için istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelde otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Sonuç

Afetler insanları kırılabilirliklerine bağlı olarak eşit bir şekilde etkilememektedir. Afetlerden etkilenenlerin ekonomik sınıf, etnik köken ve cinsiyet gibi pek çok faktöre

bağlı olarak bu etkiler değişmekte ve bu kişilerin kırılabilirlikleri önem taşımaktadır. Böylece bu etkinin doğal olmadığı sosyal bilimciler tarafından ileri sürülmekte ve “doğal felaketlerden doğallığın” alınması şeklinde dile getirilmektedir (O’Keefe vd., 1976). Bu çalışmada afetlerin (afet ölümleri) kadınları erkeklerden farklı etkilediğine odaklanılmaktadır. Afetler kadının düşük ekonomik statüde olması ve insan hakları ihlalleri nedeniyle yaşam beklentisindeki farklılığı doğrudan etkilemektedir. Bu etkinin araştırılmasında insani gelişmenin en yüksek (Japonya ve ABD), yüksek (Çin ve Türkiye), orta düzey (Bangladeş, Nepal, Pakistan, Filipinler, Hindistan ve Endonezya) insani gelişme skoruna sahip olan aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği dikkate alındı. Teorik yaklaşımlara uygun olarak farklı dönem aralıklarını kapsasa da genel olarak 1960-2014 dönemi için NARDL eşbütünleşme yöntemi kullanıldı. NARDL yöntemi uzun ve kısa dönemde olası asimetrik etkileri yakalayan, afetlerin pozitif ve negatif değişimlerinin doğumda yaşam beklentisi açığı üzerindeki farklı etkilerin anlaşılmasına olanak tanıyan diğer yöntemlere göre daha sağlam bir yaklaşımdır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre öncelikle kısa ve uzun dönem asimetriye ilişkin Wald test istatistikleri anlamlıdır. Bu sonuç kısa ve uzun dönemde afet ölümlerine ilişkin pozitif ve negatif değişimlerin doğumda yaşam beklentisindeki açık ile simetrik ilişki içerisinde olduğu sıfır hipotezi reddedilerek, asimetrik ilişkinin var olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla NARDL yaklaşımının bir spesifikasyon hatasına yol açmayacağı anlaşılmaktadır. İkinci olarak NARDL modeli uzun dönem katsayıları, “afetler, kadınların doğumda yaşam beklentilerini erkeklerden daha fazla azaltır” hipotezini Hindistan, Nepal, Pakistan, Filipinler ve ABD için kanıtlanmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki elde edilen katsayılar oldukça düşük düzeydedir. Bu durum kadınların yaşam beklentileri üzerinde afetler dışında farklı etkenlerin daha etkili olabileceği izlenimi vermektedir. Beklentinin tam tersine Endonezya, Haiti ve Japonya için afetler kadınların yaşam beklentisini artırmaktadır. Bu artış önemsiz düzeydedir. Bangladeş, Çin ve Türkiye için elde edilen istatistikî bulgular anlamsızdır.

Modelde kontrol değişkeni olarak kişi başına gelir ve insan hakları skoru olmak üzere iki değişken kullanılmıştır. Kişi başına gelir ile ilgili olarak kurulan “düşük refah düzeyi kadınların yaşam beklentisini erkeklere göre daha fazla düşürmektedir. Dolayısıyla yüksek kişi başına gelir kadınların doğumda yaşam beklentisini artırmaktadır” hipotezi Bangladeş, Nepal, Pakistan, Türkiye, Japonya ve ABD için kanıtlanmıştır. Bu ülkelerde refah düzeyindeki iyileşmeler doğumda yaşam beklentisi farkını artırmaktadır. Haiti, Filipinler, Hindistan ve Endonezya için elde edilen bulgular kişi başına gelirdeki artışların doğumda yaşam beklentisi açığını azalttığını göstermektedir. Bu bulgu ilgili ülkelerin örneğin Haiti’de olduğu gibi kişi başına gelirden yıllar boyunca kayda değer bir artış elde edememelerinden kaynaklanmış olabilir.

Bir diğer kontrol değişkeni olan insan hakları skoru ile ilgili kurulan “daha fazla insan hakları ihlalleri kadınların yaşam beklentisini azaltmaktadır. Dolayısıyla insan hakları konusundaki iyileşmeler doğumda yaşam beklentisi açığını artırmaktadır” hipotezi sadece ABD ve Endonezya için kanıtlanmıştır. Kadınlara yönelik hakların daha iyi olduğu ülkelerde kadınların doğumda yaşam beklentisi artmaktadır. Tam tersine Bangladeş, Filipinler ve Türkiye için elde edilen bulgular insan haklarındaki iyileşmelerle birlikte kadınların doğumda yaşam beklentisi azalmaktadır. Bu sonuç ilgili ülkelere

insan haklarına ilişkin karar ve uygulamaların eksikliğinden kaynaklanmış olabilir. Sonuç olarak afetlerle mücadelede teknik önlemlerin aynı sıra afetlerin asimetrik etkilerinin, kadınların refah düzeylerinin iyileştirilmesinin önündeki engellerin kaldırılması ve afetlere karşı savunmasızlıklarını ortaya çıkaran cinsiyetçi kalıplarla mücadele edilmesi gerekmektedir. Kadınların afet öncesinde, sırasında ve sonrasında doğrudan karar mekanizmaları içerisinde yer alması kırılabilirlikleri azaltacağından yüksek ölüm oranlarını da azaltacaktır. Felaketlerin cinsiyetçi doğasının dikkate alınması afet sonrasında kadınların ve diğer savunmasız grupların ekonomik ve güvenlik ihtiyaçlarına ayrımcı olmayan bir şekilde tahsis edilmesini sağlayacak mekanizmaların ortaya çıkmasına neden olabilecektir.

Kaynakça

- Austin, Kelly F. and Laura A. McKinney (2016). Disaster Devastation in Poor Nations: The Direct and Indirect Effects of Gender Equality, Ecological Losses, and Development. *Social Forces*, 95(1), 355-380.
- Akaike, H. (1979). "A Bayesian Extension of the Minimum AIC Procedure of Autoregressive Model Fitting". *Biometrika*, 66(2), 237-242.
- Berndt, V. K. (2018). "Gender, Disaster, and Women's Access to Contraception and Reproductive Health Care". *Sociology Compass*, 12(12), 1-10.
- Comfort, L., B. Wisner, S. Cutter, R. Pulwarty, K. Hewitt, A. Oliver-Smith, J. Wiener, M. Fordham, W. Peacock, and F. Krimgold (1999). "Reframing Disaster Policy: The Global Evolution of Vulnerable Communities", *Environmental Hazards*, 1, 39-44.
- Cutter, S. L., and C. Finch (2008). "Temporal and Spatial Changes in Social Vulnerability to Natural Hazards", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105 (7), 2301-2306.
- Davis, Ian (2019). "Reflections on 40 Years of Disasters, 1977-2017". *Disasters*, 43(S1), S61-S82.
- De Silva, Kushani and R. Jayathilaka (2014). "Gender in the Context of Disaster Risk Reduction; A Case Study of a Flood Risk Reduction Project in the Gampaha District in Sri Lanka". *Procedia Economics and Finance*, 18, 873 - 881.
- Dhungel, R. and R. N. Ojha (2012). "Women's Empowerment for Disaster Risk Reduction and Emergency Response in Nepal". *Gender & Development*, 20(2), 309-321.
- Dominey-Howes, Dale, A. Gorman-Murray and S. McKinnon (2014). "Queering Disasters: on the Need to Account for LGBTI Experiences in Natural Disaster

- Contexts". *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 21(7), 905-918.
- Eckstein, D., M. L. Hutfils and M. Wings (2018). *Global Climate Risk Index 2019. Briefing Paper*, Germanwatch.
- Emrich, C.T. and S. L. Cutter (2011). "Social Vulnerability to Climate- Sensitive Hazards in the Southern United States". *American Meteorological Society*, 3, 193-208.
- Enarson, E. (1998). "Through Women's Eyes: A Gendered Research Agenda for Disaster Social Science". *Disasters*, 22(2), 157-173.
- Enarson, E. and M. Fordham (2001). "From Women's Needs to Women's Rights in Disasters. *Environmental Hazards*, 3(3), 133-136.
- Enarson, E. (2012). *Women Confronting Natural Disaster: From Vulnerability to Resilience*. Lynne Rienner: London.
- Engle, R.F. and C. W. J. Granger (1987). "Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing". *Econometrica*, 55(2), 251-276.
- Fatemi, F., A. Ardalan, B. Aguirre, N. Mansouri ve I. Mohammadfam (2017). "Social Vulnerability Indicators in Disasters: Findings from a Systematic Review". *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 22, 219-227.
- Ferdous, Jannatul and D. Mallick (2019). "Norms, Practices, and Gendered Vulnerabilities in the Lower Teesta Basin, Bangladesh". *Environmental Development*, 31, 88-96.
- Fiddian-Qasmiyeh, Elena (2019). "Looking Forward: Disasters at 40". *Disasters*, 43(S1), 36-60.
- Fothergill, A., E. G.M. Maestas and J. D. Darlington (1999). "Race, Ethnicity and Disasters in the United States: A Review of the Literature". *Disasters*, 23(2), 156-173.
- Gaillard, J.C., K. Sanz, B. C. Balgos, S. N. M. Dalisay, A. Gorman-Murray, F. Smith, and V. Toelupe (2017). "Beyond Men and Women: a Critical Perspective on Gender and Disaster", *Disasters*, 41(3), 429-447.
- Howe, Nicola (2019). "More Women Die in Natural Disasters-Why? And What Can Be Done?". BRINK, <https://www.brinknews.com/gender-and-disasters/> (Erişim Tarihi: 25.08.2019).
- Human Rights Watch (2019). *World Report 2019*. www.hrw.org (Erişim Tarihi: 29.08.2019)
- IFRC-RCS (2018). *World Disasters Report 2018*. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, Switzerland.

- Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2001 (2001), Impacts, Adaptation and Vulnerability*, James McCarthy, Osvaldo Caniziani, Neil Leary, David Dokken, and Kasey White (Eds.), Chapter 8, 451-486.
- Johansen, S. (1991). "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models". *Econometrica*, 59(6), 1551-1580.
- Jung, Y.C., A. Das and A. McFarlane (2019). "The Asymmetric Relationship Between the Oil Price and the US-Canada Exchange Rate". *The Quarterly Review of Economics and Finance*. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2019.06.003>.
- Kabeer, N. (1994). *Reversed Realities: Gender Hierarchies in Development Thought*. Verso, London.
- Kahn, Matthew E. (2005). "The Death Toll from Natural Disasters: The Role of Income, Geography, and Institutions". *The Review of Economics and Statistics*, 87(2), 271-284.
- Knight, Kyle and C. Welton-Mitchell (2013). "Gender Identity and Disaster Response in Nepal". *Forced Migration Review*, 42, 57-58.
- Liew, K. S. (2004). "Which Lag Length Selection Criteria Should We Employ?". *Economics Bulletin*, 3(33), 1-9.
- Morrow, B. H. and E. Enarson (2006). "Hurricane Andrew Through Women's Eyes: Issues and Recommendations". *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 14(1), 5-22.
- Moser, C. and A. Moser (2005). "Gender Mainstreaming since Beijing: a Review of Success and Limitations in International Institutions". *Gender and Development*, 13(2), 11-21.
- Neumayer, Eric and T. Plümper (2007). "The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on The Gender gap in Life Expectancy, 1981-2002". *Annals of the Association of American Geographers*, 97 (3), 551-566.
- Norgaard, Kari and R. York (2005). "Gender Equality and State Environmentalism". *Gender & Society*, 19(4), 506-522.
- Oglethorpe, J. and N. Gelman (2008). "AIDS, Women, Land, and Natural Resources in Africa: Current Challenges". *Gender and Development*, 16, 85-100.
- O'Keefe, P., K. Westgate and B. Wisner (1976). "Taking the Naturalness out of Natural Disasters". *Nature*, 260, 566-567.

- Oxfam (2005). "The Tsunami's Impact on Women". Oxfam Briefing Note, March. Oxford: Oxfam International.
- Pesaran, M. H., Y. Shin and R.J. Smith (2001). "Bound Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships". *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, B. D. (1993). "Cultural Diversity in Disasters: Sheltering, Housing, and Long-Term Recovery". *Int. J. Mass Emergencies Disasters*, 11, 99- 110.
- Raschky, Paul A. (2008). "Institutions and the Losses from Natural Disasters". *Natural Hazards and Earth System Science*, 8(4), 627-34.
- Shin, Y., B. Yu and M. Greenwood-Nimmo (2014). "Modelling Asymmetric Cointegration and Dynamic Multipliers in a Nonlinear ARDL Framework". *Anonymous Festschrift in Honor of Peter Schmidt* (pp.281-314), Springer.
- Silva, V., M. Pagani, J. Schneider and P. Henshaw (2019). "Assessing Seismic Hazard and Risk Globally for an Earthquake Resilient World". *GAR19 Contributing Paper*, UNDDR.
- Sjöstedt, M. and M. Povitkino (2017). "Vulnerability of Small Island Developing States to Natural Disasters: How Much Difference can Effective Governments Make?". *Journal of Environment & Development*, 26(1), 82-105.
- Sohrabizadeh, S., S. Tourani and H. R. Khankeh (2014). "The Gender Analysis Tools Applied in Natural Disasters Management: a Systematic Literature Review", *PLOS Current Disasters*. <http://currents.plos.org/disasters/index.html%3Fp=11889.html> (Erişim Tarihi: 04 Ağustos 2019)
- Tierney, Kathleen J. (2007). "From the Margins to the Mainstream? Disaster Research at the Crossroads". *Annual Review of Sociology*, 33, 503-22.
- _____ (2012). "Disaster Governance: Social, Political, and Economic Dimensions". *Annual Review of Environmental Resources*, 37, 341-63.
- UNAIDS (2019). *UNAIDS Data 2019*. https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2019-UNAIDS-data_en.pdf (Erişim Tarihi: 29.08.2019)
- UNDP (2019). *Human Development Report 2019. Beyond Income, Beyond Average, Beyond Today: Inequalities in Human Development in the 21st Century*. New York. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-2019> (Erişim Tarihi: 01.11.2020)
- Wisner, B., P. Blaikie, T. Cannon and I. Davis (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability, and Disasters*. Routledge, London.

Yumarni, Tri, D. Amaratunga and R. Haigh (2014). "Assessing Gender Vulnerability within Post-Earthquake Reconstruction: Case Study from Indonesia". *Procedia Economics and Finance*, 18: 763 - 771.

Yayın Geliş Tarihi: 29.08.2020

Yayın Onay Tarihi: 25.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.787646

Gürbüz ÖZDEMİR •

Asef Bayat Bağlamında Türkiye’de Madunlar ve Madun Siyaseti

*Subalterns and Subaltern Politics in Turkey in The
Context of Asef Bayat’s Thought*

Özet

Sanayi Devrimi sonrası Batı’da yaşanan göçler, şehirlerde işsizlik, yoksulluk, dışlanma gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Bu durum, Batıyla sınırlı kalmamış ve kapitalizmin gittikçe ağırlaşan yansıması olarak sosyal adalet, sosyal güvenlik vb. politikaları terk eden özellikle küresel güneydeki ülkelerde daha yoğun yaşamış ve şehir yoksulluğunu (maduniyet) ortaya çıkarmıştır. 1960’lardaki kalkınma çabasının sonucu olarak yaşanan göç, İran’da da bir sosyal değişim başlatmış ve şehir yoksulluğuna zemin hazırlamıştır. Bu süreç İran’da, Asef Bayat’ın ‘sokak siyaseti’ kavramıyla açıkladığı yeni bir siyaset tarzını ortaya çıkarmıştır. Bayat, şehir yoksullarının (madunlar) yürüttüğü bu siyasetin kodlarını ararken özgün bir siyaset teorisi geliştirmiştir. Bayat’ın tespitleri sadece İran’da değil, yoğunluk dereceleri farklı olsa da Türkiye’de de kendisini göstermiş ve madunların hayatta kalma çabaları, madun siyasetini Türkiye’de şekillendirmiştir. Çalışmamda; Bayat bağlamında Türkiye’de madunlar ve madun siyaseti incelenmiştir. Öncelikle, Bayat’ın teorisindeki kavramlar açıklanmıştır. Ardından, Türkiye’de şehir yoksulluğu ele alınmış ve son olarak Türkiye’deki madun siyasetine dair değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Asef Bayat, Madun, Şehir Yoksulluğu, Madun Siyaseti.

JEL Kodları: I3, J,K,O,P

Abstract

The migration process in the West after the Industrial Revolution brought along many problems such as unemployment, poverty, sheltering and exclusion in the cities. The effects of the migration and its accompanying problems are not limited to the West, and have been more intensely, especially in the countries of the Global South, which have abandoned policies such as social justice and social security etc. as the reflection of the rise of the capitalism. As a result of these, urban poverty has emerged. The migration that emerged as a result of the development effort in the 1960s started a social change in Iran and this prepared the ground for urban poverty. This process has revealed a new style of politics in Iran which is explained with concept of "street politics" by Asef Bayat. Bayat has developed a unique theory of politics while searching for the codes of this new style of politics carried out by the subalterns. These findings in Bayat’s theory seem to be related not only with Iran but also with Turkey. Likewise, subalterns aroused in Turkey and the survival efforts as it is mentioned by Bayat have reshaped the street politics in Turkey. In my study, subalterns and subalterns Politics in Turkey is examined in the context of Bayat’s thought. Firstly,

• Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, SBKY Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-6237-1507, mail: gurbuzozdemir_4@hotmail.com

the concepts in the theory of Bayat are explained and then the migration and the urban poverty in Turkey is addressed. Finally evaluations about the subalterns Politics in Turkey are made.

Keywords: Asef Bayat, Subaltern, Urban Poverty, Subalterns Politics.

JEL Codes: I3, J,K,O,P

Giriş

Sanayi Devrimiyle birlikte gelişen şehirler, Avrupa'da hem yeni iş imkânları sunmuş hem de buralarda istihdam edilecek iş gücüne ihtiyaç doğurmuştur. Bu durumun kırsala yansımaları ile birlikte, şehirle kırsal arasında karşılıklı iş-emek etkileşimi baş göstermiş ve ulaşım imkânlarının katalizör rolü oynamasıyla birlikte bir göç süreci başlamıştır. Başlayan süreç, yeni imkânlar sunduğu gibi, birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Zira göç olgusu, şehirde barınma, işsizlik, yabancılaşma, uyumsuzluk, dışlanma gibi maddi ve manevi birçok soruna zemin hazırlamıştır. Üstelik bu durum, sadece Batı ile sınırlı kalmamış, sanayileşme çabasına giren her ülkeyi de sarmıştır. Özellikle kapitalizmin adeta gettolaştırdığı küresel güneyde yer alan ülkeler, bu sorunları yoğun yaşayan örnekler olmuştur. Zira küresel kapitalizmin gittikçe ağırlaşan bir yansımaları olarak, bu ülkelerde sosyal adalet, sosyal güvenlik vb. politikaların terk edilmesi sonucu, yaşanan yoksulluğun etkisi giderek artmış ve yaygınlaşmıştır. Yeni bir hayat kurma ümidiyle şehre gelen yoksul insanlar, bu zor şartlar altında sadece bu sorunlarla boğuşmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin yerleşiklerince şehrin her düzleminden dışlanmışlardır. Sonuç itibariyle; şehirde yoksul göçmenler açısından ciddi mağduriyetler baş göstermiş ve bunların bileşkesi olarak, 1980'lerden sonra yaşanan dönüşümlere de bağlı olarak farklı boyutlar kazanan yeni bir yoksulluk şekli ortaya çıkmıştır: Şehir yoksulluğu.

Küresel güneydeki ülkelerden biri olan İran da, 1960'larda giriştiği kalkınma çabasının bir sonucu olarak yoğun bir göçle karşı karşıya kalmıştır. Göç, İran'da Tahran merkezli bir sosyal değişim başlatarak, şehir yoksulluğunun zeminini hazırlamıştır. Bu süreç, İran'da sessiz ve gündelik pratiklerle kendiliğinden işleyen yeni bir siyaset tarzını ortaya çıkarmıştır. Adeta yaşanan sürece tepki olarak gelişen bu siyaset, İranlı yazar Asef Bayat tarafından "sokak siyaseti(*street politics*)" kavramıyla açıklanmıştır. Bayat, şehir yoksullarının (madunların) yürüttüğü bu siyasetin kodlarını ararken, İran'da Devrimden bağımsız olarak birçok değişime kaynaklık yapan ve 'gayr-ı sivil toplum', 'sessiz tecavüz', 'pasif ağlar' gibi kavramlar ekseninde şekillenen özgün bir siyaset teorisi geliştirmiştir.

Bayat, ortaya koyduğu teorisinin, sadece İran'da değil, tüm küresel güneyde kendisini gösterebildiğini belirtmektedir. Herhangi bir somut analize konu yapmamakla birlikte, gerek çalışmalarının sunuş kısmındaki göndermelerden ve gerekse Ortadoğu'ya ilişkin yaptığı genellemelerden, görüşlerinin Türkiye'yi de kapsadığı sonucunu çıkarmak mümkündür. Özellikle İstanbul, Ankara, ortaya koyduğu teorisinin çeşitli görünümünü sergileyen şehirler olarak küresel güneydeki diğer örnekler arasında yerini almıştır.

Türkiye’deki madunlar da, sorunlarıyla baş edebilmek için bir planlama olmadan kendiliğinden, sessiz ve gündelik arayışlara girmişlerdir. Bu çaba, yoğunluk dereceleri farklı olsa da Türkiye’de de madun(sokak) siyasetinin şekillenmesine ve Bayat’ın ifadesiyle, devrim kadar etkili siyasi bir sürecin başlamasına yol açmıştır.

Bu bağlamda çalışmada; öncelikle, Bayat’ın teorisindeki kavramlar ele alınacaktır. Ardından, Türkiye’de göç ve şehir yoksulluğu ortaya konulacak ve son olarak Türkiye’nin büyükşehirlerde oluşan madun siyasetine dair değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. Asef Bayat’ın Düşüncesinde Kavramsal Çerçeve

Sanayi Devrimiyle birlikte Batı’da yaşanan göç süreci, başta çarpık şehirleşme olmak üzere birçok olumsuz sonucu beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu süreç, sanayileşme sarmalına giren her ülkeyi etkisi altına almıştır. Özellikle küresel kapitalizmin adeta gettolaştırdığı küresel güneyde yer alan ülkeler, bu etkinin olumsuz sonuçlarının yoğun yaşandığı örnekler olmuştur. Bu ülkelerde, kapitalizmin gittikçe ağırlaşan yansıması olarak, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma gibi politikaların terk edilmesi sonucu, özellikle göçmenler arasında yoksulluk giderek artmıştır. Bu olumsuzluklara, göçmenlerin şehrin her düzleminden dışlanması da eklenince “şehir yoksulluğu” olarak tanımlanan yeni bir yoksulluk şekli kendisini göstermiştir (Yılmaz, 2012: 270-281).

Beall ve Fox (2006)’a göre, şehir yoksulluğu, dar anlamda kapitalist ekonominin mekânı olan şehirde zaruri ihtiyaçlar bakımından “ekonomik yokluk” ve “ekonomik güvensizlik” anlamına gelirken; geniş anlamda ise mekânsal ve sosyal boyutları olan ve bu yönleriyle de tecrübe edilen daha kapsamlı bir durumu anlatmaktadır. Dolayısıyla şehir yoksulluğunun göstergesi olarak sadece düşük gelir seviyesi değil, çevresel şartlar, tüketim tercihleri, kamu hizmetlerine ulaşma, barınma gibi çok boyutlu ölçütler söz konusudur (Gürler Hazman, 2010: 143). Yeni yoksulluk, neo-liberal politikalar sonucu, taşeronluk gibi çalışma şekillerinin esnek üretim adıyla ekonomide ağırlığının artmasıyla daha da yaygınlaşmıştır. Hatta son yıllarda gelişmiş ülkeleri de kapsayan şekilde, emekçi kesimin dışında yoksullaşmaya başlayan geniş toplum kesimlerinin hayat şartlarını anlatan bir kavram haline gelmiştir (Kaygalak, 2001: 127). Öyle ki sorunların kolektif olarak ifade edilebileceği kurumsal mekanizmaların olmadığı şartlarda, sadece yoksulları değil, orta sınıfın da bir niteliği haline gelmiştir (Özkazanç/Ağtaş, 2006: 3). Kısacası; şehir yoksulluğu, şehirde insan onuruna yakışır şekilde yaşamak için ihtiyaç duyulan imkânlarla erişim yoksunluğu ve bu halin ekonomik, psikolojik ve sosyal ilişkiler açısından sorunlar doğurması olarak tanımlanmıştır (Mingione, 1993: 324). Şehir yoksulları (göçmenler, gecekonducular, işsizler, evsizler, işportacılar vd.) ise, göçle birlikte şehir hayatına katılan, çoğu kez geliri az kayıt dışı işlerde çalışan, gecekonduya yaşayan ve kamu hizmetlerine erişimde dezavantajlı olan kesimleri anlatmak için kullanılır hale gelmiştir (Özcan/Karakılıçık, 2007: 441).

Şehir yoksulluğunu şekillendiren unsurlar içerisinde, “sosyal dışlanma¹” olgusu da önemli bir etkidir. Zira yoksul göçmenler, göç sonrası şehirde oluşan yeni ortamda, birçok eşitsizliğin mekâna yansımaları sonucu çok boyutlu bir dışlanmaya maruz kalmışlardır (Ryan, 2007: 22). Sosyal olarak dışlanan yeni yoksulların, mevcut sosyal ve siyasi düzenle formel bağları kopma başlamıştır. Öyle ki, bu yoksul kesimlere, üretim sürecinin herhangi bir noktasında mümkün olduğu sürece ve herhangi bir şekilde formel olarak bir rol dahi verilmek istenmemiştir (Özkazanç, 2007: 223; Özbudun, 2002: 54-55). Bu durum, şehrin yerleşikleri ile şehir yoksulları arasında ciddi boyutlara ulaşan bir ayrışmayı da beraberinde getirmiştir. Bu ayrışma, zaman içerisinde giderilemediği gibi, gitgide belirginleşmiş ve aralarındaki muhtemel ortak paylaşım alanlarının adeta kaldırılıp atılmasına yol açmıştır. Zira şehrin yerleşiklerine göre, kendi hayat tarzlarına zarar verdiklerini düşündükleri bu “köylü” kesim, şehri işgal ederek şehrin modern yüzünü kirletmiştir. Bu bakış açısıyla, yoksul mahallelerde başlayan kuralsızlık ya da uçlara savrulma potansiyeli de tamamen bu kesime mal edilmiştir. Bu durum, onlara karşı bir “korku” oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla yoksul mahalleler, yok edilmesi ya da en azından kontrol altına alınması gereken yerler olarak görülmüştür (İngün, 2013: 221). Sonuç itibarıyla; şehir yoksulları, yaşadıkları maddi sorunlar yetmezmiş gibi, şehirle bütünleşme noktasında kenarda kalmış yani “sosyal dışlanma”ya maruz kalmıştır. Bu dışlanma, sosyal hareketliliği engellendiği gibi, şehir yoksulluğunu içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur (Tümtaş, 2012: 81, 70-71; Danış, 2008).

Yaşadıkları zorluklara rağmen hayatta kalmaya çalışan, bu sebeple enformel tecrübelerle beslenen ve sosyal dışlanmışlığa maruz kalıp adeta modern dünyada istenmeyen şehir yoksullarını farklı açılardan değerlendirenler olmuştur. Örneğin Chicago Ekolü, dünyada giderek artan bu kesimleri, bir sosyal sapma hali olarak nitelendirerek temel bir sosyal-siyasi sorun olarak görmektedir. Bu sebeple onları, ‘marjinaler’, ‘kanunsuzlar’ ve ‘suçlular’ gibi dışlayıcı ifadelerle tanımlamayı tercih etmektedir. Bu durumu ortadan kaldırmanın yolunun ise, bu kesimlerin modernleştirilmelerinden geçtiğini belirtmektedir (Stonequist, 1935; Park, 1982). Tam aksi yönde bu kesimlerin şehre/sisteme gayet iyi uyum sağladıklarını söyleyenler de vardır (Bkz. Castells, 1983). Ancak İranlı yazar Asef Bayat (2006: 134-135; 2008: 10) ise konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Bayat, her iki yaklaşımın da insan onuruna aykırı birer “modernleştirici dayatma” olduğunu belirterek, yoksul kesimleri adeta “ideal insan” a dönüştürme tasavvuruna dahi karşı çıkmaktadır. O’na göre, birbirine zıt gibi görünen bu iki yaklaşım esas itibarıyla aynıdır. Onlar, önce bir “ideal insan” kurgusu yapmakta ve sonra bu sonuca, indirgemeci bir anlayışla sistemle uyumlu “modern insan” ile ulaşılabileceğini doğrudan ya da dolaylı olarak söylemektedirler. Bunu reddeden Bayat (2008: 38), madunlar için “ne marjinaldir, ne de tam anlamıyla sistemle bütünleşmiştir”, ifadesini kullanmaktadır. O’na göre, madunlar modernlik karşıtı

¹ Sosyal Dışlanma, bireyin geleceğini kurmasında fırsatlara tam olarak erişimini engelleyen temel ihtiyaçlardan yoksunluk; bireyin toplumla olan bağlarının kopması; vatandaşlık haklarından yoksun olma durumudur (Çakır, 2002: 84-85).

oldukları için değil, varoluşları onları buna zorladığı için böyledirler. Zira modernlik pahalı bir keyfiyet olduğundan herkesin durumu modern olmaya imkân vermez.

Bayat, bu husustaki görüşlerini, “Ortadoğu’da Maduniyet, Toplumsal Hareketler ve Siyaset”, “Sokak Siyaseti”, “Siyasal Olarak Hayat” vb. isimlerle Türkçeye de çevrilmiş olan çalışmalarında ortaya koymaktadır. Genel olarak Ortadoğu’daki ve özelde İran ve Mısır’daki sosyal hareketlere, bunlar içerisindeki şehir yoksullarına (madunlar) ve onların bir şekilde ortaya koydukları siyasete odaklanan çalışmalar, egemen anlayışlardan farklı olarak, Ortadoğu tarihini madunların diliyle anlatıp sosyal-siyasi teoriye katkıda bulunabilecek alternatif bir yaklaşım önermektedir. Örneğin Sokak Siyaseti (2008) adlı çalışmasında formüle ettiği yaklaşımıyla Bayat, İran Devrimi’nin öncesi ve sonrasında sosyal hareketler alanı içerisinde özgül bir yeri olan gecekondu hareketini, bu hareket sonrasında şehrin çeperlerine yerleşen yoksulların hayatta kalma mücadelelerini ve bu ekseninde yapılan enformel işlerden oluşan kaçak hayatları “madun siyaseti” bağlamında yeni bir kavramsal çerçevede ele almaktadır. Bu bağlamda, özellikle Tahran’ın çeperlerine yerleşen yoksulların enformel alanlardan oluşan hayatlarını okuma çabası içerisinde. Yaptığı okumaların sonucu olarak, varlıkları adeta yok sayılan sıradan insanların, “sessiz tecavüz” olarak tanımladığı pratiklerle gerçekleştirdiği değişimin, her açıdan devrimlerle kıyaslanabilecek bir güce ve etkiye sahip olduğu tespitini yapmaktadır. Kısacası Bayat, çalışmalarında, egemen anlayışlardan farklı olarak, İran özelinde tüm Ortadoğu’yu hatta tüm küresel güneyi içine alacak şekilde madunlara ilişkin bir “enformel siyaset teorisi” ortaya koymaktadır.

Enformel siyaset teorisi bağlamında, öncelikle madunların siyasetini tanımlamakta ve sonrasında buna kaynaklık eden kavramlardan bahsetmektedir. Bu kavramların başında, küresel kapitalizmin ortaya çıkarıp yaygınlaştırdığı enformel hayat uygulamalarının toplamını anlatan “gayr-ı sivil toplum (*uncivil society*)” kavramı gelmektedir (Bayat, 2006: 119-152; 2008: 161). Bayat (2006: 50), sivil toplumdan farklı olarak, kanunların koruması altında olmayan ve kurumlar tarafından yönlendirilmeyen yani enformel bir alan olarak “gayr-ı sivil toplum”dan söz etmektedir. Bu kavram çerçevesinde, küresel güneyde devlet desteğinden umutlarını kesen milyonlarca insanın, piyasa ekonomisinin insafına terk edilen enformel bir sosyalliğin içerisinde kendi başlarına hayatta kalmaya zorlandığına işaret etmektedir. Ayrıca devlet otoritesinin zayıfladığı, risk ve belirsizlik ilişkilerinin yaşandığı süreçlerle bu enformel alanların her geçen gün daha çok genişlediğini aktarmaktadır. Resmi hiçbir korumanın altında olmayan ve gittikçe genişleyen bu enformel alanlar, Bayat’ın teorisinin sosyal zeminini oluşturmaktadır. Kısacası kavram, sıradan insanların, mevcut kamu kuralları, mülkiyet düzeni ve mekânsal hiyerarşi tarafından düzenlenmiş olan şehir hayatında var olabilmek ve hayatlarını iyileştirebilmek için, kamu imkanlarını sessizce ele geçirerek devletin müdahalelerinin büyük ölçüde dışında oluşturdukları enformel bir alanı anlatmaktadır.

Bayat’ın (2006: 27-63; 2008: 27-38) siyaset teorisinin merkezi konusunu oluşturan diğer kavram ise, “sessiz tecavüz (*quiet encroachment*)” kavramıdır. Bu kavram, belli bir ideoloji ya da liderliğe sahip olmaksızın, açıkça meydan okuma ya da çatışma gücüne sahip olmayan ‘sıradan (madun)’ insanların hayatın akışı içerisinde sessiz şekilde gerçekleştirdikleri direnme pratiklerini anlatmaktadır. Bu pratikler, sıradanların barınma, iş bulma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere şehrin imkânlarına doğru yöneldiği

ancak kolektif olmayan, sessiz ancak yayılcı, atomize ancak uzun süreli, mütevazı ancak sebatkâr, talepkâr değil ancak doğrudan tazmine yönelik, açık uçlu ancak sürekli pozisyon değiştiren ilerleyişlerinin ifadesidir. Diğer bir ifadeyle kavram, şehrin imkânlarından mahrum olanların, hayatlarını sürdürebilmek için sessiz şekilde yürüttükleri yeniden paylaşım çabası içerisinde, o an yeterli olanı bir kere ele geçirdikten sonra geri çekilmek yerine şehrin mekânlarını ısrarla ve çoğu kez kural tanımaksızın tutarak kamu imkânlarına tecavüzüdür (Bayat, 2006: 47; 2008: 7).

Tüm bunların sonucu olarak Bayat (2008: 31, 32), sıradanın sessiz tecavüzünün, basit bir direnme stratejisinden daha fazla bir şey olduğunu belirterek; siyasi bir amaç olmaksızın ve siyasi bir ideolojiye dayanmaksızın sadece hayatta kalabilmek için sosyal, ekonomik ve kültürel saiklerle kendiliğinden geliştiğini söylemektedir. Zira var olabilmek için çabası içerisinde olan madunların, bu şartlar altında yerleşik düzende kendilerini konumlandırmaktan uzak olduklarından siyasi bir hedefe sahip olduklarını söylemek zordur. Bu sebeple gerçekleşmesi için planlı bir eylemlilik gerekmeyen 'sessiz tecavüz' kavramı, sınıf bilincine dayalı planlı eylemin (devrim) gerekliliğine inanan Marksist bir yaklaşım içermemektedir. Gramsci'nin pasif devriminden de farklı olarak, hayat şartlarının ağırlığına ve konjonktüre bağlı olarak sadece yaşamak mecburiyetiyle kendiliğinden doğmaktadır. Yani sıradanın sessiz tecavüzü, iktidarı hedefleyen pasif devrim türü bir siyasi hareket de değildir. Bununla birlikte, sıradanın sessiz tecavüzünün bünyesinde, şartların zorlamasına bağlı olarak her zaman kolektif eylemlilik ortaya koyabilme ve siyasi alana kayabilme potansiyeli olduğunu da belirtmektedir (Bayat, 2006: 143, 145; 2008: 15, 16).

Bayat (2006: 47), sıradanın sessiz tecavüzünü ve ortaya çıkan siyaseti anlamak için, sürükledikleri enformel hayat tecrübesini ve bunun sonucu oluşan yapıları (dernekleri, mahalle konseyleri, işportacı birlikleri vb.) da mercek altına almıştır. Bu çerçevede yaptığı tespitlerden en önemlisi; kaçak hayatların bir bütün olarak yürüttüğü sessiz tecavüz (ele geçirme), sıradanın kendi sorunlarını kendisinin sessizce çözdüğü bir tecrübeyi anlatmaktadır. Bu tecrübe içerisinde, kaçak gecekondular, kaçak satıcılık (işportacılık), kaçak elektrik ve kaçak su kullanımı gibi barınma ve geçinmeyi mümkün kılan en temel ihtiyaçlar yer almaktadır. Aslında bu tecrübenin hepsi birden, bir yönüyle şehrin yerleşikleri tarafından benimsenen modern şehir düzeni ve şehir yönetimi gibi kavramlara meydan okumaktır. Bayat'a (2008: 38-39) göre bu meydan okumanın yani sessiz tecavüzün iki ana amacı vardır: Birincisi, kamu imkânlarının yeniden bölüşümüdür. Bu hedefe arazi, ev, su, elektrik, yol, kaldırım, köşe başları gibi imkanların enformel yollardan elde edilmesiyle ulaşılmaktadır. İkincisi, uymakta zorladıkları ya da maliyeti çok yüksek olan devletin zorladığı düzenlemeler, kurumlar ve disiplinden özerk olmaktır. Bayat (2006: 47-48; 2008: 36), bu suretle gecekonduların kamu arazilerine, işportacıların esnafın iş alanlarına ve otoritenin sokak hâkimiyetine, göçmenlerin belediye hizmetlerine ya da evsizlerin her türlü boş yapılarla doğru işleyen sessiz tecavüzünün amaçlarına ulaşmada geri dönüşsüz ve beklenmedik derecede etkili olduğunu söylemektedir. Ayrıca bu durumun, kanunlara aykırı olduğunun madunlarca bilindiğini ve arzu edilmediğini, ancak mecburiyetten dolayı sürdürüldüğünü belirtmektedir. Kurumsaldan yoksun olma ve kamu imkânlarından yararlanamama

gerçeği, onları iradelerinin dışında böylesi bir kaçak hayata sürüklemektedir. Zira “modern olmak pahalı bir keyfiyettir” (Bayat, 2008: 38).

Hayatı adeta bir bütün olarak saran bu tecrübenin yaşandığı mekân ise, Bayat’ın (2008: 45) düşüncesinde “sokak”tır. Sokak, madunların kendilerini var kılmalarını sağlayan tek ortamdır. Bu anlamıyla sokak, sadece bir “dış mekân” olmayıp, kahve, mahalle parkı, okul kantini, komşu sohbeti, otobüs durağı gibi halka açık tüm alanları içine alan ve çok yönlü boyutları olan bir ilişkiler bütünüdür. Bir diğer ifadeyle sokak, bir mekân olmanın ötesinde hayatın ta kendisidir. Sokağı bu şekilde tanımlayınca, muhtemel çatışmaların tek muhatabının “güvenlik güçleri” olmadığı, zamana ve mekâna yayılmış sosyal hayatın her anına dair mücadeleleri içine aldığı anlaşılmaktadır. Bu sebeptendir ki Bayat, sessiz ve derinden süren bu mücadeleleri, madunların her boyutuyla hayat bulduğu sokağın dinamiklerine izafeten ‘sokak siyaseti’ kavramıyla ifade etmektedir.

Bayat’a göre, sokak siyaseti, sendikal hareketler ya da öğrenci hareketlerinde olduğu gibi ideolojik, örgütlü, liderli ve hiyerarşik bir niteliğe sahip değildir. Mücadele, madunlar ile farklı çatışma noktaları arasında şekli ve etkisi dönemsel olarak değişse de, sokağın fiziki ve sosyal görünümünde her an ve kendiliğinden şekillenmektedir. Madunların sokakta otoriteyle karşı karşıya kaldıklarında, o ana kadar bireysel ve sessiz olarak elde ettikleri kazanımları, sahip oldukları potansiyelle bu defa birden bir bütün olarak savunmak zorunda kalabilmelerine de işaret etmektedir. Bu durumda ise sokak siyaseti, yeni kazanımlar elde etmek için girişilmiş bir kolektif eylemliliği değil, sadece mevcut kazanımları korumaya yönelik bir kolektif savunmayı ifade etmektedir. Kısacası Bayat’a göre, yoksulluk ile sosyal haklar arasında kurulan bağın ortadan kalkması ile adeta sahipsiz ve korunaksız kalan madun kitleler, esasını “sessiz tecavüz”ün oluşturduğu sokak (madun) siyasetine yönelmektedirler. Dolayısıyla sokak siyaseti, sadece fiziki bir dış mekân olarak sokakta yapılan eylemlilik değil, zaman ve mekânın her şeyiyle birlikte yansıdığı enformel bir hayat alanı olan sokağın çok boyutlu görünümü olarak belirmektedir (Özkazanç/ Ağataş, 2006: 18)

Bayat (2006, 2008), madunların, kazanımlarına yönelik bir tehdit algulamaları halinde kendiliğinden aktifleşerek bir bütün olarak savunmaya geçmelerini açıklarken; buna imkân sağlayan özgün bir enformel alan olarak “pasif ağ” kavramından bahsetmektedir. O’na göre pasif ağ, aynı ortamı paylaşan sokağın madunlarının, sokakta birbirlerini açıktan tanımamalarına rağmen, uzaktan, farkında olmadan ve aralarında bir şekilde sessizce var olan ortak noktalar sayesinde oluşan ve gerektiğinde iletişime geçebilmelerini sağlayan bir ilişki şeklidir. Örneğin aynı sokağı paylaşan işportacılar arasında o an fark edilmeyen pasif bir ağ mevcuttur. Birbirlerini açıktan tanımayan bu insanlar, herhangi bir sorun ya da olay karşısında hatta belki de sırf dertleşmek için birden ve kolayca bir araya gelebilirler. Bu ağı aktifleştirerek sokağı bir şekilde harekete geçiren şey ise, bu ağlar tarafından desteklenen çıkar farkındalığı ve sokağın bir bütün olarak elde ettiği kazanımların ellerinden alınma tehdididir. Pasif ağlar, kamu imkânlarının yeniden paylaşımını ve devlet müdahalesi karşısında özerkliği anlatan sessiz tecavüzün gerçekleşmesinde merkezi bir rol oynamakta ve nihayetinde sokak siyasetinin işlerliliğini bu ağlar sağlamaktadır. Kısacası, Bayat (2006: 55-57)’a göre iki ana kanal sokağı bir siyaset alanına çevirmektedir. Bunlardan birincisi, ele geçirilen kazanımların kaybedilmesi tehlikesiyle yüz yüze kalındığında ortaya çıkmaktadır. Bu

durumda sokak, enformel aktörler ile otorite arasında giderek bir mücadele alanına dönüşmektedir. İkincisi ise, şehir madunları arasında olağan zamanlarda görülmeyen ancak yine bir tehdit durumunda görünür hale gelen bir pasif ağ aracılığıyla mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak; Bayat, madun (sokak) siyasetinin kodlarını ararken, hem birbirlerinin varlık sebebi olan hem de madunların yaşamlarına ve hatta şartların zorlaması sonucu şehirde söz sahibi olmalarına zemin hazırlayan 'gayr-ı sivil toplum', 'sessiz tecavüz', 'pasif ağlar' gibi kavramlar ekseninde oldukça özgün bir teorik çerçeve ortaya koymaktadır.

2. Türkiye'de Göç ve Madunlar (Şehir Yoksulları)

Batı'da Sanayi Devrimiyle birlikte başlayan göç ve şehirleşme süreci, dünyanın birçok ülkesinde kendisini gösterdiği gibi, dönem dönem yükseliş gösteren sanayileşmeye bağlı olarak Türkiye'de de yaşanmıştır. Türkiye'de 1950'den itibaren ivme kazanmış olan göç, 1950-1970 arası daha çok kırsalın iticiliği² ile, 1970-1980 arasında ise şehrin çekiciliği³ ile açıklanmıştır. Göçün yoğun olduğu bu dönemler, Türkiye'de "emeğin şehirleşmesi süreci" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de göç, 1990'lara kadar daha çok ekonomik sebeplerle ifade edilirken, 1990'dan sonra -özellikle Doğu ve Güneydoğu illerinden- daha çok teröre bağlı sebeplerle ortaya konulmuştur.⁴ İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde demografik, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve mekânsal birçok gelişmeyi tetikleyen göç dalgası, 1980'lerden itibaren gelişen iletişim teknolojileriyle yeni bir nitelik de kazanmıştır. Bu sebeple günümüzde göç, mekânlar arasında bir yer değiştirme süreci olmanın çok ötesinde, farklı boyutlarıyla dönüşümler oluşturan bir nüfus hareketi niteliğine bürünmüştür (Tümtaş/ Çelikkaleli, 2014: 41; İçduygu/Sirkeci, 1999: 250). Göçün dönüştürücü etkisi, ilk önce şehir-kır nüfus dağılımında büyük bir değişim meydana getirmiştir. Bu bağlamda 1950'de nüfusun %25'i şehirlerde yaşarken, oran 1970'te %38,5'e, 1990'da %59'a ve 2019 yılında da %92,8'e yükselmiştir.⁵

Türkiye'de göç süreci, hiçbir planlama olmaksızın 20-30 yıl gibi kısa bir sürede yaşandığından, şehirlerde dengeli olmayan ve normal işlemeyen bir dönüşüme yol açarak farklı nitelikte birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Bunlardan örneğin işsizlik, barınma, sosyal güvence eksikliği gibi sorunlar ekonomik nitelikliken; yozlaşma, sosyal çözümlenme, uyumsuzluk, dışlanma ve yabancılaşma ise sosyal yönlü sorunlar olarak öne çıkmıştır (Sezal, 1992: 115-117). Kesintisiz bir şekilde yaşanan bu sorunlar, şehre geldiğinde zaten yokluk içinde olan göçmenleri daha da yoksullaştırmıştır. Ancak göçün doğurduğu, başta yoksulluk tüm olumsuzluk ve buna maruz kalan insanlar, bu süreçte adeta görmezden gelinmiştir. Bu sebeple yoksulluğun tanımlanıp sistematik şekilde ele alınması yani devletin ilgi alanına girmesi için 1990'ların sonunu beklemek gerekmiştir.

² 1950'den itibaren kırsalda artan nüfusa karşılık aynı kalan tarım arazisinin getirdiği baskı kırdan şehre bir itiş doğurmuştur.

³ Şehirde artan sanayinin emek talebi kırsal kesim açısından bir çekim oluşturmuştur.

⁴ Türkiye'de iç göçün sebepleri için bkz. Öztürk/ Atuntepe, 2008: 1591.

⁵ www.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.Do?İd=33705, Erişim Tarihi: 31.12.2019

Bu bağlamda yoksulluğun devletçe ele alındığı ilk çalışma, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1996’da yapılmıştır (Kök, 2011: 59). Kısacası, Türkiye’de göçe bağlı hızlı nüfus hareketi, ürettiği birçok sorunuyla kontrolsüz ve çarpık bir şehirleşme ortaya çıkararak, büyük şehirlerin çeperlerinde yoksul yığınlar (şehir yoksulu) meydana getirmiştir. Böylelikle 1950 öncesi klasik şehir-kır ayrımının yerini şehrin içinde modern şehir-karşı (yoksul) şehir ayrımı almıştır. Bu sebeple Türkiye’de şehir yoksulluğunun geçmişini, göçün ivme kazandığı 1950’li yıllara kadar götürmek mümkündür (Şengül, 2001: 77).

Türkiye’deki göçün oluşturduğu değişim ve dönüşümün en çarpıcı tecrübesini İstanbul yaşamıştır. 1950’den bugüne Türkiye nüfusu yaklaşık 4 kat artmışken, İstanbul ise yaklaşık 13 kat artmıştır.⁶ İstanbul’da sürekli artan nüfus yığılması, şehrin çeperlerinde kaçak yollarla oluşan bölgelere yayılmış ve bunun önemli bir sonucu olarak da şehrin mekânsal yerleşim alanları genişlemiştir. Fatih, Beyoğlu, Eyüp, Eminönü ve Üsküdar gibi tarihi alanlarda yer alan yerleşim yerleri 1950’de İstanbul nüfusunun %73’ünü barındırırken, artan göçlerle İstanbul nüfusunun yoğunluğu tarihi alanların dışında oluşan enformel yerleşim alanlarına kaymıştır (Bkz. Gökburun, 2017). İstanbul’da ilk büyük yerleşim yeri genişlemesi, 1950’lerde Balkanlardan gelenlerle yaşanmıştır. Balkan göçmenlerinin yerleştirilmesiyle oluşan Taşlıtarla semti, 1950-1960 arası Anadolu’dan gelen yeni göçlerle daha da büyüyerek, Eyüp-Rami arası yoğunlaşan sanayi bölgesinin yakınında büyük bir gecekondu bölgesi haline gelmiştir. Bölge, gittikçe artan nüfusu sebebiyle 1963’te Gaziosmanpaşa adıyla ilçe yapılmıştır. Sonrasında bölge, yeni göçlerle kuzeye doğru genişleyerek Küçükköy, Alibeyköy ve Kâğıthane’ye ulaşmış ve 1962’de 78 bin olan gecekondu sayısı, 10 yıl sonra 195 bin olmuştur. Sonuçta, 1965-1970 döneminde İstanbul’a göç eden nüfusun İstanbul nüfusuna oranı %21 seviyesine kadar çıkarken, şehrin çeperlerindeki gecekondu bölgelerinde oturanların toplamının şehir nüfusu içindeki payı ise %40’a ulaşmıştır (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu; 2009: 75).

Öte yandan sanayileşme çabalarının bir sonucu olarak, 1980-1990 yılları arasında İstanbul’un Avrupa yakasında Zeytinburnu’ndan başlayıp Sefaköy ve Firuzköy’e kadar uzanan bölge ile Anadolu yakasında Yakacık-Çayırova-Gebze eksenini adeta sanayi kuruluşlarının hücumuna uğramıştır. Ayrıca Şişli’den Maslak’a uzanan Büyükdere Caddesi’nin batısında da bir sanayi bölgesi kurulmuştur (1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı Raporu, 2009: 76). Sanayi demek, göç ve aynı zamanda sanayi bölgelerinin etrafında yoğunlaşan gecekondu demektir. Sonuçta 1980-1990 arası yaşanan yoğun göç, İstanbul nüfusuna 2,5 milyondan fazla kişi daha eklemiştir. Bu nüfus yığılması da, yine şehrin yerleşim alanlarını çeperlere doğru genişletecek şekilde Bakırköy, Şişli, Kadıköy, Kartal, Üsküdar, Eyüp gibi ilçelerde yeni gecekondu oluşturmuştur (Gökburun, 2017: 121-122).

Bir yandan gecekondu bölgelerinde artan yoğunluğa cevap verebilmek ve diğer yandan ise buraların kronikleşmeye başlayan sorunlarını çözebilmek için, gecekondu bölgeleri kademeli olarak ilçe yapılmak zorunda kalmıştır. Bunun ilk örneği, 1963’te bir

⁶ www.tuik.gov.tr/PrehaberBultenleri.Do?id=33705, Erişim Tarihi: 31.12.2019.

kısmı Eyüp ve bir kısmı da Çatalca ilçelerinden alınan bölgelerin birleştirilmesiyle oluşturulan ve kısa sürede İstanbul'un en kalabalık ilçesi haline gelen Gaziosmanpaşa ilçesi olmuştur. İlçe yapma projesiyle, İstanbul'da 1950'de toplam 16 olan ilçe sayısı, 1990'lı yıllarda 32 olmuştur. Bu süreçte, örneğin Bayrampaşa Eyüp'ten, Ümraniye Üsküdar'dan, Pendik ve Tuzla Kartal'dan, Kağıthane Şişli'den, Bağcılar, Bahçelievler, Esenler, Güngören Bakırköy'den, Maltepe ve Sultanbeyli Kadıköy'den bölünerek ilçe haline getirilmiş ve bunlara Büyükçekmece ve Küçükçekmece gibi ilçeler de eklenmiştir. İlçe sayısınının 39'a yükseldiği 2000-2010 döneminde ise Arnavutköy, Başakşehir, Beylikdüzü, Esenyurt, Sultangazi, Ataşehir, Sancaktepe ve Çekmeköy ilçe yapılmıştır. Sonuçta, şehrin çeperlerindeki gecekondu bölgeleri, adeta ana gövdeyi oluşturan merkezi ilçelerden ayrılmıştır (Gökburun, 217: 124).

Yeni ilçe yapma projesi, gerek mekân olarak gecekondu bölgelerinin sorunlarını çözmek ve gerekse bu bölgelere yığılan nüfusun artan ihtiyaç ve taleplerine cevap verebilmek için ortaya konulmuş olsa da, amacına ulaşmada yetersiz kalmıştır. Zira bu dönemde Türkiye'de, hem şehirlerin gelişimi için ayrılan kaynaklar sınırlı kalmış, hem de şehirlere yönelen yoğun göç hizmetlere olan talebi daha da artırmıştır. Gecekondu bölgeleri açısından iki kat sıkıntılı olan bu durum, özellikle işsizlik, sosyal güvence yoksunluğu, barınma gibi birçok sorunla da birleşince; şehre yeni gelenleri, hayatta kalabilmek için gerekli imkânlarla ulaşamama gibi kötü şartlarla karşı karşıya bırakmıştır. 1950'li yıllardan itibaren var olan bu ve benzeri sorunlara, 1980 sonrasına damgasını vuran neo-liberal politikaların olumsuzlukları da eklenince, şehirde göçmenler açısından içinden çıkılmaz bir ortam oluşmuştur. Bu çıkmaz, barınma ve işsizlik gibi sorunların artan baskısı, kamunun yerine getirmekte isteksiz/yetersiz olduğu hizmetlerden mahrumiyet ve artan dışlanmışlıkla birlikte, şehir yoksulluğunu Türkiye'de de ortaya çıkarmıştır. Tüm bu süreçlerin içinde yer alan göçmenler ise, kısa sürede birer şehir yoksuluna dönüşmüştür (Çolakoğlu, 2003: 473).

İhtiyaçlarına resmi yollarla karşılık bulamayan ve yaşadıkları şehirle bütünleşme sorunu yaşayan şehrin çeperlerindeki yoksullar, hayatta kalabilmek adına sorunlarına mecburen kendi buldukları enformel yollardan çözüm aramışlardır. Bu çaba içerisinde kendilerine sadece daha önce şehre gelmiş ve iyi-kötü bir düzen kurmuş olan "akrabalar/öncü aileler" in desteği olmuştur. Bu destek, daha sonra hemşehrilik örüntüleri şeklinde enformel ağlarla güçlenerek sürmüş ve Türkiye'de 'gayr-ı sivil' bir yapının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu sebeple Türkiye'de de madunların en belirgin yönü, tüm sorunlarını enformel yollardan çözmek zorunda kalmaları olmuştur (Erder, 1995; Güneş-Ayata, 1991).

1990'ların ortalarına gelindiğinde ise; Doğu-Güneydoğu'da yaşanan terör olayları sebebiyle başlayan yeni göç dalgasıyla insanlar, yaşadıkları yerleri terk ederek büyük şehirlerin çöküntü alanlarına göç etmek zorunda kalmışlardır. Büyük şehirlerin yoksul mahallelerine yönelen yeni göç dalgası, yeni bir mekânsal yoğunlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Üstelik yeni göçmenler, eskisi gibi arazi işgaline izin verilmediği ya da inşaat yapacak maddi imkânları olamadığı gibi, eski göçmenlerin sahip olduğu akrabalık ya da hemşerilik bağlarıyla oluşan enformel ağların getirdiği avantajlara da sahip değildi. Dolayısıyla şehirde barınmak için, ilk göçmenlerin gecekondu/ gecekondu-apartmanlarında kiracı olmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, yeni göçmenlerin

öncekilere göre daha fazla mağduriyetle karşılaşmalarına ve şehir yoksulluğunun yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Bu sonuç, Türkiye’de gecekondulu olgusunu dönüştürerek ‘gecekondulu kiracılığı’ kavramını üretmiş ve böylelikle eski göçmenler, yoksulluklarını adeta yeni gelenlere devretme imkânına kavuşmuşlardır (Keyder, 2005: 130-132; Sağlam, 2006: 40-42). Oluşan bu ilişkiyi ise, Işık ve Pınarcıoğlu (2005), ‘nöbetleşe yoksulluk’ kavramıyla tanımlamıştır.

3. Türkiye’de Madun (Sokak) Siyaseti

Türkiye’de 1970’lerin başından itibaren yaşanan siyasi ve ekonomik krizlerin sonucu olarak, enflasyon oranları sürekli yükselmiş, reel ücretler sürekli azalmış, gelir adaletsizliği çoğalmış, enformel sektörlerdeki genişleme hızlanmış, kronik işsizlik artmış ve sosyal güvenlik fonları hızla erimiştir. 1980’lere gelindiğinde ise, bu ve benzeri sorunlar ciddi boyutlara ulaştığı gibi, bu dönemde benimsenen neo-liberal politikalarla birlikte özelleştirmenin olumsuz yansımaları, sosyal güvenlik ağıın zayıflaması, sendikalaşmadaki gerileme gibi birçok yeni olumsuzluk da eklenmiştir. Yine bu süreçte, neo-liberal politikaların etkisiyle bu sorunların çözümünde, öncelikle devletin değil bireyin sorumlu olduğu anlayışı egemen olmuştur. Sonuçta, vatandaş olarak bireyler, yaşadıkları yoksulluk şartları yetmezmiş gibi, çoğu kez bu sorunlarla tek başlarına kalmışlardır. Bu durum, özellikle şehre yeni gelmiş olan yoksul göçmenleri, enformel sektörlerde çalışmaya açık, kayıt dışı birer ucuz emeğe dönüştürerek yoksulluğa yeni bir boyut kazandırmıştır (Koray, 2008: 145, 177). Kısacası neo-liberal politikalar, devleti “sosyal” olmaktan hızla uzaklaştırmış ve sosyal devletten boşaltılan yeri ise piyasanın getirdiği risk, belirsizlik ve güvensizlik gibi sosyal ve siyasi hayatın belirleyici özellikleri almıştır (Özkazanç/ Ağaş, 2006: 10).

Devletin sosyal yönünün zayıflamasıyla birlikte, her türden hakkın varlık kazanmasının ön şartı, bireylerin düzenli ve yeterli bir gelir elde etmelerine bağlanmıştır. Bu sebeple her ne kadar çalışıyor olsalar da, göçmenlerin enformel sektörlerde aldıkları ücretin yetersizliği, kayıt dışı ve düzensiz istihdam ve sosyal güvenliğin olmamasından dolayı, çalışmaları değil hak sahibi olmaya geçinmeye de yetmemiştir. Dolayısıyla göçmenler, şehirde yoksulluktan kurtulamadıkları gibi, kaçınılmaz bir son olarak maddi desteğe muhtaç kalmışlardır. Buna, yaşadıkları evlerin kalitesizliği, kaçak elektrik ve su kullanımı, çöplerin alınmaması, sağlık hizmetinin olmaması, kanalizasyon sisteminin yokluğu, toplu ulaşımın olmaması gibi birçok kamu hizmetinden mahrumiyet de eklenince; şehre ister ilk isterse sonradan göç etmiş olsun tüm göçmenler, Türkiye’de de, Bayat’ın belirttiği şekilde, çok farklı sıkıntı ve mağduriyetlere maruz kalmışlardır. Kısacası, Türkiye’deki yoksul kesimler de, Bayat’ın teorisinin merkezinde yer alan birer şehir yoksuluna (madun) dönüşmüşlerdir.

Türkiye’deki sıradan insanlardan oluşan madunlar, devletten ve formel yapıdan ümitlerini kesmelerinin getirdiği bir mecburiyetle, yaşadıkları sorunları ve mağduriyetleri aşip şehirde var olabilmek adına, Bayat’ın kamu imkânlarına doğru bir ilerleme şekli olarak gözlemlediği “sessiz tecavüze”, aynı İran ve Mısır’daki gibi başvurmuşlardır. Sıradan insanların sessiz tecavüz taktikleri, Türkiye’nin büyük şehirlerinde de, devletten özerk ancak enformel nitelikte -Bayat’ın ifadesiyle- ‘gayr-ı sivil’ bir alanın kendiliğinden oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda Bayat (2006:

65)'ın, Türkiye'yi doğrudan bir analize konu yapmadığı halde, başta eserlerinin sunuş kısımları olmak üzere, Ortadoğu ülkelerine dair yaptığı genellemelerin içerisinde Türkiye'nin de bir şekilde dâhil olması buna işaret etmektedir. Örneğin neo-liberalizmin siyaset ve ekonomiye damgasını vurduğu 1980'li yılların öncesinde milliyetçi-popülist rejimlere sahip olan birçok Ortadoğu ülkesi arasında Türkiye'nin de adı geçmesi bunu teyit etmektedir. Dolayısıyla Bayat'ın şehir madunlarının sessiz tecavüze yönelmesini açıklarken işaret ettiği hususların, Türkiye'nin Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerinde için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Hatta Bayat'ın (2006: 52), İran için zikrettiği oldukça uç sessiz tecavüz taktiklerinin⁷ Türkiye'de de gerçekleştiği görülmektedir. Kısacası, Türkiye'deki madun göçmenler, yaşadıkları sorunları çözebilmek ve maruz kaldıkları zorlukları göğüsleyebilmek adına cezaya çarptırılmayı dahi göze alarak ortaya koydukları sessiz pratiklerle kurdukları kaçak hayatlarıyla (kaçak gecekodu, kaçak elektrik, kaçak su vs.), şehirde ilerlemeyi tercih etmişlerdir (Kök, 2011: 148-149). Böylelikle madunların ortaya koyduğu her bir uygulama, Bayat'ın "kolektif mal ve hizmetlerden pay alamayan madunların bu sayede yeniden bölüşüme katılması" çerçevesinde birer sessiz tecavüz örneği olmuştur.

Madunların şehirde yaşadıkları çok farklı mağduriyetler arasında ilk akla geleni, tereddütsüz "barınma" sorunu olmuştur. Dolayısıyla bu soruna karşı geliştirdikleri sessiz tecavüz örneği de öne çıkan ilk pratik olmuştur. Bu bağlamda bir sessiz tecavüz özelliği olarak, akrabaların/öncü ailelerin desteğiyle işgal ettikleri kamu/vakıf arazileri üzerine, yine bir sessiz tecavüzle bir gecede "kafalarına sokacak" şekilde inşa ettikleri gecekondularla çözmeye mecbur kalmışlardır (Kök, 2011: 141; Bkz. Bayat, 2008: 78). Türkiye'de ilk gecekondular, 1950'lerde İstanbul'da yapılmaya başlanmış ve 1970'lerde en üst noktaya ulaşmıştır. Barınma sorununu böylesi enformel bir yöntemle çözmüş olan madun göçmenler, kamu hizmetlerinin yokluğundan kaynaklanan çok farklı sorunları ise, örneğin çöpleri yakmak, elektrik hatlarına -özellikle akşamları- kaçak tel atmak, kanalizasyonları yakın derelere ya da kuyulara vermek gibi sessiz tecavüz taktikleriyle yine kendileri çözmüşlerdir (Özdemir, 2014). Bu sebeple Bayat'ın (2006), madunların sessiz tecavüz pratikleri içerisinde sıraladığı elektrik, su gibi kamu hizmetlerinin kaçak kullanılması, Türkiye'de de özellikle gecekodu bölgelerinde çok yaygın uygulamalardan olmuştur. Kaçak elektrik ya da su kullananların, "Evet kullandık ama yetiremedik napalım", "Napacaksın, mecbursun bir yerde", "Bunun suç olduğunu biliyoruz ama mecbur kaldık" ifadeleri, Bayat'ın (2008: 42) tespit ettiği, Tahranlı madunların sınırı aşma eylemlerini gerekçelendirme şekliyle benzeşmektedir. Kısacası bir madun siyaseti olarak sessiz tecavüz pratikleri, Türkiye'de de gecekodu yapım süreçlerinden başlayıp birçok kamu imkânına doğru ilerleme şeklinde kendini en açık haliyle göstermiştir.

Bununla birlikte gecekodu yapımı ve dahi kamu hizmetlerinden kaçak faydalanmak, kanunen bir suç olduğundan; Türkiye'deki madunlar da, bir gecede konan gecekondularının bir gecede yıkılması ya da kaçak yararlandıkları hizmetlerin ellerinden her an alınması tehdidiyle kaşı kaşıya kalmışlardır. Şehir yoksulu göçmenler, böyle bir

⁷ Ciddi bir masraf gerektirdiği için resmi nikâhla evlenememe mağduriyetini imam nikâhı evlilikle giderilmesi bu bağlamda önemli bir uç örnektir.

tehdit karşısında, Bayat’ın ifadesiyle, bir direnme gücü olarak farkında olmadan oluşturdukları pasif ağları dönem dönem aktifleştirmişlerdir (Bkz. Bayat, 2008: 47). Örneğin gecekondulu yıkımlarına, sokak tezgâhlarının kaldırılmasına, işportacıların mallarına el konulmasına, enformel pazar yerlerinin yıkılmasına, kağıt toplayıcıların ardiyelerinin ortadan kaldırılmasına karşı çoğunlukla birden bire geliştirilen ve kolektif savunmaya dönük pasif ağ şekilleri giderek Türkiye’de de yaygın hale gelmiştir (Özkazanç/Ağtaş, 2006: 14). Buna karşılık, yetkililer örneğin belediye başkanları, gecekondulu mahallelerini oy deposu olarak gördüklerinden, bir gecekondulu yıkımı ya da işportacıların mallarına el onulması sonucu pasif ağların aktifleşip aleyhlerine dönmelerinden de çekinmişlerdir. Hatta pasif ağların bu gücünden çeken yetkililerin, gecekondulaşmaya göz yumdukları ve bazı mahallelere elektrik, su, kanalizasyon gibi hizmetleri kısmen de olsa vermek zorunda kaldıkları görülmüştür. Başta kaçak gecekonduların yıkılmaması olmak üzere tüm bunların, madunların otoriteyle kurmuş olduğu sessiz ortaklığın yanı sıra (Işık/Pınarcıoğlu, 2005: 116), Bayat’ın sessiz tecavüz pratikleri olarak belirttiği rüşvet, adam kayırma, patronaj ilişkileri sayesinde mümkün olabildiği anlaşılmaktadır (Kök, 2011: 204). Ancak madunlarla otorite arasındaki ilişkinin, sadece çatışma ve rüşvet ekseninde işlemediği, aynı zamanda sürekli değişebilen tahammül, onaylama ve saygı sınırlarının yeniden keşfedilmesi becerisiyle de şekillendiğini söylemek mümkündür (Emami, 2019: 43-45). Türkiye’de büyük ölçüde otorite ile madunlar arasındaki ilişkinin niteliğine bağlı olarak, bazen polis eşliğinde gecekondulu yıkımları ya da işporta mallarına el koyma gerçekleşmiş olmakla birlikte, çoğunlukla sıradanın sessiz tecavüz pratikleri amacına ulaşmıştır (Bkz. Bayat, 2008. 43). Kısacası, Bayat’ın ifadesiyle, sessiz tecavüz uygulamalarının sonucunda, İstanbul gibi büyük şehirlerde benzer coğrafyalardan göç edenlerin yerleştiği, genelde derme-çatma evlerden oluşan, sorunları enformel yöntemlerle çözerek kurdukları kaçak hayatların yaşadığı çok sayıda yoksul gecekondulu mahalleler oluşmuştur. Bu mekânlar ise, sahip olduğu kendine has ‘gayr-ı sivil toplum’ karakteriyle, barınmanın çok ötesinde yerine getirdiği işlevlerle, madunların şehre tutunma ve var olma çabasının bir aracı haline gelmiştir (Özdemir, 2013: 949-950).

Bayat’a göre, madunların işsizlik sorununun çözümü için geliştirdikleri işportacılık, aynı gecekondulaşma gibi, kırdan şehre doğru yaşanan yoğun göçün bir sonucudur. Bu yönüyle işportacılık, örneğin gecekondulu yapıyı pratiğine kıyasen daha az dikkat çekmekle birlikte önemli bir sessiz tecavüz pratiğidir. Tahran’da ya da Kahire’deki işportacılar, bazen ölümle sonuçlanabilen birçok baskıya maruz kalmış olmalarına rağmen, işportacılığın ne kadar hayati bir sessiz tecavüz pratiği olduğu, ancak Arap Baharını tetikleyen Tunuslu işportacı Muhammed Buazizi’nin kendilerine yapılanları protesto etmek için kendisini yakmasıyla birlikte anlaşılabilmiştir. Türkiye’de Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerde de, zabıtalarla işportacılar arasındaki sokakların hakimiyeti mücadelesi, eskiye göre azalsa da günümüze kadar sürmüştür. Hatta işportacılık gibi sessiz tecavüz taktikleri, neo-liberal politikalar sonucu 1980 sonrası yoksullaşmaya başlayan orta sınıf insanların da geçim kaynağı haline gelmiştir. Özkazanç ve Ağtaş (2014: 40), Ankara’daki işportacılığı ele alırken bu noktaya dikkati çekmiştir. Çalışmada, eski ve yeni olarak iki tür işportacıdan bahseden yazarlara göre, eskiler şehrin eski yoksullarıyken, yeni işportacılar arasında orta sınıftan olup iflas ettiği için bu işi yapmak zorunda olanlar vardır. Çalışmadaki bir diğer vurgu ise, Bayat’ın belirttiği “pasif ağların”

kolektif eyleme dönüşebilmesidir. Yazarlar, Bayat'ın teorisine uygun şekilde Kızılay'daki işportacıların aktifleşmesini ve dahası dernekleşme tecrübelerini aktarmaktadırlar (Özkazanç/Ağtaş, 2014: 46).

Madunların içinde buldukları enformellik ile hayatta kalma stratejisi olarak sessiz tecavüz taktikleri, karşılıklı olarak birbirini besleyen süreçlerdir. Bu süreçlerde, şehre göç etmelerine rağmen köyle bağı devam eden madun ailelerin bazı erkeklerini köyden getirmeleri, kadınların evde yaptıkları el işlerini pazarlara götürüp satmaları, kadınların atölyelerden aldıkları parça başı işlerde (boncuk, motif işleme gibi) düşük ücretle çalışmaları, ekmek, reçel, turşu gibi yiyeceklerin evde üretilmesi, giysilerin evde dikilmesi, az ve ucuz yemek tüketimi, hanenin büyüklüğünü ve bileşimini değiştirerek ölçek ekonomilerinden yararlanma, aileden daha fazla bireyin hatta çocuklarını çalıştırmaları gibi uygulamalar da, madunların şehirde hayatta kalmaya yönelik sessiz ve derinden yürüttükleri enformel pratikler arasında yer almaktadır (Şenses, 2003: 246-252).

Türkiye'deki madunlar, aynen İran'dakiler gibi, karşılaştıkları sorunlara karşı uyguladıkları sessiz tecavüz taktiklerinin çoğunlukla bir suç olduğunun da farkındadırlar. Ancak yaşamak için buna mecbur olduklarını da özellikle belirtmektedirler. Bayat (2008: 42), madunların "başka çaresi olmama", "mecbur kalma" gibi bu tarz durumlarını, "sokak siyasetinin ahlaki söylemi" olarak nitelemektedir. Bayat'ın mecburiyet gerekçesi olarak işaret ettiği ahlaki söylem, Türkiye'de yaygın ve etkin bir sessiz tecavüz pratiklerini ortaya koyan madunlarca da net bir şekilde ifade edilmektedir. Bu durum, İran'daki madunların sessiz tecavüzlerinin gerekçeleriyle uyumludur. Sokak siyasetinin ahlaki söyleminin Türkiye'de yaşanan ilginç birçok örneği, Ankara'da yapılan bir alan çalışmasında⁸ gösterilmiştir. Örneğin çalışmada geçen bir röportajda; kavşaklarda işportacılık yapan Yılmaz'ın, "Bu işi yapmazsam başka iş yok. Dilencilik, hırsızlık yapmaktan iyi. Helal kazanıyorum sonuçta" sözleri, bu ahlaki söylemin açık bir ifadesidir (Kök, 2011: 206). Bu ahlaki söylemin yansımasına bir diğer örnek olarak; "Almış olduğu kömür yardımının bir kısmını kullanıp, diğer kısmını ise parça parça satıp nakit ihtiyacını karşılayan" bir madunun "buna mecburum" ifadesini vermek mümkündür. Yine madun bir anne (Ayten Hanım), ışıklarda mendil satan ve polis/zabıta gelince kaçan çocuğuna, birilerinden aldığı taktikle, kaçmamasını salık vermektedir. Zira anne, yakalandığı zaman devletin çocuğunu okula gönderdiğini ve kendilerine maaş bağlandığını öğrenmiştir. Böylece "hile" ile hem çocuk okula gitmiş hem de belli bir nakit gelire sahip olunmuştur. Türkiye'deki madunların, devletin imkânlarını bu ve benzeri hileli yollarla el geçirdikten (sessiz tecavüz) sonra buna mecburuz demelerini, Bayat'ın ifadesiyle, sokak siyasetinin bir "ahlaki söylemi" olarak değerlendirmek gerekir. Kısacası, Türkiye'de de otoriteye karşı zayıf olduklarının farkından olan madunlar, kaybedecekleri kesin olan bir mücadeleye doğrudan girmektense, günlük hayat pratikleri içinde mecburen ürettikleri sessiz tecavüz taktikleriyle ilerlemeyi tercih etmişlerdir.

⁸ Örneklerin geçtiği çalışma için bkz. Kök, Selcan (2011), Kent Yoksulluğu ve Siyaset: Ankara Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ SBE, Ankara, sh. 207-210.

Öte yandan Türkiye’deki sıradanın sessiz tecavüzü de, Bayat’ın tespitindeki gibi, esasen siyasi değil ekonomik ve sosyal saiklerle gerçekleşmiştir. Ancak, örneğin gecekondu yapımı, sadece hayatta kalma pratiklerinden biri olmakla birlikte, siyasi uzantıları da olan bir uygulama olmuştur. Zira işgal edilen araziler kamuya/vakıflara ait olup, inşa edilen gecekondu imarsız ve kullanılan hizmetler de kaçak olunca, madunların, kazanımlarını korumak için muhatap oldukları kimseler, kaçınılmaz olarak patronaj ilişkisi kurdukları hatta rüşvet vermek zorunda kaldıkları siyasiler olmuştur. Dolayısıyla esasen sadece seçimlerle özdeşleştirilen ve siyasi süreçlerden dışlanan madunlar, yoksulluğun yol açtığı sorunların sonucu olarak zamanla siyasetin konusu haline gelmişlerdir. Diğer bir ifadeyle sokak siyaseti sürecinde doğrudan siyasi amaçları olmasa da, hayat şartlarını iyileştirebilme çabasının dolaylı da olsa siyasi yansımaları ortaya çıkmıştır. Örneğin şehirde sessiz tecavüzüyle ilerleyişini sürdürmek ya da en azından kazanımlarını korumak isteyen madunlar, çaresizlik döngüsüne girmiş kalabalıkların takatsizliklerini anlatan bir ruh haliyle siyasetten hiç umutlu olmadıkları halde, seçimlerde oy kullanmaya gitmişlerdir. Bu bağlamda, ilgili alan çalışmasında; siyasetten hiç umutları olmadığı halde, yine de oy vermeye gittiğini söyleyen tatmin edici örnekler bulunmaktadır. Bunlardan örneğin Keçiören’de şehir yoksulu şartlarına sahip Melahat Hanım, “kimsenin umurlarında olmadıklarını ve kime oy versem bir şeyin değişmediğini ifade etmekle birlikte, yine de oy vermeye gittiğini” söylemiştir (Kök, 2011: 189).

Sokak siyaseti açısından paradoks gibi görünen bu durum, siyasi bir amaç ya da beklenti içinde olmaktan ziyade, genel anlamda sessiz tecavüzleriyle elde ettikleri kazanımlarını kaybetme kaygısıyla siyasilerle girilmiş olan patronaj ilişkinin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Madunların, esasen böyle bir ilişkiyle, siyasilerin kendilerini oy kaynağı olarak görmelerini yeni bir sessiz tecavüz taktiği olarak fırsata çevirmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Bu durum Bayat (2008: 52, 53, 77)’in da belirttiği gibi, İran’da madunlar açısından yaşanan olumsuzlukların aksine demokratik sistemlerde birçok avantajın olduğu tespitinin Türkiye’deki bir yansımasıdır. Zira siyasetçilerin seçimlerde madunlardan oy alabilme çabasının sonucu, sıradanın sessiz tecavüzleri amacına ulaşmış ve değil gecekondu yıkmak aksine altyapı hizmeti sunma hatta tapu verme gibi vaatlerde bulunmaya kadar gittikleri görülmüştür. Böyle bir ilişkinin sonucu olarak, Türkiye’de örneğin 1966’da çıkartılan Gecekondu Kanunuyla gecekonduların kalıcılığının önü açılmıştır.

1980’lere gelindiğinde, İran’daki otoriter uygulamalar sokak siyasetini çıkmaza sokarken, Türkiye’de ise sokak siyaseti bağlamında işleyen sıradanın sessiz tecavüzü, hem güçlenen patronaj ilişkisi hem de çok partili hayatın avantajları sayesinde yeni bir dönem başlatmıştır (Bkz. Bayat, 2008: 247). Zira şehirde ilerleyişini sürdüren madunlar, çok partili hayatın getirdiği rekabetten yararlanarak kazanımlarına yenisini eklemiş ve meşrulaşmaya başlayan tek katlı gecekonduların yerini “apartman-gecekondu” almıştır (Şenyapılı, 2000; Bayat, 2008: 52, 53, 77). Madunların ilerleyişinin bir kazanımı olan bu durum, fiili duruma resmiyet kazandırılması sürecine de zemin hazırlamıştır. 1984’te, işgal edilen arazilere mülkiyet hakkı doğuran “Tapu Tahsis Belgesi” nin verilmesi bunun en önemli sonucudur. Bu noktaya gelinmesinde ise, her zaman olduğu gibi sıradanın sessiz tecavüzünün yani fiili durumun oy kaygısıyla siyasiler tarafından

kabullenilmesi rol oynamıştır (Bkz. Bayat, 2008. 77). Kısacası, şehirde varlıkları dahi sorgulanan ve yaşadıkları sorunlar gündem dahi olmayan madunlar, 1990'ların ortalarına kadar madun siyaseti bağlamında şehre tutunmak ve hayatlarını iyileştirmek amacıyla sessiz tecavüzlerini sürdürmüşlerdir. Bu sebeple madunların siyasetle ilişkileri, genelde dolaylı ve savunma seviyesinde yani kazanımlarını kaybetmeme amacıyla cereyan etmiştir.

Sonuç

Sanayi Devrimiyle birlikte gelişen şehirlerin artan işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak kırdan şehre yönelen göç dalgası, şehirde beraberinde bir takım olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Küresel kapitalizmin adeta gettolaştırdığı küresel güneyde yer alan ülkeler, bu olumsuz sonuçların yoğun yaşandığı örnekler olmuştur. Bu ülkelerde, kapitalizmin gittikçe ağırlaşan bir yansıması olarak, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlaşma gibi politikaların terk edilmesiyle şehirlerde özellikle göçmenler arasında yoksulluk giderek yaygınlaşmıştır. Bu olumsuzluklara göçmenlerin şehrin her düzleminden dışlanması da eklenince literatürde “şehir yoksulluğu” olarak tanımlanan yeni bir yoksulluk şekli kendisini göstermiştir.

1960'lardan itibaren yaşanan göç ve sonrası olaylar, küresel güney ülkelerinden birisi olan İran'da da, şehir yoksulluğunun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle Tahran merkezli yaşanan bu sosyal değişim, şehir yoksulları (madunlar) tarafından şehirde var olmak ve hayatlarını iyileştirmek amacıyla alttan alta, gündelik ve sessiz gelişen yeni bir siyaset tarzını ortaya çıkarmıştır. Yaşanan sosyal değişim ve gelişen yeni tarz siyaset, İranlı yazar Asef Bayat tarafından gözlemlenmiş ve birçok içeriğiyle birlikte “sokak siyaseti (street politics)” olarak tanımlanmıştır. Sokak siyaseti, Bayat'a göre, İran'daki işsizlerin, gecekonducuların, işportacıların vb. tüm şehir yoksullarının (madunlar) mekân yaptıkları ve özgün bir hayat tarzı geliştirdikleri ortamlarda çok boyutlu gerçekleşen her türlü faaliyetin adıdır. Böylelikle Bayat, madunların derinden, sessiz ve kendiliğinden yürüttüğü siyasallaşmanın kodlarını ararken, İran'da Devrimden bağımsız olarak birçok değişime kaynaklık yapan, başta 'sokak siyaseti' olmak üzere 'gayr-ı sivil toplum', 'sessiz tecavüzü', 'pasif ağlar' gibi kavramlar ekseninde özgün bir teorik çerçeve oluşturmuştur.

Bayat, Türkiye'yi doğrudan bir analize konu yapmamış olsa da, başta eserlerinin sunuş kısımları olmak üzere Ortadoğu ülkelerine dair yaptığı genellemelerine Türkiye'yi de bir şekilde dâhil etmesinden hareketle, eserlerinde teorik çerçevesini oluşturduğu görüşlerinin Türkiye'de de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Neo-liberalizmin siyaset ve ekonomiye damgasını vurduğu 1980'li yılların öncesinde milliyetçi-popülist rejimlere sahip olan birçok Ortadoğu ülkesi arasında Türkiye'yi de zikretmesi buna önemli bir örnektir. Dolayısıyla sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan tüm süreçler, yoğunluk dereceleri farklı olsa da Türkiye'de de söz konusudur.

1950'li yıllardan itibaren başlayan göç sürecinin sonucu olarak, Türkiye'de yoksulluk, 1980'lerden sonra şehri yoksulluğu şeklini almış ve 90'lı yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte İstanbul, Ankara gibi şehirlerde yaygınlaşmıştır. Türkiye'de, yoksullukla mücadele anayasal bir zorunluluk olmasına rağmen, kamu kurumu ve kuruluşları bu mücadelede yetersiz kalmış ve devlet “sosyal” olmaktan hızla uzaklaşmıştır. Dolayısıyla

Türkiye’deki şehir yoksulları, aynen İran’daki gibi, şehirdeki sorunlarla baş edebilmek ve hayatta kalabilmek adına bir plan dâhilinde olmaksızın kendiliğinden, sessiz ve derinden tecavüz taktiklerini kullanmışlardır. Özellikle İstanbul, Ankara gibi şehirler, sıradanın sessiz tecavüzünün çeşitli görünümünü sergileyen şehirler haline gelmiştir. Yeni şartların zorlamasıyla oluşan bu çaba, sokak siyasetinin ortaya çıkmasına ve doğal bir süreç olarak kendiliğinden Türkiye’de de, yine Bayat’ın ifadesiyle, devrimden kadar etkili siyasi bir sürecin başlamasına yol açmıştır. Her şeyden önce Ankara, İstanbul gibi büyük şehirlerde sıradan insanların sessiz tecavüz pratikleri, devletten özerk ancak enformel nitelikte ‘gayr-ı sivil’ bir alanı kendiliğinden oluşturmuştur. Türkiye’deki madun göçmenler, bu alan sayesinde, yaşadıkları sorunları çözebilmek ve maruz kaldıkları zorlukları göğüsleyebilmek adına ortaya koydukları sessiz pratiklerle kurdukları kaçak hayatlarıyla şehirde ilerleyebilmişlerdir.

Sonuç olarak; Bayat’ın kavramlaştırmasında “madun” olarak ifade edilen şehir yoksullarının yani sıradan insanların sessiz tecavüz pratikleri, Türkiye’de 1990’lı yılların ortasına kadar, başta barına sorunu olmak üzere şehirdeki birçok sorunun çözümünde enformel yöntem olarak kullanılmıştır. Madunların ortaya koyduğu her bir sessiz tecavüz pratiği, Bayat’ın “kolektif mal ve hizmetlerden pay alamayan madunların bu sayede yeniden bölüşüme katılması” çerçevesinde birer sokak siyaseti örneğine dönüşmüş ve Bayat’ın bu bağlamda belirttiği hususlar, başta Ankara, İstanbul gibi büyük şehirler olmak üzere Türkiye’de de yaşanmıştır.

Kaynakça

- Bayat, A. (2006). *Ortadoğu’da Maduniyet: Toplumsal Hareketler ve Siyaset*, (Çev. Ö. Gökmen ve S. Deren), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bayat, A. (2008). *Sokak Siyaseti*, (Çev. S. Torlak, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Beall, J. and Fox, S. R. (2006). *Urban Poverty And Development in The 21st Century: Towards An Inclusive and Sustainable World*, Oxfam Gb Research Report.
- Castells, M. (1983). *The City and Grassroots*, Berkeley: University of California Press.
- Çakır, Ö. (2002). “*Sosyal Dışlanma*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4 (3): 83-104.
- Çolakoğlu, E. (2003). “*Kentsel Yoksulluk*”, Şu Kitapta: M. A. Çukurçayır ve A. Tekel, Yerel ve Kentsel Politikalar, Konya: Çizgi Yayınevi: 463-490.

- Danış, D. (2008). "Asef Bayat İle Söyleşi: Kent, Modernite ve Yoksulluk", İstanbul Dergisi, (64), www.Birikimdergisi.com/Birikim/Makale, 21.02.2020.
- Emami, M. (2019). Neoliberal Dönemde Tahran'da ve Ankara'da İşportacılık. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.
- Erder, S. (1995). "Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları", Toplum ve Bilim, (66): 106-121.
- Gökburun, İ. (2017). "İstanbul'da Nüfusun Gelişimi ve İlçelere Dağılımı (1950-2015)", Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi, 1 (3): 110-130.
- Güneş-Ayata, A. (1991). "Gecekonduarda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşerilik", Toplum ve Bilim, 51/52, Kış: 89-101.
- Gürler Hazman, G. (2010). "Kamusal Etkililik Göstergesinin Seçilmiş Değişkenler Üzerindeki Etkilerinin OECD Ülkeleri Açısından Değerlendirilmesi", Afyon Kocatepe Üni. İİBF Dergisi, 12 (2): 1-22.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. M. (2005)., Nöbetleşe Yoksulluk, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", Şu Kitapta: O. Baydar, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları: 249-268.
- İngün, Ö. (2013). "Dönüş(Türül)En Mahallelerde Toplumsal Muhalefet ve Cinsiyet", Şu Kitapta: C. Ergun, M. Güneş, ve A. Dericioğulları, Kent Üzerine Özgür Yazılar, İstanbul: Bağlam Yay.: 216-237.
- Kaygalak, S. (2001). "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği", Praksis, (2): 124-172.
- Keyder, Ç. (2005). "Globalization and Social Exclusion in Istanbul", International Journal of Regional Research, 29 (1), March: 124-134.
- Koray, M. (2008). Sosyal Politika, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kök, S. (2011). Kent Yoksulluğu ve Siyaset: Ankara Örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara.
- Mingione, E. (1993). "New Urban Poverty and The Crisis in The Citizenship/Welfare System: The Italian Experience", Antipode, 25(3): 206-222.
- Özbudun, S. (2002). "Küresel Bir Yoksulluk Kültürü Mü?", Şu Kitapta: Y. Özdek, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ankara: TODAİE Yay.: 53-69.
- Özcan, A. ve Karakılıç, Y. (2007). "Kent Yoksulluğunun Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Hareketleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", Şu Kitapta: IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, Çanakkale: ÇOMU Yayınları: 439-453.

- Özdemir, G. (2014). *Hemşehri Derneklerinin Baskı Grubu Niteliği*, Ankara: Nobel Dağıtım.
- Özdemir, G. (2013). “Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri”, *Turkish Studies*, 8(6): 943-959.
- Özkazanç, A. (2007). *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özkazanç, A. ve Ağtaş, Ö. (2014). “Bütün toplumun çelişkide olduğunu söyleyeceğim size!” Seyyar Esnafın Sokakla İmtihanı, Kenarın Kitabı, Şu Kitapta: F. Şenol Cantek, “Ara”da Kalmak, Çeperde Yaşamak, İstanbul: İletişim Yayınları: 11-60.
- Özkazanç, A. ve Ağtaş, Ö. (2006). “Kaçak Hayatlar ve Sokak Siyaseti: Asef Bayat Üzerine Bir Değerlendirme”, *Birikim*, (208), Ağustos: 13-27.
- Öztürk, M. ve Altuntepe, N. (2008). “Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması”, *Journal of Yasar University*, 3(11): 1587-1625.
- Park, R. (1982). “Human Migration and Marginal Man”, *American Journal of Sociology*, 33(6): 881-893.
- Ryan, K., (2007). *Social Exclusion and the Politics of Order*, U.S.A: Manchester University Press.
- Sağlam, S. (2006). “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (5): 33-44.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Stonequist, E. (1935). “The Problem of the Marginal Man”, *American Journal of Sociology*, 41 (1): 1-12.
- Şengül, H. T. (2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, İstanbul: Wald Demokrasi Kitaplığı.
- Şenses, F. (2003). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2000). “Enformel Sektör: Devingenlikten Durağanlığa/ Gecekondulaşmadan Apartmanlaşmaya”, Şu Ktapta: H. Akder, ve M. Güvenç, Yoksulluk (Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu), İstanbul: TESEV Yayını: 161-183.
- Tümtaş, M. S. ve Çelikkaleli Ö. (2014). “Kente Göç Sosyal Dışlanmışlık Ve Ergenlerdeki Psikolojik Belirtileri”, Şu Kitapta: A. Keçeli ve Ş. Çelikoğlu, *Kent Çalışmaları I*, Ankara: Detay Yayınları: 41-66.
- Tümtaş, M. S. (2012). *Kent, Mekân ve Ayrışma*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yılmaz, M. (2012). "Küreselleşme ve Kentsel Yoksulluk: Sosyolojik Bir Perspektif", İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1 (4): 257-287.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı (2009), 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı, 103 sayılı İBB Meclisi Kararı.

TÜİK (2019), www.tuik.gov.tr, 31.12.2019.

Yayın Geliş Tarihi: 14.10.2020

Yayın Onay Tarihi: 25.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.810502

Mehmet ALTAY •

The Implications of EMI Education for Graduates' Employment Conditions

Öğretim Dilinin İngilizce Olmasının Mezunların İstihdam Durumları Üzerine Yansımaları

Abstract

The exponential growth of EMI is attributed to various factors depending on social differences. In the context of Turkey, the promising nature of EMI over the job prospects plays a significant role for students' academic decisions. Turkish universities generally implement either full EMI or partial EMI. Previous studies have mainly addressed EMI at tertiary level and often failed to refer to the implications of it for graduates' business lives. The aim of this current paper is to report the influence of different EMI types over four aspects of employment as: employment status of graduates, being employed in a subject-related field, being employed in a division-related field, and finally the duration of seeking for a job after graduation. The findings revealed that there is a significant difference between the graduates of the two EMI types regarding the first two, whereas there seems to have no difference in the latter aspects.

Keywords: English medium instruction (EMI), higher education (HE), full EMI and partial EMI, job prospects

JEL Codes: E24, I21, I23, J21, J64, Z13

Özet

Öğretim dilinin İngilizce olmasına olan yoğun ilgi, sosyal farklılıklara bağlı olarak çeşitli faktörlere dayandırılmaktadır. Türkiye bağlamında bu ilgi, mesleki beklentilere hitap etmesi suretiyle öğrencilerin akademik kararlarında önemli bir rol oynamaktadır. Türkiyedeki üniversitelere genel olarak ya tüm derslerde İngilizce, ya da kısmi olarak İngilizce eğitimi uygulamaktadırlar. Şu ana kadarki çalışmalar, öğretim dilinin İngilizce olmasının yüksek öğretimdeki etkilerine yönelik olup mezunların iş hayatlarındaki etkilere pek değinilmemiştir. Bu çalışmanın amacı ise öğretim dilinin İngilizce olmasının, dört farklı istihdam göstergesi üzerindeki etkisini raporlamaktır: mezunların istihdam durumları, bölüm bazlı bir iş kolunda çalışmak, fakülte bazlı bir iş kolunda çalışmak, ve son olarak da mezuniyet sonrası iş arayışında geçirilen süre. Elde edilen bulgular, ilk iki boyut söz konusu olduğunda farklı iki EMI türünün aralarında anlamlı farklılıklara işaret etmiştir, öte yandan son iki boyutta ise anlamlı sayılabilecek bir fark gözlemlenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğretim dilinin İngilizce olması (EMI), yüksek öğretim, tam EMI ve kısmi EMI, mesleki beklentiler

JEL Kodları: E24, I21, I23, J21, J64, Z13

Introduction

Research into the use of English as the language of teaching in higher education (HE) has witnessed an extraordinary growth over the past few decades across the world (Dearden, 2014, 2015; Kirkpatrick, 2014; Macaro, Curle, Pun, An, & Dearden, 2018) as well as in Turkey (Aslan, 2018; Karakaş, 2018, 2019, Kırkgöz, 2017, 2019; West, Guven, Parry & Ergenekon, 2015). This phenomenon, called English Medium Instruction (EMI), is defined by Macaro (2018) as “the use of the English language to teach academic subjects (other than English itself) in countries or jurisdictions where the first language (L1) of the majority of the population is not English” (p. 18). A significant proportion of these contexts are ex-colonised countries as a natural consequence.

However, the spread of EMI may not be attributed only to the historical grounds. Some other countries such as Turkey, where English has never been used as a first or second language of the society, also experienced the exponential growth of EMI programmes (Curle, Yuksel, Soruç, & Altay, 2020). Several reasons have been investigated so far to address to this expansion in different contexts. Considering job prospects of EMI students as one of these factors, this current study concentrates on certain outcomes of EMI in graduates’ professional lives by comparing two different EMI implementations (i.e., full vs. partial EMI).

1. Exponential Growth of EMI and Its Factors

The exponential growth of the EMI programmes globally has been the focus of many previous studies. When reasons and motivations behind this growth have been discussed; reasons such as the internationalisation and globalisation attempts of the universities (O’Dowd, 2015), an urge to recruit a higher number of domestic and international students (Dafouz, 2018; Doiz, Lasagabaster & Sierra, 2013), enhancing the quality and reputations of the educational programs (Nguyen, Walkinshaw & Pham, 2017), university rankings (Rauhvargers, 2013) and student and staff mobility (Kirkpatrick, 2014) have been discussed.

In the Turkish context, factors such as the internationalization of the HE system in Turkey after joining the Bologna Process in 2001 (Karakaş, 2018) and economic affordability in an increasingly globalized world (Kırkgöz, 2019) have been put forward as reasons for expanding EMI. Previous studies also report that programmes where English is used as the language of teaching have traditionally been more popular for students and parents when compared to programmes without EMI (Başibek et al., 2013). This popularity can be well explained by the likelihood of finding better jobs after graduation (Oz, 2005). In addition to this, EMI has been viewed as a tool to access a better education and a more respected job with good reimbursements (Kırkgöz, 2005). Further studies also highlighted the intellectual development of students through using the target language (Turhan, Kırkgöz, 2018; Atik, 2010); gaining social prestige (Atik, 2010), and

success at work (Arkın, 2013) as other reasons for the inclination towards EMI in Turkish HE.

1.1. EMI and Job Prospects

When EMI and job prospects have been examined together, many studies reported the perceptions of the students, teachers or administrators that EMI improves students' job prospects and chances for employment both globally (Doiz, Lasagabaster & Sierra 2013; Lei & Hu 2014) and locally in Turkey (Oz, 2005; Kırkgöz, 2005). However, we do not have the results of studies (except some notable examples from the Chinese context) where EMI graduates have been asked about their job opportunities after graduation, and the perceptions of the stakeholders have been tested.

Many higher education institutions globally adopt EMI programmes to enhance their students' social mobility and employment prospects (Björkman 2008; Chan & Dimmock 2008; Irvine et al. 2011). Previous studies have reported the beliefs and perceptions of the students that EMI helps students to attain better job prospects (Kırkgöz, 2005; Oz, 2005; Zhang 2017). This assumption may stem from two main reasons: On one hand, international companies in many countries would require their employees use English in the work setting and on the other hand EMI is believed to "kill two birds with one stone; in other words, students simultaneously acquire both English and content knowledge" (Rose, Curle, Aizawa & Thomson, 2019, p. 2).

Even though these benefits have been put forward by many stakeholders, in studies where students have been asked about the opportunities they receive after EMI instruction, some studies portray a pessimistic picture where the students state that job prospects attained via EMI studies are only benefitted by a group of few privileged students (Hu, Li, & Lei, 2014). From the Chinese context, some studies report that only a limited number of EMI graduates actually use English in their daily routines at work (Yang 2006; Gil 2010) and finding a job quickly after graduation can be a myth (Gu & Lee, 2018). Still, universities judge that switching to English will not only improve their graduates' job prospects but will make them more tempting to applicants drawn by well-paid future careers (Galloway, 2017). In turn, the number of EMI programmes, regardless of the EMI type, is globally in an expansion. To our best knowledge, no prior study has focused on the relationship between job prospects and EMI studies in the Turkish HE setting. Motivated from the gap in the literature, this study aims to address following research questions:

RQ1- Does the employment status significantly differ depending on the EMI type being graduated?

RQ2- Does being employed in a division-related field depend on the graduates' EMI type?

RQ3- Does being employed in a subject-related field depend on the graduates' EMI type?

RQ4- Does the duration of seeking for a job significantly differ depending on the EMI type being graduated?

2. Method

2.1. Context of the study

Two models of EMI are adopted in Turkish HE context as full and partial. Although the partial EMI institutions offer 30% of the programme courses in English, all EMI tertiary education is operationalized through the imposition of a preparatory year programme (PYP) for those students whose English is below a certain level (Macaro, 2018). The context of the study consists of a state university for each of the two models. In both, the data came from the engineering graduates of the two universities. The full EMI university is in the South-eastern Region of Turkey, whereas the partial EMI university is in the North-western Region. Both are located in metropolitan areas surrounded by industrial zones. Despite being in different parts of the country, the graduates of both universities are distributed all around the state regardless of their occupational status.

2.2. Participants

Although the engineering division of the two universities consist of various subjects, only three common subjects are determined to provide participants in this study. The total number of the participants is 248 graduates and their distribution within subjects and between universities are equally weighted for the consistency of the data. Therefore, stratified sampling is applied to compare the two EMI models.

2.3. Data collection

The participants were provided with an online survey concerning the feasibility of the data collection. Supplying the necessary consent check beforehand, the survey included the following items: (a) the subject of the participants, (b) the university of the participants, (c) their occupation status, (d) whether they are employed in a position that is related to their division, (e) whether they are employed in a position that is related to their subject, and finally (f) how long they have sought job before being employed. The former two items were to be used in demographic distribution of the participants and the remaining items were respectively to compare the EMI models. The survey was directed in Turkish and the content validity of the items (Dörnyei, 2007) was assured before the procedure started.

2.4. Data analysis

The format of all survey items were designed in categorical variables. While the last item on the duration of being employed included options of intervals, all the remaining items had nominal options. As both the dependent and independent variables were categorical and thus cannot bear parametric qualities, the data were analysed through cross-tabulation and Chi-Square test for independence for (Dörnyei, 2007). The quantitative analyses were conducted through using the computing software R. They were also illustrated in the data visualization software Tableau Desktop.

3. Findings

3.1. Survey item # 1

The first survey item aimed to investigate the employment status of 248 graduate participants of both full and partial EMI. The options were three fold as “working”, “not working actively seeking new opportunities”, and “not working, not seeking opportunities”. The logic behind having the second and the last options together is to see whether or not their being unemployed depends on their individual choice. In order to see the distribution of the responses into the two EMI types, the following crosstabulation was prepared and Pearson’s Chi-squared test was run whether the distribution indicates and independence between the types.

Table 1: Pearson's Chi-squared Test of Independence Between EMI Types

EMI Type	Employment status		
	Not working, actively seeking new opportunities	Not working, not seeking opportunities	Working
Full EMI	10	6	108
Partial EMI	22	2	100

$$\chi^2 (2, N = 248) = 6.8077, p = 0.03325$$

As seen in Table 1, full and partial EMI depicts an independence in terms of the employment status of the participant graduates ($p < 0.05$). Based on the descriptive findings, it is evident that the number of full EMI graduates employed are relatively more than those of partial EMI. In line with this finding, full EMI graduates unemployed and seeking for new opportunities are almost as half of the partial EMI graduates. To our surprise, those who are not working and not seeking opportunities is higher in full EMI. That is to say, EMI graduates who are unemployed on their own will are more common in full EMI.

3.2. Survey item # 2

Since graduating from a certain subject may not always mean to find a relevant position with that subject, the second item investigated the distribution of the two EMI types with this respect. The participants were asked if they were employed in a related field to the subject that they graduated from. The findings are as in Table 2.

Table 2: Pearson's Chi-squared Test with Yates' Continuity Correction for Being Employed in a Subject-Related Field

EMI Type	Being Employed in a Subject-Related Field	
	Yes	No
Full EMI	98	26
Partial EMI	74	50

$$\chi^2 (1, N = 248) = 10.036, p = 0.001535$$

Based on graduates’ responses, a striking difference between the EMI types in the second item is clear as well ($p < 0.05$). Parallel to the findings in the first item, the number of full EMI graduates who are employed in a subject related field overwhelm the number of partial EMI graduates. This refers that full EMI graduates are occupied significantly more in subject-related fields in our case. Conversely, it also means that partial EMI graduates are employed more in other fields than their subject.

3.3. Survey item # 3

When the issue is engineering, there is a limited number of subject varieties to study at higher education. However, the subfields of this division are way further accordingly. Besides, some subjects of engineering can also cover the technical qualities and specifications of the other engineering subjects. For this reason, engineering graduates can often find a position in a different subject of engineering in the field. To illustrate this, the EMI types are cross tabulated again as in Table 3.

Table 3: Pearson's Chi-squared Test with Yates' Continuity Correction for Being Employed in a Division-Related Field

EMI Type	Being Employed in a Division-Related Field	
	Yes	No
Full EMI	106	18
Partial EMI	100	24

$\chi^2 (1, N = 248) = 0.7166, p = 0.3973$

The findings justify the previous findings as in the first and second survey items as well. However, the difference of the EMI types according to being employed in a division-related field is not much as significant ($p > 0.05$). As a result, there appears to be a parallelism between full and partial EMI types in terms of graduates’ being employed in engineering rather than another division. Still, full EMI graduates are slightly more populated to work in a division-related field.

3.4. Survey item # 4

The two EMI groups were compared according to the duration of graduates’ seeking for a job after graduation with a final survey item. The options were provided in irregular intervals as in the following table. The descriptive findings were compared statistically to see if the two EMI types are independent of one another concerning the employment procedure.

Table 4: Pearson's Chi-squared Test for the Duration of Seeking for a Job After Graduation

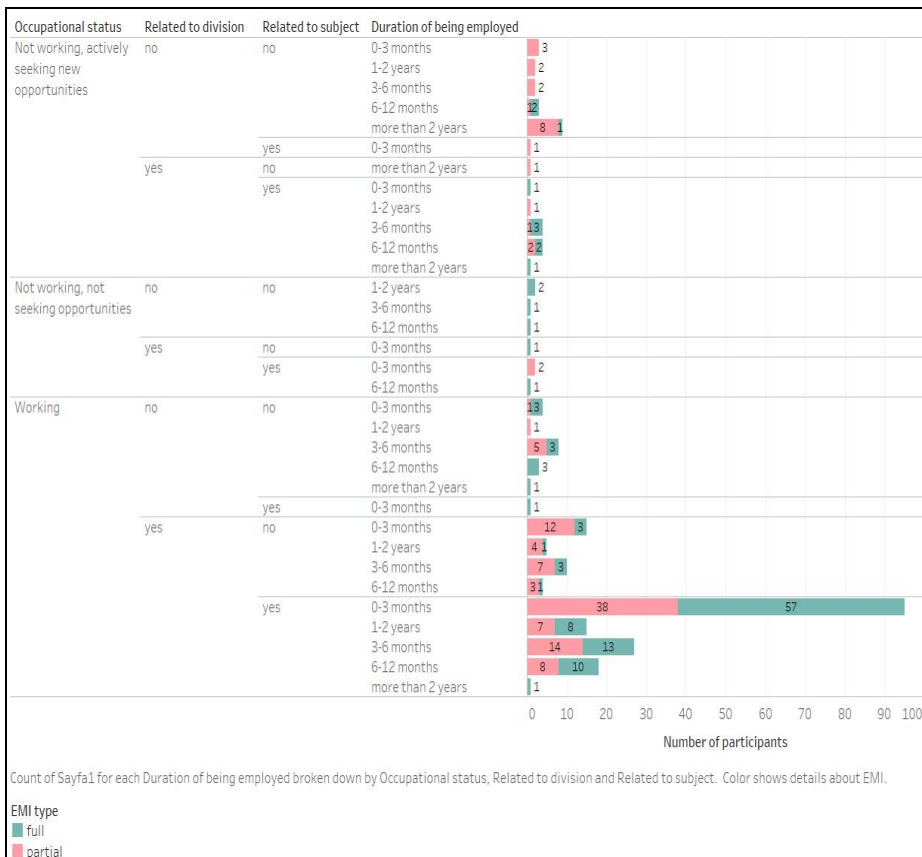
EMI Type	Duration of seeking for a job after graduation				
	0-3 months	3-6 moths	6-12 months	1-2 years	More than 2 years
Full EMI	66	23	20	11	4
Partial EMI	57	29	14	15	9

$\chi^2 (4, N = 248) = 4.9481, p = 0.2927$

As in the third item, the findings of the fourth item does not indicate a significant difference between full and partial EMI in terms of the duration spent while seeking for a job ($p > 0.05$). The descriptive findings refer to some noteworthy indications nevertheless. Full EMI graduates are occupied slightly more within the first year after graduation, mostly in the first three months. Partial EMI graduates find a job mostly in the first three months too, but but the cumulative number of partial EMI graduates who find a job only after the first year is 24 while it is only 15 in full EMI.

Regardless of the significance of their statistical independence, full and partial EMI types have distinctive facets of distribution in the aforementioned survey items. Full EMI seems to bear comparatively better statistics in not only being employed, but also in the duration of being employed. Figure 1 illustrates an overall chart of distribution of the comparison.

Figure 1: Distribution of participants into categoric variables

4. Discussions

As mentioned earlier, EMI programmes at HE has a relatively higher popularity among students and parents (Başibek et al., 2013), and it could be attributed to a better likelihood of finding better jobs after graduation (Oz, 2005). In a similar vein, universities

utilize this deed and maintain establishing even more EMI programmes. HE institutions have the idea that these programmes do not only improve their graduates' job prospects, but also the graduates have better chances in being hired for well-paid jobs (Galloway, 2017). However, not all EMI programmes are of the same type and may not offer parallel opportunities. From this point of view, this study set out with the aim of investigating if the two EMI types in Turkish HE, namely full and partial, promise "better" occupational conditions in line with one another.

To shed light on this query, the first condition was set on being employed or not. It is seen that the graduates of full EMI programmes have statistically better employment situations. In addition, it is also observed that those who are unemployed on their own will are more common among EMI graduates, while the participants who are unemployed but seeking for a position is more frequent among partial EMI graduates. In fact, these findings somewhat reject the previous research in Turkish context in that students felt they would learn educational content easier for their professional career through their L1 (Kırkgöz 2014; British Council & TEPAV, 2015). However, partial EMI at which L1 is 70% of the medium instruction did not result in any better employability outcomes than full EMI.

A great many of the division-based studies on EMI is contextualized in engineering both globally (world (e.g. Vinke, 1995; Klaassen, 2001; Ball & Lindsay, 2013) and in Turkey (e.g. Kırkgöz, 2005; Başıbek , Dolmacı, Cengiz , Bür , Dilek , Kara, 2014; Soruç & Griffiths, 2018; Soruç, Dinler, & Griffiths, 2018; Turhan & Kırkgöz, 2018). Notwithstanding these, the second condition of this study focused on the implications of EMI types over being employed in a field which is related to the graduates' division. The findings referred to no significant difference between the two EMI types and their role in this regard, whereas full EMI graduates overwhelmingly occupy subject-related positions when compared to partial EMI graduates.

The final condition handled in this study was on the duration of seeking for a job after graduation. According to a 2019 report by the HR Office of the Presidency of the Republic of Turkey, nine subjects of engineering are amongst the top 25 in terms of duration of finding a job after graduation. The comparison of the EMI types did not reveal a significant variation in terms of the duration of being hired, but partial EMI graduates are more probable to wait over a year comparatively. All in all, full EMI graduates reflected to have obtained better conditions than their partial EMI counterparts in Turkey.

4.1. Limitations

There are also a range of limitations to this current research. The number of participants is, first of all, limited to generalizing the results in a wider context. This can be seen as an unavoidable result of graduate access difficulties. One other point that must be taken into account is that a few of the participants, but not many, have been overseas, usually as an exchange student. This factor and such can have a prompting role in their recruitment and thus influence the results. As such an example, a partial EMI graduate may have been abroad for a year to study and have taken all classes in English. Employers may also think that a graduate who has been abroad should be adequately competent; thus, exempted from any English proficiency test. Finally, geographic reasons

can be counted as another restriction. These two universities are distant to one another. Considering the participants might have had the opportunity to be employed at a nearby setting to their universities, the facilities they were supplied by their organizations can also vary.

Conclusion

Most EMI research so far has focused on the aspects at tertiary level. These studies include students' academic success, the challenges they experience and so on. Although EMI education at tertiary level is undoubtedly and most occasionally preferred so as to find better job opportunities after graduation, there is not enough research on the implications of EMI in actual business life. This study aimed to investigate four facets of employment and the implications of EMI types over them.

Addressing the job prospects of its graduates in Turkey, engineering is one of the most promising business fields. Based on the findings, it can be argued that engineers who graduate from an EMI faculty, regardless of the EMI type, are probable to have good employment conditions. When compared to partial EMI, full EMI offers even better opportunities not only in finding a job, but also finding a subject-related one. When the unemployment rates and the time spent for job hunt in other business fields in Turkey are taken into account, an EMI graduate of engineering apparently have a hot hand. Further studies are required to be conducted to perceive the insights of the EMI phenomenon after graduation.

References

- Arkın, İ. E. (2013). English-medium instruction in higher education: A case study in a Turkish university context. Doctoral dissertation. Eastern Mediterranean University (EMU).
- Aslan, M. (2018) The debate on English-medium instruction and globalisation in the Turkish context: a sociopolitical perspective, *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 39:7.602-616. DOI: 10.1080/01434632.2017.1417413
- Atik, E. (2010). Perceptions of students towards English medium instruction at tertiary level: the case of a Turkish private university. Unpublished master's thesis, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- Başıbek, N., Dolmacı, M., Cengiz, B. C., Bür, B., Dilek, Y., & Kara, B. (2013). Lecturers' Perceptions of English Medium Instruction at Engineering Departments of Higher Education: A Study on Partial English Medium Instruction at Some State Universities in Turkey. 5th World Conference on Educational Sciences. 116, 1819 – 1825. Rome: Elsevier Ltd.

- Björkman, B. (2008). 'So where we are?' Spoken lingua franca English at a technical university in Sweden. *English Today*. 24(2). 35-41. doi:10.1017/S0266078408000187
- Brenn-White, M. & E. Faethe (2013). *English-taught master's programs in Europe: A 2013 update*. New York: Institute of International Education. Retrieved from <http://www.iie.org/Research-and-Publications/Publications-and-Reports/IEE-Bookstore/English-Language-Masters-Briefing-Paper-2013-Update#.V8yYMo-cG3g>.
- Chan, W. W. Y., & Dimmock, C. (2008). The internationalization of universities: Globalist, internationalist and translocalist models. *Journal of Research in International Education*. 7(2). 184-204 <https://doi.org/10.1177/1475240908091304>.
- Curle, S., Yuksel, D., Soruc, A., & Altay, M. (2020). Predictors of English medium instruction academic success: English proficiency versus first language medium. *System*. 95 <https://doi.org/10.1016/j.system.2020.102378>
- Dafouz, E., (2018) English-medium instruction and teacher education programmes in higher education: ideological forces and imagined identities at work, *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 21(5). 540-552.
- Dearden, J. (2014). *English as a medium of instruction - a growing global phenomenon*. British Council.
- Dearden, J. (2015). *English as a medium of instruction – a growing global phenomenon*. London: British Council. Retrieved from https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/e484_emi_cover_option_3_final_web.pdf.
- Doiz, A., Lasagabaster, D., & Sierra, J. M. (2012). *English-medium instruction at universities: Global challenges*. <https://doi.org/10.1093/elt/cct045>
- Dörnyei, Z. (2007). *Research methods in applied linguistics*. New York: Oxford University Press.
- Fenton-Smith, B., P. Humphries & I. Walkinshaw (2017). *English medium instruction in higher education in Asia Pacific: From policy to pedagogy*. Dordrecht: Springer.
- Galloway, N. (2017). *How effective is English as a medium of instruction (EMI)?* Retrieved 2020, from British Council: <https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/how-effective-english-medium-instruction-emi>
- Gil, J. (2010). The double danger of English as a global language. *English Today*. 26(1). 51-56.
- Gu, M.M., Lee, J.C., (2019). "They lost internationalization in pursuit of internationalization": students' language practices and identity construction in a

- cross-disciplinary EMI program in a university in China. *High Educ.* 78. 389–405. <https://doi.org/10.1007/s10734-018-0342-2>
- Hu, G., Lei, J., (2014). English-medium instruction in Chinese higher education: a case study. *High Educ* 67, 551-567 <https://doi.org/10.1007/s10734-013-9661-5>
- Hu, G., Li, L., & Lei, J. (2014). English-medium instruction at a Chinese University: Rhetoric and reality. *Language Policy*. <https://doi.org/10.1007/s10993-013-9298-3>
- Irvine, A., Pecorari, D., Shaw, P., & Malmström, H. (2011). English for Academic Purposes at Swedish universities: Teachers' objectives and practices. *Ibérica*. 22. 55-78.
- Karakaş, A. (2018). Visible language-covert policy: An investigation of language policy documents at EMI universities in Turkey. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*. 5(4). 788-807.
- Karakaş A. (2019). A critical look at the phenomenon of 'a mixed-up use of Turkish and English' in English-medium instruction universities in Turkey. *Journal of Higher Education and Science/Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 9(2). 205-215.
- Kırkgöz, Y. (2019). *Investigating the growth of English-medium higher education in Turkey and the Middle East region*. In: Staub D. (eds) *Quality Assurance and Accreditation in Foreign Language Education*. Springer, Cham.
- Kırkgöz, Y. (2017). *English education policy in Turkey*. In R. Kirkpatrick (Ed.), *English education policy in the middle east and North Africa* (pp. 235–256). Cham, Switzerland: International Publishing AG.
- Kırkgöz, Y. (2014). Students' perceptions of English language versus Turkish language used as the medium of instruction in higher education in Turkey. *Turkish Studies* 9(12) 443–459.
- Kırkgöz, Y. (2005). Motivation and student perception of studying in an English-medium university. *Dil ve Dilbilimi Çalışmaları Dergisi*. 1(1). 101–123.
- Kirkpatrick A. (2014) English as a Medium of Instruction in East and Southeast Asian Universities. In: Murray N., Scarino A. (eds) *Dynamic Ecologies. Multilingual Education*, vol 9. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7972-3_2
- Macaro, E. (2018). *English medium instruction*. Oxford: Oxford University Press <https://doi.org/10.30687/978-88-6969-227-7/001>
- Macaro, E., Curle, S., Pun, J., An, J., & Dearden, J. (2018). A systematic review of English medium instruction in higher education. *Language Teaching*. 51(1). 36–76. <https://doi.org/10.1017/S0261444817000350>

- Nguyen H.T., Walkinshaw I., Pham H.H. (2017) EMI Programs in a Vietnamese University: Language, Pedagogy and Policy Issues. In: Fenton-Smith B., Humphreys P., Walkinshaw I. (eds) English Medium Instruction in Higher Education in Asia- Pacific. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-51976-0_3
- O'Dowd, R. (2015). *The Training and accreditation of teachers for English-medium instruction: a survey of European universities*. Universidad de León.
- Oz, H. H. (2005). Accreditation processes in Turkish higher education. *Higher Education in Europe*. 30(3-4). 335-344.
- T.C. İnsan Kaynakları Ofisi (2019). *ÜNİVERİ*.
- Rauhvargers, A. (2013). Global Universities Rankings and Their Impact: Report ii. Brussels: European University Association. Retrieved July 14, 2015, from http://www.eua.be/Libraries/Publications_homepage_list/EUA_Global_University_Rankings_and_Their_Impact_-_Report_II.sflb.ashx
- Rose, H., Curle, S., Aizawa, I., & Thompson, G. (2019). What drives success in English medium taught courses? The interplay between language proficiency, academic skills, and motivation. *Studies in Higher Education*. <https://doi.org/10.1080/03075079.2019.1590690>
- Smit, U. (2010). *English as a lingua franca in higher education. A longitudinal study of classroom discourse*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- Turhan, B., & Kirkgöz, Y. (2018). Motivation of engineering students and lecturers toward English medium instruction at tertiary level in Turkey. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 14(1). 261- 277
- Wächter, B. & F. Maiworm (2008). *English-taught programmes in European higher education: The picture in 2007*. Bonn: Lemmens Medien.
- West, R., Güven, A., Parry, J., & Ergenekon, T. (2015). *The state of English in higher education in Turkey*. Ankara: British Council & TEPAV.
- Yang, J. (2006). Learners and users of English in China. *English Today*. 22(2). 3-10.
- Zhang, Z. (2017). English-medium instruction policies in China: internationalisation of higher education. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. 39(6). 542-555.

Yayın Geliş Tarihi: 09.09.2020

Yayın Onay Tarihi: 25.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.792635

Onur GÖZÜBÜYÜK •

Alparslan KUŞ ••

Nuh Zafer CANTÜRK •••

Yunus TAŞ ••••

Önder TOPBAŞ •••••

Ameliyathanelerde Süreç Yönetimi: RFID Destekli Hasta Takip Sisteminin Uygulanması •••••

*Process Management in the Operating Rooms:
Application Of RFID Supported Patient Tracking
System*

Özet

Bu çalışmada, manuel veya RFID takip sistemine göre hastanın ameliyathane odasında bulunduğu sürelerin karşılaştırılması amaçlanmaktadır. Çalışma, Kocaeli Üniversitesi Hastanesi ameliyathanesinde gerçekleştirilmiştir. Bir aylık süre boyunca gerçekleştirilen ameliyathane takipleri manuel olarak ve ameliyathaneye kurulan RFID destekli ameliyathane takip sistemi ile kaydedilmiştir. Bir aylık (20 iş günü ve 14 ameliyathane odası) sürede 777 ameliyathane gerçekleştirilmiş olup, ameliyathane süresi manuel takip ile 1495 saat, RFID ile 1355 saat olarak hesaplanmıştır. RFID sistemi ile ameliyathane sürelerinin takibinde manuel takibe göre ameliyathane odasının 140 saat daha fazla boş kaldığı tespit edilmiştir. Çalışmada, RFID destekli hasta takip sisteminin insan faktöründen kaynaklanan hataları azaltarak ameliyathane gibi sağlık birimlerinde kullanımını; hasta güvenliği ve maksimum verimlilik elde etmede önemli bir rol oynadığı, RFID sisteminden elde edilen verilerin sağlık yöneticilerinin aldıkları kararlarda daha etkili olmalarına imkan sağlayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ameliyathane, Hastane, Hasta Güvenliği, RFID, Teknoloji

JEL Kodları: I10, I12, O33

• Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Sağlık Yönetimi Bölümü, onurgzbyk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6150-1488>

•• Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anestezi ve Reanimasyon Anabilim Dalı, alparslankus@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6381-6371>

••• Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Genel Cerrahi Anabilim Dalı, canturkz@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0042-9742>

•••• Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, yunustas@kocaeli.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1032-5031>

••••• Uzm., Kocaeli Üniversitesi, Ameliyathane, Anestezi Teknikeri, ondertopbas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0337-1360>

••••• Çalışma, Kocaeli Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi'nin 2018-089 sayılı proje onay ve finansal desteği sonrasında prospektif olarak 2018-2019 yılı arasında Kocaeli Üniversitesi Hastanesi ameliyathanesinde gerçekleştirilmiştir.

Abstract

This study aims to compare durations of operating room time for patients according to manual method or RFID tracking system. The study was conducted in the Operating Room of Kocaeli University Hospital. Durations of the operations performed for a period of one month were recorded both manually and with the RFID tracking system. 777 surgeries were performed in a month (20 working days and 14 operating rooms). The duration of surgery was calculated as 1495 hours with manual tracking and 1355 hours with RFID. In the follow-up of the operation times with the RFID system, it was determined that the operating room was empty for 140 hours more than manual monitoring. In the study, it was concluded that the use of RFID supported patient tracking system in health units such as operating rooms plays an important role in achieving patient safety and maximum efficiency by reducing human-induced errors, and that the data obtained from the RFID system will enable healthcare managers to be more effective in their decisions.

Keywords: Operating Room, Hospital, Patient Safety, RFID, Technology

JEL Codes: I10, I12, O33

Giriş

Teknolojinin en çok etkilediği alanlardan bir tanesi de kuşkusuz ki sağlık sektörüdür. Günümüzde hastaneler teknolojik gelişmelere tepkisiz kalmayıp, en yeni teknolojiye ulaşma arzusunda dırlar. Teknolojinin en çok kullanıldığı ünitelerin başında ise ameliyathaneler gelmektedir. Bu ünitenin en etkin şekilde kullanımı için teknolojik gelişmeler umut vaat etmektedir. Bu gelişmeler ameliyathanelerin etkin kullanımının yanında hasta güvenliğinin de artırıcı katkıları olmaktadır.

Hastanelerin özellikli birimlerinden birisi olan ameliyathanelerde, personel sayısı, planlanan ameliyat odaları, çalışma günün uzunluğu, ameliyathane verimliliği, ameliyathane ve personel maliyetleri arasında sıkı bir ilişki vardır (Dexter and Macario, 2002:1273). Ameliyathane yöneticileri bu kompleks yapı içerisinde ameliyathane ile ilgili karar alırken dört temel öncelikli hedefe yönelirler; (1) ameliyathane verimliliğinin en üst seviyelere çıkartılması, (2) hasta güvenliğinin sağlanması, (3) hasta bekleme sürelerinin azaltılması, (4) ameliyat gününün planlanması ve cerrahın ameliyat odasına erişiminin sağlanmasıdır (Dexter at.al., 2004:1446-1447). Ameliyathane sürecine bakıldığında; hastanın ameliyathane girişinden, ameliyat odasına alınmasına, ameliyatın bitip uyanma odasına geçişine ve servise ulaştırılmasına kadar çeşitli aşamalar içermektedir. Bu sürecin işleyişi ve kontrolü genellikle insan faktörü ile gerçekleştirilmektedir. Manuel olarak veri girişini yapan insan faktörünü minime indirerek, işlem yöneticilerine güvenli veri alması sağlamak gelişen teknoloji ile mümkün olabilmektedir (Sandberg et.al., 2005:254; Garbey, 2015:2).

Radyo frekans dalgaları, günlük hayatta sıklıkla kullanılmakta, son zamanlarda ise çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan bir tanesi de radyo frekans tanımlama (Radio Frequency Identification-RFID) sistemidir. RFID, radyo dalgaları aracılığıyla bir

canlının ya da nesnenin, kendine has özelliklerini (genellikle kimlik tanımlama) sayısal bir seri numarası ile ilişkilendirilmesi ile tanımlama yapılmasını ve tanımlanan bu sayısal verinin iletilmesini sağlayan bir iletişim teknoloji sistemidir (Tan vd., 2009:1). RFID 1970'lerden beri çeşitli alanlarda (faturalandırma, hava alanları, güvenlik ve geçiş kontrolleri, üretim takibi, tedarik zinciri, taşıma, otopark otomasyonu ve sağlık alanlarında) kullanılmaktadır (Pala, 2009:95). RFID sisteminin, ameliyathanelerde kullanımı çok eskilere dayanmakla birlikte, son zamanlarda kullanım sıklığı artmaktadır. Ameliyathanelerin etkin bir şekilde işletilmesinde ve hasta güvenliğinin sağlanmasında, gelecekte daha güvenli, daha verimli, daha kaliteli bir sürecin oluşturulmasında RFID teknolojisinin kullanımının önemli bir yer tutacağı düşünülmektedir (Egan and Sandberg, 2007:41). RFID teknolojisi hastalara, güvenli ve tedavi edici bir yolculukta kaliteli bir bakım deneyimi elde etmelerini sağlamanın yanı sıra; sağlık hizmetinin verimliliğinin artırılması, belirli bir süreç takibi yapılmasından kaynaklı sistem performansının artırılması, kullanım sorunlarının ve sistem arızalarının azaltılması, yüksek sağlık harcamalarının azaltılması, hastalar ve sağlık çalışanları risklerini en aza indirmek için fırsatlar sunmaktadır (Nagy et.al., 2006:62).

Çalışmamızda Kocaeli Üniversitesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi ameliyathanesinde ameliyat olacak hastaların ameliyathaneye girişinden çıkışına dek gerçekleşecek sürecin manuel ve RFID takibinin karşılaştırılmasını amaçladık. Çalışmada öncelikli amaç; manuel veya RFID takibine göre ameliyathane odasının içinde hastanın bulunduğu sürelerin karşılaştırılmasıdır.

1. Yöntem

Çalışma, Kocaeli girişimsel olmayan klinik araştırmalar etik kurulunun (2018/20.27-2018/379) sayılı, Kocaeli Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi'nin 2018-089 sayılı proje onay ve finansal desteği sonrasında prospektif olarak 2018-2019 yılı arasında KOÜ hastanesi ameliyathanesinde gerçekleştirilmiştir.

KOÜ hastanesi ameliyathanesinde ameliyat olacak hastanın ameliyathane süreci beş aşamada tanımlanmaktadır; (1) ameliyat listesine göre hastanın sağlık görevlisi eşliğinde ameliyathaneye indirilmesi ve ameliyathane hazırlık odasına teslimi, (2) ameliyathane hazırlık odasındaki görevli sağlık personeli tarafından RFID takibinin yapılmasını sağlayacak olan bileklik düzenlenerek hastanın bileğine takılması, (3) ameliyat sırası gelen hasta ameliyat odasına, oda personeli tarafından alınması, (4) ameliyatı biten hasta uyandırma odasına götürülmesi ve (5) son olarak uyanma odasından hastanın yatacağı servise devrinden önce RFID takibini sağlayan bileklik çıkartılarak, başka hastada kullanımı için sıfırlanması ve hastanın sağlık personeli eşliğinde servise devredilmesi şeklindedir.

Şekil 1. RFID Okuyucu

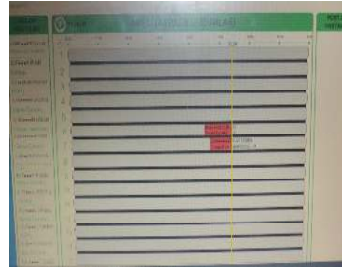
Şekil 2. RFID Bileklik

Şekil 3. RFID Bileklik
Kayıt Cihazı

Şekil 4. Ekran Takip
Sistemi Görüntüsü

Ameliyathane sürecinin tamamının RFID kontrolü ile sağlanabilmesi amacıyla gerekli donanım ve yazılım desteği sağlanması planlandı. Donanım olarak 15 adet RFID okuyucu (Şekil 1), 300 adet RFID bileklik (Şekil 2), 1 adet bileklik kayıt cihazı (Şekil 3) ve ameliyathane sürecinin bilgisayar üzerinden anlık takip edilebildiği yazılım programı (Şekil 4) temin edilerek kurulumları sağlandı.

Şekil 5'te ameliyathane sürecinin tamamının gösterilebildiği bir kroki hazırlandı. Kroki üzerinde 15 adet RFID okuyucu, hastaların geçişi sırasında RFID bilekliği en iyi şekilde görebilecekleri alanlara yerleştirildi. RFID okuyucularınının 14'ü ameliyathane odalarına, 1 tanesi de uyandırma odasına konumlandırıldı.

2. Bulgular

Çalışmamızın bulguları 20 iş gününde toplanarak hesaplandı. Planlanan toplam ameliyat sayısı 780'dir, ancak çeşitli nedenlerle 3 ameliyat iptal edildi. Çalışmada 777 ameliyat baz alındı. Manuel olarak yapılan kayıtlardan, tüm ameliyatlar toplamda 1495 saatte gerçekleştirildiği tespit edildi. RFID kayıtlarından elde edilen bilgilere göre ise, aynı tarih aralığında kaydedilen tüm ameliyat süreleri toplamı 1355 saattir (Tablo 1).

Tablo 1. Manuel ve RFID Kayıt Sonuçları

20 İş Günü (Toplam 14 Ameliyathane)	Grup Manuel	Grup RFID
Ameliyat Sayısı (n)	777	777
Ameliyat Süresi (Saat)	1495	1355
Ameliyathanenin Boş Kalma Süresi (Saat)	745	885
Bir Ameliyata Düşen Ameliyat Süresi (Saat)	1 Saat 55 dk.	1 Saat 44 dk.

RFID kayıtlarından elde edilen veriler, manuel olarak yapılan kayıtlardan %9,4 oranında daha düşük çıkmıştır. 20 iş günü çalışma süresince ameliyathanenin manuel kayıta göre 745, RFID kayıta göre 885 saat boş kaldığını göstermiştir. Boş kalma süresi aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir.

(İş Günü x Çalışma Süresi) - Manuel veya RFID Ameliyat Kayıt Süresi

Bir odaya düşen ameliyat sayısı ortalama 3 olarak tespit edilmiştir. Hem RFID hem de manuel kayıt için ameliyat sayısı eşittir.

Ameliyat Sayısı / İş Günü x 14 Ameliyat Odası

Bir odaya düşen ortalama ameliyat süresi, RFID grubunda manuel gruba göre 11 dk ka daha kısa olarak tespit edilmiştir. Bu durum Tablo 1'de gösterilmektedir.

Ameliyat Süresi / Toplam Ameliyat Sayısı

Tartışma ve Sonuç

Çalışmamızda ameliyathane sürecinin RFID kontrollü yapılması ile birlikte manuel kayıta (insan bazlı) göre ameliyathane aktif çalışma süresinin yaklaşık % 9,4 (saat/aylık iş günü bazında) daha az olduğu tespit edildi.

Çalışma süresi boyunca ortaya çıkan ameliyathanenin boş kalma süresi teorik olarak değerlendirildiğinde;

Ameliyat odalarının, manuel kayıta göre 745, RFID kayıta göre 885 saat boş kalması sadece günlük 8 saat çalışma süresi üzerinden hesaplanmıştır. Mesai dışı ve hafta sonu alınan vakalar ve bu süre zarfındaki ameliyathanenin boş kalma süresi çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ayrıca tespit edilen bu sürelerin içine oda temizlik süreleri de dâhildir.

Bir odaya düşen ortalama ameliyat sayısı 3 tür. Bu durum, ortalama 2 defa ameliyat odası temizlenmesini gerektirir. Günlük ortalama 40 dk. olan bir ameliyat odası temizlik süresi, 20 iş gününde 13 saat 20 dakikadır. 14 ameliyat odası için ise toplamda 186 saat 40 dakikaya (yaklaşık 187 saat) tekabül etmektedir. Bu süre her iki grup içinde hesaplanarak elde edilmiş ve ameliyathanelerin net olarak boş kalma sürelerine ulaşılmıştır.

Tablo 2. Manuel ve RFID Kayıtlarının Teorik Hesaplama Sonuçları

20 İş Günü (Toplam 14 Ameliyathane)	Grup Manuel	Grup RFID
Toplam ameliyathane süresi (saat)	2240	2240
Ameliyat süresi (saat)	1495	1355
Temizlik süresi (saat)	187	187
Ameliyathane boş kalma süresi (Net Süre)	558	698

RFID için 698 / manuel kayıt için 558 saat ameliyat planlamasının yapılabilir, bir ameliyatın ortalama 2 saate tekabül etmesi 20 iş gününde 349 / 279 ve üzeri ameliyat planlaması yapılabilirliğini göstermiştir. Çalışmaya, 8 saatlik mesai saati ve 20 iş günü dahil edilmesiyle bile RFID grubunda günlük 17 ve üzeri ameliyatın ayrıca planlanabilir olduğunu göstermiştir.

Dexer ve Epstein (2005) yaptıkları çalışmada ameliyathane verimliliğine odaklanan 6 çalışmayı incelemişler ve bir araya getirilen birkaç müdahale ile ortalama devir süresinin 7 dakika, işçilik maliyetinin ise %1,5 oranında azaltılabilir olduğunu tespit etmişlerdir. Vaka sürelerinin gerçekçi olarak ölçülmesi ile geçmişe yönelik bilgiler ışığında daha verimli planlamalar yapılabilen ve maliyetler azaltılabilmektedir. Gerçeğe yönelik verilerin kaydedilmesi ise kapalı devre kamera ve hasta izlem sistemleri ile olabileceği şeklinde belirtilmiştir (Dexer and Epstein, 2005:195-198).

Çalışmamıza benzer şekilde Liu vd. (2011) cerrahi operasyonlarda iş akışlarını kontrol etmek için RFID teknolojisini kullanarak hasta takip sistemini tasarlamışlardır. Kablosuz veri girişine olanak tanıyan ve daha az insan çabası gerektiren bu sistem sayesinde verimliliği arttırdıklarını, daha kaliteli ve güvenli bir yönetim sistemi olduğu sonucuna varmışlardır (Liu et.al.,2011:441). Benzer şekilde Su (2009), RFID tabanlı ameliyat odasını tasarlamış, RFID tabanlı yürütülen sürecin hasta güvenliğini (hastaların doğru şekilde tanımlanması, planlanan ile tanımlanan odanın otomatik olarak karşılaştırılması ve doğru bilgi akışı) ve sağlık personelinin daha verimli çalışacağını ifade etmiştir. Sonuç olarak sistemin tıbbi hataları ve zaman kaybını azaltmaya yardımcı olabileceği belirtilmiştir (Su, 2009:46).

Daha iyi planlama yapılabilmesine imkân veren bu tip uygulamalar, manuel olarak yapılan birçok hatayı ortadan kaldırabilir ve performansın artırılmasına katkı sağlayabilir. Hızlı bir gelişim sergileyen teknolojinin insan sağlığına katkıları gün geçtikçe daha da artmaktadır. RFID gibi teknolojik uygulamaların klinik birimlerde kullanımı, zamanın etkili kullanılmasına, doğru verilerin kaydına, israfın önlenmesi ve

maliyetlerin azaltılmasına, hasta ve çalışan sağlığının korunmasına ve en önemlisi doğru kararların alınabilmesine imkân sağlayarak sağlık yöneticilerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Dexter, F., Epstein, R. H., Traub, R. D., & Xiao, Y. (2004). "Making Management Decisions on the Day of Surgery Based on Operating Room Efficiency and Patient Waiting Times". *Anesthesiology: The Journal of the American Society of Anesthesiologists*, 101(6): 1444-1453.
- Dexter, F., & Epstein, R. H. (2005). "Operating Room Efficiency and Scheduling". *Current Opinion in Anesthesiology*, 18(2): 195-198.
- Dexter, F., & Macario, A. (2002). "Changing Allocations of Operating Room Time From a System Based on Historical Utilization to One Where the Aim is to Schedule as Many Surgical Cases as Possible". *Anesthesia & Analgesia*, 94(5): 1272-1279.
- Egan, M. T., & Sandberg, W. S. (2007). "Auto Identification Technology and Its Impact on Patient Safety in the Operating Room of the Future". *Surgical Innovation*, 14(1): 41-50.
- Garbey, M., Joerger, G., Huang, A., Salmon, R., Kim, J., Sherman, V., Durkin, B. & Bass, B. (2015). "An Intelligent Hospital Operating Room to Improve Patient Health Care". *Journal of Computational Surgery*, 2(1): 3.
- Liu, C. C., Chang, C. H., Su, M. C., Chu, H. T., Hung, S. H., Wong, J. M., & Wang, P. C. (2011). "RFID-Initiated Work Flow Control to Facilitate Patient Safety and Utilization Efficiency in Operation Theater". *Computer Methods and Programs in Bio Medicine*, 104(3): 435-442.
- Nagy, P., George, I., Bernstein, W., Caban, J., Klein, R., Mezrich, R., & Park, A. (2006). "Radio Frequency Identification Systems Technology in the Surgical Setting". *Surgical Innovation*, 13(1): 61-67.
- Pala, Z. (2009). "RFID Teknolojisinin Acil Müdahalede Kullanımı". *Akademik Bilişim*, 9: 1-5.
- Sandberg, W. S., Häkkinen, M., Egan, M., Curran, P. K., Fairbrother, P., Choquette, K., Daily, B., Sarkka, J.P., & Rattner, D. (2005). "Automatic Detection and Notification of "Wrong Patient—Wrong Location" Errors in the Operating Room". *Surgical Innovation*, 12(3): 253-260.
- Su, C. J. (2009). "Improving Patient Safety and Control in Operating Room by Leveraging RFID Technology". *Industrial Engineering and Management Systems*, 8(1): 37-46.
- Tan, O., Korkmaz, İ., Gidiş, O., & Uygun, S. (2009). "Hasta Takip Sistemlerinde RFID Uygulaması". *XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Şanlıurfa*, 75.

Yayın Geliş Tarihi: 13.12.2020

Yayın Onay Tarihi: 28.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.840135

Sami KARACAN *

Bülent GAYRETLİ **

Artakalan Nakit Marjı***

Excess Cash Margin

Özet

Kâr kalitesi, firma kârlarının nakit akışlarıyla ne kadar iyi desteklendiğine bağlıdır. Kâr kalitesini ölçebilmek için, karmaşık modellere nazaran uygulanması çok daha pratik olan kâr kalitesi göstergelerini kullanmak mümkündür. Bu makalede, bir firmanın net kârı ile esas faaliyetlerinden nakit akışı arasındaki ilişkiye dair faydalı bilgiler sağlayan bir kâr kalitesi göstergesi ve erken uyarı sinyali olan Artakalan Nakit Marjı (ANM) ayrıntılı olarak incelenmektedir. Net kârlar ve esas faaliyetlerden nakit akışları, uzun dönemler boyunca benzer oranlarda değişmiyorsa, ANM'de görülebilecek tutarsızlıklar, kârların kalitesiz olduğuna işaret edebilir. ANM'de kısa dönemde görülen tutarsızlıklar ise, kârların kalitesiz olduğu anlamına gelmeyebilir. Mevsimsel değişiklikler, konjonktürel olaylar, firmanın yaşam döngüsündeki değişiklikler ve firmaya özgü olaylar, net kârların değişim oranları ile esas faaliyetlerden nakit akışlarının değişim oranları arasında farklılıklara neden olabilir. Ayrıca vurgulamak gerekir ki, ANM'nin amaçları doğrultusunda faydalı olabilmesi, ANM denklemindeki belirli parametrelerde birtakım düzeltmelerin yapılmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Tahakkuk Esaslı Muhasebe, Nakit Akışları, Kâr Yönetimi, Hile, Kâr Kalitesi

JEL Kodları: G30, M41

Abstract

Earnings quality depends on how well firm earnings are supported by cash flows. In order to measure earnings quality, it is possible to use earnings quality indicators, which are much more practical to apply compared to complex models. In this article, Excess Cash Margin (ECM), an earnings quality indicator, an early warning signal that provides useful information about the relationship between a firm's net income and operating cash flow, is examined in detail. If net income and operating cash flow do not change at similar rates over extended periods, inconsistencies that may be seen in ECM may indicate that earnings are of poor quality. However,

* Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, ORCID: 0000-0002-9921-4652, E-Posta: skaracan@kocaeli.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Programı, SMM, ORCID: 0000-0001-6215-7669, E-Posta: bulent.gayretli@ismmmo.org.tr

*** Bu makale, birinci yazar danışmanlığında ikinci yazar tarafından yazılmakta olan doktora tezinden yararlanılarak yazılmıştır.

inconsistencies seen in the ECM in the short run may not mean that earnings are of poor quality. Seasonal changes, cyclical developments, changes in the firm's life cycle and firm-specific developments may result in differences between the rates of change in net income and the rates of change in operating cash flow. It should also be emphasized that the usefulness of ECM for its purposes depends on making some adjustments for particular parameters in the ECM equation.

Keywords: Accrual Basis of Accounting, Cash Flows, Earnings Management, Fraud, Earnings Quality

JEL Codes: G30, M41

Giriş

1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yılların başlarında, şirket kârlarını yapay olarak artırmak için veya şirket kârlarını yönetmek için, yaratıcı muhasebe uygulamaları yapan birçok şirketin olduğuna tanık olunmuştur. Bu şirketlerdeki yöneticiler, şirket faaliyetlerindeki sorunları örtbas etmek ve açıklandığında hayal kırıklığı yaratacak finansal sonuçları yatırımcıları memnun edecek bir şekle dönüştürmek için, muhtelif seviyelerde yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmışlardır (Mulford and Comiskey, 2005: 284-285).

Firma yöneticilerinin kârları yapay yollarla artırmasının sebebi tam olarak bilinemeyebilir. Örneğin yöneticilerin, firma faaliyetlerinde artan sorunları örtbas etmeye veya zaten etkileyici olan kâr fotoğrafını daha da fazla etkileyici göstermeye çalışıp çalışmadığı bilinemeyebilir. Yöneticiler bazı durumlarda, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GKGMİ) sınırları ve esneklikleri içinde muhasebe adımları atacaklardır. Aslına bakılırsa bu adımlar, iyimser kanaate dayalı kararlardan başka bir şey değildirler. Yöneticiler diğer bazı durumlarda, GKGMİ'nin çok ötesine geçen muhasebe uygulamaları yapacaklardır. Yöneticiler hileye bile tevessül edebilirler (Mulford and Comiskey, 2005: 290).

Net kârın ölçülmesi, muhasebecilerin, firma gelir ve giderlerini tahakkuk ettirmek için doğru zaman dilimini belirlemede karar vermelerini gerektirir. Raporlama, GKGMİ teamüllerine uygun olarak yapılır. Net kâr, tartışmasız bir gerçek olmaktan ziyade bir kavramdır ve hesaplanma şekli, kural ve ilkelerle belirlenmelidir. Ölçüm tekniklerinde genel bir mutabakat olsa da firma kârını tahrif etmek yine de mümkündür (Mishra and Drtina, 2004: 29).

Finansal raporlarda açıklanan kârlara duydukları güvenden muzdarip olan analistler, yatırımcılar ve kredi verenler, dikkatlerini, modern finansal analizinin bilinmeyen ve riskli sularında kendilerine rehberlik eden bir yol gösterici olarak nakit akışlarına çevirmişlerdir. Çünkü kârlar, GKGMİ olarak bilinen sınırlar aşılarak ve içinde kalınarak manipüle edilebilirken, nakit akışları daha gerçektir ve GKGMİ sınırlarının aşılmasının veya muhasebecilerin sıra dışı isteklerinin bir konusu değildirler (Mulford and Comiskey, 2005: 1).

GKGMİ sınırlarında kalan veya GKGMİ sınırlarının dışına çıkan saldırgan muhasebe uygulamaları, kârları şişirirken, nakit akışı sağlamayacaktır. Bunun yerine, bilançodaki ticari alacaklar, stoklar ve diğer duran varlıklar artacaktır. Bazen belki de bilançodaki borçlar azalacaktır. Nakit akışları ile kârlar arasındaki tipik ilişkiyi bozan saldırgan muhasebe uygulamaları, nakit akışının eşlik etmediği kâr büyümesi ile sonuçlanacaktır. Buna göre, kârlardaki büyüme oranlarının, nakit akışlarındaki büyüme oranlarını özellikle uzun dönemlerde aşması, kârların geçici olarak şişirilmesi için muhasebe uygulamalarının kullanıldığına dair bir kanıt olabilir (Mulford and Comiskey, 2005: 285).

Saldırgan kâr yönetimi uygulamaları, firma kârlarını değiştirip, nakit akışlarını değiştirmediklerinden, firma kârlarının kaliteli olup olmadığını anlayabilmek için, kârlar ile nakit akışları arasındaki ilişkiden yararlanılabilir.

Net Kâr (NK) ile Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları (EFNA) arasındaki ilişkiye dair faydalı bilgiler sağlayan Artakalan Nakit Marjı (ANM), kâr kalitesinin tespit edilmesinde kullanılabilecek etkili bir kâr kalitesi göstergesi ve aynı zamanda erken uyarı sinyalıdır.

1. Tahakkuk Esaslı Muhasebe

Mevcut muhasebe mevzuatı, finansal işlemin gerçekleşmesini, bazı kritik olayların meydana gelmesine dayandırır. Genellikle bu kritik olay, nakitin ne zaman tesellüm edildiğine bakılmaksızın, mal veya hizmetlerin satıldığı anda meydana gelir. Bu en temel şekilde tahakkuk muhasebesidir (Fellows, 1985: 58).

Finansal tabloların amacına ilişkin mülahalalarda öne çıkan özelliklerden biri, yönetim işlevidir. Buna göre, sermayedarlar tarafından sağlanan finansal kaynakların kontrolü firma yönetimine bırakılmıştır. Buna uygun olarak finansal tabloların amacı, firma yönetiminin başarısının değerlendirilmesine olanak sağlamak için ilgili tarafları bilgilendirmektir. Bu amaca ulaşmak için tercih edilen ve daha üstün görülen raporlama sistemi, tahakkuk sistemidir. Tahakkuk esaslı muhasebe basitçe, nakitin tesellümü ve tesliminden kaynaklanan işlemlerin kaydedilmesine ek olarak, firmanın başkalarına borçlu olduğu ve başkalarının firmaya borçlu olduğu tutarları kaydeden, bir kayıt tutma biçimidir. Bu sistemin özü, gelir ve giderlerin eşleştirilmesidir (Riahi-Belkaoui, 1999: 113).

Gelir ve giderin ortaya çıkması için mutlaka tahsilat veya ödeme gerekli değildir. Bu sebeple, gelir ve giderin kaydedilmesinde tahakkuk esaslı geçerlidir. Gelir ve giderler hangi dönemde tahakkuk etmiş ise, o hesap döneminin gelir ve gideri sayılırlar (Kishalı vd., 2002: 14).

Finansal tabloların düzenlenmesinde tahakkuk esasından hareket edilir. Nakit akış tablosu dışındaki finansal tablolar tahakkuk esasına göre düzenlenir. Buna göre işlemler ve olaylar oluştuğu anda gerçekleşmiş sayılır ve muhasebe kayıtlarına alınır ve ilgili oldukları dönemin finansal tablolarında raporlanır (Akdoğan ve Tenker, 2010: 53).

Tahakkuk esaslı muhasebede, işlemler ile diğer olaylar ve durumların raporlayan işletmenin ekonomik kaynakları ve talep hakları üzerindeki etkileri, ilgili nakit girişleri ve ödemeler farklı bir dönemde gerçekleşmiş olsa bile, gerçekleştiği dönemde gösterilir. Bu durum, raporlayan işletmenin ekonomik kaynakları ile talep haklarına ve bunlarda belirli bir dönemde meydana gelen değişikliklere ilişkin bilginin, işletmenin geçmiş ve

gelecekteki performansının değerlendirilmesinde, sadece dönem içindeki nakit girişlerine ve ödemelere ilişkin bilgiden daha iyi bir temel sağlaması açısından önemlidir (IASB, 2018: CFFFR, 1.17).

Nakit esasında ise, gelir ve giderler gerçekleştikleri döneme bakılmaksızın tahsil edildikleri veya ödendikleri dönemde gelir veya gider kaydedilirler. Örneğin, bir hizmet işletmesinde müşteriye 2017 yılında yapılan hizmetin karşılığı 2018 yılında tahsil edildiğinde, söz konusu tutar 2018 yılının geliri sayılır. Aynı şekilde 2017 yılında yapılan bir giderin karşılığı 2018 yılında ödendiğinde, bu gider de 2018 yılının gideri sayılır. Görüldüğü gibi nakit esasında, gelir ve giderler gerçekten ortaya çıktıkları dönemde değil, tahsil edildikleri veya ödendikleri dönemin gelir veya gideri sayılmaktadırlar (Karacan, 2009: 43).

2. Nakit Akışları

İşletmenin nakit akışları hakkındaki bilgiler, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin nakit ve nakit benzerlerini yaratma kabiliyetini ve bu nakit akışlarını kullanma ihtiyaçlarını değerlendirmesi için bir esas teşkil etmesi açısından faydalıdır. Finansal tablo kullanıcılarının aldığı ekonomik kararlar, işletmenin nakit ve nakit benzerlerini yaratma kabiliyetinin ve bunların yaratılma zamanının ve kesinliğinin değerlendirilmesini gerektirir (IASB, 2018: IAS 7, Amaç).

Nakit akış bilgisi, işletmenin nakit ve nakit benzeri yaratma kabiliyetinin değerlendirilmesinde fayda sağlar ve kullanıcıların, farklı işletmelerin gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değerini değerlendirmesi ve karşılaştırması için modeller geliştirmesine imkân tanır. Nakit akış bilgisi ayrıca, aynı işlem ve olaylara farklı muhasebe yöntemlerinin uygulanmasından kaynaklanan etkileri ortadan kaldırdığı için farklı işletmelerin faaliyet sonuçlarına ilişkin raporlamalarının karşılaştırılabilirliğini artırır (IASB, 2018: IAS 7, 4).

Tarihi nakit akış bilgileri, genellikle, gelecekteki nakit akışlarının tutarına, zamanlamasına ve kesinliğine ilişkin bir gösterge olarak kullanılır. Bu bilgiler ayrıca, gelecekteki nakit akışlarına ilişkin geçmişte yapılan değerlendirmelerin doğruluğunun kontrol edilmesinde ve kârlılık ile net nakit akışı arasındaki ilişkinin ve fiyat değişimlerinin etkisinin incelenmesinde fayda sağlar (IASB, 2018: IAS 7, 5).

Analistler, nakit akışlarını, muhasebe türevi verilere nazaran genelde daha güvenilir görürler. Çinkü muhasebe modeli ve ona eşlik eden rasyolar, gelir ve giderlerin zaman dilimleri arasında kaydırılma olasılığı nedeniyle hedef durumundadırlar. Buna mukabil, kanıtlanabilir oldukları için, nakit akışlarının ölçümü, yorum ve görüşlere açık değildir. Bir firmanın sağlamlığını incelerken nakit akışlarına bakan bir analist, yatırım veya finansman faaliyetlerinden değil, esas faaliyetlerden nakit akışlarına öncelik verir (Mishra and Drtina, 2004: 30-31).

İşletme çalışmalarıyla ilgili nakit hareketlerini, olağan çalışmaların ve olağan olmayan çalışmaların sebep olduğu nakit giriş ve çıkışları biçiminde ele almak zorunluluğu vardır. Olağan çalışmalar, satın alma, üretim, depolama, satış gibi ana iş konusunu oluşturan ve devamlı olarak yapılan, işletme sermayesi yönetimiyle ilgili işlerdir. Bunlar bilançoda daha çok dönen varlıklar ve kısa vadeli borçlar, gelir tablosunda ise satışlar ve satışların

maliyeti ile ilgilidir. Olağan olmayan çalışmalar ise, makine vb. duran varlıkların satın alınması, satılması, uzun vadeli borç alınması ve ödenmesi, sermaye artırımı, kâr payı ödenmesi gibi işlerle, ana iş konusu dışında kalan alım, satım işleridir. Bunlar, bilançoda daha çok duran varlıklarla uzun vadeli borçlar ve özsermaye, gelir tablosunda ise öteki gelir ve giderlerle ilgilidir (Güvemli, 1977: 10).

GKGMİ, iki hesap dönemi arasındaki nakit değişiminin üç geniş kategoride tasnif edilmesini gerekli kılmaktadır. Bunlar; esas faaliyetler, yatırım faaliyetleri ve finansman faaliyetleridir. Bu üç kategori, birbirinden çok farklı üç nakit kaynağını ve kullanımını temsil eder (Mulford and Comiskey, 2005: 5). IAS 7 gereğince düzenlenmesi gereken nakit akış tablolarında döneme ilişkin nakit akışları; esas, yatırım ve finansman faaliyetleri şeklinde sınıflandırılarak raporlanır (IASB, 2018: IAS 7, 10).

İşletme; esas, yatırım ve finansman faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışlarını ticari faaliyetlerine en uygun şekilde sunar. Nakit akışlarının faaliyetlere göre sınıflandırılması, finansal tablo kullanıcılarının; bu faaliyetlerin işletmenin finansal durumu ile nakit ve nakit benzeri tutarları üzerindeki etkisini değerlendirmesine imkân tanıyan bilgiler sağlar. Bu bilgiler, söz konusu faaliyetler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi için de kullanılabilir (IASB, 2018: IAS 7, 11).

2.1. Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları

Esas faaliyetler, dönem kâr veya zararının belirlenmesine etki eden faaliyetlerdir (Örten vd., 2007: 66). Esas faaliyetler, işletmenin hasılat yaratan ana faaliyetleri ile yatırım ve finansman faaliyeti niteliğinde olmayan diğer faaliyetleridir (IASB, 2018: IAS 7, 6). Esas faaliyetler, işletmenin gelir ve giderlerinin oluşmasına neden olan kâr amaçlı faaliyetleri için kullanılan bir ifadedir (Sarioğlu, 2010: 35).

Bir firma yüksek miktarda kâr elde ettiği halde temettü ödemelerini yapamaz, yeni sabit kıymet satın alamaz, borçlarını ödeyemez ve hatta iflas edecek duruma gelebilir. Bir işletmenin varlığını devam ettirebilmesi, o işletmenin EFNA üretebilme başarısına bağlıdır. Geçici nakit sıkışıklığı, sabit kıymet satmak (yatırım faaliyeti) veya borçlanmak (finansman faaliyeti) gibi diğer yollarla geçiştirilebilir ancak işletmeler nihayetinde EFNA üretmek zorundadırlar (Fraser and Ormiston, 2012: 182).

EFNA'nın tutarı, dış finansman kaynaklarına başvurmadan, işletmenin esas faaliyetlerinin; kredilerin geri ödenmesi, çalışma kapasitesinin devam ettirilmesi, temettülerin ödenmesi ve yeni yatırımların yapılması için ne ölçüde yeterli nakit akışı yarattığının temel bir göstergesidir. Esas faaliyetlerden kaynaklanan tarihi nakit akışlarının belirli bileşenleriyle ilgili bilgiler, diğer bilgilerle birlikte, esas faaliyetlere ilişkin gelecekteki nakit akışlarının tahmin edilmesinde fayda sağlar (IASB, 2018: IAS 7, 13).

EFNA, genellikle net kârın belirlenmesine etki eden işlemlerin nakit etkilerini gösterir (Mulford and Comiskey, 2005: 6). EFNA, öncelikli olarak işletmenin hasılat yaratan ana faaliyetlerinden elde edilir. Dolayısıyla bu nakit akışları genellikle, kâr veya zararın belirlenmesine dâhil edilen işlem ve diğer olaylar sonucunda ortaya çıkar. EFNA'ya örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (IASB, 2018: IAS 7, 14).

- Mal satışından ve hizmet sunumundan elde edilen nakit tahsilatlar,
- Fikri mülkiyet lisansı, ücret, komisyon ve diğer hasılat türlerinden elde edilen nakit tahsilatlar,
- Mal ve hizmetler için tedarikçilere yapılan nakit ödemeler,
- Çalışanlara ve çalışanlar adına yapılan nakit ödemeler,
- Sigorta şirketinin; primler ve tazminatlar, yıllık ödemeler (iratlar) ve poliçeyle ilgili diğer faydalara ilişkin nakit tahsilatları ve nakit ödemeleri,
- Özel olarak yatırım veya finansman faaliyetleriyle ilişkilendirilemediği sürece, gelir vergilerine ilişkin nakit ödemeler veya iadeler,
- Aracılık ya da alım satım amacıyla elde tutulan sözleşmelerden kaynaklanan nakit tahsilatlar ve ödemeler.

2.2. Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışları

İşletmenin tüm kısa ve uzun vadeli finansal varlık yatırımları ile maddi duran varlık ve maddi olmayan duran varlık yatırımlarından kaynaklanan nakit akışları, yatırım faaliyetleri için yapılmış sayılmaktadır (Sarioğlu, 2010: 114).

Yatırım faaliyetleri, nakit ve nakit benzerleri dışındaki varlıklara yapılan yatırımları kapsar (Örten vd., 2007: 64-66). Yatırım faaliyetleri, uzun vadeli varlıklar ile nakit benzeri olarak nitelendirilmeyen diğer yatırımların edinilmesi ve elden çıkarılması faaliyetleridir (IASB, 2018: IAS 7, 6).

Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışları'na (YFNA'ya) örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (IASB, 2018: IAS 7, 16).

- Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile diğer uzun vadeli varlıkların edinimi için yapılan nakit ödemeler. Bu ödemeler, aktifleştirilen geliştirme maliyetleri ile işletme tarafından inşa edilen maddi duran varlıklar için yapılan nakit ödemeleri de içerir,
- Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile diğer uzun vadeli varlıkların satışından elde edilen nakit tahsilatlar,
- Diğer işletmelerin özkaynak veya borçlanma araçlarını ve iş ortaklıklarındaki payları edinmek için yapılan nakit ödemeler (nakit benzeri olarak değerlendirilen ya da aracılık veya alım satım amacıyla elde tutulan bu tür araçlar için yapılan nakit ödemeler hariç),
- Diğer işletmelerin özkaynak veya borçlanma araçlarının ve iş ortaklıklarındaki payların satışından elde edilen nakit tahsilatlar (nakit benzeri olarak değerlendirilen ve aracılık veya alım satım amacıyla elde tutulan bu tür araçların satışından elde edilen nakit tahsilatlar hariç),
- Diğer taraflara nakden verilen avans ve krediler (bir finansal kuruluş tarafından verilen avans ve krediler hariç),

- Diğer taraflara verilen avans ve kredilerin geri ödemelerinden elde edilen nakit tahsilatlar (bir finansal kuruluşun, verdiği nakit avans ve kredilerin geri ödemelerinden elde ettiği nakit tahsilatlar hariç),
- Aracılık ya da alım satım amacıyla elde tutulanlar dışındaki futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmeleri için yapılan ve finansman faaliyeti olarak sınıflandırılmayan nakit ödemeler,
- Aracılık ya da alım satım amacıyla elde tutulanlar dışındaki futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmelerinden elde edilen ve finansman faaliyeti olarak sınıflandırılmayan nakit tahsilatlar.

2.3. Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları

Finansman faaliyetleri, işletmenin ödenmiş sermayesinin ve borçlanmalarının büyüklüğünde ve birleşiminde değişikliğe neden olan faaliyetlerdir (IASB, 2018: IAS 7, 6). Finansman faaliyetleri, sermayenin ve finansal (mali) borçların kapsamında ve tutarında değişiklik yapan faaliyetleri içerir (Örten vd., 2007: 64).

Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları'na (FFNA'ya) örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (IASB, 2018: IAS 7, 17).

- Pay veya diğer özkaynak araçlarının ihracından elde edilen nakit girişleri,
- İşletmenin kendi paylarını edinmek veya itfa etmek için ortaklarına yaptığı nakit ödemeler,
- Borç senedi, bono ve tahvil ihracından, alınan kredi ve ipotekli kredilerden ve diğer kısa veya uzun vadeli borçlanmalardan elde edilen nakit girişleri,
- Borçlanılan tutarlara ilişkin nakit geri ödemeler,
- Kiralamayla ilgili mevcut yükümlülük tutarını azaltmak amacıyla kiracı tarafından nakden yapılan ödemeler.

3. Tahakkuk Bilgileriyle Nakit Akış Bilgilerinin Güvenilirlik Açısından Karşılaştırılması

Firma yöneticilerinin, tahakkukların muhasebeleştirilmesi konusunda çoğu zaman takdir yetkisi vardır. Bu takdir yetkisi, firma yöneticilerince iki yönde kullanılabilir. Takdir yetkisi, firmanın performansıyla ilgili hususi bilgilere işaret etmek için de kullanılabilir, fırsatçılık yaparak kârları manipüle etmek için de kullanılabilir (Dechow, 1992: 3).

Nakit akışı raporlamasının güçlü savunucuları, tahakkuk sisteminin doğasında var olan esnekliğin, muhasebe hesaplarının makyajlanması imkânını, firma yönetimine sağladığını belirtmişlerdir. Yöneticilere prim ödemesinin söz konusu olması, kredi sözleşmelerinin ihlale yakın olması ve firmanın endişe verici finansal durumu, firma yönetimini, muhasebe hesaplarını makyajlamaya zorlar. Tahakkukları, ertelemeleri ve tahsisleri manipüle etme fırsatı, muhasebe hesaplarının makyajlanmasında birincil mekanizmalar olmuştur (Sharma and Iselin, 2003: 125).

Buna mukabil nakit akışları; tahakkuklardan, ertelemelerden ve tahsislerden bir dereceye kadar etkilenmediği için, söz konusu manipülasyon kaynaklarından uzaktırlar. Nakit akışları, tahakkuk sistemine özgü şüpheli muhasebe tahsislerinden uzak olduğundan, tahakkuklardan daha güvenilir, nesnel ve karşılaştırılabilir bilgi üretirler (Sharma and Iselin, 2003: 126).

Finansal tablo okuyucuları, bilançoda rapor edilen nakit bakiyesini ve nakit akış tablosunda rapor edilen toplam nakit değişimini, genellikle güvenilir tutarlar olarak kabul ederler. Nakit bakiyesi, denetçiler tarafından banka mutabakatı yoluyla çok kolay bir şekilde doğrulanabildiği için, şirket yöneticilerinin nakit akışlarını kasten yanlış bildirmesi nadiren görülür. Burada hatırlatmak gerekir ki, İtalyan gıda ürünleri devi Parmalat şirketi vakasında, denetçilere bankadan gönderilen olumlu mutabakat cevabının, banka memuru olmayan başka biri tarafından nasıl gönderilebildiği konusu halen gizemini korumaktadır. Bu tamamen istisnai ve nadiren meydana gelen bir olaydır (Mulford and Comiskey, 2005: 1-2).

Bununla birlikte, firma yönetimlerinin arzu etmesi halinde nakit akışlarını manipüle edebilecekleri de bir gerçektir. Ancak bunu yapma fırsatları, tahakkuk raporlaması kapsamında mevcut olanlardan çok daha azdır. Nakit akışları, firma yönetimleri tarafından kasıtlı olarak manipüle edilebilir. Bir dönemden diğerine nakit akışlarının zamanlamasını değiştirmek için yapılan varlık satışları bu duruma bir örnektir (Sharma and Iselin, 2003: 126).

"Hileli muhasebe" terimi ile birlikte ilelebet anılacak Enron (Mulford and Comiskey, 2005: 294), yedi adet sabit kıymetini, 1999 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğinin sonlarında, LJM1 ve LJM2 adlı özel amaçlı işletmelere satmıştır. Ancak Enron, finansal raporlama döneminin kapanmasından sonraki birkaç ay içinde, sattığı bu yedi adet sabit kıymetin beş tanesini geri satın almıştır (Powers et al., 2002: 12).

Doğru olmayan bir şekilde tasnif yöntemiyle de nakit akışları manipüle edilebilir. Örneğin FFNA, EFNA olarak, doğru olmayan bir şekilde tasnif edilebilir (Sharma and Iselin, 2003: 126).

Uygulayıcıların ve akademisyenlerin büyük çoğunluğu, nakit akışlarının, kârlardan daha güvenilir olduğu konusunda hemfikirdirler. Tahakkuk içeren kârların aksine, nakit akışları, takdir edilmiş değer değildirlir. Bir şirketin nakit akışlarını manipüle edebilmesi için ciddi maliyetlere katlanması gerekir. Hiç kuşku yok ki İtalyan gıda ürünleri devi Parmalat şirketinin nakit bakiyesini manipüle etmesi bu kuralın bir istisnasını oluşturmaktadır. Şirketler nakit akışlarının, nakit akış tablosunda esas, yatırım ve finansman faaliyetleri olarak tasnifini "yönetebilirler". WorldCom şirketinin, maliyetlerini duran varlık olarak aktifleştirerek, negatif nakit akışlarını, nakit akış tablosunun EFNA bölümünden, YFNA bölümüne taşıması bu duruma bir örnektir. Şirketler, nakit akışlarına tesir edebilmek için fiili faaliyetleri de "yönetebilirler". Sunbeam şirketinin, normalde gelecek yıl satmayı planladığı mangal ızgaralarını aralık ayında teslim almaları için toptancıları "teşvik etmesi" bu duruma bir örnektir. Bununla birlikte, kârların belirlenmesinin takdir gerektirmesi ve şirketlerin kârları "yönetmeleri" için var olan fırsatlar da göz önüne alındığında, nakit akışlarının nispeten güvenilir olduğu düşünülebilir (Dechow and Schrand, 2004: 11).

Araştırmalar, piyasanın, net kâr gibi geleneksel muhasebe ölçü birimlerinden uzaklaşarak, nakit akışı ölçü birimlerine yöneldiğini göstermektedir. Nakit akışı ölçü birimlerinin, başarısızlığa yaklaşan firmalara yönelik kullanımı özellikle önemlidir, çünkü yöneticiler iflastan kaçınmak için varlıkları hızla nakde dönüştürme eğilimindedirler (Mishra and Drtina, 2004: 31).

Sonuç olarak; finansal analistler, finansal güvence yöneticileri ve bankacılar, kurumsal performansın ve ödeme gücünün bir ölçüsü olarak nakit akış bilgilerinin, tahakkuk bilgilerinden daha güvenilir, yararlı ve anlamlı olduğuna inanmaktadırlar (Sharma and Iselin, 2003: 126).

4. Kâr Yönetimi

Birtakım hususi çıkarlar elde etmek niyetiyle, finansal raporlama sürecine yapılan maksatlı müdahaleye kâr yönetimi denilir (Schipper, 1989: 92). Kâr yönetimi, işletme performansında farklı bir izlenim oluşturmak amacıyla muhasebe sonuçlarının etkin manipülasyonudur (Mulford and Comiskey, 1996: 360). Kâr yönetimi, yönetim tarafından belirlenmiş hedefler, analistler tarafından yapılmış tahminler veya muntazam ve daha sürdürülebilir kâr akışıyla uyumlu bir tutar gibi, önceden belirlenmiş bir hedefe yönelik olarak, firma kârlarının etkin manipülasyonudur (Mulford and Comiskey, 2002: 3).

Kâr yönetimi, şirketin temel ekonomik performansı hakkında bir kısım paydaşları yanıltmak veya rapor edilen muhasebe rakamlarına bağlı sözleşme sonuçlarını etkilemek amacıyla, yöneticilerin, finansal raporlamada ve yapılandırma faaliyetlerinde takdir yetkisini kullanmasıyla ortaya çıkar (Healy and Wahlen, 1999: 368). Suistimal edici kâr yönetimi, istenilen hedefe ulaşmak amacıyla, bir şirketin gerçek finansal performansını çarpıtmak için çeşitli hile biçimlerinin kullanılmasını içerir (SEC, 1999: 84).

Kâr yönetiminden beklenen hedefler çok fazla ve çok çeşitli olabilir. Genellikle ulaşılmak istenen hedef, firmanın pay senedi fiyatında yukarı yönlü bir harekettir. Diğer hedefler, kredi notlarını yükseltmek, borçlanılan tutarlar üzerindeki faiz maliyetlerini azaltmak ve kredi sözleşmelerinden kaynaklanan bağlayıcılıkları azaltmak olabilir. Kâra bağlı teşvik primlerinin artırılması isteği de hedefler arasındadır. Son olarak, yüksek profilli firmalar için hedef, daha fazla mevzuattan kaçınmak veya daha yüksek vergilerden kaçınmak da dahil olmak üzere, daha düşük politik maliyetler olabilir (Mulford and Comiskey, 2002: 2).

Şirket kârlarının yönetildiği, çeşitli istatistiki çalışmalardan elde edilen bulgularla kanıtlanmıştır. Bu bulgular aşağıda sıralanmaktadır (Mulford and Comiskey, 2002: 72).

- Düşük tutarlarda zarar açıklaması çok nadirdir.
- Düşük tutarlarda kâr açıklaması çok yaygındır.
- Kârlardaki düşük tutarlardaki azalışlar çok nadirdir.
- Kârlardaki düşük tutarlardaki yükselişler çok yaygındır.
- Tahminlere ya tam uyum sağlanmakta ya da küçük bir miktar aşılındadır.

- Tahminlerin küçük bir farkla kaçırılması çok nadirdir.

Kârları hem GKGMİ sınırları içinde hem de ötesinde, yapay olarak şişirmek için kullanılan yaygın işlemlerden bazıları aşağıdadır (Mulford and Comiskey, 2005: 285-286).

- Erken veya hayali gelir tahakkukları.
- Saldırgan gider aktifleştirmeleri.
- Süresi uzatılmış amortisman dönemleri.
- Aşırı değerlendirilmiş varlıklar.
- Eksik değerlendirilmiş borçlar.

5. Hile

Hile, genel bir hukuki kavram olmakla birlikte finansal denetimin ilgi alanı, özellikle finansal tablolarda önemli bir yanlışlığa neden olan hileli eylemlere yöneliktir (AICPA, 1997: 6). Hile, önemli derecede yanıltıcı finansal tablolara yol açan kasıtlı eylem veya ihmaldir (Treadway vd, 1987: 2).

Hilenin oluşması için genellikle üç unsurun bir araya gelmesi gereklidir. Birincisi, yönetimin veya diğer çalışanların teşvik edilmesi veya baskı altında tutulmasıdır. İkincisi, gerekli kontrollerin olmaması, kontrollerin yetersiz olması veya yönetimin kontrolleri engellemesi nedeniyle fırsatların mevcut olmasıdır. Üçüncüsü ise, hile yapan kişilerin hileli işlemler için makul nedenler bulmasıdır (AICPA, 2002: 8).

Finansal tablolarda önemli derecede yanıltıcı bilgiye neden olan iki eylem vardır. Birincisi, hileli finansal raporlamadır. Aşağıdakilerin yapılması finansal raporlamanın hileli yapıldığını gösterir (AICPA, 2002: 7).

- Finansal tabloların hazırlandığı muhasebe kayıtlarının veya destekleyici belgelerin tahrif edilmesi, sahtesinin yapılması veya değiştirilmesi.
- Finansal tabloların gerçeğe aykırı bir biçimde sunumu veya olayların, işlemlerin ve diğer önemli bilgilerin finansal tablolara yansımalarının ihmal edilmesi.
- Meblağ, tasnif, sunum veya kamuoyunun bilgilendirilmesi ile ilgili muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanması.

Finansal tablolarda önemli derecede yanıltıcı bilgiye neden olan ikinci eylem ise firma varlıklarının çalınmasıdır ki bu da finansal tabloların doğru bir şekilde sunulmasına engel olur (AICPA, 2002: 7).

6. Kâr Kalitesi

Muhasebe literatüründe kâr kalitesi ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bazıları, zaman serisine dayalı bir özellik olan sürekliliği olan kârları, yüksek kaliteli kâr olarak tanımlar. Bazıları, esas faaliyetlerin ve olayların ekonomik etkilerini doğru bir şekilde temsil ediyorsa, kârları yüksek kaliteli olarak tanımlar. Bazıları kâr kalitesini, tahakkuklar ve nakit akışları arasındaki ilişki bakımından tanımlar (McNichols, 2002: 62). Yaygın olarak kullanılsa da kâr kalitesi ifadesi üzerinde mutabakata varılmış ne bir anlam ne de

kâr kalitesini ölçmek için genel kabul görmüş bir yaklaşım vardır (Schipper and Vincent, 2003: 98).

FASB'ın kavramsal çerçevesi kâr kalitesinin; süreklilik, öngörülebilirlik ve değişkenlik kavramlarının hep birlikte değerlendirilmesiyle belirlenebileceğini ortaya koymaktadır (Schipper and Vincent, 2003: 108). Kalitesi yüksek olan kârlar, gelecekteki EFNA'yla yüksek oranda ilişkili olan kârlardır (Mikhaïl et al., 2003: 122; Cohen, 2003: 2). Kâr kalitesi, kârların nakit akışlarıyla ne kadar iyi desteklendiğine bağlı olarak değişir (Dechow and Schrand, 2004: 123).

Kâr kalitesi, firma kârlarının, nakit akışı ile desteklenen sürdürülebilir kaynaklardan ne ölçüde elde edildiğinin bir değerlendirmesidir. Kâr kalitesinin iki boyutu vardır. Bunlar, süreklilik ve nakit akışı boyutlarıdır. Kâr kalitesinin süreklilik boyutu incelenirken, raporlanan kârların arızı kalemlerce şişirilip şişirilmediği tespit edilir. Örneğin, varlık satışından elde edilen arızı gelir ile artan kârlar, süreklilik boyutunda kâr kalitesini zayıflatacaktır. Kâr kalitesinin nakit akışı boyutu incelenirken, raporların kârların nakit akışı tarafından desteklenip desteklenmediği tespit edilmeye çalışılır. Örneğin, müşterilerine uzun vadeli ödeme koşulları sağlayan veya gelecekteki satışların artması beklentisiyle stok biriktiren bir şirkette, nakit akışı, kârların gerisinde kalacaktır. Bu tür gecikmeli nakit akışları, nakit akışı boyutunda kâr kalitesini zayıflatacaktır (Mulford et al., 2012: 3; Mulford and Tucker, 2013: 3; Mulford and Misra, 2016: 3; Mulford and Jacobson, 2017: 3; Mulford and Mathis, 2018: 3).

7. Artakalan Nakit Marjı

Olağanüstü durumların yaşanmadığı uzun dönemlerde, firmanın muhasebe esaslı performans ölçümlerinin, EFNA ile ölçülen "gerçek" ekonomik performansa yaklaşması beklenir. Bilhassa muhasebe kârlarının, EFNA'dan herhangi bir sapma göstermesi geçici bir durumdur ve bu sapmanın zaman içinde düzelmesi beklenmelidir. Bu beklenti, finansal tabloların yorumlanmasının ve analizinin temelini oluşturmaktadır (Givoly and Hayn, 2000: 288).

Bir şirketin mali durumunun iç yüzünün anlaşılmasını sağlayacağından, kârlardaki artışlar ile EFNA'daki artışlar arasındaki ilişki önemlidir. Uzun dönemler boyunca, kârlardaki büyüme oranları ile EFNA'daki büyüme oranları birbirleriyle orantılı olmalıdır. Büyüme oranlarında kalıcı bir tutarsızlık, nedenleri ve sonuçlarının anlaşılabilmesi için araştırılmalıdır (Mulford and Comiskey, 2005: 269).

Uzun dönemlerde, kâr artışını aşan kalıcı EFNA artışı, nakit akışının sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Bilançonun tasfiye edilmesi yoluyla elde edilen nakit, sürdürülebilir değildir. Bilançodan çıkarılan varlıklar veya tahakkuk eden borçlar sonucunda oluşan kâr düşüşleri sonunda durmalıdır. Nakit akışına kıyasla kâr artışında bir toparlanma olmaması durumunda, şirket, bilançonun tasfiyesi için gerekli mevcut varlıklarının arzını tüketecektir. Şirketin, tahakkuk eden borçlarını ödemesi gerekecektir. Bu nedenle, kâr artışına kıyasla daha yüksek nakit akışı artışı dönemlerinden sonra, nakit akışına kıyasla kâr artışının toparlandığını görmek şaşırtıcı olmamalıdır. Bu tür durumlarda daha yüksek kâr artışı, sorunların gelişmesinin

değil, normale dönüşün bir işareti olabilir. Kârlar toparlanmazsa, EFNA nihayetinde durma noktasına gelecektir (Mulford and Comiskey, 2005: 270).

Kârlar ve EFNA arasında düzgün sürdürülebilir bir ilişki, ikisinin de uzun dönemde benzer oranlarda büyümesini gerektirir. Büyüme oranlarının farklılaşma nedenlerinin anlaşılması, bu tutarsızlığın nasıl giderilebileceğine dair bir öngörü sağlayabilir. Bu tür bir öngörü, gelecekteki kârların ve nakit akışlarının yönü konusunda rehberlik sağlayacaktır (Mulford and Comiskey, 2005: 270-271).

7.1. Artakalan Nakit Marjı Denklemi

Yaratıcı muhasebe uygulamaları sonucunda oluşan kârlardaki artışlar EFNA sağlamaz. Örneğin erken veya hayali gelir tahakkukları, alacakların artışıyla sonuçlanır ancak nakit artışı sağlamaz. Benzer şekilde, gerçeğe aykırı stok raporlanmasına yönelik atılan adımlar, brüt kârı ve net kârı artırabilir, ancak nakit akışı sağlamaz. Giderlerin saldırgan bir şekilde aktifleştirilmesi örneğinde olduğu gibi, kârlar artar fakat EFNA artmaz (Mulford and Comiskey, 2002: 370).

Yaratıcı muhasebe uygulamaları, firma kârlarını değiştirip EFNA'yı değiştirmedikten, kârlar ile nakit akışları arasındaki ilişki, yaratıcı muhasebe uygulamaları yapıldığının tespit edilebilmesi için kullanılabilir (Mulford and Comiskey, 2002: 370).

EFNA'daki büyüme oranları ile kârlardaki büyüme oranlarının zaman içinde birbirleriyle orantılı olması beklenmelidir. İki farklı oranlarda büyüdüğünde, eşitsizliğin nedenleri dikkatlice araştırılmalıdır (Mulford and Ely, 2003: 3; Mulford and Ely, 2004: 3).

İki büyüme oranının ölçülmesi için kullanılan etkili bir rasyo, EFNA ile NK arasındaki farkın satış gelirlerine bölünmesidir. Ondalıklarla ifade edilmemesi için 100 ile çarpılan rasyoya, Artakalan Nakit Marjı (ANM) denilir (Mulford and Ely, 2003: 3; Mulford and Ely, 2004: 3; Mulford and Comiskey, 2005: 290).^{1 2}

$$ANM = \frac{EFNA - NK}{SG} * 100$$

ANM: Artakalan Nakit Marjı

EFNA: Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları

NK: Net Kâr

SG: Satış Gelirleri

¹ Charles W. Mulford'a e-posta gönderilerek, "Excess Cash Margin" ifadesindeki "Excess" kelimesinin hangi anlamda kullanıldığı sorusu soruldu. Charles W. Mulford'un cevabı şöyledir; "The term Excess isn't translating well. In the context of Excess Cash Margin, it doesn't mean too much or surplus. Instead, think of it as a remainder or the amount by which one thing exceeds or is greater than another."

² $Excess\ Cash\ Margin = \frac{Operating\ Cash\ Flow - Net\ Income}{Revenue} * 100$

ANM, “Nakit Akış Marjı”³ ile “Net Kâr Marjı”⁴ arasındaki fark olarak da ifade edilebilir (Mulford and Ely, 2003: 3; Mulford and Ely, 2004: 3; Mulford and Comiskey, 2005: 291).

ANM'nin hesaplanmasında EFNA ile NK arasındaki fark SG'ye bölünür. Böylece söz konusu parametrelerde meydana gelen değişiklikler, firmanın faaliyetlerindeki değişikliklere ölçeklenmiş olur (Mulford and Ely, 2003: 3; Mulford and Ely, 2004: 3; Mulford and Comiskey, 2005: 291).

EFNA; amortisman ve itfa paylarından önce hesaplandığından, NK ise; amortisman ve itfa paylarından sonra hesaplandığından genellikle sıfırın üzerinde ANM seviyeleri beklenir. Bu sebeple, amortisman ve itfa payları nispeten daha yüksek olan firmalarda, ANM seviyeleri genellikle daha yüksektir (Mulford and Ely, 2003: 3; Mulford and Ely, 2004: 3; Mulford and Comiskey, 2005: 291).⁵

ANM'de zaman içindeki belirgin azalmalar özellikle endişe vericidir. ANM'de zaman içindeki belirgin azalmalar, EFNA'nın NK'den daha yavaş arttığını veya daha hızlı azaldığını, nakit olmayan bilanço hesaplarının birikmeye devam ettiğini ve firma faaliyetlerinde olası zorluk uyarısı veya kâr ölçümünde saldırgan uygulamalar yapıldığı veya gelecekteki kârların azalma riski altında olabileceği uyarısı verir (Mulford and Tucker, 2013: 4; Mulford and Misra, 2016: 4; Mulford and Jacobson, 2017: 4; Mulford and Mathis, 2018: 4).

ANM'de zaman içindeki belirgin artışlar, EFNA'nın NK'den daha hızlı arttığını veya daha yavaş azaldığını, nakit olmayan bilanço hesaplarının tasfiyesinin devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, ya kârların ölçülmesinde giderek daha muhafazakâr muhasebe uygulamalarının olasılığını ya da gelecekteki EFNA'da bir azalma olasılığını ortaya koymaktadır (Mulford and Tucker, 2013: 4; Mulford and Misra, 2016: 4; Mulford and Jacobson, 2017: 4; Mulford and Mathis, 2018: 4).

Zaman içinde durağan veya bir miktar artan ANM'ler ise, EFNA ile NK arasında bir denge ilişkisi olduğunu gösterir (Mulford and Tucker, 2013: 4; Mulford and Misra, 2016: 4; Mulford and Jacobson, 2017: 4; Mulford and Mathis, 2018: 4).

7.2. Kısa Dönemde Tutarsız ANM'lere Neden Olabilecek Etmenler

Bir şirketin mali durumunun iç yüzünün anlaşılmasını sağlayacağından, kârlardaki artışlar ile EFNA'daki artışlar arasındaki ilişki önemlidir. Uzun dönemler boyunca, kârlardaki büyüme oranları ile EFNA'daki büyüme oranları birbirleriyle orantılı olmalıdır. Kısa dönemlerde ise, bu tür tutarsızlıkların makul bir açıklaması olabilir.

³ $\text{Nakit Akış Marjı} = \frac{\text{Erar Faaliyetlerden Nakit Akışları}}{\text{Satış Gelirleri}} * 100$

⁴ $\text{Net Kâr Marjı} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Satış Gelirleri}} * 100$

⁵ Dolaylı yöntemle göre hazırlanmış nakit akış tablosunda, net kâra, amortisman gibi nakit çıkışı gerektirmeyen giderlerin tutarlarının eklenmesi, bu tutarların nakit girişi olarak değerlendirildiği anlamına gelmez. Yapılan işlemin bir toplama olması, amortisman gibi nakit çıkışı gerektirmeyen giderlerin, bir nakit girişiymiş gibi algılanmasına neden olabilir. Bu algı elbette doğru değildir. Söz konusu toplama işlemi, gerçekte sadece bir düzeltme işlemidir (Sarıoğlu, 2010: 83).

Mevsimsel değişiklikler, stokları nakde çevirmeyi gerektirebilir. Konjonktürel düşüş dönemindeki ihtiyatlılık, dönen varlıkların azaltılmasını gerektirebilir. Büyümeden olgunluğa veya olgunluktan düşüőe geçiş gibi, bir firmanın yaşam döngüsünde meydana gelen bir değişiklik, geçiş dönemi süresi boyunca, nakit akışlarının kârlardan daha hızlı artmasına veya daha yavaş azalmasına neden olabilir. Ayrıca kredi koşullarının sıkılaştırılması veya istenmeyen stokların nakde çevrilmesi gibi, firmaya özgü planlanan olaylar ve hatta arızı bir durum olan kurumsal yeniden yapılandırma, kârlara kıyasla artan EFNA'ya neden olabilir (Mulford and Comiskey, 2005: 269-270).

7.2.1. Mevsimsel Değişiklikler

Faaliyetleri mevsimsel unsurlarla sıkı bir ilişki içinde olan şirketler, talebin iniş ve çıkış gösterdiği yılın belirli dönemlerinde, önemli ölçüde farklı tutarlarda kâr ve EFNA raporlayabilirler. Yılın daha durgun dönemlerinde, artacak talep beklentisiyle stoklar genellikle artırılır. Satışların azaldığı bir dönemde stoklar arttıkça, EFNA tüketilir. Yılın ilerleyen dönemlerinde satışlar yapıldıkça kârlar önemli ölçüde artar. Bu süre zarfında, daha önce satın alınan stoklar tüketilir. Sonuç olarak, EFNA kayda değer bir şekilde büyüyerek, firma kârını hatırı sayılır bir tutar ile aşabilir (Mulford and Comiskey, 2005: 275).

7.2.2. Konjonktürel Olaylar

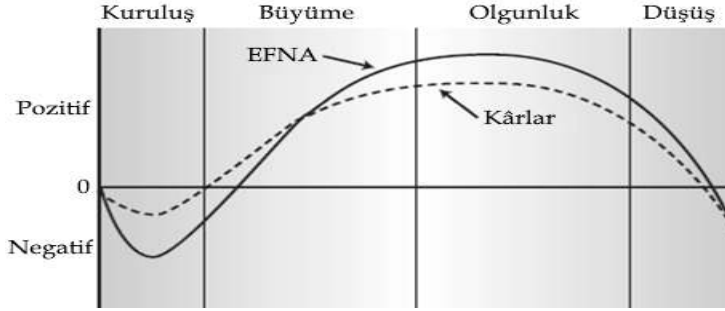
Konjonktürel olaylar, kârlar ile EFNA arasındaki ilişkiyi daha uzun dönemler boyunca etkileyebilir. Sektöre özgü olayları, genel piyasa konjonktüründen ayırt edebilmek çoğu zaman zor olduğundan, her ikisi de "konjonktürel olaylar" başlığı altında incelenebilir. Örneğin, World Trade Center ikiz kulelerinin 11 Eylül 2001 tarihinde yıkılmasını müteakip dönemlerde piyasada yaşanan çöküş, havayolu sektörünü çok sert vurmuştur. Bu konjonktürel olaylara bir örnektir. Aynı şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nde aynı dönemde yaşanan ekonomik durgunluk da konjonktürel olaylara verilebilecek bir diğer örnektir (Mulford and Comiskey, 2005: 276).

Konjonktürdeki bir düşüş döneminin ilk aşamalarında yaşanan satış azalması nedeniyle, üretimde kesintiler yapılmadan önce, EFNA'nın, stok seviyelerindeki büyüme kadar azaldığı görülebilir. Daha sonra, üretim kesintileri yapıldıkça ve stok seviyeleri azaldıkça, EFNA, firma kârını aşabilir. Daha sonra, konjonktürdeki müteakip bir yükseliş sırasında, konjonktürdeki önceki düşüş döneminde ikmal edilen çalışma sermayesi hesapları nakde çevrilirken, EFNA'daki büyüme oranını aşan bir oranda, kârlar yeniden artmaya başlayabilir (Mulford and Comiskey, 2005: 269).

7.2.3. Firmanın Yaşam Döngüsündeki Değişiklikler

Firmanın yaşam döngüsünde bulunduğu evreye bağlı olarak, kârlar ile EFNA arasında, belli tipik ilişkiler söz konusudur. Grafik 1'den görüldüğü üzere, firmanın yaşam döngüsünün kuruluş, büyüme, olgunluk veya düşüş evresinde olmasına bağlı olarak EFNA, pozitif veya negatif ve kârlardan daha yüksek veya kârlardan daha düşük olabilir (Mulford and Comiskey, 2005: 278).

Grafik 1: Firmanın Yaşam Döngüsünde EFNA ve Kârların İlişkisi

Kaynak: (Mulford and Comiskey, 2005: 278)

7.2.4. Firmaya Özgü Olaylar

Mevsimsel, konjonktürel veya firma yaşam döngüsü evresindeki değişikliklerin haricinde, firmaya özgü olaylar da kârlar ile nakit akışları arasında, artış oranı farklılıklarına neden olabilir. Örneğin, satışları artırmak için kredi koşulları gevşetilebilir. Yine, iskonto avantajından yararlanmak veya karşılanmamış siparişlerden kaçınmak için, fazla miktarlarda stok satın alınabilir (Mulford and Comiskey, 2005: 270).

7.3. ANM'nin Faydalı Olabilmesi İçin Yapılması Gerekli Düzeltmeler

ANM'nin, amaçları doğrultusunda faydalı olabilmesi için, belli esas faaliyet kalemleri yeniden tasnif edilmeli ve EFNA ile NK içerisindeki arzi kalemler⁶ ayrıştırılmalıdır (Mulford and Comiskey, 2005: 290).

7.3.1. Belli Esas Faaliyet Kalemlerinin Yeniden Tasnif Edilmesi

Belli esas faaliyet kalemlerinin yeniden tasnif edilmesi, kalemlerin EFNA'ya dahil edilmesi veya EFNA'dan hariç tutulması işlemleridir. Yeniden tasnif işlemlerinin temel nedeni, GKGMİ'nin gerektirdiği bazı nakit akışı tasniflerinde algılanan zafiyettir. Yeniden tasnif işlemlerinin diğer bir nedeni, EFNA'yı artırma arzusuna fırsat sağlayan tasnif imkanlarının mevcut olmasıdır. Tasnif sorunları, bazı nakit akışlarının tasnif edilmesinde mevcut GKGMİ kapsamındaki esneklikten dolayı olası olmaktadır (Mulford and Comiskey, 2005: 241-242).

Gerçekte esas faaliyetlerden olmadığı halde, GKGMİ gereklerine uyularak EFNA'ya dahil edilen nakit akışlarının, EFNA'dan hariç tutulması gerekmektedir (Mulford and Comiskey, 2005: 210).

Firma yönetimlerinin GKGMİ'de var olan esnekliği veya muğlaklığı suistimal ederek, sürdürülebilir nakit akışı üretme yeteneğine dair yanıltıcı bir izlenim verebilmek amacıyla, esas faaliyetlerden olmadığı halde, EFNA'ya dahil ettikleri nakit akışlarının, EFNA'dan hariç tutulması gerekmektedir (Mulford and Comiskey, 2005: 210).

⁶ Non-recurring items

Firma yönetimlerinin, sürdürülebilir EFNA izlenimi verebilmek amacıyla, YFNA'ya veya FFNA'ya dahil ettikleri esas faaliyetlerden nakit çıkışlarının, EFNA'ya dahil edilmesi gerekmektedir (Mulford and Comiskey, 2005: 210).

7.3.2. Arızı Kalemlerin EFNA'dan ve NK'den Ayrıştırılması

Son yıllarda, arızı kalemlerin tahakkuk esaslı NK üzerindeki etkisi oldukça dikkat çekmiştir (Mulford and Comiskey, 2005: 209). Arızı kalemler, düzenli olarak tekrarlanması beklenmeyen gelir ve giderlerdir (Mulford and Comiskey, 2002: 87). Muhasebe literatüründe sınırlı bir şekilde anılan arızı kalemler, GKGMİ'de tanımlanmamıştır. Arızı kalemlerin üç özelliği aşağıda sıralanmıştır (Mulford and Comiskey, 2005: 211; Mulford and Comiskey, 2005: 236).

- Anormal oluşum.
- Anormal tutar.
- Esas faaliyetlerle ilintisiz olma.

Arızı kalemlerin belirlenmesi işlemi, önemli ölçüde muhakemenin yapılmasını gerektirir. Arızı kalemlerin belirlenmesinde evet/hayır kararı vermek bazen zordur. Dava bedelleri⁷ ve yeniden yapılandırma bedelleri⁸, çeşidi oldukça fazla olan arızı kalemlere verilebilecek en yaygın iki örnektir (Mulford and Comiskey, 2005: 236).

Sürdürülebilir bir NK ölçüsü elde etmek için, NK'nin, arızı gelir ve arızı gider kalemlerinden ayrıştırılması gereği hakkında literatürde çok şey yazılmıştır. EFNA konusunda da benzer bir adım atılmalıdır. Şöyle ki; sürdürülebilir bir EFNA ölçüsü elde etmek için, arızı kaynaklardan sağlanan nakit akışları veya arızı kaynaklardan kullanılan nakit akışları EFNA'dan ayrıştırılmalıdırlar (Mulford and Comiskey, 2002: 367).

Arızı kalemler, ANM'nin kullanılışlığını olumsuz yönde etkilediklerinden EFNA'dan ve NK'den ayrıştırılmalıdırlar (Mulford and Comiskey, 2005: 290-291).

7.4. Azalan ANM, Artan ANM ve Durağan ANM Örnekleri

Aşağıdaki üç başlıkta; azalan ANM, artan ANM ve durağan ANM örneklerine yer verilmektedir (Mulford and Comiskey, 2005: 291-299).

7.4.1. Azalan ANM Örneği (Xerox Vakası)

NK, EFNA'dan daha hızlı arttığında yahut daha yavaş azaldığında ANM azalacaktır. Sonuç olarak, bilançoda biriken nakit olmayan hesapların seviyeleri artacaktır. Bu tür birikmeler genellikle alacak hesapları, stok hesapları, duran varlıklarda artışlar şeklinde olacaktır. Nakit ödemeler yeni gider tahakkuklarını aştığı için borçlar da düşebilir. Uzun dönemler boyunca, bu tür bilanço gelişmeleri sürdürülebilir değildir. Nihayetinde bilançodaki nakit olmayan hesaplar bitirilmeli, nakit akışını artırmalı veya yeni borç tahakkukları kaydedilmeli, bu işlemlerin sonucu da kârları düşürmelidir. Her iki gelişme de ANM'yi artıracaktır.

⁷ Litigation charges

⁸ Restructuring charges

Tablo 1: Xerox Şirketinin ANM'leri (1994-1999) (Milyon \$)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
EFNA	479	599	324	472	-1.165	1.224
EFNA Düzeltmeleri	254	199	118		199	-1.233
Düzeltilmiş EFNA	733	798	442	472	-966	-9
SG	15.084	16.588	17.378	18.144	19.447	19.228
NK	794	1.174	1.206	1.452	585	1.424
NK Düzeltmeleri			-7		987	
Düzeltilmiş NK	794	1.174	1.199	1.452	1.572	1.424
ANM	-0,4	-2,27	-4,36	-5,4	-13,05	-7,45

Kaynak: (Mulford and Comiskey, 2005: 293)

Tablo 1'de GKGMİ sınırlarının ötesine geçen muhasebe uygulamalarını kullanarak, kârlarını artıran Xerox şirketinde azalan ANM örneği verilmiştir. Xerox, 31 Aralık 2000'de sona eren yıl için finansal tablolarını SEC'e sunmadan önce, 1990'lı yılların sonlarındaki birkaç yıl boyunca kira gelirlerinin erken tahakkuklarını düzeltmek zorunda kalmıştır. Xerox, bazı büyük fotokopi kiralama işlerinin muhasebe kurallarında olduğu gibi, bir dizi GKGMİ'yi yanlış uyguladığını kabul etmiştir.

Erken tahakkuk etmiş gelirler tahsil edilmediğinden, bu tür uygulamalardan kaynaklanan kârların, EFNA'daki büyüme oranını aşan bir oranda artması beklenir. Xerox şirketinin ANM'lerinin, 1994'den 1999'a kadar tüm yıllarda negatif olması, şirketin Düzeltilmiş NK'lerinin, Düzeltilmiş EFNA'larını tüm yıllarda aştığını göstermektedir. Şirket, incelenen dönemin son yıllarında daha saldırgan muhasebe uygulamaları uyguladığı için, ANM'nin sıfırdan daha fazla uzaklaştığı görülmektedir.

7.4.2. Artan ANM Örneği (Toys "R" Us Vakası)

NK'deki artış oranlarından daha hızlı oranlarda artan EFNA'daki artışlar sonucu ortaya çıkan ANM'deki sürekli artışlar da sürdürülebilir değildir. ANM'deki artışlar, ya NK'den sürekli olarak daha hızlı büyüyen ya da NK'den daha yavaş düşen EFNA'nın bir sonucudur.

Uzun dönemdeki nakit akışı büyümesi, kâr artışı gerektirir. Bu nedenle, ANM'deki sürekli artış, kârlarda artış olmadan, EFNA'nın mevcut seviyelerde sürdürülemeyeceğini gösterebilir. Ya EFNA, kâr seviyelerine göre azalmalı ya da kâr, EFNA seviyelerine göre artmalıdır.

Tablo 2: Toys "R" Us Şirketinin ANM'leri (2001-2004) (Milyon \$)

	2001	2002	2003	2004
Düzeltilmiş EFNA	-38	575	574	797
SG	11.332	11.019	11.305	11.566
Düzeltilmiş NK	215	179	229	139
ANM	-2,23	3,59	3,05	5,69

Kaynak: (Mulford and Comiskey, 2005: 298)

Tablo 2’de artan ANM’ye bir örnek olarak Toys “R” Us şirketi ele alınmıştır. Tablo 2’den görüleceği üzere, Düzeltilmiş EFNA’nın 2002 yılından başlayarak sürekli arttığı, buna karşılık Düzeltilmiş NK’nin bir nebze dalgalı da olsa sonuçta azaldığı görülmektedir. ANM’nin ise, peyderpey arttığı görülmektedir. Tablo 2’deki verilerden hareketle 2004’den sonraki yıllarda EFNA’nın azalarak ANM’yi azaltması ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir.

7.4.3. Durağan ANM Örneği (Anheuser-Busch Vakası)

EFNA ve NK arasında zaman içinde oluşan durağan ilişki, ikisinin de sürdürülebilir olduğunun kayda değer bir göstergesidir. ANM durağan olduğunda, kârlar gerçekleştirilmekte ve nihai onay olarak EFNA tezahür etmektedir. Üstelik, ANM durağan olduğunda, NK tarafından sağlanan destekle EFNA daha iyi korunabilir.

Tablo 3: Anheuser-Bush Şirketinin ANM’leri (2000-2003) (Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003
Düzeltilmiş EFNA	2.229	2.336	2.682	2.971
SG	12.499	12.912	13.566	14.147
Düzeltilmiş NK	1.552	1.705	1.934	2.076
ANM	5,42	4,89	5,51	6,33

Kaynak: (Mulford and Comiskey, 2005: 299)

Tablo 3’te durağan ANM’ye bir örnek olarak Anheuser-Busch şirketi ele alınmıştır. Tablo 3’ten görüleceği üzere, dört yıllık dönemde Düzeltilmiş EFNA yaklaşık %33 artarken, Düzeltilmiş NK yaklaşık %34 artmıştır. ANM, 2000 ile 2002 yılları arasında %5 civarında kalırken, 2003 yılında %6,33’e yükselmiştir. Düzeltilmiş EFNA ve Düzeltilmiş NK benzer oranlarda artmasına rağmen, ANM denkleminde bölen konumundaki SG, yaklaşık %13 olmak üzere daha yavaş bir oranda artmıştır. Bununla birlikte, Düzeltilmiş EFNA’daki ve Düzeltilmiş NK’deki benzer büyüme oranları, her ikisinin sürdürülebilirliğini de desteklemektedir.

Sonuç

Tahakkuk esaslı muhasebe sonucunda ortaya çıkan firma kârlarının kaliteli olup olmadığını anlayabilmek için, bir kâr kalitesi göstergesi, aynı zamanda bir erken uyarı sinyali olan Artakalan Nakit Marjı (ANM) kullanılabilir.

Firma kârları, nakit akışlarıyla ne kadar iyi desteklenirse, o kadar kalitelidirler. ANM, net kâr ile esas faaliyetlerden nakit akışları arasındaki ilişkiye dair faydalı bilgiler sağlayan etkili bir rasyodur.

ANM, esas faaliyetlerden nakit akışları ile net kâr arasındaki farkın satış gelirlerine bölümünün 100 ile çarpılmasıyla bulunur. ANM denklemindeki parametrelerden olan, esas faaliyetlerden nakit akışları, nakit akış tablosundan; net kâr ve satış gelirleri ise, gelir tablosundan kolaylıkla temin edilebilir.

Ancak ANM'nin amaçları doğrultusunda faydalı olabilmesi, ANM denklemindeki esas faaliyetlerden nakit akışları ve net kâr parametrelerinde birtakım düzeltme işlemlerinin yapılmasını gerektirmektedir. Bu düzeltme işlemleri, belli esas faaliyet kalemlerinin yeniden tasnif edilmesi işlemi ve esas faaliyetlerden nakit akışları ile net kâr içerisindeki arızı kalemlerin ayrıştırılması işlemleridir. Düzeltme işlemleri yapıldıktan sonra ANM'nin hesaplanması aşamasına ancak geçilebilir.

Devamlı olarak azalan ANM'ler, kârların kalitesiz olduğunu, nakit olmayan bilanço hesaplarının birikmeye devam ettiğini, gelecekte ya esas faaliyetlerden nakit akışlarının kâr seviyelerine göre artacağını ya da kârların esas faaliyetlerden nakit akışları seviyelerine göre azalacağını gösterir.

Devamlı olarak artan ANM'ler ise, kârların kalitesiz olduğunu, nakit olmayan bilanço hesaplarının tasfiye edilmeye devam ettiğini, gelecekte ya esas faaliyetlerden nakit akışlarının kâr seviyelerine göre azalacağını ya da kârların esas faaliyetlerden nakit akışları seviyelerine göre artacağını gösterir.

ANM seviyelerinin, amortisman ve itfa payları nispeten daha yüksek olan firmalarda daha yüksek olacağı göz önünde bulundurularak, sıfırın üzerinde durağan veya bir miktar artan ANM'ler, kârların kaliteli olduğunu gösterir.

Kaynaklar

- AICPA (1997). SAS No. 82: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit. New York.
- AICPA (2002). SAS No. 99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit. New York.
- Akdoğan, Nalan, Nejat Tenker (2010). Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Cohen, Daniel A. (2003). "Quality of Financial Reporting Choice: Determinants and Economic Consequences". Working Paper, New York University.
- Dechow, Patricia M. (1992). Accounting Earnings and Cash Flows as Measures of Firm Performance: The Role of Accounting Accruals. Doctoral Dissertation, University of Rochester, New York.
- Dechow, Patricia M., Catherine M. Schrand (2004). Earnings Quality. Charlottesville: The Research Foundation of CFA Institute.
- Fellows, James A. (1985). "The Economic and Accounting Definitions of Income: Proposals for Reform, a Note". The American Economist. 29 (2): 57-62.
- Fraser, Lyn M., Aileen Ormiston (2012). Understanding Financial Statements. London: Pearson Education.

- Givoly, Dan, Carla Hayn (2000). "The Changing Time-Series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?". *Journal of Accounting and Economics*. 29 (3): 287-320.
- Güvemli, Oktay (1977). *İşletmelerde Nakit Akışı Planlaması*. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Healy, Paul M., James M. Wahlen (1999). "A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting". *Accounting Horizons*. 13 (4): 365-383.
- IASB (2018). *International Financial Reporting Standards* (Çev. KGK. www.kgk.gov.tr/14.10.2020). London: IASCF.
- Karacan, Sami (2009). *KOBİ'lerde UFRS'ye Uygun Finansal Raporlama*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kishalı, Yunus, Selman A. Erden, Sadi Işıklılar (2002). *Finansal Muhasebe*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- McNichols, Maureen F. (2002). "Discussion of the Quality of Accruals and Earnings: The Role of Accrual Estimation Errors". *The Accounting Review*. 77: 61-69.
- Mikhail, Michael B., Beverly R. Walther, Richard H. Willis (2003). "Reactions to Dividend Changes Conditional on Earnings Quality". *Journal of Accounting, Auditing and Finance*. 18: 121-151.
- Mishra, Chandra, Ralph Drtina (2004). "Accounting Manipulations and Business Failures: The Case for Effective Financial Disclosure and Corporate Governance". *The Journal of Private Equity*. 7 (4): 27-35.
- Mulford, Charles W., Allan Mathis (2018). *Earnings Quality Trends (Quarter 1, 2018)*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey (1996). *Financial Warnings*. New York: John Wiley & Sons.
- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey (2002). *The Financial Numbers Game: Detection Creative Accounting Practices*. New York: John Wiley & Sons.
- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey (2005). *Creative Cash Flow Reporting: Uncovering Sustainable Financial Performance*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Mulford, Charles W., Jose Mogurusa, David Yom (2012). *Earnings Quality: Summary Reports on Individual Companies*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Josh Tucker (2013). *Earnings Quality Trends (Quarter 2, 2012): A Return to Normal Levels*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.

- Mulford, Charles W., Mark Jacobson (2017). Earnings Quality Trends: Wait & See (Quarter 3, 2016). Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Michael L. Ely (2003). Excess Cash Margin and the S&P 100. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Michael L. Ely (2004). A Look at Cash Flow and Earnings Growth for the S&P 100. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Sarika Misra (2016). Earnings Quality Trends: Stabilization (Quarter 3, 2015). Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Örten, Remzi, Hasan Kaval, Aydın Karapınar (2007). Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Powers, William C., Raymond S. Trough, Herbert S. Winokur (2002). Report of Investigation by the Special Investigative Committee of the Board of Directors of Enron Corp. Texas.
- Riahi-Belkaoui, Ahmed (1999). Earnings Measurement, Determination, Management, and Usefulness: An Empirical Approach. London: Quorum Books.
- Sarioğlu, Kerem (2010). Nakit Akış Tablosu ve Yönetim Kararlarında Kullanımı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları.
- Schipper, Katherine (1989). "Commentary on Earnings Management". Accounting Horizons. 3: 91-102.
- Schipper, Katherine, Linda Vincent (2003). "Earnings Quality". Accounting Horizons. 17: 97-110.
- SEC (1999). Securities and Exchange Commission 1999 Annual Report. Washington DC.
- Sharma, Divesh S., Errol R. Iselin (2003). "The Decision Usefulness of Reported Cash Flow and Accrual Information in a Behavioural Field Experiment". Accounting and Business Research. 33 (2): 123-135.
- Treadway, James C., William M. Batten, William S. Kanaga, Hugh L. Marsh, Thomas I. Storrs, Donald H. Trautlein (1987). Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting. Washington DC.

Yayın Geliş Tarihi: 25.11.2020

Yayın Onay Tarihi: 31.12.2020

DOI No: 10.35343/kosbed.847158

Selçuk KOÇ •

Gamze GÜNER **

İşsizlik Histeri Etkisinin Seçilmiş Yükselen Ekonomilerde Sınanması

*Testing the Unemployment Hysteresis Effect in Selected
Emerging Economies*

Özet

İktisat yazanında oldukça geniş bir literatüre sahip olan işsizlik üzerine iki ana yaklaşım vardır. Bunlar doğal işsizlik oranı hipotezi ve histerisiz yaklaşımdır. Doğal işsizlik oran yaklaşımı, gerçekleşen her enflasyon oranında, bu oran yapılan tahminler doğrultusunda değişmeyen işsizlik oranıdır. Histerisiz teorisinde ise bunun tam tersi savunulmaktadır. Bu kapsamda işsizlik oranları üzerinde etkisini barındıran şokların oranlar üzerinde kalıcı ya da geçici etki bırakması irdelenecektir. Bu çalışmada Yükselen Ekonomiler grubunda yer alan Meksika, Arjantin, Brezilya, Rusya ve Türkiye için gerçekleşen işsizlik oranlarında doğal oran hipotezi ve histeri etkisinin geçerliliğini 2000Q1- 2020Q2 dönemi için Panel KPSS testi ve durağanlık testlerine başvurulmuştur. Araştırmanın temel bulgusuna göre, Meksika, Arjantin, Brezilya, Rusya ve Türkiye için Doğal Oran Hipotezinin varlığı reddedilememektedir.

Anahtar Kelimeler: Histerisis, İşsizlik, Yükselen Ekonomiler.

Jel Kodu: J21, J64, E24

Abstract

There are two main approaches on unemployment, which has an extensive literature on economics literature. These are the Natural rate of unemployment hypothesis and the hysteresis approach. The natural unemployment rate approach is the unemployment rate that does not change in line with the estimates made at every inflation rate. In the theory of hysteresis, the opposite is advocated. In this context, the permanent or temporary effects of shocks that have effects on unemployment rates will be examined. In this study aims to, Emerging Market Economies located in groups in Mexico, Argentina, Brazil, have been applied to the natural ratio in the actual unemployment rate for Russia and Turkey hypothesis and the validity of the hysteresis effect 2000Q1- 2020Q2 period for the panel unit root tests and stability tests. According to the main findings of the survey, Mexico, Argentina, Brazil, Russia and Turkey for the presence of the natural rate hypothesis is not rejected.

Keywords: Hysteresis, Unemployment, Emerging Markets.

Jel Code: J21, J64 E24

-
- Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü, ORCID: 0000-0001-7451-2699, mail: selcukkoc@kocaeli.edu.tr
 - gamzeguner41@gmail.com

Giriş

İşsizlik kavramı, günümüzde iktisat teorisinde sürekli araştırılan ve tartışılan konularından birisi haline gelmiştir. Bu tartışmaların ortaya çıkma sebebi ise histeri hipotezinin, doğal işsizlik oranı olarak bilinen temel makroekonomi hipotezine karşı olarak itiraz ediyor olmasıdır (Song & Wu, 1998). Bu nedenle işsizlik konusunda ekonomi literatürüne ilişkin çeşitli paradigmlar geliştirmiştir. Hedefi gelişmiş ekonomi olan ülkelerin önemli bir kısmının ve özellikle Türkiye için iktisadi yönden bir problem olan işsizlik olgusunu azaltmak ve bunun için bazı ekonomi politikaları oluşturulması fazlasıyla önem arz etmektedir. Bu nedenden dolayı araştırmacıların yapmış oldukları çalışmalarında iktisat teorisi alanında işsizlik olgusu açısından (özellikle baz alan çalışmalarında) üç yaklaşım ifade edilmektedir. Bu yaklaşımlar işsizlik histerisi hipotezi, yapısalci yaklaşım ve doğal oran hipotezidir. (Çemrek & Şeker, 2020).

İlk olarak literatüre Friedman tarafından kazandırılan doğal işsizlik oranı, reel ücretlerde bir değişme baskısı oluşturmayan işsizlik düzeyi biçiminde denge kavramı olarak tanımlanmaktadır. Friedman (1968) ve beraberinde Phelps (1967, 1968) ana temsilcileri tarafından geliştirilen geleneksel işsizlik oranı veya enflasyonu hızlandırmayan işsizlik enflasyon oranı olarak bilinen (NAIRU), çıktı üzerinde dalgalanmalarının işsizlik oranı üzerinde döngü biçiminde hareketler üretmesine karşın, uzun vadede denge oranına tekrar geri dönmeye yönelik eğilim gösterebilmektedir (Layard, 1991). Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere 1980'li yıllarda gerçekleşen işsizliğin, doğal işsizlik oranının üzerine iktisatçıları oluşan durumu açıklamak üzere işgücü piyasasındaki elastikiyetin ortadan kalkmasının nedenlerini açıklamaya yönelmiştir. Avrupa işsizlik oranları üzerinde görülmüş olan hareketlenmelerden sonra, Blanchard ve ark. (1986) tarafından denge işsizlik oranının, fiili işsizlik oranının geçmişine bağlı olabileceği fikrini ortaya koyan bir işsizlik teorisi geliştirilmiştir. Histeresiz teorisi, ekonomide meydana gelen geçici şokların işsizlik üzerindeki kalıcı etkilerini vurgulamaktadır. İşsizliğin histeri hipotezindeki doğal varsayımları dikkate alındığında, işsizlik oranları I (1) sürecinde olduğu durumda şokları kalıcı bir şekilde etkileyebilecek, dolayısıyla işsizlik dengesini bir seviyeden diğerine geçirecektir. Politika açısından bakıldığında ise, işsizlik oranlarını ilk seviyesine döndürmek için politika eylemi gereklidir. Diğer taraftan, eğer işsizlik serisinin durağan olması diğer bir ifade ile I (0) süreci ise, şokun etkileri yalnızca geçici olacak ve işsizlik en sonunda denge seviyesine döneceği için politika eylemine duyulan ihtiyacı daha az zorunlu hale getirecektir. I (0) süreci, genel olarak işsizlik dinamiklerini ortalama bir geri dönüşüm aşaması olarak nitelendirdiği için işsizlik hipotezinin doğal oranı (NAIRU) olarak adlandırılmaktadır. (Tsangyao Chang, 2006)

Bu çalışmanın temel amacı histerezis etkisinin işsizlik oranları üzerinde geçerliliğini incelemektir. İlgili konuya yönetilen soru seçili ülkelerde histeri etkinin geçerli olup olmaması yönündedir. Kurulacak hipotezler çalışmanın genelinde "histeri etkisi mevcuttur" ve "histeri etkisi mevcut değildir" şeklinde olacaktır.

Çalışmada yöntem olarak bir panel tabanlı birim kök testleri kullanılacak seçili ülkelerin işsizlik oranları üzerinde histeri etkisinin geçerliliği sınanacaktır. Uygulamada kullanılacak olan test kurucu serilerin yatay kesit varyasyonlarını ve yapısal kırılmalarını

dikkate alacak ve daha güçlü sonuçlar üretecektir. Bu amaçla ilk bölümde işsizlikte histeri etkisiyle ilgili literatüre kazandırılanla ilgili kısaca değinirken üçüncü bölümde ekonometrik analiz için belirlenen veri setlerine ilişkin betimlemeler yapılacaktır. Araştırmanın 2. bölümünde genellikle literatürde kullanılan geleneksel panel birim kök testlerinin metodolojisine yer verilecektir. Bir sonraki 3. bölümde çalışmada kullanılan ekonometrik metodoloji açıklanacaktır. Bu bölümde ilgili yatay kesit bağımlılığı testleri yapılacak, ampirik bulgular tablolar halinde sunulacak ve değerlendirilecektir. Hemen ardından ilgili sonuçlara yer verilecektir.

1. Literatür

Literatür incelendiğinde ekonomi politikasının temel hedeflerinden biri olan ve diğer hedefler ile yakından ilişkili olan işsizlik ve buna bağlı olarak işsizlik histerisiyle ilgili yapılmış çok sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Tablo 1'de doğal işsizlik oranı ve işsizlik histerisiyle ilgili olarak yapılmış çalışmalardan bir kısmının analiz dönemleri, örnekleme ve sonuçları sunulmaktadır. Literatür tablosu incelendiğinde; Yapılan çalışmaların OECD Ülkeleri'ne Avrupa ve gelişmiş ülkelere odaklandığı açıkça görülmektedir. Ayrıca, ilgilenilen konu hakkında yapılan araştırmalarda birim kök testlerinden elde edilen ve ampirik uygulamaların sonucuna göre, doğal işsizlik oranı ve işsizlik histerezisi görüşü hakkında henüz net bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu etkilerden hangisinin geçerli olup olmadığı sorusunun halen devam ettiği bilinmemektedir. Bu durumun oluşmasına yönelik asıl neden ise incelemeye alınan dönemlerin farklı olması ve belirlenen ampirik yöntemler arasındaki farklılıklardır.

Tablo 1. Literatür Tablosu

Yazarlar	Örnekleme/Dönem	Sonuç
Blanchard ve Summers (1986)	Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD 1953-1984	Çalışma örnekleme Fransa, Almanya, İngiltere için işsizlikte histeri etkisinin varlığı mevcut durumda iken Amerika için varlığı saptanamamıştır.
Roed (1996)	16 OECD Ülkesi (1970-1994)	Çalışma sonucunda, Kanada ve Avustralya'da işsizlik histerisinin geçerli olduğu güçlü bir şekilde kabul edilmekte iken Avrupa ülkelerinin neredeyse birçoğunda reddedilememiştir. ABD için ise etkinin geçerliliği saptanamamıştır ve negatif yönde sonuçlar elde edilmiştir.
Song ve Wu (1997)	48 Amerika Eyaleti (1962-1993)	Kesit kısıtlamalarını kullanarak, Levin ve Lin birim kök testini kullanarak 48 ABD eyaletinin işsizlik oranlarını analiz etmişlerdir. Sonuçlar, ABD için histerezis hipotezi desteklerken, temel hipotezi kararlı bir şekilde reddetmektedir.
Song ve Wu (1998)	15 OECD Ülkesi (1972 Q1-1992 Q2)	Çalışma bulgularına göre belirlenen OECD ülkeleri için histeri hipotezinin geçerliliği sınanmış ve geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Miguel A. León-Ledesma (2000)	51 Amerika Eyaleti ve 12 Avrupa Ülkesi (1985-1999)	Çalışmaya göre, Norveç dışındaki tüm Avrupa ülkelerinde histeri hipotezi geçerli durumda iken, 51 Amerika eyaleti içerisinde 44 eyalette oran hipotezi geçerli olacağı tespit edilmiştir.
Feve vd.(2003)	21 OECD Ülkesi	Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, OECD ülkelerinin çoğunda ücret histerezisinin temel hipotezi reddedilmiştir.

	(1966-1999)	İki değişkenli yaklaşımlarda ücret doğrulama yapıldığında histerezise karşı olarak kanıtlar güçlenmiştir.
Smyth (2003)	Avusturalya Eyaletleri (1982-2002)	Sonuçlar Avusturalya Eyaletleri için histeri etkisinin varlığını desteleyecek niteliktedir.
Leon-Ledesma ve McAdam (2004)	Avrupa Ülkeleri (1991-2001)	Çalışmanın bulguları için işsizliğin yapısal kırılma ve doğrusal olmayan dinamiklerini dikkate alarak genel anlamda histeri hipotezinin reddedildiği sonucuna ulaşmıştır.
Kanalıcı Akay vd. (2007)	23 OECD Ülkesi (1963-2007)	Sonuçlar, belirlenen OECD ülkeleri için histeri hipotezinin reddine işaret eder ve yapısalcı bakış açısıyla tanımlandığı gibi yapısalcı teorilerle uyumludur.
(Ener & Arıca, 2011)	Türkiye ve 15 AB ülkesi, (1985-2005)	Birinci ve ikinci nesil panel birim kök testlerini kullanarak analiz edilen ülkelerde histerezis olmadığına dair sonuçlar üretilmiştir. Sonuçlara göre, ekonominin nihayetinde bir araya geleceği benzersiz bir doğal işsizlik oranı bulunmaktadır.
(Zhang & Chou, 2012)	G20 ülkeleri (1980-2008 dönemi)	Doğrusal olmayan panel birim kök testleri kullanılarak işsizliğin durağan olmayan bir süreç olduğu sonucuna ulaşılmış ve Histeri Hipotezinin dokuz ülkede desteklenmediği açıkça ifade edilmiştir.
Kahyaoglu vd. (2016)	Türkiye ve 16 AB ülkesi	Fourier ADF ve Fourier IPS dayalı teknikler ile yapmış olduğu analizde Türkiye’de ve çoğu AB ülkesinde histeri etkisinin geçerliliğini kanıtlamıştır.
Doğan ve Erdoğan (2016)	MENA Ülkeleri (Middle East and North Africa) Ülkeleri (1991-2014)	Çalışmada, bölgenin tümünde işsizlik oranları üzerinde görülen şokun etkisinin kalıcı olması ile birlikte bölge ülkelerinde histeri yaklaşımının geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.
(Güriş, Tiftikçigil, & Tıraşoğlu, 2017)	Türkiye (1970-2014)	Türkiye’de histerez hipotezinin varlığı doğrusal olmayan birim kök testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular histerez hipotezinin Türkiye’de işsizlik oranları üzerinde etkisinin geçerli olmadığını göstermektedir.
Özpence ve Ergen (2017)	Türkiye (2005-2016)	Bulgular, Türkiye’de işsizlik oranlarının, ortaya çıkan şoklardan etkilendiğini ifade etmektedir. Histeri etkisi geçerlidir.
Akkuş ve Topuz (2018)	Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye (1980-2016)	Çalışmadan elde edilen bulgulara istinaden bir kırılmanın dikkate alınması durumunda 5 ülke için verilerde birim kök varsayım hipotezi reddedilememekte olup işsizlik histerisi etkisinin varlığı kırılmalı beşli içerisinde görülmektedir.

İncelemeye alınan ampirik literatüre katkıda bulunulacak şekilde, öncelikle birinci ve ikinci nesil panel birim kök testlerine değinilecek ardından panel birim kök testleri uygulanarak üç adımdan oluşan panel durağanlık testi uygulanacaktır; birincisi, yatay kesit bağımlılığına, ikincisi bağımlılığa ve üçüncüsü yapısal kırılmalara izin veren testin (sabitli-sabitli ve trendli) sonuçlarına ampirik analiz kısmında yer verilecektir. Çalışmada kullanılan yöntem diğer geleneksel panel birim kök testlerinden farklılık gösterecek şekilde ülkeler arasındaki bağımlılığa odaklanacaktır ve incelenen ülkelerin birbirinden

etkilenme durumunu ortaya koyacaktır. Bu bağlamda ampirik literatürden ayrılma nedeni ülkelere bir bütün olarak bakılmakla birlikte bireysel şekilde de incelemeye alınmış olmasıdır. Bunun sebebi ise ülkelerin birbirlerine olan bağımlılığıdır ve ek olarak bireysel incelemeye ihtiyaç duyulmasıdır. Yapısal kırılmaların göz önünde bulundurulması ayrıca elde edilen sonucu güçlü bir şekilde destekleyecektir.

2. Panel Birim Kök Testleri

Panel veri metodolojisinde serilerin durağanlık durumu önem taşımaktadır. Panel birim kök testi zaman serileri analizinde olduğu gibi benzer bir özellik taşımakla beraber kesit boyutunun farklılaşması nedeniyle zaman serisi birim kök analizleri özelliklerinden ayrılmaktadır (Tarı, Koç, & Abasız, 2019). Paneli oluşturan birimler arasında yatay kesit bağımlılığın olması durumunda birinci nesil panel birim kök testleri (Hadri (2000), Levin vd., (2002), Im vd., (2003), Breitung (2005) vb.) tutarlı sonuçlar vermemekte ve daha güvenilir sonuçlar türetebilen (Taylor ve Sarno (1998), Breuer vd., (2002), Pesaran (2007), Palm vd., (2011), Hadri ve Kurozumi, (2012), Pesaran vd., (2013) vb.) ikinci nesil panel birim kök testleri kullanılabilir.

Bu bağlamda birinci nesil ve ikinci nesil birim kök testlerinden birkaç tanesinin metodolojisine yer verilmiştir. Sırasıyla birinci nesil birim kök testi olan Levin vd., (2002) ikinci nesil birim kök testlerinden Hadri (1999) ve Im, Pesaran ve Shin (2003) metodolojisi incelenmiştir.

2.1. Levin, Lin ve Chu (2002) Panel Birim Kök Testi

Levin vd. (2002) panel verilerde birim kök testlerinin asimptotik özelliklerini geliştirmiştir. Tek bir zaman serisi için asimptotik özelliklerin tersi şekilde olarak panel regresyon tahminçileri ve t-istatistikleri, sabit panel verileri durumunda olduğu gibi normal dağılımları sınırlamaktadır (Levin, Lin, & Chu, 2002).

(1) Nolu eşitlikte Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) denkleminin uyarlanmış biçimini kullanmışlardır.

$$\Delta y_{it} = \Delta y_{it-1} + \sum_{j=1}^{p-1} \beta_{ij} \Delta y_{t-j} + X'_{it} \delta + \epsilon_{it} \quad (1)$$

Denklemden yer alan $i=1, 2, \dots, N$ yatay kesit birimleri ve yanında $t=1, 2, \dots, T$ zaman boyutunu göstermektedir. X herhangi bir sabit etkiyi veyahut bireysel trend bileşeni içermekte olan dışsal değişkenleri; ϵ , bağımsız hata terimlerini ayrıca ρ gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Birim kökün varlığına işaret eden sıfır hipotezi ($H_0: \delta = 0$) ve birim kökün olmadığını gösteren alternatif hipotezler ($H_1: \delta < 0$) çerçevesinde Levin vd. (2002), sabit ve trend içermeyen regresyona ilişkin standart normal dağılıma sahip olan t istatistiğini kullanmışlardır. Hesap değeri (2) nolu eşitlikte gösterildiği şekilde formülize edilmiştir.

$$t_{\delta} = \frac{\hat{\delta}}{STD(\hat{\delta})} \quad (2)$$

2.2. Hadri (1999) Testi

Hadri panel birim kök testi, KPSS birim kök testine benzerlik göstermektedir ve paneldeki serilerden hiçbirinde birim kök olmadığına dair sıfır hipotezine sahiptir. KPSS testi gibi, Hadri birim kök testi, Lagrange Çarpanı (LM) testine dayanmakta olan sabit veya sabit ve trend üzerine en küçük kareler (EKK) ile koşulması sonucunda elde edilmekte olan hata terimleri yani kalıntı temelli bir testtir. Hem sabiti hem de trendi dahil edecek şekilde, tahminleri aşağıdaki gibi denklem türetilmektedir. (Mariam Camarero, 2006)

$$y_{it} = \alpha_i + \delta_i t + \varepsilon_{it} \quad (3)$$

Bireysel regresyonlardan kalıntılar diğer bir şekilde hata terimlerini ifade eden ε göz önüne alındığında, LM istatistikleri (4) nolu eşitlikte belirtilir.

$$LM_1 = \frac{1}{N} \left(\sum_{i=0}^N (\sum_t S_i(t)^2 / T^2) / f_0 \right) \quad (4)$$

$S_i(t)$ Hata terimlerinin birikmiş toplamını göstermektedir:

$$S_i(t) = \sum_{t=1}^t \varepsilon_{it} \quad (5)$$

Hemen ardından Z istatistiği (6) nolu denklemde sunulmuştur.

$$Z = \frac{\sqrt{N}(LM - \xi)}{\zeta} \rightarrow N(0,1) \quad (6)$$

Denklemde eğer model yalnızca sabit içeriyorsa $\xi = 1/6$ ve $\zeta = 1/45$, diğer durumlarda sabit içermesi şeklinde $\xi = 1/15$ ve $\zeta = 11/6300$ değerlerini almaktadır (Hadri, 2000).

2.3. Im, Pesaran ve Shin (2003) Testi

Bağımsız birim kök istatistiklerinin ortalamasına dayanacak şekilde dinamik heterojen paneller için birim kök testlerini önermektedir. Boş hipotez bütün $i=1, \dots, N$ için $H: \rho = 0$ olarak tanımlanırken, alternatif hipotez bütün $i=1, \dots, N$ için $H: \rho < 0$ ve $0 < \varepsilon < N$ olduğunda $i= N+1, \dots, N$ için $\rho=0$ olarak tanımlanır. Alternatif hipotez bazı bireysel serilerin birim kök içermesine izin verir. Böylece, karma veriler yerine, Im Pesaran ve Shin (IPS) N yatay kesitli birime sahip ayrı birim kök testleri kullanılır. Yatay kesitsel bağımsızlığı varsayımında, bu istatistik değeri N tarafından takip edilen T'nin sonsuza yöneldiği zaman bir normal dağılıma ardıl olarak yakınsadığını gösterir. (Im, Pesaran, & Shin, 2003)

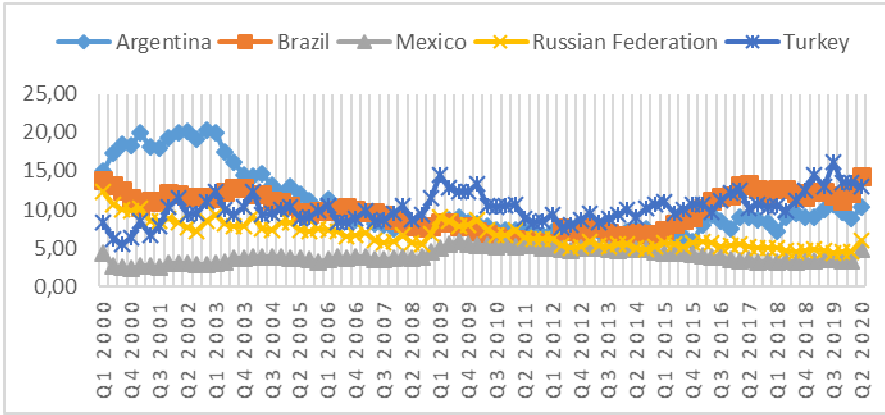
3. Veri ve Uygulama

Çalışma, 2000Q1-2020Q2 dönemleri arasındaki çeyreklik veriler kullanılarak yapılmıştır. Yükselen ekonomiler içerisinde yer alan Meksika, Arjantin, Brezilya, Rusya ve Türkiye'nin işsizlik oranları ele alınarak işsizlik histeri teorisinin varlığı test edilmektedir. Bu ülkelerin seçilmesinin temel nedeni gelişmiş ülke ekonomilerinin gerisinde olması ve Dünya'nın pek çok ülkesinin yer aldığı, gelişmekte olan konumunda olmasıdır. Ayrıca yeni sanayileşen ülke sınıflandırılmasına dahil olan seçilmiş ülkelere Türkiye, Meksika ve Brezilya gelişmekte olan diğer ülkelere makro iktisadi anlamda

daha iyi bir konuma sahip olması dolayısıyla gruplandırma içerisinde yer almaktadır. Ülkelerin işsizlik oranlarının birbirine yakınsayarak ilerlediği ayrıca değinilmesi gereken bir husus olması dolayısıyla ayrıca tercih sebebidir.

Ülkelere ilişkin 2000Q1-2020Q2 dönemine işsizlik verileri International Labour Organization, ILOSTAT database, Federeal Reserve Bank Data, IMF ve TUIK'ten derlenmiştir. Çalışma işsizlik histerisinin ülkeler için hem bireysel hem de ortak panel birim kök testleriyle incelenmiş olması sebebiyle literatürdeki çalışmalardan ayrılmaktadır. Ülkeler arasındaki yakınsamayı test etmek üzere işsizlik serileri panel birim kök testlerine tabi tutulmuştur. Panel birim kök testlerinin çalışmada kullanılmış olmasında, bu testlerin oluşabilecek bilgi kaybını en iyi şekilde önlemesi, yapılan testlerin gücünü artırması, ihmal edilmiş olan değişken sapmasını elimine etmesi ve zaman boyutunun kısa olduğu durumlarda da analiz yapılmasına olanak sağlaması etkili olmuştur

Şekil 1. Seçilmiş Ülkelere ait İşsizlik Oranları

Kaynak: International Labour Organization, ILOSTAT database

.Veriler incelendiğinde ülkelere ait verilerin birlikte hareket ettiği görülmektedir. Arjantin analiz dönemi başında %20'ler seviyesinde olan işsizlik oranı zamanla düşüş izlemiş ve %5 ile %10 arasında bir seyir izlemiştir. Türkiye için 2001 küresel kriz öncelerinde %6,5' un altına düşmemiş olan işsizlik oranları, 2001 yılı başlarında yaşanan krizin etkisiyle işgücü piyasalarının yoğun etkilendiği 2008 yılının son çeyrek dönemine kadar yatay şekilde bir ilerleme kaydederek %9-10 ve dolaylarında dalgalanmaktadır. Ardından 2008 ortalarında başlayan küresel krizin etkisini oranlar üzerinde artış yarattığını görülmektedir. 2017 senesinde çift hanelere ulaşmış ve 2019 ortalarında %16 dolaylarını görerek dalgalanmanın seyrini tabloda açıkça görmek mümkündür. Meksika'nın işsizlik oranları %3 gibi düşük seviyeler izlemiş ve kriz sürecinden etkilenecek şekilde %5 düzeyinden tekrar %3 düzeyine dönmüştür. Brezilya'da oranların Türkiye gibi 2017 ve sonrasında dalgalanmaların arttığını izlemek mümkündür. Rusya işsizlik oranlarında Meksika gibi stabilizasyonu koruyan ülke olarak tek haneli rakamlarda seyir izlerken 2016 ve sonralarında sürekli düşüş kaydetmiştir.

3.1. Ekonometrik Uygulama

Uygulama bölümünde ilk olarak kesitler arası bağımlılık testi uygulanacak olup, varlığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Hemen ardından hangi nesil (birinci ya da ikinci) nesil birim kök testi yapılacağı belirlenecek ve uygulamalara devam edilecektir. Burada bireysel ve ortak panel birim kök testleri ile ilgili olarak metodolojiye değinerek tablolar oluşturulacaktır.

3.1.1. Yatay Kesit Bağımlılığı Tespiti

Bu bölümde birinci ya da ikinci nesil birim kök testlerinden hangisinin uygulamada kullanılacağını belirlemek için (yatay kesit bağımlılığı sonuçlarına istinaden karar verilebilir olması dolayısıyla) bağımlılık tespiti yapılacaktır. İlk olarak kesitler arasında bağımlılığı test etmek için tabloda sonucu belirtilen testin yapılması gerekmektedir.

Tablo 2. Yatay Kesit Bağımlılığının Tespiti

Uygulanan Test	Sabit		Sabit ve Trend	
	İstatistik	Olasılık	İstatistik	Olasılık
Bias-adjusted CD LM test	14.416**	0.000	13.711**	0.000

*Not: Temel hipotez yatay kesit bağımlılığın olmadığını ifade etmektedir. ** (%5) anlamlılık düzeyine göre temel hipotezin reddedildiğini ifade etmektedir. Alternatif hipotezin kabul edildiğini göstermektedir.*

Kesitler arası bağımlılığın tespitinde temel hipotez bağımlılığın olmadığını ifade ederken alternatif bağımlılığı ifade etmektedir. Tablo-2 sonuçları sıfır hipotezinin reddedildiğini gösterir. Diğer bir deyişle kesitler arasında yatay kesit bağımlılığı söz konusudur. Burada dikkate alınan bağımlılık testi olarak sapma düzeltmeli (bias-adjusted) CD testidir. Nedeni ise düzeltilmiş yatay kesit bağımlılık testi olması ve diğer testlere kıyasla sonuçların daha tutarlı olmasından kaynaklanmaktadır. Hemen ardından Panel KPSS testi uygulanacaktır.

3.2. Panel KPSS Durağanlık Testi

Çalışma kapsamında değerlendirilen işsizlik oranı serisinin durağanlık durumu, daha önce test sonuçları belirtilen yatay kesit bağımlılığını ve yapısal kırılmaları baz alan Carrion-i-Silvestre vd., (2005) tarafından geliştirilmiş olan Panel KPSS durağanlık testiyle incelenmektedir. Panel KPSS durağanlık testinde, serilerde ortalama ve trendlerindeki yapısal kırılmaların mevcudiyeti dikkate alınmakta, serilerin durağanlığı panel geneli ile paneli oluşturmakta olan birimler arası korelasyon için farklı tarihlerde ve sayılarda (bu oluşabilecek en fazla beş tane) yapısal kırılmaya izin verecek biçimde aşağıdaki şekilde ayrı ayrı hesaplanmaktadır:

$$y_{i,t} = \alpha_{i,t} + \beta_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad \text{--- } i \Rightarrow 1, 2, 3, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, 3, \dots, T$$

$$\alpha_{i,t} = \sum_{k=1}^{m1} \theta_i, kDK_{i,t} + \sum_{k=1}^{m1} \delta_i, kDK1_{i,t} + \alpha_{i,t-1} + u_{it} \quad (7)$$

$$y_{i,t} = \sum_{k=1}^{n1} \varphi_i, kDK_{i,t} + \sum_{k=1}^{n1} \theta_i, kDK1_{i,t} + \beta_{i,t} + \varepsilon_{it} \quad (8)$$

Denklemlerde DK ve DK1 kuklalar olup tanımlamalar;

$DK = 1, t = TB + 1$, için ve diğer durumlar için 0

$DK1 = 1, t > TB + 1$, için ve diğer durumlar için 0 şeklindedir.

Denklemlerde belirtilmiş (TB) terimleri panelde kırılma noktalarını ifade ederken, trendde (n) tane ve sabit terimde (m) tane oluşacak yapısal kırılmaya izin verilmektedir. Panel KPSS birim kök testinde serilerdeki yapısal kırılma tarihleri, hata kareleri toplamının minimize olduğu noktalar kapsamında belirlenmektedir (Yalçınkaya ve Kaya 2017). Panel KPSS birim kök testinde, serilerin durağanlık durumu panelin geneli ve bununla birlikte yatay kesit birimler için hesaplanan test istatistiklerinin, yaklaşık 10.000 yinelemeyle (bootstrap) hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırmak suretiyle incelenmektedir. Test sonucuna göre, panel genelinde ve yatay kesit birimler arası için hesaplanan test istatistiklerinin belirlenen kritik değerlerden küçük olması durumunda temel hipotez (seri durağandır) kabul edilmektedir. Dolayısıyla birim-panel geneli için alternatif hipotez (seri durağan değildir) reddedilmektedir. Çalışmada yatay kesit bağımlılığı nedeniyle bootstrap kritik değerlerine bakılması gerekmektedir.

Tablo 3. Bireysel ve Panel KPSS test istatistikleri 2000Q1-2020Q2 ($T=82$) (Sabitli)

Panel a: Yapısal Kırılma Tarihleri ve Bireysel KPSS Testinin Sonuçları										
Ülkeler	KPSS	m	Tb,1	Tb,2	Tb,3	Tb,4	Tb,5	Critical values (%)		
								90	95	99
Brezilya	0.073	3	2009	2014	2016			0.380	0.548	1.078
Rusya	0.092	3	2000	2011	2020			0.374	0.564	1.075
Arjantin	0.067	2	2002	2008				0.346	0.507	0.992
Türkiye	0.223	2	2001	2020				0.343	0.486	0.948
Meksika	0.122	1	2002					0.367	0.488	0.914

Panel b: Panel Durağanlık Testi (Yatay Kesit Bağımsızlığı Varsayımı Altında)		
Model	Test İstatistikleri	Olasılık Değeri ***
LM (λ) (hom)	2.082	0.019
LM (λ)(het)	3.454	0.000

Panel c: Bootstrap Dağılımı (Yatay Kesit Bağımlılığı Durumunda)			
Model	90(%10)	95(%5)	99(%1)
LM(λ)(hom)	5.468*	6.679	9.712
LM(λ) (het)	10.216*	12.900	19.326

Not: *** asimptotik olasılık değerlerini gösterir. * %10 ve **%5 seviyelerinde anlamlılığı göstermektedir. m ve Tb , sırasıyla kırılma sayısını ve tarihlerini belirtmektedir. Maksimum şekilde m ikiye ayarlanır. Bootstrap kritik değerler, 5000 yineleme ile Monte Carlo simülasyonları kullanılarak hesaplanır. LM (λ) (hom) ve LM (λ) (het) Carrion-i-Silvestre vd. (2005) KPSS testi, uzun vadeli varyansın tahmininde sırasıyla homojenliği ve heterojenliği varsaymaktadır.

Kırılma zamanı daha önce belirtilmiş olduğu üzere dışsal olarak belirlenmektedir. Bu bağlamda kırılma sayısı maksimum 5 olarak izin verilmektedir. Ayrıca burada serilerin uzunluk kısalık durumuna göre kırılma sayısı 3 olarak belirlenmiştir. Kırılma zamanlarının oluşması Tablo'3'te ifade edildiği şekildedir.

Hesaplanan değer kritik değerden küçük olduğu bu durumda durağanlık sıfır hipotezinin reddedilemediğini ifade edilir. Homojen ve heterojen testler panelin geneli için sonuç üretmektedir. Panel KPSS testi durağanlık sıfır hipotezinin reddedilemeyeceğini göstermektedir. Homojen test $2.082 < 5.468$ ve heterojen test $3.454 < 10.216$ olduğu için sonuç olarak reddedilememektedir. Bireysel testler de benzer sonuç vermektedir. Test sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Meksika, Arjantin, Brezilya, Rusya ve Türkiye işsizlik oranlarına gelen şokların 2000Q1-2020Q2 döneminde geçici olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar analize konu olan ülkeler için incelemeye alınan dönemde doğal oran hipotezinin geçerli olduğu söylenebilmektedir. Tablo 4'te Bai-Perron dinamik programları algoritması kullanılarak oluşan içsel kritik değerler yer almaktadır. Bu değerlere bootstrap kritik değerleri adı verilmektedir. Ayrıca belirtilmiş olduğu üzere hesaplanan değerlerin kritik değerlerden düşük olması nedeniyle yatay kesit bağımlılığı sonucuna ulaşılmıştır. Kritik değerler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Bootstrap Kritik Değerler

Kesitsel Bağımlılık (CS)	KPSS test	0.900	0.950	0.990	# kırılma sayısı
1.000	0.073	0.380	0.548	1.078	3.000
2.000	0.092	0.374	0.564	1.075	3.000
3.000	0.067	0.346	0.507	0.992	2.000
4.000	0.276	0.409	0.584	1.005	2.000
5.000	0.122	0.367	0.488	0.914	1.000

Bireysel test istatistiklerine sabitli şekilde yukarıda değerlendirilmiş ve ilgili tablolar incelenmiştir. Ardından bireysel ve panel KPSS sabitli ve trendli olmak üzere test sonuçları Tablo-5'te verilmiştir.

Tablo 5. Bireysel ve Panel KPSS test istatistikleri 2000Q1-2020Q2 (T=82)(Sabitli ve Trendli)

Panel a: Yapısal Kırılma Tarihleri ve Bireysel KPSS Testinin Sonuçları										
Ülkeler	KPSS	m	Tb,1	Tb,2	Tb,3	Tb,4	Tb,5	Kritik Değerler (%)		
								90	95	99
Brezilya	0.146	2	2014	2020				0.356	0.536	0.926
Rusya	0,079	2	2001	2019				0.330	0.472	0.793
Türkiye	0.117	3	2000	2004	2019			0.826	1.111	1.959
Arjantin	0.094	3	2002	2008	2020			0.626	0.864	1.597
Meksika	0.200	1	2002					0.390	0.545	1.016

Panel b: Panel Durağanlık Testi (Yatay Kesit Bağımlılığı Varsayımı Altında)		
Model	Test İstatistikleri	Olasılık Değerleri***
LM (λ) (hom)	14.071	0.000
LM (λ) (het)	18.045	0.000

Panel c: Bootstrap Dağılımı (Yatay Kesit Bağımlılığı Durumunda)			
Model	90(%10)	95(%5)	99(%1)
LM(λ)(hom)	19.37*	24.125	38.029
LM(λ) (het)	53.883*	66.525	93.872

Not: *** asimptotik olasılık değerlerini gösterir. * % 10 ve ** % 5 seviyelerinde anlamlılığı göstermektedir. m ve Tb, sırasıyla kırılma sayısını ve tarihlerini belirtir. Maksimum şekilde m ikiye ayarlanır. Bootstrap kritik değerler, 5000 yineleme ile Monte Carlo simülasyonları kullanılarak hesaplanır. LM (λ) (hom) ve LM (λ) (het) Carrion-i-Silvestre vd. (2005) KPSS testi, uzun vadeli varyansın tahmininde sırasıyla homojenliği ve heterojenliği varsaymaktadır.

Sabitli ve trendle oluşturulmuş olan model sabitli modelin sonuçlarına yakın sonuçlar vermektedir. Tablo 5'e göre LM homojen değerinin $14.071 < 19.37$, LM heterojen testlerin $18.045 < 53.883$ hesaplanması dolayısıyla temel hipotezin reddedilemediği açık olarak görülmektedir. Bu durumda işsizlik oranlarında gelen şokların geçici olduğunu söylemek mümkündür. Daha önce Tablo-3'te verilmiş olan hesaplamaların devamı niteliğini taşımaktadır.

Sonuç

Yükselen ekonomilerin temel problemlerinden biri olan işsizlik analize konu olan ülkeler bağlamında incelendiğinde homojen ve heterojen test sonuçları panelin geneli itibarıyla sonuç üretmektedir. Panel KPSS testi durağanlık hipotezlerinden sıfır hipotezinin reddedilemeyeceğini göstermektedir. Bireysel panel KPSS testi de benzer sonuçlar vermektedir. Meksika, Arjantin, Brezilya, Rusya ve Türkiye 2000-Q1 ve 2020Q2 dönemi için işsizlik oranlarına gelen şokların geçici nitelik taşıdığı saptanmıştır. Bu sonuç çerçevesinde, geçici şoklar işsizlik oranları üzerinde kalıcı etki yaratmayacak olup geçici etkiler barındıracaktır. Yapısal faktörlerden birkaçı doğal işsizlik oranını etkileyebilecek ve bu nedenle işsizlik oranları, yapısal kırılmalara maruz kalan bir sürecin etrafında durağan olacaktır.

Ampirik literatüre bir açıdan katkıda bulunmak üzere, panel birim kök testleri beraberinde üç adımdan oluşan panel durağanlık testi kullanılmıştır; birincisi, yatay kesit bağımlılığına, ikincisi bağımlılığa ve üçüncüsü yapısal kırılmalara izin vermektedir. Carrion-i Silvestre vd. (2005) panel doğrusallık testi, burada incelenen yükselen ekonomiler için işsizlik oranlarındaki birim kökün reddedildiğini göstermektedir. Bu bulgu, analiz edilen ülkelerde histeri hipotezinin bulunmamasına destek olacak şekildedir. Sonuçlara göre histeri etkisinin varlığı mevcut değildir. Böylece ilişkin sonuçlar doğal oran hipotezinin geçerli olduğu durumu ifade etmektedir. Ekonomide yaşanan şokların işsizlik oranlarının üzerinde kalıcı etki bırakmaması diğer bir şekilde histeri hipotezinin reddedilmesi ve doğal işsizlik oranı hipotezinin geçerli olduğu sonucunun kabul edilmesi umut verici nitelik taşımaktadır.

Aksak rekabet koşulları, yeterli firmanın piyasada olmayışı ve devletin özel sektörü destekleyecek şekilde sıkı maliye politikaları uygulamaları doğal işsizlik oranına etki etmektedir. Kalıcı etkinin azaltılmasına yönelik ise mesleki eğitimlere nitelik kazandırılması ve buna bağlı olarak çıktı katma değer kazanması çarpan etkisi yaratacaktır. Bu bağlamda işsizliği azaltırken büyümeye olumlu etki sağlayacaktır. Diğer bir şekilde sosyal güvenlik şemsiyesini genişletmek kalıcı etkinin azaltılmasına yönelik yön gösterici nitelik taşıyabilmektedir.

Kaynaklar

- Akkuş, Ö., & Topuz, S. G. (2019). İşsizlik Histerisinin Geçerliliği: Gelişmekte Olan En Kırılgan Beşli. *Sosyoekonomi*, 73-74.
- Barro, R. J. (1988). The Natural Rate Theory Reconsidered The Persistence of Unemployment. *The American Economic Review*, 32-37.
- Çemrek, F., & Şeker, T. (2020). Türkiye’de Kadın İşsizlik Oranlarının Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri İle İncelenmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Efendi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Özel Sayı (2020)* 117-132, 119-120.
- Denis Kwiatkowski, P. C. (1992). Testing the null hypothesis of stationarity against the alternative of a unit root . *Journal of Econometrics* , 159-178.
- Doğan, C., & Erdoğan , S. (2016). An Empirical Analyses of Unemployment Hysteresis and Natural Rate of Unemployment Approaches for MENA Countries. *Optimum Journal of Economics and Management Sciences*, 41-50.
- Doğan, C., & Erdoğan, S. (2016). İşsizlik Histerisi ve Doğal İşsizlik Oranı Yaklaşımlarının MENA Ülkeleri İçin Ampirik Bir Analizi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 48-49.
- Doğru, Y. D. (2013). Euro Bölgesinde İşsizlik Histerezisinin İkinci Nesil Panel Birim Kök Testleri ile Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7.

- Ener, M., & Arıca, F. (2011). Unemployment Hysteresis in Turkey and 15 EU Countries: A Panel Approach . *Research Journal of Economics, Business and ICT Vol.1*, 65-71.
- Fève, P., Henin, P., & Jolivaldt, P. (1999). Testing for Hysteresis: Unemployment Persistence and Wage Adjustment. *Empirical Economics*, 23-28.
- Furuoka, F. (2014). Unemployment hysteresis in Central Asia. *Munich Personal RePEc Archive*.
- Güloğlu, B., & İspir, S. M. (2011). Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 205-215.
- Güriş, B., Tiftikçigil, B. Y., & Tıraşoğlu, M. (2017). Testing for unemployment hysteresis in Turkey: evidence from nonlinear unit root tests. *Quality & Quantity*, 51, 35-46.
- Hadri, K. (2000). Testing for stationarity in heterogeneous panel data. *The Econometrics Journal*, 149.
- Im, K., Peseran , M., & Shin, Y. (2003). Testingfor unit roots in heterogeneous panels. *Journal of Econometrics* 115 (2003) 53 – 74, 54-66.
- Kahyaoğlu, H., Tüzün, O., Ceylan, F., & Ekinci, R. (2016). İşsizlik Histerisinin Geçerliliği: Türkiye Ve Seçilmiş Ab Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 104-122.
- Kanalıcı, A. H., Nargelecekenler, M., & Yılmaz, F. (2011). Hysteresis In Unemployment: Evidence From 23 Oecd Countries. *Ekonomický časopis (Journal of Economics)*, 488-505.
- Layard, R. J. (1991). Does Long-Term Unemployment Reduce a Person's Chance of a Job? A Time-Series Test. *Wiley on behalf of The London School of Economics and Political Science*, 94-97.
- Ledesma, L., & Miguel, A. (2000). Unemployment Hystresis in The US and The EU:A Panel Data Approach. *Bulletin of Economic Research*, 95-99.
- Levin, A., Lin, C.-F., & Chu, C.-S. (2002). Unit root tests in panel data:asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics* 108 , 1-24.
- Lopez Bazo, E., Silvestre, C.-i. J., & Barrio Castro, T. (2005). Breaking the panels: An application to the GDP per capita. *Econometrics Journal*, 160-165.
- Maddala, G. S., & Wu, S. (1999). A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and A New Simple Test. *Oxford Bulletin of Economics and Statistic*, 631.
- Mariam Camarero, J. L.-i.-S. (2006). Testing for Hysteresis in Unemployment in OECD Countries: New Evidence using Stationarity Panel Tests with Breaks. *Oxford Bulletin of Economics and Statistic*, 169-174.

- Ömer Yalçınkaya, V. K. (2017). Doğal İşsizlik Oranı mı Yoksa; İşsizlik Histerisi mi? OECD Ülkeleri için Yeni Nesil Panel Birim Kök Testlerinden Kanıtlar. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10-11.
- Özpençe, A. İ., & Ergen, E. (2017). Analysis Of Unemployment Hysteresis In Turkey: Structural Break Unit Root Test. *Journal of Economics, Financial and Accounting*, 368-376.
- Peseran, I., & Hashem, M. (2007). A Simple Panel Unit Root Test in The Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 1-5.
- Roed, K. (1996). Unemployment Hysteresis - Macro Evidence from 16 OECD Countries. *Empirical Economics*, 590.
- Smyth, R. (2003). Unemployment Hysteresis in Australian States and Territories: Evidence from Panel Data Unit Root Tests. *The Australian Economic Review vol.31*, 181-192.
- Song, F. M., & Wu, Y. (1997). Hysteresis In Unemployment Evidence From 48 U.S. States. *Economic Inquiry* , 235-243.
- Song, F. M., & Wu, Y. (1998). Hysteresis in unemployment: evidence from OECD countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance Vol.38, No.2,* 181-192.
- Tarı, R., Koç, S., & Abasız, T. (2019). *Ekonometeri (14. Baskı)* . Kocaeli: Umuttepe Yayınevi.
- Tekin, İ. (2018). Türkiye'de İşsizlik Histerisi: Fourier Fonksiyonlu Durağanlık Sınamaları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 97.
- Tsangyao Chang, K.-C. L.-C.-C. (2006). An empirical note on testing hysteresis in unemployment for ten European countries: panel SURADF approach. ISSN: 1350-4851 (Print) 1466-4291 (Online) *Journal homepage: <https://www.tandfonline.com/loi/rael20> Applied Economics Letters*, 881-882.
- Zhang, Y.-C., & Chou, H.-C. (2012). Unemployment hysteresis in G20 countries: Evidence from non-linear panel unit-root tests. *African Journal of Business Management Vol. 6(49) December*, 11887-11890.

“İlim ve özellikle sosyal bilimler dalındaki işlerde ben emir vermem. Bu alanda isterim ki beni bilim adamları aydınlatsınlar. Onun için siz kendi ilminize, irfanınıza güveniyorsanız, bana söyleyiniz, sosyal ilimlerin güzel (yapıcı) yönlerini gösteriniz, ben takip edeyim.”

Mustafa Kemal ATATÜRK